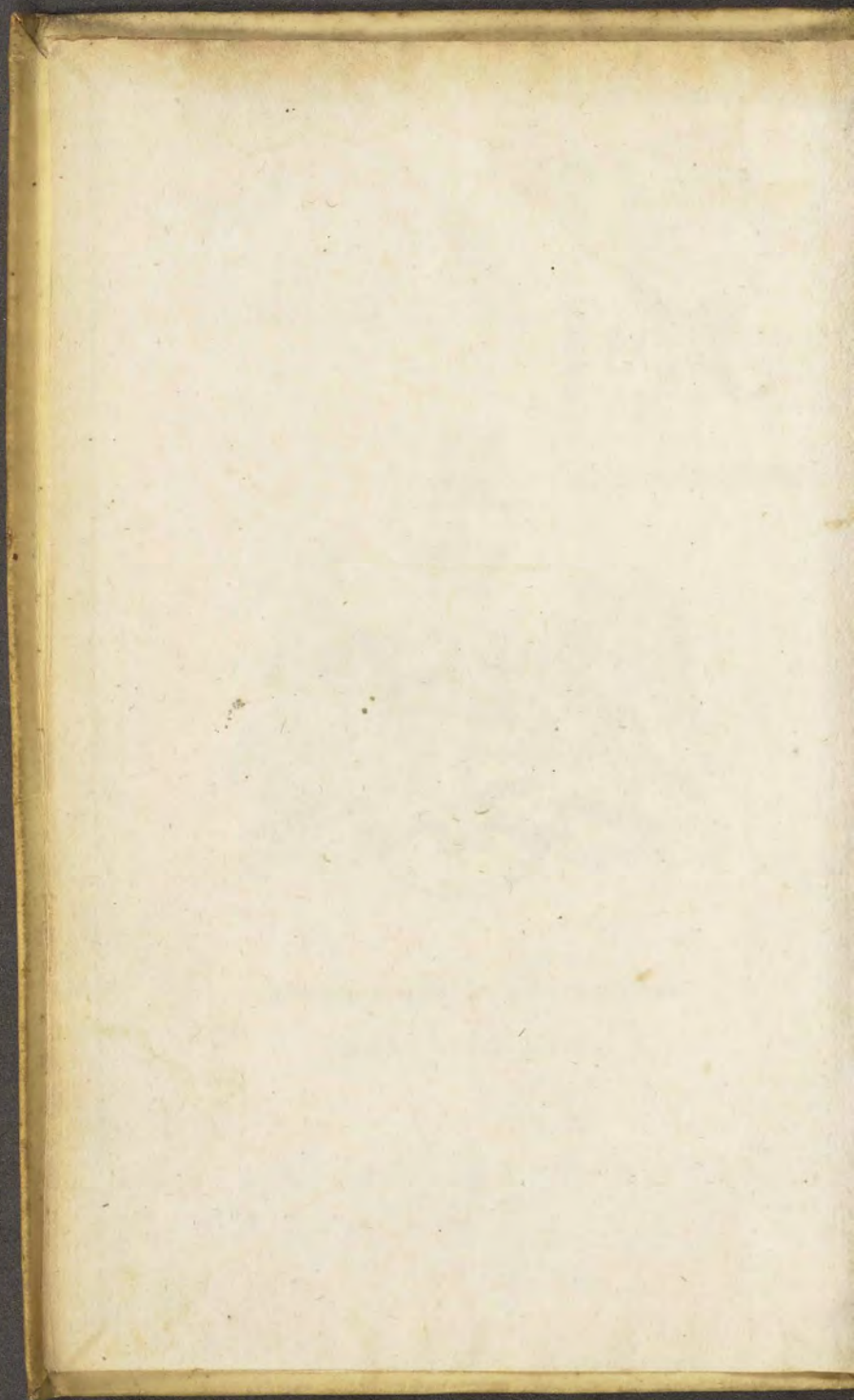

28.50 1965 Gardner
cat

IOHANN: WILHELM: MONTEACUTUS
COMES SANDWICH.

55L
000 22325

IOANNIS DE LAET

Antvverpiani

De

G E M M I S

E T

L A P I D I B U S

LIBRI DUO.

Quibus praeimitur

THEOPHRASTI

LIBER DE LAPIDIBUS

Græce & Latine

C U M

Brevibus Annotationibus.

LUODUNI BATAVORUM.

EX OFFICINA IOANNIS MAIRE.

ANNO MDLXCVII.

1791

Antiquarian

C. E. M. I. S.

L. A. P. I. D. U. S.

1791

Antiquarian

THEOLOGICAL

Library of the

Church of England

1791

Antiquarian

1791

Ex Officio

1791

Serenissima Principi

ELISABETHÆ,

FREDERICI BOHEMIAE REGIS,

COMITIS PALATINI, S. R. IMP.

ELECTORIS, FILIAE NATU

MAXIMAE,

SEXUS SUI PRAESTANTISSIMAE

GEMMÆ,

Hunc suum de Gemmis & Lapidibus
commentarium devotissime

OFFERT ET DEDICAT

IOANNES DE LAET

Antvyverpianus.

* 2

Ad

THE

ELIZABETH

THE

CONSTITUTION

OF THE

UNITED STATES

OF AMERICA

OF THE

CONSTITUTION

OF THE

UNITED STATES

OF AMERICA

OF THE

UNITED STATES

OF AMERICA

OF THE

UNITED STATES

OF AMERICA

*Ad Benevolum & candidum
Lectorem.*

Licet multi Auctores tam Anti-
qui quam recentiores, doctissi-
me & diligentissime de Gemmis &
Lapidibus scripserint, & inter omnes
superioribus annis D. Anselmus Boë-
tius de Boot Brugensis, RUDOL-
PHI II. Imperatoris Medicus, ta-
men multa adhuc intacta relique-
runt, quædam etiam perperam tra-
diderunt; præsertim illi, qui sine iudi-
cio à veteribus tradita interpolant,
atque ipsa nomina Gemmarum &
Lapidum, partim à mediæ ævi scri-
ptoribus corrupta acceperunt, partim
ipsi corruerunt: ita ut non pauca de-
ficerentur ad nobilissimam hanc hi-
storiam perficiendam. Quapropter
cum à iuventute mea, quædam cu-
riose in hoc genere observassem, plu-
rima quoque à peritissimis Gemma-
riis & artificibus, qui in hoc subiecto

* 3.

vel

vel maximè audiendi sunt, didicif-
sem; operæpretium me facturum ex-
istimavi, ea quæ ab aliis præterita
fuerunt adiungere, & perperam ac-
cepta atque tradita corrigere, atque
ita peritioribus occasionem dare, suas
quoque observationes publico im-
pertendi. Addidi & Icones aliquot
accuratè expressas; quasdam quoque
è Gesnero & aliis huc transtuli. De-
nique præmissi THEOPHRASTI li-
brum de Lapidibus, qui licet mutilus
sit, tamen uti à summo Philosopho
scriptus, merito magni faciendus est.
Quam meam operam ut boni consu-
las rogo, & si quid rectius nosti, can-
dide impertias.

IN-

INDEX CAPITUM

LIBRI PRIMI.

- CAP. I. De Adamante.
CAP. II. De Carbunculis. Rubino. Balasio. Spinello. Rubacis & Rubacellis.
CAP. III. De Granato.
CAP. IV. De Alabandicis, Træzeniis: Sandastro & Sandareso.
CAP. V. De Amethysto.
CAP. VI. De Hyacintho.
CAP. VII. De Sapphiro.
CAP. VIII. De Smaragdo.
CAP. IX. De Praso & Chrysopraso.
CAP. X. De Beryllo.
CAP. XI. De Topazio veterum, quem recentiores perperam vocant Chrysolithon.
CAP. XII. De Chrysolitho veterum, recentiorum autem Topazio.
CAP. XIII. De Opalo.
CAP. XIV. De Oculo Felis.
CAP. XV. De Crystallo & Iride.
CAP. XVI. De Sarda.
CAP. XVII. De Onyche.
CAP. XVIII. De Beli oculo & oculo mundi.
CAP. XIX. De Sardonyche.
CAP. XX. De Morio & Prammio.
CAP. XXI. De Chalcedonio.
CAP. XXII. De Achate, Iaspide, Heliotropio.
CAP. XXIII. De Lapide Nephritico.

- CAP. XXIV. De Lapide Colico & ad uteri suffoca-
tiones.
- CAP. XXV. De Molochite & Turcoide.
- CAP. XXVI. De Cyano seu lapide Lazuli & de lapide
Lapis.
- CAP. XXVII. De lapide Novacularum Nova Hispania è
Fr. Ximenes.
- CAP. XXVIII. De Fluoribus.

LIBRI SECUNDI

Capitum Index.

- CAP. I. De Stellari lapide; Asteria: & de Lapide
Bufonis.
- CAP. II. De Corallio, Pseudocorallio, & aliis qui-
busdam Plantis que lapidescunt.
- CAP. III. De Glossopetra: Aleatorio lapide; Chelidonio
& Dracontia.
- CAP. IV. De lapidibus qui serpentes referunt: de Ovo
Anguino.
- CAP. V. De Umbilico marino, lapide Caimanum, &
aliis.
- CAP. VI. De lapide Manati, Perca, Limacis, Tubero-
num, Bezear.
- CAP. VII. De Aetite lapide & Callimo, Geode, Enhy-
dro, atque Enorchi.
- CAP. VIII. De Amianto lapide.
- CAP. IX. De Hematite vero & spurio; Smiri lapide; &
Schisto.
- CAP. X. De Ostracite & Ollis nativis.
- CAP. XI. De lapide Samio: Talco: Selenitide.
- CAP. XII. De Pumice, Foro, Topho, aliisque lapidibus pu-
mici cognatis.

CAP.

- CAP. XIII. De Sarcophago sive Affio lapide.
- CAP. XIV. De Phrygio lapide & Agerato.
- CAP. XV. De lapide Spongia, Renali & Hysteropetra.
- CAP. XVI. De lapide Iudaico.
- CAP. XVII. De Trochite, Entrocho & Encrino.
- CAP. XVIII. De Morochto lapide, & Galzefite.
- CAP. XIX. De Thyite, Melitite, Steatite.
- CAP. XX. De Ossifrago lapide; Enotheo; Stalagmite.
- CAP. XXI. De Stalagmite, Ammite, & Ammochryso.
- CAP. XXII. De lapide Crucifero, Cornu Ammonis, Tephrite, & Haphesite.
- CAP. XXIII. De Belemnite, Dactylo Lido.
- CAP. XXIV. De Ceraunia.
- CAP. XXV. De Chelonitide, Brontia, Ombria.
- CAP. XXVI. De Marmore, Lychnite & Phengite: & aliis.
- CAP. XXVII. De Marmore Ophite: & lapide fungifero.
- CAP. XXVIII. De Lapide Geranite, Hieracite & Perdicite.
- CAP. XXIX. De variis lapidibus qui nomen à similitudine rerum quas referunt aut à rebus ipsis in lapides mutatis habent.
- CAP. XXX. De Testis seu Conchis lapideis quæ variis in locis reperiuntur.
- CAP. XXXI. Observationes aliquot ad cap. CCCIII. Boetii, in quo agit de nonnullis lapidibus & gemmis

nis variorum Auctorum secundum ordinem Alfabeticum.

CAP. XXXII. De Lapide Bononiensi: Cocco & Yta-
Pu.

CAP. XXXIII. De Bucardia.

Pro-

Prolegemenôn loco visum hîc præmittere sequentia ex Animadversionibus Cl. Salmasii ad Solinum pag. 98.

AEoles γέμμα dicebant quicquid ad ornatum induitur: reliqui Græci εἶμα, Æolicè ἔμμα & addito digamma γέμμα. Inde Latini videri queant fecisse vocem *Gemma* de lapillo pellucido ac precioso, qui auribus, collo ac digitis induitur ad ornatum. Gemma ergo parvus lapillus & rarus, non tantum lævis, nitidus, durus, sed etiam pellucidus. Sic lapillos à gemmis distinguunt Iurisperiti nostri, quod lapilli cæci & obscuri, gemmæ verò tralucidæ materiæ sunt, hoc est Διαφανείς; nec ἔμφασιν tantum habent sed etiam Διαφασιν. Ex his patet non solum τὸ λεῖον, τὸ πυκνόν, τὸ σικπνόν καὶ τὸ Διαφανές lapidem ut gemma sit facere, sed etiam τὸ σπάνιον καὶ μικρόν. nisi enim sit ea magnitudine ut commodè gestari possit, cautes potius vel lapis, quam gemma: nam multi lapides lævore, nitore, duritie & pellucida materia commendantur, sed quia grandioris sunt formæ, marmoribus potius quam gemmis adnumerandi veniunt. Theophrastus de lapidibus: ἔνιοι δὲ καὶ σπάνιοι πάντων εἰσὶ καὶ μικροί, καθάπερ ἦτε σμά-
 φαγδθ καὶ τὸ σίρδιον, καὶ ὁ ἀνθραξ καὶ χροδὸν λόγων τῶν εἰς τὰ σφραγίδια γλυπτῶν. Sic legendus ille locus. Huiusmodi parvi & rari lapilli, qui propriè gemmæ sunt, ad annulos præcipue sculpebantur: ideo dicit, χροδὸν σδὲ εἰς τὰ σφραγίδια γλυπτῆς, quibus fermè comprehendit hoc genus σπάνιων πάντων καὶ μικρῶν. Hinc grammatici veteres Græci, Amethystum, Saphirum, Carbunculum & alias eiusmodi gemmas, σφραγίδας interpretantur. Α' μέθυ-

ρος, εἶδ' ὁ σφραγίδ' ὁ. Παιδέρωσ, εἶδ' ὁ σφραγίδ' ὁ.
 & ita de aliis. Hic primus & vetustissimus apud
 Græcos usus horum minimæ formæ lapillorum, ut
 sculperentur & auro includerentur, digitoque gesta-
 rentur ad signandum. Proinde gemma est pro-
 priè σφραγίς. Plinius de obsidiano lapide; *multi*
ὁ gemmas ex eo faciunt. πολλοὶ καὶ τὰ σφραγίδια γλύ-
 φουσιν ἐξ αὐτῆς. Theophrastus de Smaragdo: διὸ καὶ
 τὰ σφραγίδια γλύφουσιν ἐξ αὐτῆς. ἔστ' ἡ σπάνια καὶ τὸ
 μέγεθ' ὁ ἔμεγάλη. & in sequentibus de eodem la-
 pide: *ὄρισκοντα ἡ σπάνια μέγεθ' ἔχουσι σφραγι-*
δι' ὁ, ἀλλ' ἐλάττωσ αἰ πολλὰί. Latine reddere liceret;
rare reperiantur, quæ magnitudinem gemmæ habeant, mul-
ta etiam minores. Certa ergo & stata tunc erat ma-
 gnitudo earum gemmarum quæ ad annulos & σφρα-
 γίδας expetebantur, quibus nec minima forma nec
 grandior conveniebat. Hinc quoddam genus Sar-
 dæ gemmæ quæ paulo amplior esset *δίσκημον* voca-
 bant, quasi magnitudinem haberet duplicis σφραγι-
 δι' ὁ. Græci porro non habent vocem qua gem-
 mam à lapillo discernant, ut nostri fere Iuriconsul-
 ti, sed *ἀφανεῖς λίθωσ* vocant omnes lapides pre-
 ciosos, qui pellucidi sunt: *λίθωσ* cæteros qui non pel-
 lucent, unde *λιθίζοντασ* appellant in genere translucen-
 centium, qui obscuriores sunt ac cæco visu: sed &
λίθωσ absolute omnes gemmas: unde *ἀφλιθον* & *λι-*
θίζον σκέυωσ vas gemmatum.

Translucidis gemmis accidit & color & fulgor.
 Sed aliud in gemma *color*, aliud *fulgor*. Etenim ali-
 ter in tralucido fulgent, aliter in deiectu & inclina-
 tione, aliter in suspectu; aliter contra Solem, aliter
 in umbra; & varie in variis relucet posituris gem-
 mæ. Selenitis gemma candida est, quæ melleo ful-
 gore translucet. Sic Melichrysi colore quidem au-

reo sunt, sed melleo colore translucent. In translucido fulgor ille melleus Selenitis & Melichrysi spectatur, & in corpore gemmæ est, non in superficie relucet. In aliis pro inclinatione ac situ fulgor variatur & à colore gemmæ divertit.

Pretium autem fecisse & auxisse gemmis raritatem illustri testimonio docet Plinius lib. xxxvi i. cap. i. cum de Achate Pyrrhi Regis egisset, addit: *Nec deinde alia que tradatur, magnopere gemmarum claritas extat apud auctores; præterquam Ismeniam Choraulem, multis fulgentibusque uti solitum, comitante fabula vanitatem eius, indicato in Cypro sex aureis denariis Smaragdo, in quo fuerat sculpta Amymone, iussisse numerari: & cum duo relati essent, imminuto pretio, male me Hercules curatum, dixisse: multum enim detractum gemmæ dignitati.*

C. PLINIUS SECUNDUS

Proœmio lib. xxxvii.

UT nihil instituto operi desit, gemmae supersunt, & in-
tractum coacta rerum natura maiestas, multis nulla
sui parte mirabilior: tantum tribuunt varietati, coloribus,
materia, decori, violari etiam signis gemmas nefas ducentes.
Aliquas vero extra pretia ulla, taxationemque humana-
rum opum arbitantes, ut plerisque ad summam absolutam-
que rerum naturae contemplationem satis sit una aliqua
gemma.

Idem ibidem cap. i v.

Maximum in rebus humanis, non solum inter gemmas, pre-
tium habet Adamas &c.

Proximum apud nos Indicis Arabicisque Margaritis pretium
est &c.

CAP. V. Tertia autoritas Smaragdis perhibetur pluribus
de causis: nullius coloris aspectus iucundior &c.

CAP. VI. Opali Smaragdis tantum cedentes. Primus
autem Romanorum Sardonyche usus est prior Africanus,
ut tradit Demonstratus, & inde Romanis hanc gem-
mam fuisse celeberrimam: quamobrem proximum ei
dabimus locum.

CAP. VII. Ardentium gemmarum principatum habent
Carbunculi &c.

CAP. VIII. Egregia etiamnum Topazio gloria est suo vi-
renti genere &c.

CAP. IX. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur & ab illis
descendentibus. Principatū Amethysti Indice tenent, &c.

CAP. X. Achates in magna fuit auctoritate; nunc in nulla
est &c.

CAP. XI. Omnes gemmae mellis decoctu nitescunt, prae-
cipue Corsici, in omni alio usu acriora abhorrentes.

CAP.

CAP. XIII. *Translucentes matutino probari censent: aut si necesse est, in quartam horam; postea vetant. Experimenta pluribus modis constant: primum pondere, si graviores sentiuntur: post haec corpore; factitiis pustula in profundo apparent, scabritia in cute, in capillamento fulgoris inconstantia & priusquam ad oculos perveniat desinens nitor.*

Ibidem. *Tantaque differentia est, ut alia ferro sculpi non possint, alia non nisi retuso, verum omnes Adamante. Plurimum vero in his terebrarum proficis fervor.*

ERRATA

ERRATA

Typographica sic corrigenda.

PAg. 36. l. 2. austeritatis. 48. l. 28. superioris.
 53. l. 8. *Scenites*. 59. l. 4. naturâ. 64. l. 6. Ze-
 nothème. 86. l. ult. formam. 90. l. antepenul.
 Sapphirum. 103. l. 8. percussas. 111. l. 21. *Ila-*
man. 119. l. 10. Pharmacopœus. 163. l. 31. Iu-
 daicum. 149. l. 31. ferens. 158. l. 17. *foudre*. 164.
 l. 8. xxvi, atque ita deinceps capita unitate au-
 genda sunt ut numerus capitum constet.

THEOPHRASTI

De

LAPIDIBUS

LIBER.

ων εν τῇ γῆ σωματικῶν, τὰ μὲν ἐστὶν
ὑδατῶ, τὰ δὲ γῆς. ὑδατῶ μὲν, τὰ
μεταλλοδρομῶνα, καθάπερ ὄρυγρός καὶ
χρυσὸς καὶ τὰλλα. γῆς δὲ λίθῶ τε καὶ
ὅσων λίθων ἀειδίστεροι καὶ εἰ πινες
δὴ τῆς γῆς αὐτῆς ιδιώτεροι φύσεις
εἰσὶν, ἢ χρώμασιν, ἢ λειότησιν, ἢ πυκρό-

τησιν, ἢ ἕτερον πνὶ δυνάμει.

Eorum que in terra concrefcunt, alia quidem sunt ex a-
qua, alia autem è terra. Ex aqua quidem metalla, ut ar-
gentum & aurum, & reliqua: è terra autem & lapis, &
qualia lapidibus præstantiora; & si qua etiam ipsius terræ
insigniores natura sunt, sive coloribus, sive lavoribus, sive
densitatibus, aut alia aliqua facultate.

Brevissime explicat Philosophus differentiam me-
tallorum & lapidum ratione materiæ; dum illa qui-
dem ex aqua, hos vero è terra generari docet. Per,
lapidibus præstantiora, intelligit gemmas, ut in pro-
gressu videbimus. Non est autem nobis proposi-
tum, disquirere, an hæc illius sententia vera sit, nec
ne; maioris hoc operæ foret; tantum ipsius men-
tem explicamus.

Περὶ μὲν ἐν τῶν μεταλλοδρομῶν ἐν ἄλλοις τεφώρηται.
περὶ δὲ τῶν νινῶ λέγω μὲν. ἅπαντα ἂν ταῦτα χρῆ νομί-
ζειν, ὡς ἀπλῶς εἶπεν, ἐκ καθαροῦ πνοσ σωεσάναι καὶ
ὀμαλῆς ὕλης, εἴτε ῥοῆς, εἴτε διηθήσεως διὰ τινῶ γινο-
μῆς, εἴτε, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἐκ-
κεκε-

** *

κεκε-

a Patavinus codex habet 27.

T H E O P H R A S T I

κεκραιμένης πάχα γὰρ ἐνδέχεται, τὰ μὲν ἕτως, τὰ δ' ἐκεί-
 νως, τὰ δ' ἄλλως. Ἀφ' ὧν δὴ καὶ τὸ λεῖον, καὶ τὸ πυκνόν, καὶ
 τὸ σκληρόν, καὶ διαφανές καὶ τὰλλα τὰ τοιαῦτα ἔχουσι. καὶ ὁ-
 σον ἂν καὶ ὁμαλέστερον καὶ καθαρώτερον ἕκαστον ἢ ποσῶτα καὶ ταῦ-
 τα μᾶλλον ἐπαίρει. τὸ γὰρ ὅλον, ὡς ἂν ἀκραιβείας ἔχη κα-
 τὰ τὴν σύστασιν ἢ πῆξις, ἕτως ἀκολουθεῖ καὶ τὰ ἀπ' ἐκεί-
 νων.

De metallis autem in aliis egimus, de lapidibus vero nunc dicamus. Omnia igitur hoc putandum est, ut simpliciter dicatur, ex pura quadam atque æquabili materia concrevisse, sive per fluxum, sive per percolationem quandam facta, sive, ut supra dictum, alio aliquo modo excreta. Fit enim forte aut hoc, aut illo modo, aut etiam aliter. A quibus etiam & levorem, & densitatem, & nitorem, & pelluciditatem, & alia talia, habent. Et quo æquabilius & purius unumquodque fuerit, eo & ista magis accidunt. In totum enim quo accuratior secundum constitutionem fuerit coagmentatio, ita & consequuntur ea que ex istis accidunt.

Aperit iam exactius lapidum & gemmarum materia conditionem: esse nimirum terræ portionem maxime puram & æquabilem; per confluum, aut percolationem depuratam, aut alio quovis modo ab impura separatam. Variis enim modis hoc posse fieri. A varia autem conditione huius materiæ fieri, ut alii lapides aliis leviores sint aut densiores, alii niteant tantum, alii etiam pelluceant, aut etiam alias differentias sortiantur. Nam quo materia purior & æquabilior fuerit, eo etiam lapides nasci præstantiores. In summa, hæc omnia à perfecta coagmentatione suam perfectionem nancisci, & contra. Transit autem porro à materia ad causam efficientem. quam statuit duplicem: calorem, & frigus.

Ἡ δὲ πῆξις, τοῖς μὲν ἀπὸ θερμῆς, τοῖς δ' ἀπὸ ψυχρῆς γίνε-
 ται.

DE LAPIDIBUS LIBER.

πῦρ κωλύει ἄλλως ἔδεν ἔνια γῆν λίθων ὑφ' ἐκατέρων
 ζυμώσθαι τῶν. ἐπεὶ τάτε τ' γῆς ἀπαντὰ διόξειεν ὑπὸ
 πυρός· ἐπεὶ περ ἐν τοῖς ἐναντίοις ἐκάστων ἢ πῆξις καὶ ἢ
 τήξις.

*Coagmentatio autem, his quidem à calido, illis autem à
 frigido fit. Nihil tamen prohibet quadam genera lapidum
 ab utroque horum concrefcere. Quandoquidem terra om-
 nia genera videantur ab igne cogi; quoniam à contrariis
 singulorum coagmentatio & liquatio.*

Sententia est Philosophi, coagmentationem lapi-
 dum fieri partim à calore partim à frigore; nihil ta-
 men impedire utrumque & calorem & frigus ad co-
 agmentationem quorundam lapidum concurrere:
 terrestria enim omnia igni cedere eique obnoxia
 esse, licet interea coagmentatio & liquefactio in
 contrariis subiectis accidat.

Ἰδιότητες ἢ πλείους εἰσὶν ἐν τοῖς λίθοις· ἐν γὰρ τῇ γῆ
 χρώμασί τε καὶ γλισχρότητι & λειότητι καὶ πυκνότητι, καὶ τοῖς
 τοιούτοις αἰρώσι διαφόροι· καὶ ἢ τὰ ἄλλα πάντιοι.

*Lapidum autem plures sunt proprietates. In terra enim
 & coloribus & tenacitate & lavore & densitate & simi-
 libus fluxus differentes sunt; secundum alia vero vari.*

Ostendit, diversas proprietates, quæ in lapidibus
 observantur, inde oriri, quod terrestris materia mul-
 tas differentias patiatur à multimoda varietate flu-
 xuum; siquidem & quoad colores, & quoad tenaci-
 tatem, lavorem, densitatem, & alias huiusmodi
 qualitates, fluxus diversi observentur; quoad alia au-
 tem pauci. Observandum autem, in Aldina editio-
 ne fuisse πρὸς διαφόροι: Turnebus legendum iudi-
 cavit πολλὰ διαφορεσι: Sed omnino legendum est
 ποιά, siquidem supra dixit Philosophus, εἴτε ποῖος εἴτε
 διηγήσεως, &c.

Τοῖς ἢ λίθοις αὐταὶ τε καὶ πρὸς πάνταις αἰ καὶ πᾶσι διωά-
 μεις, τῷ τε ποιῆν ἢ πάσχειν, ἢ τῷ μὴ πάσχειν. τικπὶ γὰρ, οἱ
 * * 2

T H E O P H R A S T I

δ' ἀτηκτοι. ἢ καυσοί, οἱ δ' ἀκαυσοί. Ἐἄλλα τέτοις ὅμοια. καὶ ἐν αὐτῇ τῇ καύσει καὶ πυρώσει πλείους ἔχοντες διαφοράς.

Lapidibus autem & ista proprietates sunt & præter istas quæ accidunt secundū vires, efficiendi aut patiendi, aut non patiendi. liquabiles enim, alii non liquabiles; & combustibiles, alii non combustibiles; & alia his similia. & in ipsa combustione & ignitione plures habent differentias.

Sententia est: lapides habere & proprietates illas quod coloribus, tenacitate, lævore & densitate differant, pro diversitate fluxuum, è quibus materia eorum coagmentata est: & præter illas etiam eas quæ à diversis viribus oriuntur, quibus fit, ut in alia aut agent, aut ab aliis patiantur, aut non patiantur: exempli gratia, quod alii liquabiles sint, alii non, &c. atque adeo diversimode in liquatione & combustione patiantur; ut postea singulatim explicabit. Prius autem, antequam liquationem & combustionem prosequatur, proprietates quasdam peculiare & raras explicat.

Εἴνιοι ἢ τοῖς χρωμασιν ἕξομοιοῦ λέγονται λιθάμφοι τὸ ὕδωρ, ὡσπερ ἡ σμάραγδος. οἱ δὲ ὅλως ἀπολιθῶν τὰ πθέμενα εἰς ἑαυτὰς. ἕτεροι ἢ ὀκλίω πνα ποιῶν. οἱ ἢ ἐασανίζειν τὸν ἀργυρον, ὡσπερ ἡ τε καλυμένη λιθὸς Ἡρακλέας ἢ ἡ Λυδία.

Quidam autem dicuntur similem sibi colore aquam red- bere, ut Smaragdus; alii prorsus in lapides commutare quæ in iis sunt posita; alii attractum quendam saccre; alii probare aurum, ut lapis appellatus Hercules & Lydius.

Sententia manifesta est. In Smaragdo non potui hanc vim observare. Eorum, qui petrificant, non dat hîc exemplum: sed * Plinius, agens de Assio lapide: Mutianus, inquit, specula quoque & strigiles & vestes & calceamenta illata omnia lapidea fieri, author est.

Θ 24.

DE LAPIDIBUS LIBER.

Θαυμασιωτάτη ἢ καὶ μεγίστη θλυάμις, εἶπερ ἀληθές,
ἢ τῶν τίτων.

Mirabilissima autem & maxima vis, si modo vera, eorum
qui pariant.

In editis est τῶν τιτῶν : Sed Pal. Codex ha-
bet τῶν τίτων. Et ita sane necesse est. neque
enim mirum, aliquos lapides liquabiles esse ; plu-
ra enim infra daturus est eorum genera. Quem-
admodum autem τιτῶς proprie significat li-
quefactum, tamen supra accipitur pro liqua-
bili; ita & τιτῶς licet proprie significet qui genitus
est, etiam pro eo licet accipere qui potest parere.
Arque hoc est quod Plinius innuit lib. 36. cap. 18:
Idem Theophrastus, & Mutianus, esse aliquos lapides qui
pariant, credunt.

Γνωριμώτερον ἢ τῶν, ἔν τω πλείοσι, καὶ τὰς ἐργασίας. γλυ-
πτοὶ γὰρ ἐνίοι, καὶ τορνεύτοι, καὶ περιστοί. τῶν ἢ εἰδὲ ὅλως ἀπὲρ
σιδήρον ἐνίων ἢ κακῶς ἔμολις.

Notissima autem illarum proprietates, & in pluribus, se-
cundum officia. Sculptiles enim quidam, & tornabiles, &
sectiles sive fissiles; quosdam omnino ferrum non attingit,
quosdam male ac vix.

Εἰσὶν ἢ πλείους καὶ ἄλλαι καὶ ταύτας . . . . . αἱ
μὲν ἐν καὶ χρώματι, καὶ τὰς σκληρότητες, καὶ μαλακότητες,
καὶ λειότητες, καὶ ταῦτα τὰ τοιαῦτα, εἰς τὸ πλείον, πλείοσιν
ἐπιφέρουσιν.

Sunt autē plures & alia secundum illas . . . . .
quae vero secundum colores, & duritias, & mollitias, & le-
viores, & alia similia, propter abundantiam, pluribus ac-
cidunt.

Lacunam hanc supplet Furlanus per διαφοραί. Sed
major videtur lacuna quam ut hac una voce sup-
pleri possit : malim itaque supplere, κατὰ ταύ-
τας ιδιότητες διαφοραί. Secundum illas proprietates
differentia.

THEOPHRASTI

Καὶ ἐνίοις γε κατὰ τόπον ὄλον, ἐξ ὧν δὴ ἢ διανομασ-
 μήκαι λιθοποιίαι, Παρείων τε ἢ Πεντελικῶν, ἢ Χίων τε ἔ-
 Θηβαϊκῶν, καὶ ὡς ὁ παρὰ Αἰγυπτοῦ ἐν Θήβαις ἀλαβαστερί-
 τος. καὶ γὰρ ἔστι μείλας (al. μέλας) τέμνεται. καὶ ὁ τῶ ἐ-
 λέφαντι ὁμοίος, ὁ χειρόντης καλέμενος. ἐν ἣ πυέλῳ φα-
 σὶ καὶ Δαρρεῖον κείσθαι, καὶ ὁ παρὰ ὁμοίος τῶ χρώματι ἢ
 τῆ πυκνότητι τῶ Παρείῳ, πῶ ἢ κρυφότητι μόνον ἔχων τῶ
 πύρρῳ. διὸ καὶ ἐν ταῖς παραδαζομένοις οἰκήμασιν, ὡσπερ
 διάζωμα τίθεασιν οἱ Αἰγύπτιοι . . . . μέλας αὐτότη
 Διαφανῆς ὁμοίως τῶ Χίῳ, καὶ παρ' ἄλλοις ἢ ἕτεροι
 πλείους.

*Et nonnullis quidem secundum totum locum; à quibus
 etiam & denominata lapidicina, Pariorum & Pentelico-
 rum, & Chiorum ac Thebaicorum; quemadmodum &
 Thebis in Aegypto Alabastrites: nam & hic magnus (aut ni-
 ger) ceditur: & ebori similis Chernites appellatus: in quo
 monumento aiunt & Dariū conditum: & Porus similis co-
 lore & duritie Pario, levitate autem solum similis Poro.
 Quapropter & in pretiosioribus aedificiis Diazomatis loca
 ponitur ab Aegyptiis . . . . niger ibidem pellu-
 cidus similis Chio; & alibi plures alii.*

De marmoribus agit author, quæ à locis, ubi ma-
 xima copia reperiuntur, denominantur; ut Pa-
 rium, quod notissimum est, in Insula Paro: de Pen-
 telico non memini me alibi legisse. De ceteris Plini-
 us & alii. De Chernite quoque Plinius lib. 36.
 cap. 17. *Mitior est autem servandis corporibus, nec ab-
 sumendis, Chernites, ebori simillimus, in quo Dariū condi-
 tum ferunt.* Pro eo autem quod hic edidimus πύ-
 ρρῳ, Cl. Salmasium sequuti in Solinum pag. 1204,
 ante editum erat πέπρῳ. quod nullum commo-
 dum sensum admittit. Porro quod ad lacunam
 attinet, ea haud dubio supplenda per δειλοπέτα
 καὶ: nam ita a Plinius: *Theophrastus autor est, &*
translu-

DE LAPIDIBUS LIBER.

translucidos lapides in Aegypto inveniri, &c.

Αἱ μὲν ἔν τοιαῦται διαφοραὶ, καθάπερ ἐλέχθη κοινότερασι πλείοσιν. αἱ δὲ καὶ τὰς διωάμεις τὰς περιεξημιχίας, οὐκ ἔπ τοῖς ὅλοις ὑπάρχουσιν, εἰδὲ σιωεχρείαις λίθων, εἰδὲ μεζέθεισιν· ἐνίοι δὲ πάνιοι πάμπαν εἰσὶ καὶ σμικροί, καθάπερ ἦτε σμάραγδοι, καὶ τὸ σάρδιον, καὶ ὁ ἀνθεραξ, καὶ ἡ σάπφειρο, καὶ σχεδὸν λόγῳ ἴσ εἰς τὰ σφραγίδια γλυπτῶν. οἱ δὲ καὶ ἐν ἑτέροις δὲ εἰσὶ σκοπομένοις. ὀλίγοι δὲ καὶ οἱ πλεῖστοι πύρωσιν εἰ καῦσιν. ὑπὲρ ὧν καὶ πρῶτον ἴσως λεκτέον, τίνας καὶ πόσας ἔχουσιν διαφοράς.

Atque tales quidem sunt differentiae, quemadmodum dictum fuit, communes pluribus; quae vero secundum vires praedictas sunt, non item totis accidunt aut compagibus lapidum aut magnitudinibus. Quidam etiam rari omnino sunt & parvi, quemadmodum Smaragdus, & Sarda, & Carbunculus, & Sapphirus, & fortassis omnes qui scalpuntur in gemmas. quidam etiam reperiuntur in alius fissis. Pauci etiam sunt qui uri possunt. De quibus & primum tamen dicendum, quas & quales habeant differentias.

In editis lacuna erat post σχεδόν. Quam ita suppleendam iudicat Cl. Salmasius in Solin. pag. 98. atque ibidem observat, primum & vetustissimum apud Graecos usum horum minimae formae lapillorum fuisse ut sculperentur, auroque includerentur, digitoque gestarentur ad signandum.

Κατὰ δὲ τὴν πύρωσιν οἱ μὲν τήκονται καὶ ῥέουσιν, ὡσπερ οἱ μεταλλοῦπι. ῥεῖ γὰρ αἶμα τῶν ἀργύρου καὶ τῶν χαλκῶν εἰ σιδήρου εἰ καὶ λίθου ἢ ἐκτέτων, εἰ πίνω δὲ τὴν ὑγρότητά των ὑπάρχόντων, εἴτε καὶ δι' αὐτάς. ὡσάντως δὲ καὶ οἱ πυρομάχοι, καὶ οἱ μυλῖαι, ῥέουσιν οἷς ὑπὸ ἰσχύσιν οἱ καὶ οὐκ οὐκ.

Quod autem ad ustionem attinet, quidam liquantur & fluunt, quemadmodum metallici. fluunt enim simul cum argento & aere & ferro lapides qui ex illis sunt: sive propter

T H E O P H R A S T I

humiditatem eorum quæ ipsis accedunt, sive per se. Ad eundem modum & Pyromachi & Molares fluunt, cum iis, quibus superponunt urentes.

Manifeste agit de illis metallicis lapillis, quos hodie vocant fluores, de quibus videndus Agricola & alii qui de rebus metallicis scripserunt. Addit illis & Pyromachos & Molares, quos hodie ut & antiquitus vocamus Pyritas: Plinius autem lib. 36, cap. 19, sic tradit: *Molarem quidem pyriten vocant, quoniam sit plurimum ignis illi*: hi autem lapides licet non facile ab igne patiantur, sed illi fortiter resistent, unde illis nomen, tamen in ignem vehementissimum additi, etiam funduntur.

Οἱ ᾗ ἔ ὄλωσ λέγασι πάντας τήκεσθαι, πηλὸν δὲ μαρμα-
ρα. τῶπον ᾗ κατὰ καίεσθαι, ἢ κενίαν ἐξ αὐτῆ γίνεσθαι. δόξειε
δ' ἂν ἔ τως ὄλωσ ἔπι πλείον εἰρησθαι.

Sunt qui absolute dicant omnes liquari, præter marmor. Hoc autem comburi, & cinerem ex illo fieri. Unde videri possit illud absolute pro ut plurimum dictum esse.

Corrigit sententiam eorum qui opinabantur omnes fluere lapides præter marmor; quod non nisi in cinerem abit. quod cum etiam ipsi faterentur, non debuerant dicere absolute omnes fluere. Dat deinceps alias instantias.

Ποιοὶ γὰρ οἱ ἐγγυμφοὶ καὶ διαπιδῶντες ὡς ἔ μαχό-
μφοι (κατὰ) πῶ πύρωσιν, ὡσπερ εἰδὲ ὁ κέρασμ. ὁ καὶ
κατὰ λόγον ἐστίν. οἴπνες ἐξυγροσμοὶ συγγαίνωσιν. πῶ
γὰρ τικτὸν, ἐνικμον εἶναι αἰεὶ καὶ ὑγρότητα ἔχει πλείω.

Multi enim rumpuntur & dissiliunt, tanquam non repugnantes ustioni, quemadmodum neque figulinus. quod & rationi consentaneum est: siquidem exsiccati sunt: quod enim liquabile est, esse humidum semper, & humiditatem habet multam.

Prima instantia est in iis qui non fluunt, sed dehiscunt & dissiliunt; haud secus quam vasa aut late-

DE LAPIDIBUS LIBER.

res qui è terra figulina arte sunt facti. Et ratio manifesta est; siquidem in iis, qui liquantur; semper aliquid est humidi, interdum minus, interdum plus; sed in his omne humidum extractum est.

Φασὶ ὅτι καὶ τῶν ἡλιεμμένων σπυρίων ἀναξηραίνεσθαι τελείως, ὡς ἀχρεῖς εἶναι μὴ κατὰ βρεχθέντας πάλιν ἢ σιωικιασθέντας. σπυρίων ἢ μαλακτέρας ἢ διαθερούσας μᾶλλον. Φανερόν ὅτι ὡς ἀμφοτέρων μὲν ἐξαιρείσθαι πῦρ, ὑγρότητα. συμβαίνει ὅτι σπυρίων μὲν πυκνὸς ὑποξηρανομένους σκληρυνέσθαι. σπυρίων δὲ μακρῶν, ἢ ὧν ἡ φύσις τοιαύτη, θραυστῶν εἶναι καὶ τηκτῶν.

Aiunt autem, etiam eos, qui insolantur, alios exsiccati penitus, ita ut inutiles sint nisi rursus macerati & humefacti: alios vero molliores & fragiliores fieri. Manifestum autem, utrorumque humorem extrahi. Accidit autem, densos, ubi exsiccati fuerint, indurescere; raros vero, & quorum similis natura, fragiles esse & liquabiles.

Sententia est: sicut in quibusdam humiditatis omnino extractio, sive à Sole sive ab igne, efficit ut amplius liquari non possint: ita in aliis efficit, ut qui densioris sunt materiae, extracto omni humore magis indurescant; rarioris vero seu porosioris, fragiliores atque adeo liquabiles esse. Animadvertendum autem, in Ald. Edit. esse, καὶ ὧν ἡ σύμφυσις τοιαύτη, quod & Furlanus expressit; quorum compactio eiusmodi est. licet ediderit φύσις. quod magis videtur convenire.

Ἐνίοι δὲ τῶν θραυστῶν ἀνθρακῶν τῆς θραύσεως, ἔδιδαν μέντοι πλείω χρόνον. ὡς περὶ οἱ περὶ Βίνας ἐν τῷ μετάλλῳ. ἔσθ' ὁ ποταμὸς κατὰ φέρει. καίονται γὰρ ὅταν ἀνθρακῆς ἔπιπρωσθῶσι; καὶ μέλει τῆς χρεῖας φουσῶν. εἴτ' ὑπομαραίνονται, ἔπάλιν καίονται. διὸ ἔπῳ χρόνον ἢ χρεῖσι. ἢ δ' ὅσμη βαρεῖα σφόδρα καὶ ὑλοχερεῖς. Quæ Furlanus ita vertit.

Quin & nonnulli fragilium lapidum, dum franguntur,

* * 5

in

T H E O P H R A S T I

in Carbones evadunt, & diutius permanent. quales sunt ad Benas, in metallo, quos flumen defert. Comburuntur autem iniectis Carbonibus, & instante aliquo donec opus sit; dein siccantur & uruntur iterum. Quocirca & diutinus est illorum usus. odor autem gravis & rater est.

Omnino legendum puto, ἀνθρακῶν τῆ καύσῃ. Sic paulo post dicet, ἐκπρωσθῆ τῆ καύσει, &c. Quomodo enim fractura aut fissura Carbones fierent? Verterem ergo: Nonnulli fragilium, ustione in Carbones vertuntur, & durant multo tempore. Bena autem oppidum est Cretæ, secundum Suidam: aut Thraciæ, secundum Stephanum: Unde & Beni populi Plin. in Thracia, lib. 4. cap. xi. Magis autem verisimile, locum in Thracia intelligi, quam in Creta.

Quod autem sequitur: καίονται γὰρ ὅταν ἀνθρακες ἔπιπυῶσι, ἢ μέγελι τῆς χρείας Φυσῆς τις. Sal. legendum censet, εἰάν Φυσῆς τις. Itaque ita vertterem: Ardent enim cum Carbones superimponuntur, & eo usque eius usus est, quo inflat aliquis; dein languescunt seu collabuntur, & rursus ardent.

Ὅν δε καλῶσι σπῖνον, ὅς ἐστι ἐν τοῖς μετάλλοις, ποιῶν & διακοπεῖς, ἢ σωλιθεῖς πρὸς ἑαυτὸν, ἐν τῷ ἡλίῳ τιθήμεν & καίεται, ἢ μάλλον εἰάν ἔπιπυεῖται ἢ περιεσθῆ τις.

Quem autem vocant Spinum, is & in metallis invenitur. hic dissectus, & in se congestus, & Soli expositus, ardet, & magis si irroret aut circumaspergat quis.

Huius lapidis alibi mentionem fieri non invenio; nisi in lib. de Mirabilib. Auscultation. qui Aristoteli tribuitur. Ubi hæc leguntur:

Φασὶ δὲ ἔν τῇ Θεσσίῃ λίθον, τὸν καλέμενον σπῖνον, διακοπέντα καίεσθαι, & συντεθέντα πρὸς ἑαυτὸν, ὡς περ τιμῆμα ἐλλείναι, ἔτιως ἀκκένον εἰς ἑαυτὸν τιθέντα, ἢ ἔπιπυεῖται ἢ μάλλον ὕδατι, καίεσθαι. τὸ αὐτὸ ποιεῖν ἢ τὸν μαελιθῆν.

Ὅ ἢ Λιπαράτος ἐκπρωσθῆται (ita legit Cl. Salmasius, cum in edito sit ἐκπρωσθῆται) τῆ καύσει, ἢ γίνεται κιοσηροειδής.

DE LAPIDIBUS LIBER.

ρσοδής. ὡςθ' ἄμα πῶ τε χροάν μετ' ἄλλαιεν ἢ πῶ πυ-
κνήτητα. μέλας τε γὰρ ἢ λεῖός ἐστι, ἢ πυκνός, ἀκαυτός ὢν.
γίνετ' ὁ δ' ἔτ' ἐν τῇ κίον ἕρει διελημμέν' ἄλλοθι ἢ ἄλλο-
θι, καθάπερ ἐν κνίταρείῳ, ἢ ἐ σινερχήσ' ὡσπερ ἢ ἐν Μή-
λω Φασί πῶ κίον ἕρει ἐν ἄλλῳ τινὶ λίθῳ γίνεοδῃ. Καὶ
ἐκεῖν' ἢ μὲν τῆσ' ὡσπερ ἀνὴ πεπενηθώς. πῶ ἢ ὁ λίθ' ἔ-
τ' ἔχ' ὅμοι' τῷ Διπαράϊῳ.

*Liparæus autem lapis exinanitur uisione, & fit pumici si-
milis. ita ut simul & colorem mutet & densitatem: niger
enim & levis est, & densus, antequam uratur. Nascitur
hic in pumice separatus alibi & alibi, quemadmodum in
cellulâ, & non continuus. Vbi & in Melo aiunt pumicem in
alio quodam lapide nasci. Et hic quidem illi quasi oppositè,
siquidem hic lapis liparæo dissimilis.*

Lipara est Aeoliarum Insularum una; Plinius au-
tem scribit lib. 36, cap. 21; Pumices *laudatissimi sunt
in Melo, Scyro, & Aeoliis insulis.* Quæ autem sit diffe-
rentia inter eos, hic explicat Author.

Ἐκπαρῆται δὲ ἢ ὁ ἐν τετραδί τ' Σικελίας γινόμενος. τῆ-
σο δὲ τὸ χωρίον ἐστὶ τῆ Διπαράαν. ὁ δὲ λίθ' ἐν τῇ ἀτρα τῆ
Ἐρνεάδῃ καλεῖται πολὺς. ὁμοίως τ' Βίνας καὶ ὀμύθ' ἢ
ὀσμύθ' ἀφίησιν ἀσφάλτη. τὸ δ' ἐκ τ' κατὰ καύσεως ὁμοιον
γίνετ' γῆ κακαυμένη.

*Exinanitur autem & qui in Tetrade Sicilia nascitur: qui
locus è regione Liparæ est. Lapis vero in Promontorio Eri-
neade vocato multus. instar eorum qui in Binis reperiuntur
ustus, odorem findit bituminis. quod autem ab uisione sit
reliquum, simile sit terræ exusta.*

PRO τετραδί Pal. Cod. τεταρίδι; sed neutrius in Si-
cilia mentionem inuenio apud Geographos. Appa-
ret autem, hos lapides, qui gravem hunc odorem
emittunt, è bituminosa materia constare.

Ὅς δὲ καλῶσιν εὐθὺς ἀνθρακας, τῶν θρυπτομένων
δὲ πῶ χρείαν, εἰσὶ γεώδεις. ἐκκαίονται δὲ καὶ πυ-
ρῆνται καθάπερ οἱ ἀνθρακες. εἰσὶ δὲ παρὶ τε πῶ Δι-
παράϊ, γυσικίῳ,

T H E O P H A R S T I

ἡλεκτρῶν, ὅσα καὶ τὸ ἡλεκτρον, καὶ ἐν τῇ Ἡλείᾳ, Ἐα-
διζόντων Ὀλυμπιάζε τῶ δὲ ὄρεσι. οἷς καὶ οἱ χαλκῆεις
χερῶνται.

Furlan. Quos autem Carbones vocant; qui propter u-
sum franguntur, terreni sunt. uruntur autem & incen-
duntur ut Carbones. Sunt hi in Liguria, ubi etiam Succin-
num est, & in Elide, Olympiam per montes petentibus.
Quibus & utuntur fabri.

Porro pro Θρυπτομύων διὰ τῶν χερίων, Pal. legit.
Θρυπτομύων διὰ τῆς χερός. Sed prius melius videtur.

Εὐρέθη δὲ ποτε ἐν [πῶς] Σκαπτησίλης μετὰ τοῖς λί-
θος, ὅς τῆ μὲν ὄψει παρόμοιοι ὦν ξύλω σαπρῶ. ὅτε δ' ὀπι-
χέοιτο πρὸ ἔλαιον, καίεται, καὶ ὅτ' ἐκκαυθεῖν, τότε παύε-
ται ἢ αὐτὸς, ὥσπερ ἀπαθῆς ὦν. Τῶν μὲν ἔν καιομένων
αὐτῶν διαφορεσί.

Furlan. Inventus est & in Scaptisula metallis lapis, pu-
trido ligno non absimilis. qui, cum oleum affunderes, ure-
batur; quod cum crematum esset, incendium desinebat lapi-
dis, tanquam esset impatientis.

Scaptisula Thraciæ oppidulum è regione Thasi,
Stephano, & Plutarcho in Cimone, item in libello
de Exilio. Ubi tradit, Thucydidem hoc loco bellum
Atheniensium cum Peloponnensibus scripsisse. Su-
spectus tamen hic locus authoris, quia Plinius lib.
36. cap. 19, ubi agit de Gagate: Niger est, ait, planus,
pumicosus, non multum à ligno differens; levis, fragilis, &c.
mirumque accenditur aqua, oleo restinguitur. & non mi-
rum est, oleo affuso aliquid ardere. Sed nihil hic
definitio. Hactenus autem egit Philosophus de la-
pidibus, qui, cum uruntur, vario modo se habent.
alii enim liquantur & fluunt; alii in cineres redigun-
tur; alii in pumices; &c. Prosequitur iam de aliis la-
pidibus qui ab igne non patiuntur.

Ἄλλο δὲ πρὸς ἐστὶ λίθων, ὥσπερ ἐξ ἰναντίων πεφυ-
χῶς, ἀκαυστὸν ὄλωσ, ἀνθραξὶ καλὰ μὲν ταῖς ἐξ ἑ
ἐπὶ τὰ σφραγι-
ζομένη

DE LAPIDIBUS LIBER.

λίδια γλυφουσιν. ἐρυθρόν μὲν τῷ χρώματι, πρὸς ἣ τὸν ἥλιον πιθήμενον, ἀνθερακῶ κακομένε ποιῆ χροῶν. Τιμιάττον δ' ὡς εἰπεῖν. μικρὸν γὰρ σφόδρα πεπλασθέντων χρυσῶν. ἀγεται δ' ἔτι ἐν Κερχιδόντων Ἐμασσαλίας. ἔκαστε δ' ὁ πρὸς Μίλητον γωνιειδῆς ὢν, ἐν ᾧ περὶ καὶ τὰ ἐξάγωνα. καλεῖσι δὲ ἀνθερακα καὶ τῆτον. ὁ ἢ θαυμαστὸν ἔστιν. ὁμοίον γὰρ τρέπον τινὰ ἢ τὸ Ἐδάμαντι.

Aliud autem quoddam genus est lapidum, quasi è contrariis genitum, incombustibile penitus, Carbunculus appellatus; è quo & sigilla sculpunt; rubens quidem colore, soli autem expositus, ardentis Carbonis facit colorē; pretiosissimū, ut ita dicam; nam valde parvus quadraginta aureis aestimatur. fertur hic Carthagine & Massilia. Non ardet autem qui circa Miletum invenitur, angulosus; inter quos sunt & sexanguli. Vocant autem & hunc Carbunculum; quod mirum est: Similis quodammodo ratio est & Adamantis.

Manifeste hic agit author de gemmis, quas Plinius vocat ardentes; qui videndus lib. 37. cap. VI. Ubi tamen non meminit lapidis qui circa Miletum nascitur: Sicut nec Theophrastus Alabandæ. Quare suspicor, cum Miletum à Ptolomæo ponatur in Caria, cuius & urbs Alabanda, pro uno eodemque lapide esse accipiendum: nam & ibidem Orthosia. Quum autem Theophrastus has gemmas Carbunculos nominari dicat, non tam propterea quod incombustibiles sint, sed quod soli expositi Carbonis ardentis speciem referant, dicit, mirum esse, etiam Milesium illum lapidem Carbunculum vocari; ob id solum quod ab igne non patitur, cum ad eundem modum & Adamas ita posset appellari, quia nec ipse quicquam ab igne patitur. Furlanus hoc aliter accepit. Milesium Carbunculum, inquit, Lychnitem suspicor, quem Carbunculum remissiozem à quibusdam vocatum testatur Plinius. Mirum autem dicit esse Theophrastus, quod non uratur, propterea quod fragilis est, neque adeo solidus.

lidus, ut cetera genera Carbunculorum. Plinii locuti ita se habet lib. 37. cap 7: Ex eodem genere ardentium lychnitis appellata, à lucernarum accensarum præcipua gratia. (Salmaf. corrigit; à lucernarum accensu; tum præcipuæ gratiæ.) Nascitur circa Orthosiam, totaque Caria, ac vicinis locis, sed probatissima in Indis, quam quidam remissiozem Carbunculum esse dixerunt, &c. Nihil autem Plinius toto hoc loco de fragilitate: sed contra; Omnia, inquit, hæc genera sculptura contumaciter resistunt, partemque cere in signo tenent. Quin etiam si daretur fragiles fuisse, non propterea mirum esset ab igne nihil pati.

Οὐ γὰρ εἶδ' ὡσπερ ἡ κίττηρις ἢ τέφρα δόξεν ἄν, διὰ τὸ μηδ' ἐν ἔχειν ὑγρόν. Ταῦτα γὰρ ἀκωα καὶ ἀπύρωτα, διὰ τὸ ἐξηρηθῆναι τὸ ὑγρόν.

Non enim neque sicut pumex & Cinis videantur utique, quod nihil habeant humidi: hæc enim non comburuntur, neque accenduntur, quia extractum est humidum.

Ἐπεὶ καὶ τὸ ὄλον ἡ κίττηρις ἐν κατακλύσεως διοκῆ τιτι γίνεσθαι. πλὴν τῆς ἐν τῇ ἀφρῇ τῆς θαλάσσης σπιτωμένης λαμβάνουσι ἢ πῖσιν διὰ τὴν αἰδησίαν.

Siquidem in totum pumex ex combustione videtur quibusdam fieri. Præter illum qui ex spuma maris concrevit. Cuius argumentum capiunt per sensum.

Perperam opinantur quidam Alcyonium hinc innui ab Authore quod bene observavit Furlanus.

Ἐκτερεῖται ὡς τὸν Κρατήρας γενομένων, ἔκ τῃ Διαβάρι λίθου τῆς Φλογυμένης, ἢ καὶ κίττηρις. μαρτυρεῖν καὶ οἱ τόποι διοκῆσιν ἐν οἷς ἡ γένεσις. καὶ γὰρ ἐν τῇ μάλιαι καὶ ἡ κίττηρις. Τάχα δὲ ἡ μὲν ἔστω, αἱ δ' ἀπῶς. Ἐπειὶ καὶ τῶν τόπων τῆς γενέσεως.

Item ex iis qui in Crateribus nascuntur; & ex diabaro lapide adusto; qui & pumicescit. Testari quoque videntur loca in quibus nascuntur. nam in ardentibus locis potissimum pumex. Forte autem hic quidem hoc modo, alii alio; & plures sunt modi generationis.

Pro

DE LAPIDIBUS LIBER.

Pro eo quod editur, καὶ γὰρ ἐν τῇ μάλισσᾳ, Salmasius legendum dubitat, καὶ γὰρ ἐν Αἴτῃ : neque enim aliter commode locum exponi posse. Sed quis sit diabarusalapis, quærendum; neque enim invenio alibi eius mentionem. Suspicio corruptum esse nomen pro Arabo, de quo Plin. lib. 36. cap. 21 Arabus (pro quo tamen Cl. Salmasius legit Arabicus) lapis ebori similis, dentificiis accommodatur crematus.

Ἡ γὰρ ἐν Νισύρω καθάπερ ἐξ ἄμμου τινὸς εἶκοι συγκαίεται. σημεῖον ἢ λαμβάνουσιν, ὅτι τῷ δέλεο κομμένων ἐνιαυθὸν διαφύπτον) ἐν τῇ χερσίν, ὡσπερ εἰς ἄμμον διὰ τὸ μήπω σπιρᾶσαι, μηδὲ συμπεπηγῆσαι. δέλεοισι δ' ἀθρόας καὶ μικρὰς χειροπληθεῖς ὅσον πολλὰς, ἢ μικρῶν μείζους, ὅταν ἀπομαίρων) τ' ἄνω.

Pumex enim in Nisuro quasi ex arena quadam videtur concretus. Argumentum autem capiunt, quod ex iis, qui inveniuntur, quidam friantur in manibus veluti in arenam: quia nunquam concresecunt aut compinguntur. Inveniuntur autem confertim ad minimum manum implentes circiter multa, aut paulo maiores, cum pars superior ablata fuerit.

Nisuros insula Asiæ obiacens haud longe à Gnido: de qua ita Strabo lib. x. sub finem: teres est, sublimis, ac saxosa, & molaris lapidis copia prædita. Sed hunc lapidem sive pumicem de quo Author, alium fuisse oportet, siquidem manibus in arenam teratur.

Ἐλαφρὰ δὲ σφόδρα καὶ ἡ ἄμμος. ἢ δ' αὖ (καὶ) ἐν Μήλω πᾶσα μὲν, εἰα δ' αὖ ἐν λίθῳ τινὶ ἑτέρῳ γίνεται, καθάπερ ἐλέχθη πρῶτον. διαφορὰς δ' ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας, καὶ χρωματι, καὶ πυκνότητι, καὶ βάρει. χρωματι μὲν, ὅτε μέλαινα, ἐκ τῷ ῥύακῳ τῷ ἐν Σικελίᾳ. πυκνός τε καὶ βαρεῖα, αὐτὴ τε καὶ μυλώδης. γίνεται γὰρ τις καὶ ποιαύτη κίσηρις, καὶ εἰς ἄρῳ ἔχει, καὶ πυκνότητι, καὶ ἐν τῇ χρήσει πλυννιμότερον τῷ ἑτέρῳ. Τμηλική) καὶ ἡ ἐκ τῷ ῥύακῳ
μοῦλλον

T H E O P H R A S T I

μαλλον τὸ κροφῆς καὶ λευκῆς. Τμητικωτάτη δ' ἐν τῷ θαλάσσης αὐτῆς.

Levis autem valde & arena: ea rursus in Melo quidem omnīs: quidam rursus pumex in lapide quodam altero gignitur, utante dictum. Differunt autem inter se & colore & densitate & gravitate. colore quidem, quod niger sit, ex rivo Sicilia. densus etiam & gravis hic, uti & Molaris. Nasctitur enim & talis pumex, & gravitatem habet & densitatem, & in usu longe pretiosior est ceteris. Scissilis autem magis ille è rivo quam levis & albus: maxime autem scissilis ex ipso mari.

In editis ante legebatur τε καὶ μαλώδης; pro quo Turnebus legerat ἀλωδης: Sed Iosep. Scaliger comment. in Ætnam emendavit μολώδης, quod & Furlanus secutus est. Pro τμητικῆ autem Furlanus videtur legisse σμηλικῆ. Vertit enim, ad detergendum magis valet: quod quidem magis videtur convenire, licet Codices hoc non prodant. Exordium autem huius paragraphi non caret vitio. nam alienum est hic, agere de arena. Legerem ita, ἐλαφρὰ δὲ σφόδρα καὶ ἀμμώδης ἐν Μέλῳ πᾶσα μὲν. Nam cum Plinius agit de optimo pumice, ei etiam natales assignat in Melo: & addit, *Probatio in candore, minimoque pondere, & ut quam maxime spongiosi aridique sint, ac teri faciles, nec harenosi in fricando.* Denique pro θαλάσσης ἀπέ ἐ Palat. Cod. substituímus αὐτῆς.

Καὶ περὶ μὲν τῆς κιοσήρου ὅτι ποσῶτον εἰρήθω. περὶ δὲ τῶν πυρρμένων καὶ τῶν ἀπυρρῶτων λίθων, ἀφ' ὧν καὶ εἰς τὸ ἐξέθειμα, ἐν ἄλλοις θεωρητέον τὰς αἰτίας.

Atque de pumice quidem hæctenus dictum sit. De lapidibus autem combustilibus & non combustilibus, à quibus huc usque digressi sumus, causæ alibi consideranda.

Τῶν δὲ λίθων καὶ ἄλλαι [διαφοραὶ] τυγχάνουσιν. ἐξ ὧν καὶ τὰ σφραγίδια γλύφουσιν.

Furlan.

DE LAPIDIBUS LIBER.

Furlan. Sunt & alia lapidum differentie, ex quibus & sigilla sculpunt.

Sed lacuna in MS^{is} & ante editis, maior est quam ut per διαφορὰς impleri possit: legerem itaque, καὶ τὰς ιδιότητας διαφορὰς.

Αἱ μὲν τῇ ὄψει μόνον. οἷον τὸ Σάραδιον, καὶ ἡ Ἰάσπις, καὶ ἡ Σάπφειρος. αὕτη δ' ἐστὶν ὡσαύτως χρυσοῦρας.

Quaedam quidem aspectu solum. quemadmodum Sarda, & Iaspis, & Sapphirus. hæc autem est quasi stillis aureis compuncta.

Liquet, in lacuna superiori adhuc aliquid desiderari. nam non satis apparet quid illud ὄψει sibi velit. Furlanus extulit, specie tantum commendantur. De Sapphiro Plinius; Inest & aliquando ei (nimirum Cyano) aureus pulvis, non qualis in Sapphirinis; in Sapphiris enim aurum punctis collucet. Apparet, & Theophrastum & Plinium non aliam Sapphirum agnovisse præter eam quæ aureis stillis compuncta erat. Epiphanio est χρυσοσιγῆς. Isidorus: Sapphirus ceruleus est cum purpura, habens pulveres aureos sparsos. Plura ad hanc rem Salmasius in Solinum pag. 132 & 133.

Ἡ δὲ Σμάραγδος, καὶ διωάμεις πνῶς ἔχει. τῆ τε γὰρ ὄψει, ὡσαύτως εἰ πομῶν, ἐξομοιᾶται τῷ χρύσῳ ἐαυτῆς. μετρίᾳ μὲν ἔσται, ἐλάττω δὲ, ἢ ἡ μεγίστη, πάντως ἢ δὲ χειρίστη, τῆ καὶ αὐτῷ μόνον, καὶ πρὸς τὰ ὄμματα ἀγαθῆ. διὸ καὶ τὸ σφραγίδια φορεῖσιν ἐξ αὐτῆς, ὡς ἐλέπειν. ἐστὶ δὲ σπανία, καὶ τὸ μέγεθος ἢ μεζάλη.

Smaragdus autem & vires aliquas habet: aqua enim, sicut diximus, colorem assimilat sibi; modica quidem, pauca; maxima autem, totius; deterrima vero eius quæ circa ipsam modo. & aciem oculorum iuvat; quare & sigilla ex ipsa gestant, ut intueantur. Est autem rara, & mole haud magna.

Legendum ἢ δὲ μεγίστη, παντός. Videndus Plinius lib 37. cap 5.

***

Πλω

THEOPHRASTI

Πλὴν εἰ πιστόν ἔσται ἀναγραφαῖς δέ, ἰστέρον βασιλέων
 τῶν Αἰγυπτίων. . . . ἐνιοὶ γὰρ φασὶ κομιδοῦναι ποτ'
 ἐν δώροις ποτὶ τὸν βαβυλωνίων βασιλέως, μήκῃ μὲν τε-
 τρεσπικχω, πλάτῃ δὲ τρίπικχω. ἀνακείσθη δὲ καὶ ἐν
 τῷ τῷ Διὸς ὀβελίσκῳ Σμαραγδὸς τέτρασ, μήκῃ μὲν
 τετρασπικχῶν, πλάτῃ δὲ, τῇ μὲν τέτρασ, τῇ δὲ
 δύο. Ταῦτα μὲν ἐν ὅτι κτ' ἐκείνων γραφῶν.

*Nisi credere oportet commentariis de Regibus Aegyptiis.
 quibus traditum est, missam aliquando dono à Babylonio-
 rum rege, longitudine quatuor cubitorum, latitudine trium,
 positos autem in Iovis obelisco Smaragdos quatuor, longitu-
 dine quadraginta cubitorum, latitudine vero partim qua-
 tuor, partim duorum. atque hæc quidem ita ab ipsis refe-
 runtur.*

Lacunam autem putat Salmf. haud aliter sup-
 plendam, quam legendo, μὲν γὰρ φασὶ. Pro ὀβελίσκῳ
 Σμαραγδὸς; ὀβελίσκος Σμαραγδὸς. Plinius hunc lo-
 cum ita refert: Theophrastus tradit, in Aegyptiorum
 commentariis reperiri, regi eorum à rege Babylonio missum
 smaragdum munere 14 cubitorum longitudine, & trium la-
 titudine; & fuisse apud eos in Iovis delubro obeliscum è 14
 Smaragdīs, xl cubitorum longitudine, latitudine vero in
 parte quatuor, in parte duorum. Videtur ergo legisse,
 ὀβελίσκον ἐκ σμαραγδῶν τετρασπικχῶν.

Τῶν δ' . . . ἀνῶν καλεσθῶν ὑπὸ πικχῶν, ἢ ἐν
 Τύρω μεγ' ἔστι. σήλη γὰρ ἔστιν ὀβελίσκος ἐν τῷ τῷ Ἡρακλέους
 ἱερῷ. εἰ μὴ ἄρα ψάδης Σμαραγδῶν. ἢ γὰρ ποιῶντι γί-
 νεταί τις φύσις.

Furlan. Ex iis autem qui à multis Bactriani dicuntur,
 maximus in Tyro est. Pila enim est satis magna in Herculis
 templo. Nisi forte pseudo smaragdus sit. Nam & talis
 nascitur quedam substantia.

Corruptus est locus. Primo lacunam Turnebus
 supplevit, legendo, Τανῶν quia Plinius inter species
 Smaragdi ponit Tanon. Furlan. Βακτριανῶν. quia
 Theo-

DE LAPIDIBUS LIBER.

Theophrastus paulo post mentionem eorum facit. Sed ut verum fatear, neutra correctio mihi adhuc satisfacit. Plinius: *se autem scribente* (Theophrasto) *esse in Tyro Hercules templo stantem pilam è Smaragdo; nisi potius pseudo-Smaragdus sit. Nam & hoc genus reperiri, &c.* In editione Aldina est: *Ἰών ἢ . . . ἀνῶν κερμαίων &c.*

Γίνεται ἢ ἐν τοῖς ἐν Ἐφικλῶ καὶ γνωρίμοις τόποις, διὰ τὰ χῆ μάλιστα, πρὸς τε Κύπρον ἐν τοῖς χαλκωρυχείοις, ἢ ἐν τῇ νήσῳ τῇ Ὀπικειμνή Καρχηδόνι. καὶ ἰδιωτέρως ὄρεισιν ἐν ταύτῃ. μεταλλεύεται γὰρ ὡς περὶ τὰλλα καὶ ἡ φύσις. καὶ ῥάβδος ποιεῖσιν ἐν Κύπρῳ αὐτῶ καὶ αὐτῶ πολυλάς. ὄρεισκονται ἢ σπανίαι μέγεθος ἔχουσαι σφραγίδος, ἀλλ' ἐλάττωσιν αἰ πολλαί. διὸ ἔσπερος ἢ κρήνησιν αὐτῇ χρῶνται ἢ χρυσεῖα. καλλῆ γὰρ ὡς περὶ ἡ χρυσοκίλλα. καὶ ἐνίοτε δὴ καὶ ἔσπολαμβάνουσι ἢ αὐτῶ φύσιν εἶναι. ἢ γὰρ ἢ χρῶν παρόμοια τυγχάνουσιν.

Nascitur autem in locis accessis & notis, duobus praesertim. In Cypro in aris fodinis, & in Insula obiacente Carthagini: etiam pretiosiores seu genuinos inveniunt in hac. Effoditur enim ut & aliud genus. Et Venas agunt in Cypro coniunctim plures. Inveniuntur autem rari magnitudinem sigilli habentes, sed minores longe plures. Quamobrem & ad ferruminationem auri utuntur. Ferruminat enim instar Chrysocollae. Quidam etiam existimant, eandem esse naturam: sunt enim colore persimiles.

Salmasius pro Καρχηδόνι legendum censet Chalcedoni. Quem vide in Solin. pag. 195. Plinius tamē lib. 37. c. 5: Carchedonii nescio an in totum exoleverint, postquam metalla eris ibi defecerunt; & semper tamen vilissimi fuisse minimique. Sed hic quoque Cl. Salmasius legit Chalcedonii. Hæc autem omnia accipienda sunt de pseudo-smaragdus. Idem pro ἐν τῇ νήσῳ legit ἐν Δημονήσῳ, quem vide in Solinum pag. 717-

Ἄλλω ἢ μὲν χρυσοκίλλα δαψιλῆς καὶ ἐν τοῖς χρυσείοις,
 * * * 2 καὶ

καὶ ἔτι μᾶλλον ἐν τοῖς Χαλκορυχείοις, ὡς περὶ ἐν τοῖς περὶ
 τούτῳ τόποις.

*Verum Chrysocolla copiosa etiam in aurariis, & adhuc
 magis in arifodinis: sicuti & in locis qui circa illa sunt.*

Plin. lib. 33. cap. 5. de Chrysocolla: Laudatio-
 rem in aurariis metallis, & proximam in argentariis
 fieri, compertum est. Invenitur & in plumbariis; vi-
 lior & in aurariis.

Ἡ ἢ Σμάραγδος ἀπανία, καθότι περὶ εἴρηται. Διοκῆς γὰρ
 ἐκ τῆς Ἰάσπιδος γίνεσθαι. Φασὶ γὰρ ὠρεθῆναι ποτε ἐν Κύ-
 πρῳ λίθον, ἧς τὸ μὲν ἡμῖσι Σμάραγδος ἔστω, τὸ ἡμῖσι δὲ
 Ἰάσπις, ὡς ἔπω μεταβέβηκεν ἀπὸ τῆς Ἰάσπιδος. ἔστι δὲ
 τῆς αὐτῆς ἐργασία πρὸς τὸ λαμπρόν. ἀρχὴ γὰρ ἔσται ἡ
 λαμπρότης.

*Smaragdus autem rarus, ut dictum est. Videtur enim
 ex Iaspide nasci: siquidem aiunt, inventum aliquando in Cy-
 pro lapidem, cuius dimidium Smaragdus erat, dimidium
 autem Iaspis: uti nondum plane mutatus ab aqua. Est au-
 tem aliqua opera necessaria ad claritatem illi conciliandam,
 initio enim non est admodum clarus.*

Αὐτὴ τε δὲ περὶ τῆς διωάμενης, ἢ τὸ λυγρῶτον. καὶ γὰρ
 ἐκ τῆς γλυφεται τὰ σφραγίδια. καὶ ἔστι στερεωτάτη κα-
 θότι περὶ λίθου, ἔλκει γὰρ ὡς περὶ τὸ ἡλεκτρον. οἱ δὲ Φασιν, ἢ
 μόνον κάρφη καὶ ξύλον, αἰπὰ καὶ χαλκὸν καὶ σίδηρον, εἰάν ἢ
 λεπτός. ὡς περὶ καὶ Διοκλῆς ἔλεγε.

*Hec autem prestans viribus, uti & Lyncurium. namque
 ex ipso sculpuntur sigilla. Estque solidissimum quemadmo-
 dum lapis. Trahit enim sicut succinum: quidam autem aiunt
 non solum festucas & lignum, sed etiam aes & ferrum, si te-
 nue sit: sicuti & Diocles dicit.*

Hunc locum respexit Plinius lib. 37. cap. 3. Nec
 folia tantum & stramenta ad se rapere, sed aris etiam & ferrum
 laminas. quod Diocles quidem & Theophrastus credidit.
 Ubi legendum censet Salmasius, quod Diocli Theophras-
 tus credidit.

DE LAPIDIBUS LIBER.

Εἴπε δὲ διαφανή τε σφόδρα καὶ πυρραῖ. Βελίω δὲ τὰ τῶν
 ἀγρίων, ἢ τὰ τῶν ἡμέρων. καὶ τὰ τῶν ἀρβένων, ἢ τὰ τῶν θηλείων.
 ὡς καὶ τῶν προφῆς διαφύσεως, καὶ ἔπονείν, ἢ μὴ πονείν, [καὶ
 τῶν ἑσάμαλιθῶν ὄλων φύσεως, ἢ τὸ μὲν ξηρότερον], τὸ δὲ
 ὑγρότερον. Δείσκεισι δ' ἀνορύττοιτες οἱ ἔμπροσι. καὶ ἀκρῦπτε-
 ται γὰρ καὶ ἐπαμᾶται γῆν ὅταν εἰρήσῃ. γίνετ' δὲ καὶ κατερ-
 ρασία τις αὐτῶν πλείων.

Porro autem pellucida sunt valde & ignea: meliora au-
 tem è feris quam ex cicuribus; & è maribus quam è semel-
 lis: utpote & nutrimenti differentis; & aut laborare aut non
 laborare, & omnino totius corporis naturæ, quatenus hoc
 ficcus, illud vero humidius. Inveniunt autem fossores peri-
 ti. Abscondit enim & aggerat arenam cum minxerit. In
 poliendo autem multum operæ sumitur.

Animalis nomen non prodit, sed è lapidis etymo
 vult intelligi. Illud autem furculis inclusum est, è Co-
 dice Palatino additum. Respexit ad hanc historiam
 Plinius lib. viii. cap. 38. & lib. 37. cap. 11. De-
 monstratus Lyncurion id vocat, (nimirum succinum,) &
 fieri ex urina Lyncum bestiarum, è maribus fulvum &
 igneum, è sæminis languidius & candidum. Denique ibi-
 dem cap. 3: Fieri autem ex urina quidem Lyncis, sed ege-
 stam terra protinus bestia operiente eam, quoniam invidet
 hominum usui. Esse autem qualem in igneis succinis colo-
 rem, scalpique.

Εἴπει δὲ καὶ τὸ ἤλεκτρον λίθου. καὶ γὰρ ὄρυκτόν τὸ παρὰ Λι-
 γυσικλώ. καὶ τῆτων ἀν' ἢ ἔλκειν δυνάμει ἀκολυθίη. μά-
 λις δ' ὅτι δὴ λίθου καὶ φανερωτάτη τ' σίδηρον ἀγρᾶσι. γίνετ'
 ἢ καὶ αὐτὴ σπανία καὶ ὀλιγαχῆ. καὶ αὐτὴ μὲν δὴ στωαρε-
 θμείθω τ' δυνάμει ὁμοίαν ἔχειν.

Siquidem & Succinum lapis est; etenim fossile in Ligu-
 ria; & hos quidem rapiendi vis consequatur necesse est; po-
 tissimum quia clarum & manifestissimum est quod ferrum
 ducat. Nascitur autem & ipsarara & paucis locis. & qui-
 dem annuixeretur similem virtutem habere.

T H E O P H R A S T I

Furlanus locum hunc corruptum esse arguit; & pro μάλιτα legit μαγνήτις. putatque, sequentia de Magnete accipienda. Sed non est necesse, hinc quicquam immutare. Sententia enim Authoris est; tam Succinum quam Lyncurium trahendi vim habere; neque id mirum videri debere, quia lapis, qui ferrum ducat, omnibus notissimus sit. Cum autem loquitur de gemma aliqua, λίθον effert genere fœminino. Sic & supra dixit de Lyncurio, καὶ ἐστὶ περιωπάτη, &c. Subintelligens λίθον. Quod autem hic Διγυστικῶ expressimus pro λυγιστῆν, & τῶτων pro τῶτω, id fecimus secundum correctionem Salmasii.

Ἐξ ὧν ἡ τὰ σφραγίδια ποιεῖ, καὶ ἄλλαι πολλεῖς εἰσίν. οἷον ἡ τὰ Ἰαλοειδῆς, ἢ καὶ ἔμφασιν ποιεῖ καὶ διάφασιν. καὶ τὸ Ἀνθεράκιον, καὶ ἡ ὄμφαξ. ἔτι ἡ καὶ ἡ Κρύσταλλος, καὶ τὸ Ἀμέθυσσον. ἀμφω ἡ διαφανῆ. Ὀρίσκον ἡ καὶ αὐτὰ, καὶ τὸ Σάραδιον, διακροηομένων τινῶν πετρεῶν.

E quibus autem sigilla sunt, & alia plures sunt gemmae, uti Hyalocides; quæ & imagines reddit, & pellucida est; & Carbunculus, & Omphax; atque adeo Crystallus, & Amethystus; amba enim pellucida. reperiuntur autem & ipsa, & Sarda, dissectis quibusdam Saxis.

Quæritur, quæ sit hæc Hyalocides, id est, vitri-formis. Furlanus putat, aut Iridem esse, aut Asteriam, aut aliam ex candidarum gemmarum genere unam. Mihi videretur potius de speculari lapide intelligendum; nisi obstaret, quod ille pro gemma haberi non debeat, neque sigilla ex illo fiant. Suspicio, hoc nomine Adamantem denotari. De Omphace similibus quæstio est: Furlanus opinatur, ab immatura uva sic vocatam, & viridem fuisse. A Plinio autem inter Beryllos numerari oleagineos, quod olei colore sint; & hos forte fuisse Omphaces. De quo nihil certi possum affirmare. Saltem Berylli speciem ignobilissimam hic intelligi non debere existimo.

DE LAPIDIBUS LIBER.

Καὶ ἄλλα δ' ὡς περὶ ἑρμῆ) περὶ τερρον, διαφορὰς ἔχουσι,
 ἔσταν ἄνωμοι περὶ ἀλλήλων. Τῆ γὰρ Σαρδία, τὸ μὲν Διφφρα-
 νές, ἐρυθρότερον ἢ, καλεῖται Ἰύλυ. τὸ δὲ Διφφρανές μὲν, με-
 λάντερον δὲ, ἢ ἄρσεν. ἢ τὰ λυγκέερα δ' ὡσαύτως. ὡν τὸ
 θῆλυ Διφφρανέστερον ἔξαιτότερον. καλεῖται δὲ ἔκυανός,
 ὁ μὲν ἄρην, ὁ δὲ θῆλυς. μελάντερον δὲ ὁ ἄρην.

Et alias quoque, ut ante dictum, differentias habent, etiā
 Synonyma gemmae. Nam Sarda pellucida species, letius au-
 tem rubens, vocatur foemina; pellucida vero, saturatius ru-
 bens, mas. Et Lyncuria ad eundem modum, quorum foemi-
 na pellucidior & pallidius flava. vocatur & Cyanus mas &
 foemina; saturatior autem mas.

Est ergo haec alia differentia, quod lapidum pre-
 tiosorum alii mares, alii foeminae appellentur: in om-
 ni autem genere mares colore sunt nigriore & ma-
 gis saturo. Hoc enim est quod sibi voluit Plinius,
 cum dixit: *praterea in omni genere masculi appellantur,*
acrius; ac foeminae, languidius resurgentes.

Τὸ δ' ὀνύχιον, μικτὴ λευκῶν ἔφαιῶν παρ' ἀλλήλων. τὸ δὲ
 Ἀμέθυσσον οἶνω πὸν τῆ χροῶ.

Onyx vero mixta ex albo & fusco alternatim. Amethy-
 stus autem uvas maturas colore refert.

Onyx gēma zonis alternatim distincta est. Author
 autem hic tantum memorat eam quæ zonas habet
 cādidas & subnigras. De hac gemma vide Antiquo-
 rum sententias apud Plinium lib 37. c. 6. Idem c. ix.
 de Amethysto: *Causam nominis afferunt, quod usque ad*
vini colorem accedens, priusquam eum degustet, in violam
desinat: fulgorque quidā in illa purpura non ex toto igneus,
sed in vini colorem deficiens.

Καλὸς δὲ λίθος ἢ ὁ Ἀχάτης, ὁ δὲ τὸ Ἰ Ἀχάτης ποταμῶ
 ἔν Σικελίᾳ. ἔ πωλεῖ) τίμιος. ἐν Λαμφάκῳ δὲ ποτ'
 ἐν τοῖς χρυσαῖς διέβη θουμασὴ λίθος, ἐξ ἧς ἀνεχθείσης
 περὶ Τίραν, σφαργίδιον γλυφερόν ἀνεπέμφθη Βασιλεῖ,
 ἧς τὸ περὶ τὸν.

T H E O P H R A S T I

Pulcher autem lapis & Achates, ex Achate fluvio Sicilia. & venditur magno pretio. Ac Lampsaci aliquando in aurifodinis inventa fuit mirabilis gemma, ex qua missa Tyram sigillum sculptile missum Regi, propter excellentiam.

Achates, inquit Plin. lib. 37. c. 10, in magna fuit auctoritate: nunc in nulla est: reperta primum in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis, postea plurimis locis &c. Atque hæc causa haud dubio cur viluerit. Lampsacus oppidum Asiæ ad Hellepontum. Utrum autem gemma ibidem reperta fuerit Achates, an alia gemma, non satis liquet ex hoc loco. Suspicio aliam fuisse, quia Author genus mutat. In editione autem Aldi erat πρὸς Στύραν. quod Turnebus mutaverat in Τύραν. Furlanus autem in σφύραν. In quo ratio illum fefellit; nam quid est lapidem ad malleum referre? Rectè sane Τύραν leges, urbem Mætiæ inferioris ad Euxinum.

Καὶ αὐτὴ μὲν ἄμα τῷ καλῷ ἔ τὸ σπάνιον ἔχει. αἱ δὲ οὐκ ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἀτελέσται. οἷον τὸ ἀνθράκινον τὸ ἐξ Ὀρχομενῆ τῆς Ἀρκადίας. ἐστὶ δ' ἔτι μελάντερον ἢ χίς. καὶ τοῦ πρῶτου δὲ ἐξ αὐτῆς ποιεῖται. ἔ οὐ τριζύλιον. ἔτι δὲ πικρὸν, πὰ μὲν φοινικῆς, τὰ δὲ λευκοῖς χρώμασι. πικρὸν δὲ ἔ οὐ Κορινθίου τοῖς αὐτοῖς χρώμασι. πικρὸν τὸ . . . . . χλωροδέρρον. τὸ δ' ὅλον πικρὸν τυχρῶνται οἱ ποιεῖται.

Et hæc quidem cum pulchritudine varietatē habent. Quæ vero nascuntur in Grecia, vilissime. uti Carbunculus ex Orchomeno Arcadiæ: est autem iste nigrior Chio marmore; specula autem ex illo fiunt. & Træzenus. hic est varius, partim puniceis partim albis coloribus. Varius quoque Corinthius, eisdem coloribus, præterquam quod sit pallidior. In totum autem plures sunt huiusmodi.

Furl. verterat, πικρὸν τὸ χλωροδέρρον, nisi quod viridior est; deceptus homonymia vocis; nam viridis color non potest in Carbunculis, de quibus hic agitur, habere locum. Plinius lib. 37. c. 7: Theophrastus autor est, & in Orchomeno Arcadiæ reperiri, & in Chio: illos nigrie-

DE LAPIDIBUS LIBER.

nigriores, è quibus & specula fieri. Esse & Troezenios va-
rios intervenientibus maculis albis: item Corinthios, ex pal-
lidiore candidos pro quo Cl. Salmasius legit, sed palli-
diores & candidiores.

Ἄλλ' οἱ περὶ τῶν ἀπάντων, ἔξ ὀλίγων τόπων. οἷον ἐν τῇ
Καρχηδόνῳ, ἔξ περὶ Μασσαλίαν, ἔξ Αἰγύπτου, ἔν τῶν
Καταδύπων, ἔξ Συρίας πρὸς Ἐλεφαντίνῃ πόλει, ἔν τῆς
Ψηφῶ καλῆς κρήνης χώρας. ἔν Κυπρῷ ἢ τῇ Σμαραγδῶ,
ἢ Ἐλλάδι. οἷς ἢ εἰς τὰ λιθόκολλα χρωτῆ, ἐν τῇ Βακτρι-
ῆς εἰς τὴν πρὸς τῇ ἐρήμῳ. συλλέγουσι δ' αὐτὰς ὑπὸ [σὺν]
Ἐτησίας ἰππεῖς ἐξιόντες. τότε γὰρ ἐμφανεῖς γίνονται, κινε-
μῶν τῶν ἄμμων, διὰ τὸ μέγεθος τῶν πνευμάτων. εἰς ἢ μικροὶ
ἔξ μεγάλοι.

Verum præstantiores sunt rari, & ex paucis locis: uti ex
Carthagine & Massilia, & ex Aegypto & Catadupis, &
Syene iuxta Elephantinam urbem, & ex regione qua Psepho
appellatur. Et in Cypro & Smaragdus & Laspis. Quibus vero
utuntur ad Lithocolla, è Bactriana sunt versus desertum. Le-
gunt autem eos Etesis flantibus equites exeuntes: tunc enim
apparent mota arena à vehementia ventorum: sunt autem
parvi & non magni.

Pro eo quod in Aldina editione erat ἔξ ὀλίγων κατὰ
τὰς τόπους, qualiter & MS. Palat., Furlanus expres-
sit, ἔξ ἢ Καταδύπων. Secundum emendationem
Turnebi. Furlanus quoque legit λιθόκολλα pro λι-
θόκολλα. Pro κινεμῶν denique legitur in MS. κινε-
μῶν. Hunc locum ita extulit Plinius lib. 37. c. 5:
Proximam laudem habent, sicut & sedem, Bactriani, quos
in commissuris Saxorum colligere dicuntur Etesis flantibus.
Tunc enim tellure internitent. pro quo Salmasius, tellu-
re aperta nitent: forte compendiosius, tellurem inter-
nitent.) quia iis ventis maxime harenae moventur. Sed hos
minores multo Scythicis esse tradunt. Ubi τὰ λιθόκολλα
pro commissuris Saxorum accepit. De quo vide Sal-
masium ad Solinum 197.

T H E O P H R A S T I

Τῶν περὶ ἀζομιλίῳν ἢ λίθων ἐστὶ ἢ ὁ Μαργαρίτης καλῶς-
 μεν ὁ. Μαργαρίτης μὲν τῆ φύσει. ποῖσι δ' ἐξ αὐτῆ πολυ-
 τελεῖς ὄρυκτος· γίνετ' ἢ ἐν ὄσπρειῳ πινί, ὡς περὶ πηλοῦ τ' ἐν πίν-
 ναίσι. Φέρει δ' ἢ τε Ἰνδική χώρα, καὶ νῆσι τινὲς τῶν ἐν τῇ
 Ἐρυθρῇ.

*Ex pretiosis gemmis est & Margarita appellata, pellucida
 natura, ex qua faciunt & pretiosa monilia: nascitur autem
 in Ostreo quodam simili pinnis. Fert autem & Indica regio,
 & insula quadam in Erythreo mari.*

Pro eo quod hic dicitur Μαργαρίτης, Salmasius le-
 gendum censet & Μαργαρίτης, quem vide ad Solin. III. 4.
 De Margaritis Plin. lib. IX. cap. 35. Ubi & hoc ha-
 bet: Origo atque genitura Conche haud multum Ostrearum
 Conchis differens. Ita revera est, nam nihil commune
 habet cum Pinna. Ibidem: Præcipue autem laudantur
 circa Arabiam in Persico sinu maris Rubri. Quod hodie
 notissimum est; quanquam longe plures repertæ su-
 perioribus annis in America multis locis, præcipue
 ad Insulam Margaritam & illam continentis oram:
 etiam in Mari pacifico haud longe à Panama. Addit
 ibidem: at in Acarnania, que vocatur, pinna gignit. quo
 apparet, non uno Conche genere nasci. Atque hoc quo-
 que verissimum est, sed laudatæ & alicuius pretii non
 nascuntur nisi in Ostreis.

Τὸ μὲν ἐν περὶ τὸν σχεδὸν ἐν αὐταῖς. εἰσὶ ἢ ἢ ἀπὸ πιν-
 νῆς. οἷον ὅ τε ἐλέφας ὁ ὄρυκτος, ποικίλ' ὁ μέλανι (ὁ λευκῷ)
 καὶ ἡ καλῶς Σάπφειρον. αὐτὴ γὰρ μέλαινα, ὅσα ἄσαν πέρρω
 ἢ Κυανῆ ἢ ἄρρην ὁ. Ἐπερὶ τὴν αὐτὴ δὲ ἰώδης τῆ χροῶ.

*Præstantia quidem pene in hisce est. Sunt autem & a-
 lia quadam. Vti ebur fossile varium nigro & candido: &
 quam vocant Sapphirum; ea enim nigra, nec multum di-
 stans à Cyano mare: & Prasius gemma, que est æruginei
 coloris.*

Plin. lib. 36. c. 18. Theophrastus autor est, & ebur fos-
 sile candido & nigro colore inveniri. Quod autem hic
 dicit

DE LAPIDIBUS LIBER.

dicit de Sapphiro, illam esse nigram, de saturo colore cæruleo accipiendum. Idem lib. 37. cap. 8. vilioris est turba Prasius.

Ποκνή ἢ Ἐ Αἱματίτις. αὐτὴ δ' ἀν' χρωάδης, ἢ, ἢ τῆνομα, ὡς αἱμαλῶ ξηρῆ πεπηγότη. αἴλλη δὴ καλῶ μῆνι, ἢ Ξανθὴ μὲν ἢ χροάαν, ἐκλῶ κῶ δ', ὁ μᾶλλον καλῶσι χροάμα οἱ Δωρεῖς ξανθόν.

Densa quoque Hematitidis. ipsa autem arida, aut, secundū nomen, velut è sicco sanguine concreta. alia item vocata Xanthe, non quidem colore; subcandida enim; quem colorem Dores vocant xanthum.

De Hematite vide Plin. lib. 36. cap. 20. Idem lib. 37, cap. 10, de Hematite agens: Est & alia eiusdem generis, quæ vocatur Henui ab Indis, Xanthos appellata Grecis, è fulvo candicans. Quo loco tamen Cl. Salmasius pro Henui legit Menui, & pro Xanthos Xuthos, quem vide ad Solinum pag. 410.

Τὸ γὰρ Κροκόλιον (ἢ γὰρ ἔσ' ὡσαυτὲς λίθῶ) τῆ χροά μὲν ἐρυθρόν, περὶ φερὲς δ', ὡς ἀν' ῥίζα. Φύεται ἢ ἐν τῆ θαλάττῃ. τρέπον δ' ἐξ τινὰ πέρρω τῆτε τῆ φύσῃ ἢ ὁ Ἰνδικὸς κάλαμῶ ὑπολειθωμῶ. Ταῦτα μὲν ἀν' ἀλλῆς σκέψεως.

Corallium enim (nam & hoc instar lapidis) colore quidem rubrum, teres sicuti radix. Crescit autem in mari. Quodam modo non longe ab eo differt & Calamus Indicus in lapidem conversus. Hæc vero alterius contemplationis sunt.

Τῶν ἢ λίθων πολλαί τινες αἰε φύσεις ἢ τ' μεταλλομορίων. ἔναι γὰρ αἱμα χροάαν ἐχουσι καὶ ἀργυρον. περὶ φανὲς δ' ἐμόνον ἀργυρον βαρύτεραι δ' αὐτῶ πολὺ ἢ τῆ ῥοπή καὶ τῆ ὄσμῃ.

Lapidum autem multa alia genera etiam metallicorum. Quidam enim simul aurum continent & argentum, manifestum autem solum argentum: graviores vero isti multum & pondere & odore.

Καὶ Κυανὸς ἀποφυῆς, ἔχων ἐν ἑαυτῷ χροάαν καὶ ἀργυρον.

αἴλλη

T H E O P H R A S T I

ἄλλη δὲ λίθος ὁμοία τῷ χράαν τοῖς ἀνθρώποις. Ἐὰρ δὲ ἔχουσι. τὸ ὅλον δὲ ἐν τοῖς μετάλλοις πλεῖσαι ἢ ἰδιωτικῶς ἐρίσκονται τῷ τοῖστων. ὡν τὰ μὲν εἰσι γῆς, καθάπερ ὀλίγη, ἢ Μίλιθ. τὰ δ' οἷον ἄμμος, καθάπερ χρυσοκόλλα ἢ Κυανός. τὰ δὲ κενίας, οἷον Σανδαράκη ἢ Ἀρμένικόν κρησα ὁμοιατέτοις.

Et caruleum nativum, habens in se Chryfocollam. & alius lapis similis colore Carbunculis. Graves autem sunt. In totum vero in metallis plura & insignia genera inveniuntur istorum. Horum quedam è terra constant, ut Ochra & Rubrica; quedam quasi ex arena, ut Chryfocolla & Caruleum: quedam autem ex cinere, ut Sandaraca & Auripigmentum, & qualis his similia.

Quod primo loco dicit author, de Armenio videtur intelligendum. De quo ita Plin. lib. 35. c. 6: Armenia mittit, quod eius nomine appellatur. Lapis est hic quoque Chryfocolla modo infectus. Siquidem Lapis, quem hodie Armenium appellamus, manifestè in se continet Caruleum & Chryfocollam.

Καὶ τῷ μὴ τοῖστων πλεῖς ἂν τις λάβοι τὰς ἰδιότητας. ἔναι δὲ λίθοι ἢ τὰς τοιαύτας ἔχουσι δυνάμεις, εἰς τὸ μὴ πάσχειν, ὡς περ εἴπομεν. οἷον τὸ μὴ γλυφθεῖται σιδήρεος, ἀλλὰ λίθοις ἐπέροις.

Atque talium quidem plures quis sumere posset proprietates. quidam enim lapides eiusmodi vires habent, ut non patiuntur, quemadmodum diximus; uti non sculpi ferreis instrumentis, sed aliis lapidibus.

Plurimæ sane gemmæ & lapides sunt quæ à ferro nihil patiuntur, sed aut aliis lapidibus sculpendæ sint, aut mutuo affricu, ut Adamas.

Ὅπως μὲν, ἢ καὶ τὰς ἐργασίας ἐτῷ μείζονων λίθων πολλὴ διαφορὰ. ἀλλοὶ περὶ γὰρ οἱ δὲ γλυφοὶ, καθάπερ ἐλέχθη, ἢ τερνευτοὶ τυγχάνουσι, καθάπερ ἢ ἡ Μαγνητικὴ αὐτῆ λίθος. ἢ καὶ ὄψαι πλείον ἔχουσι, καὶ ὡς γε δὴ τινες θανυμάζουσι, τῷ ὁμοίωσιν τῷ ὄργω μηδαμῶς ἔσων συζητηνῆ.

DE LAPIDIBUS LIBER.

In summa, quoad facturas, & maiorum lapidum magna differentia est. Alii siquidem sectiles, alii sculpriles, uti dictum, & tornatiles sunt; quemadmodum Magnetis ipsa gemma, elegans aspectu, & ut quidam admirantur, cum argento similitudinem habens, licet nullo modo sit eiusdem generis.

Manifestè patet, illum non agere de Magnete, sed de alia gemma; cuius tamen Plinius hoc nomine non meminit. Nisi fortè sit Argyradamas; vel Androdamas argenti nitorem habens. Neque tamen videtur Lapis ille, de quo Agricola dicit, argenti similem esse, constareque ex crustis Lapidum specularium instar: neque enim hic aut sculpi aut tornari potest.

Πλείους δ' εἰσὶν οἱ διερχόμενοι πάσας τὰς ἐργασίας. ἢ ἐπὶ ἢ ἐν Σίφνῳ τοῖς πῶς τις ἐστὶν ὄρυκτός. ὃς τρία εἶδη ἀπὸ θαλάττης, προγγυλῆ ἢ βολώδης. ἢ τορνέεται ἢ γλύφεται. Ἄφ' τὸ μαλακόν. ὅταν ἢ πυρωθῆ [ἢ ἀποβαθῆ] τῷ ἐλαίῳ, μέλας τε σφόδρα γίνεται ἢ σκληρός. ποιῶσι δ' ἐξ αὐτῆς σιδήρῃ τὰ ὀπτερά πεζα. οἱ μὲν τοῖσιν πᾶντες ὑποδέχονται τὴν ἔσιδήρῃς λιβάμιν. ἐνιοὶ ἢ λίθοις ἄλλοις γλύφον, σιδήροις δ' ἐλιβάμνται, καθάπερ ἔπομην. οἱ ἢ σιδήροις μὲν, ἀμείλεσι δέ.

Plures autem sunt qui omnes facturas admittunt. Siquidem & in Siphno talis est fossilis. qui tribus stadiis à mari eruitur, rotundus & glebosus, & tornatur & sculpirur propter mollitiem; quum uritur & diluitur oleo, admodum niger fit & solidus. faciunt autem ex eo vasa mensaria. Tales quidem omnes admittunt ferri vim, quidam vero aliis lapidibus sculpuntur, ferro autem nequeunt, ut diximus, quidam autem ferro quidem, sed hebeti.

Plinius lib. 36. cap. 22: Sed in Siphnio singulare, quod excalefactus oleo nigrescit durefcitque natura mollissimus. Vide quæ diximus de lapide Comensi. Ferro autem hebeti etiam marmora secantur, sed sectura fit non

T H E O P H R A S T I

non tam à ferro quam ab arena quæ affunditur. Observandum autem , καὶ ἄποραφῆ additum ἐ MS^{co}.

Καὶ εἰσιν . . . . ὡρα πλησίως διὲ καὶ τὸ μὴ τέμνεσθαι σιδήρω . καὶ τοὶ ἢ περὶ ἢ ἰσχυρότεροι τέμνει καὶ σιδήρω , λίθος σκληρότερος ὢν . ἀποπνῆ καὶ κένο φαίνεται , διότι ἢ μὴ ἀκόνη κατεπίει τὸ σίδηρον , ὁ δὲ σιδήρω ταύτῳ μὴ δυνάσθαι διαίρειν ἢ ῥυθμίζειν , ἐξ ἧς δ' αἰσφραγίδες , ἢ . Ἐπάλιν , ὁ λίθος ὡ γλύφεται τὰς σφραγίδας , ἐκ τούτου ἐστὶν ἐξ ἧς περὶ αἰσφραγίδας , ἢ ἐξ ἰσομοίς τούτου . ἄρα δὲ ἢ ἐξ Ἀρμενίας .

Furlanus: quod perinde est atque si ferro non secarentur. Quamquam & duriora & solidiora secat ferrum, lapide durius existens. Absurdum autem hoc videtur; quod Cotricula depascitur ferrum; ferrum autem illam non valet dividere & concinnare; eam ex qua sigilla sunt, nequaquam: & tamen lapis, quo sigilla sculpuntur, ex eodem est è quo & Cotricula, aut ex simili. Affertur autem ex Armenia.

Quomodo hanc lacunam suppleverit Furlanus, ex versione licet intelligere. Facit & mentionem Turnebianæ emendationis; quam videre non potui. Quum autem animadverto, quid Philosophus hic agat; non possum Furlano assentiri: sed magis credo, Theophrastum hoc velle; plures esse controversias & disceptationes de eo quod quidam lapides à ferro nihil patiantur: quandoquidem ferrum durius sit lapide. Illud autem absurdum videri: quod, cum ferrum & Cos à se mutuo patiantur, Cos in lapides, quibus gemmæ formantur, nihil possit; siquidem lapis, quo gemmæ illæ scalpuntur, aut Cos sit, aut similis illi natura. Admirationis enim & absurdi ratio in eo est, quod cum lapis, qui agit in ferrum, etiam à ferro vicissim patiat, non etiam idem fiat in gemmis. Plin. lib. 36. cap. 7: signis è marmore polien-

dis,

DE LAPIDIBUS LIBER.

dis, gemmisque etiam scalpendis atque limandis, Naxium diu placuit ante alia: ita vocantur Cotes in Cypro insula genite. Vicere postea ex Armenia vecta. De his agit Author in fine periodi.

Θαυμαστή δὲ φύσις ἢ τῆ βασιανιζέσης ἢ χρυσόν. δοκεῖ γὰρ δὴ τῆ παλαιότητι ἔχειν τῶ περι δλωάμιν. ἔ γὰρ ἐκείνο δοκιμάζει. διὸ ἢ δοπορσί πινες, σοι ἄγαν οἰκείως δοπορῶντες. ἔ γὰρ τῆ αὐτόν τρόπον δοκιμάζει. ἀλλὰ τὸ μὲν πῦρ τῶ παρὰ χρωμάτα μετὰβάλλειν, ἔ ἀξίαν, ὁ δὲ λίθος, τῆ παρὰ σφίσει. δλωάστω γὰρ, ὡς ἔοικεν. ἐκλαμβάνειν πῦρ ἐκάστῃ φύσιν. ὁρῆσθαι δὲ φάσιν νυῦ ἀμείνω πολὺ τῆ πρῶτερον. ὡς μὴ μόνον τὸν ἐκ τῆ καθάρσεως, ἀλλὰ ἢ τὸν χαλκὸν κατὰ χρυσὸν καὶ ἄργυρον γνωρίζειν, ἢ πόσον εἰς τῆ στήρα μίμικ). σημεῖα δ' ἐστὶν αὐτοῖς ἀπὸ τῆ ἐλαχίστη. ἐλαχίστην δὲ γίνεσθαι κελή. εἶτα κόλυβον. εἶτα τετάρτημόριον, ἢ ἡμιόβον. ἔξ ὧν γνωρίζεται τὸ καθήκον.

Mirabilis autem est natura lapidis qui probat aurum: videtur enim eandem habere cum igne potestatem; nam & ille probat. quare & dubitant quidam, non ita opportune dubitantes. non enim ad eundem modum probat. Sed ignis quidem mutando colores & aestimando: Lapis vero attritu. potest enim, ut videtur, excipere uniuscuiusque naturam. Inventum autem ferunt nunc multo meliorem, quam qui ante in usu fuit. Ita ut non modo aurum perpuratum, sed & aes inauratum & argentum liceat experiri; & quantum in Staterem admixtum sit. Signa autem ipsis sunt a minimo: Minimum autem est granum, deinde Colybus, dein quadrans, aut semiobulus; ex quibus probant quod convenit.

Pro κόλυβον in Aldina editione fuit κόλυμβον. uti & Suidas videtur legisse. Salmasius legit κόλυβον; & pro ἡμιόλων ὀβολόν (ut fuit in Aldina) εἶτα ἡμιόβον. & annotat: ἡμιόβον sunt quatuor Chalci, τετάρτημόριον sunt duo Chalci: collybus pro Chalco accipitur.

Τ Η Ε Ο Π Η Ρ Α Σ Τ Ι

Εὐρέσκοντες δὲ πιαῦται πᾶσι ἐν τῷ ποταμῷ Τμολῶ-
 λω. λεία δ' ἢ φύσις αὐτῶν καὶ ψηφοειδής, πλατεῖα, &
 στρογγύλη. μέγεθ' ὅ δὲ ὅσον διπλασία τ' μεγίστης ψήφου.
 Διαφέρει δ' αὐτῆς πρὸς πλὴν δοκιμασίαν τὰ ἄνω πρὸς τὸν
 ἥλιον, ἢ τὰ κάτω. καὶ βέλιον δοκιμάζει τὰ ἄνω. τῆτο
 θεόν, ὅτι ξηρότερα τὰ ἄνω. κωλύει γὰρ ἡ ὑγρότης εἰς τὸ ἐκ-
 λαμβάνειν. ἐπειδὴ καὶ ἐν ταῖς καύμασι τὸ δοκιμάζειν χεῖ-
 ρον. ἀνίησι γὰρ πνα νοτίδα ἐξ αὐτῆς, δι' ἧς ὑπολιόδι-
 νει. συμβαίνει δὲ τῆτο ἢ ἄλλοις τῶν λίθων, καὶ ἐξ ὧν τὰ ἀ-
 γάλματα ποιεῖσιν. ὃ καὶ σημεῖον ὑπολαμβάνει ὡς ἴδιον τὸ ἔ-
 εἶδός.

*Inveniuntur autem tales omnes in fluvio Tmolo. Le-
 vis autem eorum natura & calculosa; lata, non rotunda;
 magnitudine dupla maximi calculi. Differtunt autem ad
 probationem superior eius pars, quæ Soli fuit exposita, ab in-
 feriore. & melius probat superior. quod ratione fit, quia
 ficcior superior pars. prohibet enim humiditas in educen-
 do: siquidem in æstu peius probatur. emittit enim quandam
 humiditatem ex se, per quam fit ut non adhaereat & er-
 ret. Accidit autem hoc & aliis lapidibus, etiam eis ex
 quibus simulacra fiunt. Quod signum, est proprium esse
 speciei.*

Plin. lib 33. cap. 8: Auri argentique mentio-
 nem comitatur lapis quem coticulam appellant;
 quondam non solitus inveniri, nisi in flumine Tmo-
 lo, ut autor est Theophrastus: nunc vero passim.
 quem alii Heraclium, alii Lydium vocant. Sunt
 autem modici, quaternas uncias longitudinis, binaf-
 que latitudinis non excedentes. Quod à Sole fuit
 in his, melius quam quod à terra. His coticulis pe-
 riti, cum è vena, ut lima, rapuerint experimentum,
 protinus dicunt, quantum auri sit in ea, quantum ar-
 genti vel æris, scrupulari differentia, mirabili ratio-
 ne, non fallente.

Αἱ μὲν ἐν τῷ λίθων Διαφοραὶ καὶ δυνάμεις σχεδόν εἰ-

DE LAPIDIBUS LIBER.

ἐν τοῖς τύποις. αἱ δὲ τῆς γῆς, ἐλάττονας μὲν, ἰδιώτερας δὲ. Τὰ
 μὲν τήκεται, καὶ αἰλοῖσθαι, καὶ πάλιν ἄποσκληρύνεσθαι, καὶ
 ταύτη συμβαίνει. τήκεται μὲν γὰρ τοῖς χυτοῖς καὶ ὀρυκτοῖς,
 ὡσπερ καὶ ὁ λίθος. μαλακότερον δὲ, πλίνθας τε ποιεῖσιν, ὧν τὰς
 τε σοικίλας, καὶ τὰς ἄλλας τὰς σωζόμενας. ἀπίσους γὰρ πυ-
 ρῶντες καὶ μαλακότερον ποιεῖσιν.

Lapidum itaque differentia & vires in his consistunt fe-
 re. Terra autem, pauciores quidem, sed magis proprie.
 Nam & liquari & alterari & rursus indurari & ipsi acci-
 dit. Liquefcit enim cum fusilibus & fossilibus, quemadmo-
 dum & lapis. Mollitur etiam, & lateres ex ea faciunt: va-
 rios quidem & aliter atque aliter compositos: omnes autem
 urendo & molliendo faciunt.

Εἰ δὲ καὶ ὁ ὕδατος ἐν τῆς ὑελίδος, ὡς τινὲς Φασὶ, καὶ
 αὐτῆ πυκνώσει γίνεται. ἰδιωτάτη δὲ ἡ τῷ χαλκῷ μίγνυ-
 μένη. πρὸς γὰρ τὸ τήκεσθαι καὶ μίγνυσθαι καὶ δλωτάμην
 ἔχει περὶ τῷ, ὡσεὶ τῷ κώλει τῆς χροῆς ποιεῖν ἄφω-
 ροῦν.

Si autem vitrum ex vitriaria terra fiat, ut quidam af-
 firmant, & ipsum ustione generatur; præstantissimum autem
 ære admixto. Nam præterquam quod liquatur & miscetur,
 facultatē habet præstantem, ita ut pulchritudine coloris dif-
 ferentiam constituat.

Suspectum est quod hinc dicitur de ære. neque
 enim apud Plinium, lib. 36. cap. 26, ubi veteres no-
 vosque vitri faciendi modos recenset, æris mixti
 meminit: nisi forte Cyprium, quod iungit cum ni-
 tro, pro ære velimus accipere; quod tamen mihi
 non fit verisimile. Malim legere τῷ χαλκῷ, id est,
 Calculis. nam eorum meminit Plinius capite su-
 pra dicto.

Περὶ δὲ Κιλικίαν ἐστὶ τις ἡ ἕψεται γῆ, καὶ γίνεται γλισχροῦ.
 Ταύτη δ' αἰλεῖφαι τὰς ἀμπέλους ἀντὶ ἐξὸς πρὸς στυλῆτας.
 εἴη δ' ἀνλαμβάνειν καὶ ταύτας τὰς ἄφωροῦς ὅσων πρὸς τὴν
 ἀπυλῆθωσιν ὄφρυνται. ἐπεὶ αἴτη, στυλῆτων ποιεῖσθαι χυ-
 μὸς

THEOPHRASTI

μὲς Δραφόρας ἀλλήλων, τιν' ἔχουσι φύσιν, ὡς περ ἢ αἱ τὰς
 τ' φύων.

In Cilicia autem quaedam est terra quae coquitur & fit
 lentia: qua inungunt vites loco visci contra convolvulos. Li-
 ceret utique sumere & has differentias, quae aptae sunt natura
 ad lapidescendum, siquidem & haec, quae Succos edunt inter
 se diversos, certam aliquam habent naturam, quemadmo-
 dum & quae Succos subministrant plantis.

Ἄλλα μάλλον ἂν τις σὺν τοῖς χρωμασι Δραφιδμήσεις,
 οἷοιπερ ἔσσι γροφεῖς χρωῶν. Ἐπεὶ ἡ γένεσις τέτων, ὡς περ ἐξ
 δόξης εἰπομένη, ἢ τοῖς σπέρμασι πινος ἢ διηθήσεως γενομένης. ἢ
 ἐνιά γε δὴ φαίνετ' πεπυρωμένα ἔσσι κατὰ κεκαυμένα, οἷον
 ἢ ἡ Σανδαρέκη ἔσσι τὸ Ἀρβενικόν, ἢ τὰ ἄλλα τὰ ποιῶντα.
 πάντ' αὖ δ', ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν, ἔσσι τ' ἀναθυμιάσεως ταῦτα τ'
 ξηροῦ καὶ καπνώδους. ὁρίσκετ' δὴ πάντα ἐν τοῖς μεταλλ-
 λοῖς τοῖς δόρυρθεῖσι τε ἢ χρυσεῖσι. ἔνια ἢ ἢ ἐν τοῖς χαλ-
 κωρυρθεῖσι.

Verum potius quis numeraverit qui ad colores faciunt,
 quibus & pictores utuntur. Horum enim generatio, uti
 ab initio diximus, aut confluxu quodam aut percolatione
 perficitur. Aliqua etiam videntur ambusta & quasi com-
 busta: uti Sandaraca, & auripigmentum, & cetera huius-
 modi. Omnia autem, ut simpliciter dicam, ab exhalatione
 & sicca & fumida. Inveniuntur autem omnia in metallis
 argenteis & aureis, & in arifodinis.

Οἷον Ἀρβενικόν, Σανδαρέκη, Χρυσκόλλα, Μίλτ' αὖ, Ὠ-
 χροῦ, Κύαν' αὖ. ἐλάχιστος ἢ ἔστ' αὖ, ἢ καὶ ἐλάχιστα. τ' δὲ
 ἄλλων μὲν εἰσι ῥά εἰδ' αὖ. πλὴν δὲ Ὠ χροῦ ἀθρόον πως φασι
 εἶναι. Μίλτον ἢ παρτοδαπλῶ, ὡς εἰς τὰ ἀνδρείκελα χρεῖ-
 σται σὺν γροφεῖς, ἢ ὡχρα ἂν Ἀρβενικῶ, διὰ τὸ μηδὲν τῆ
 χροῦ Δραφείην, δοκεῖν δέ.

Quemadmodum Auripigmentum, Sandaraca, Chryso-
 colla, Rubrica, Ochra, Ceruleum: hoc tamen minimum, &
 rarissime. Aliorum autem sunt venae. Ochram vero con-
 fertam interdum aiunt reperiri, Rubricam omnifariam, ut

DE LAPIDIBUS LIBER.

illa ad misturam colorum pictores utantur, & Ochra auri pigmenti loco, eo quod colore nihil differant, videantur autem.

Pro ἀνδρείκελα Palatinus codex habet ἀνδρίκελα. Vide quæ Furlanus scripsit de voce ἀνδρείκελα è Suida & aliis. Non puto tamen, hic pro colorum mistura sumi, sed potius indicare Theophrastum, pictores ea, utpote vilissima, uti ad prima rudimēta imaginum delineanda. Cl. Salmasius post διοκείν delet Δέ.

Ἄλλὰ Μίλτη τε ἢ Ὠχρᾶς ἐστὶν ἐνιαχῆ μέταλλα. Ἐκ τῶν ταύτων, καθάπερ ἐν Καππαδοκίᾳ, ἢ ὄρυπτεται πολλή. χαλεπὴν δὲ πῆς μετάλλοις φασὶν εἶναι τὸ ἀνίχεσθαι. ταχὺ γὰρ καὶ ἐν ὀλίγῳ τῆσσι ποιεῖν. Βελτίστη δὲ διοκεὶ μίλτη ἢ κεία εἶναι. (γίνονται γὰρ πλείους.) ἢ μὲν ἐν ἐκ τῶν μετάλλων. ἐπειδὴ καὶ τὰ σιδήρια ἔχει μίλτον. ἀλλὰ καὶ ἡ Λημνία, καὶ ἡ καλῆσιν Σινωπιῶν. αὐτὴ δὲ ἐστὶν ἡ Καππαδοκική. κατὰ γὰρ δ' εἰς Σινώπῳ. ἐν δὲ τῷ μικρῷ μετὰ Ἰθάκης καὶ αὐτῶν.

Verum Rubrica & Ochre sunt aliquot in locis fodina, atque ita, quemadmodum in Cappadocia, fodiuntur magna copia. Difficultatem autem his metallis esse quod suffocent, celeriter enim & brevi hoc facere. Optima autem videtur Cea esse, (nascuntur enim plures.) & ipsa è fodinis. Si quidem & ferraria habent Rubricam. Sed & Lemnia, & quæ vocatur Sinopica: hæc autem est Cappadocica, & portatur Sinopeni. In Lemno autem effoditur per se.

Pro ἐνιαχῆ Palat. Cod. ἐνιοχῆ. pro eo autem quod in Ald. Edit. erat, ἐν δὲ τῷ μικρῷ, Furlanus substituit, ἐν δὲ τῇ Λήμῳ: coniecturâ haud malâ. Suspecta autem vox κεία. nam Plinius, diligenter de speciebus Rubricæ agens, eius non meminit: Sed lib. 35, cap. 6, tantum dicit: quæ Saxi adhaeret, excellit. Sed locum eius postea dabimus.

Ἐστὶ δὲ αὐτῆς γῆν τετρία. ἢ μὲν ἐρυθρὰ σφόδρα. ἢ δὲ ἐκ-
 **** 2
 λδ-

T H E O P H R A S T I

λακ. ἢ δὲ μέση. πῶς τὴν ἀντίρρη καλεῖται, διὰ τὸ μὴ μίγνυσθαι, τὰς δὲ ἑτέρας μίγνυσθαι.

Sunt autem eius tria geneta. una quidem valde rubra. altera subcandida. tertia media: quam vocamus sibi sufficientem; quia non miscetur; ceteras enim miscet.

Plinius loco supra dicto: species Sinopidis tres; rubra, & minus rubens, & inter has media. Et paulo post: Palmam Lemnie dabant. Et mox: Ex reliquis rubrica generibus, fabris utilissima Aegyptia & Africana, quonia maxime forbentur picturis. (ut corrigat Salmasius in Solinum pag. 1156.) Nasquitur autem & in ferrariis metallis, & Cez. Ita enim legendum, ut statim dicam.

Γίνεται δὲ ἐκ τῶν ὄχρας κατακαυομένης. ἀλλὰ χείρων. τὸ δ' ἄρρημα κυδίας. σιωεῖδε γὰρ ἐκείνη, ὡς φασί, κατὰ καιρὸν πνὸς πανδοχείας, τὴν ὄχραν ἰδὼν ἠμίκανσαν ἢ πεφοινισμένην. πηέασι δ' εἰς τὰς καμίνους χύτρας κενὰς, ἀεὶ ἀπλάσαντες πηλῶ. Ὁ πῶσι γὰρ διάπυροι γινόμεναι. Ὅσῳ δ' ἀν μᾶλλον πυρωθῶσι, τοσούτω μᾶλλον μελαντέρας καὶ ἀνδροκωδετέρας ποιῶσι. μαρτυρεῖ δ' ἀν ἡ γῆρεσι αὐτό. δοξείε γὰρ τὸ ὑπὸ πυρὸς ἀπαντὰ ταῦτα μετὰ βάλαν. ἔπειρ ὁμοίαν ἢ ἀεὶ ἀπλάσαν δὲ πῶ ἐν ταῦτα τῆ φυσικῆ νομίζην.

Fit etiam ex Ochra combusta; verum deterior. hoc autem inventum Cydia: animadvertit enim ille, combusta quadam taberna, Ochram videns, semiuistam rubescere. Ponunt autem in fornacibus ollas novas, circumlimentes luto: assant enim ubi canduerint: quo autem magis canduerint, eo magis saturam & Carbonibus similiorum efficiunt. Testatur autem & generatio hoc. videntur enim ab igne cuncta hec mutari; siquidem similem aut proximam oportet hanc natura censere.

In Aldina Edit. erat, χύτρας κενὰς. pro quo Palat. Codic. κενὰς. Sed scribendum fuerat κενὰς; nam κενὰς significat vacuas; quod huic loco non con-

DE LAPIDIBUS LIBER.

convenit. Plinius lib. 35, cap. 6: *Picturis autem apte nascitur & in ferrariis metallis. Ex ea fit Ochra exusta rubrica in ollis novis luto circumlitis. quo magis arsit in caminis, hoc melior. Locus corruptus. quem Salmasius in Solinum, pag. 1156, ita restituit: Sorbentur picturis. Nascitur autem & in ferrariis metallis Ochra. Ex ea fit exusta rubrica.* Nam certum est, Plinium hæc sumfisse è Theophrasto, itaque non est verisimile, contrarium voluisse dicere. Verum puto, hic aliud mendum hæere in. *Ex ea.* Et venit in mentem quod ante dixit Author, *Ἐλπίση ἢ Δοκεῖ μίλτῳ ἢ Κεία εἶναι:* pro quo in Palat. Cod. *ἠκεία*; Unde conjicio, in Plinio legendum: *Nascitur autem in ferrariis metallis & Cea. Fit Ochra exusta rubrica &c.* Nota autem Insula Cea vel Ceos. de qua Plinius lib. IV. cap. 12.

Ἐστὶ δ' ὡσπερ ἡ μίλτῳ, ἢ μὲν αὐτόματῳ, ἢ ἡ περὶ κή. ἢ κυανὸς ὁ μὲν αὐτοφυῆς, ὁ δ' ἡ σιδεράδος, ὡσπερ ἐν Αἰγύπτῳ. ἤ ἡ ἢ κυανὸς τεία. ἢ Αἰγύπτῳ, ἢ Σκύθῃς, ἢ τείτῳ ὁ κύπελαῳ. Ἐλλίσις δ' ὁ Αἰγύπτῳ εἰς τὰ ἀνεργατα λειώματα. ὁ δ' ἡ Σκύθῃς εἰς τὰ ὑδαρέτερα. Σκευάδος δ' ὁ Αἰγύπτῳ. καὶ οἱ γράφοντες τὰ πρὸ τῶν βασιλέων, ἢ τῶν γράφοντες, πρὸς πρῶτος βασιλέως ἐποίησε περὶ τῶν κυανόν, μιμησάμενος τὸ αὐτοφυῆ. Δωρεῖ τε πέμπτεος παρ' ἄλλων τε ἢ ἐκ Φοινίκης φέρων κυανὸς, ἢ μὲν, ἀπύργῳ, ἢ ἡ πεπερωμένῳ.

Quemadmodum autem rubrica alia quidem nativa est, alia factitia; ita & ceruleum unum quidem nativum est, alterum artificiosum; ut in Aegypto. Genera enim Cerulei tria, Aegyptium, Scythicum, & tertium Cyprium. Optimum autem Aegyptium ad meraciores inductiones. Scythicum autem, dilutiores. Factitium autem Aegyptium. Et qui scribunt de regibus, hoc etiam scribunt, quis Regum prius artificiale Ceruleum fecerit, nativum imitatus. Munera etiam missa & ab aliis & è Phœnicia tri-

*** 3

butura

butum Cerulei, tum ignem non passi, tum passi.

In Ald. Edit. erat χυτὸν κυανόν. pro quo Furlanus supposuit τεχνικόν. Possset tamen legi χυτερινόν; Vitruvius enim, de hoc agens lib. 7, cap. 11, massam scribit componi in urceo fictili &c. Plinius lib. 37, cap. 9, de Cyano gemma agens; Optima Scythica, dein Cypria, postremò Aegyptia. Adulteratur maxime Tinctura; idque in gloria regis Aegyptii ascribitur, qui primus eam tinxit. Idem de Cæruleo lib. 33, cap. ult. Cæruleum harena est. Huius genera tria fuere antiquitus; Aegyptium; quod maxime probatur: Scythicum; hoc diluitur facile; cumque teritur, in IV colores mutatur, candidiorem nigrioremve, crassiorem tenuioremve. Praefertur huic etiamnum Cyprium. E quibus proclive videte est, Plinium primo loco perperam ad gemmam retulisse quæ Author de colore dixerat. Λειώματα autem (ut nos docuit Salm. in Solin. pag. 202.) non sunt Lomenta, ut vertunt Interpretes, sed politiones & inductiones è pictura in parietibus; & ἀκροῦτα quæ meracioris & magis saturi sunt coloris; ὑδαρέτερα, quæ dilutioris. Vide & Vitruv. lib. VII, cap. 9.

Φασὶ δὲ οἱ τὰ Φάρμακα τριβόντες, τὸ μὲν Κυανόν ἐξ ἐαυτῆ ποιεῖν χρώματα τέτταρα. τὸ μὲν πρῶτον, ἐν τῷ λεπτοτάτων λευκώτατον. τὸ δὲ δεύτερον ἐν τῷ παχυλάτων μετάντατον. Ταῦτά τε τέχνη γίνεται, ἔπ τὸ ψιμύδιον. Πίπτει γὰρ μόλιθος ὑπερ ὄξυς ἐν πίπτει. ὅταν δὲ λάβῃ πάχος ἡλίον πλήθος, (λαμβάνει δὲ μάλα ἐν ἡμέραις δέκα) τότε ἀνοίγῃσιν, εἴτ ὑποξέουσιν ὑπερ εὐρώτα πνα ἀπ' αὐτῆ, καὶ πάλιν (πίπτει) καὶ πάλιν, εἰως ἀν κατανάλωσῃσι. τὸ δὲ ὑποξέομενον ἐν τεκίῃ τριβόντες, ἔφθῃσιν αἰεὶ. τὸ δὲ ἔχατον ὑφιστάμενον ἐστὶ τὸ ψιμύδιον.

Aliunt autem qui pigmenta terunt, Cyanum ex se facere quatuor colores: primum ex tenuissimis partibus candidissimum; secundum vero ex crassissimis nigerrimum. Hæc autem arte fiunt; quemadmodum & Ceryssa. Ponitur enim
plum-

DE LAPIDIBUS LIBER.

plumbum super acri aceto in scilicet; postquam autem crassitiem acceperit aliquanta magnitudo, (accipit autem ut plurimum diebus decem) tunc aperitur; deinde deradunt veluti situm quendam ab eo; & iterum atque iterum ponunt, donec penitus dissolverint. dera sum vero in rudicula terunt, & continuo coquunt; quodque denique subsidet, est Cerussa.

Pro ἐφθῆσιν Pal. Cod. legit ἀψιθῆσιν.

Supra attulimus locum Plinii de cæruleo; qui quatuor genera facit ad eundem modum, quam Theophrastus tantum duo designet, mediis relictis. Quod autem Furlanus negat, se intelligere, quis sit crassior & tenuior color; non satis attendit, Plinium dicere, Cæruleum esse harenam. quare illud crassior & tenuior, non de colore sed de harena accipiendum. Plin. lib. 34. cap. 18. De Cerussa: Fit & alia modo, addito in urceos aceti plumbo, obturatos per dies x, dera soque ceu situ, ac rursus deiecto, donec deficiat materia. quod dera sum est, teritur & cribratur, & coquitur in patinis, misceturque rudiculis donec rufescat, & simile Sandarachæ fiat. Dein lavatur dulci aqua, donec nubeculæ omnes eluantur. Siccatur similiter: postea & in pastillos dividitur. Vitruvius lib. vii. cap. 12: Rhodii enim in doliis Sarmenta componentes, acetum suffundunt, & supra Sarmenta plumbeas massas collocant: deinde dolia operculis obturant, ne Spiramentum obturata emittant; post certum tempus aperientes inveniunt è massis plumbeis cerussam. Vide & Dioscorid. lib. v. cap. 53.

Παραπλησίως ἢ καὶ ὁ ἴος γίνεσθαι. Χαλκός γὰρ ἐρυθρός, ὑπὲρ πρυγός τίθηται, καὶ ἀποξύνεσθαι τὸ ἀπικυρόμενον. ἔτω ἀπικυρόμενον πηλὸν.

Furlan. Simili fere modo & arugo fit. Aes enim rudum super amurca ponitur, & quod insuper genitum fit,

****

ab

T H E O P H R A S T I

abruditur . Sic enim apparet quod ponitur .

De ærugine vide Plin. lib. 34, cap. xi & xii. Vitruv. ibid. Eadem ratione lamellas æreas collocantes, efficiunt æruginem, quæ æruca appellatur. Mirum autem cur Furlanus ὑπὲρ τευγός verterit super amurcam; nam τευξ est vinum recens; aut etiam fex vini: licet interdum & pro face olei sumatur: Sed oleum hîc non habet locum, sed potius acetum, ut liquet è Plin. & Vitruvio. Neque commodum sensum habent. *sic enim apparet quod ponitur.* Vertendum; *ita demum super apparet posita.* Videlicet *æruo*: aut, ubi *super apparet*, &c.

Γίνεται ἡ ἐκιννάβαρι, τὸ μὲν αὐτοφνές, τὸ ἡ καὶ ἐργασίαν. αὐτοφνές μὲν τὸ περὶ Ἰβηρίαν, σκληρὸν σφόδρα ἢ λιθώδες. ἢ τὸ ἐν Κόλχοις. τῆτο δὲ φασὶν εἶναι κρημνῶν, ἐν κατὰ βάλανσοι τοξεύοντες. τὸ ἡ καὶ ἐργασίαν, ὑπὲρ Ἐφέσσου μικρὸν ἐξ ἐνόσ τόπων. μόνον δ' ἐστὶν ἄμμος, ἡ σπιλέγσαι λαμπυρίζουσα, καθάπερ ὁ κόκκος· ταύτῃ ἡ τριψάντες ὅπως ἐν ἀγγείοις λιθίνοις λειοτάτῃ πηλώσει ἐν χαλκοῖς, μικρὸν ἐν κάλοις. τὸ δ' ὑφιστάμενον πάλιν λαβόντες πηλώσει ἢ τριψάσει. ἐν ὧπέρ ἐστι τὸ τ' τέχνης, οἱ μὲν γὰρ ἐκ τ' ἴσας πολὺ ἀφελπισῶσιν, οἱ ἡ ὀλίγον ἢ ἐθέν· ἀλλὰ πηλὸς μαλὶ ἐπὶ πῶ χρωῶνται, ἐν πρὸς ἐν ἀλείφοντες. γίνετ' ἡ τὸ μὲν ὑστάμενον κάτω, Κιννάβαρι· τὸ δ' ἐπάνω, ἢ πλεῖον, πηλὸς μακατὰδείξαι δὲ φασὶ ἢ εὐρεῖν ἢ ἐργασίαν Καθίαν πινά Αθιναίων ἐκ τ' δρυμνείων. ὅς οἰόμενος ἔχει τ' ἄμμον χερυσίαν δὲ τὸ λαμπυρίζειν, ἐπεσχηματεύετο ἢ σινέλεγεν· ἐπεὶ δὲ ᾗθετο ὅτι σπῆ ἔχει, τὸ δὲ τ' ἄμμος κάλλος ἐθανύμαζε δὲ τ' χροῶν, ἔτιως δὴ τ' ἐργασίαν ἤλθε ταύτῃ. ἔπαλαιον δ' ἐστὶν. ἀλλὰ περὶ ἐπι μάλις ἐνεθήκοντα εἰς ἀρχοντι Πραξιέχλον Αθινώσι.

Est et minium aliud nativum, aliud factitium. Nativum quidem in Iberia durum valde & lapidosum; uti & in Colchis; hoc autem dicunt esse in rupibus seu precipitiis, quod sagittarum deiciunt. Factitium autem, supra Ephesum paucum

DE LAPIDIBUS LIBER.

paucum ex uno loco. Est tantum arena, quam colligunt splendens instar Cocci. hanc terentes omnino in vasis lapideis levissimam lavant in æneis, raro in ligneis vasis. quod autem subsidet, rursus accipientes lavant & terunt. In quo ars versatur. Quidam enim ex pari materia multum conficiunt, quidam autem paucillum aut nullum. Sed lotura superiori utuntur singulatim illinentes. Fit autem subsidens Cinnabari. quod autem supernatat, & plus est, lotura. Ostendisse & invenisse facturam aiunt Calliam quendam Atheniensem ex argentifodinis, qui opinatus arenam habere aurum, quia splendebat, comparavit & collegit. postquam autem sensit non habere, & harenam pulchritudinem admiraretur propter colorem, ad artificium hoc transit. Non est autem antiquum inventum; sed circiter annos nonaginta, Praxibulo iam Athenis magistratum gerente.

Plinius lib. 33. c. 7: Theophrastus xc annis ante Praxibulum Atheniensium Magistratum (quod tempus exit in urbis nostræ cccxlix annum) tradit inventum minium à Callia Atheniense, initio sperante aurum posse excoqui harena rubente in metallis argenti: hanc fuisse originem eius. Reperiri autem iam tum in Hispaniis, sed durum & harenosum: item apud Colchos in rupe quadam inaccessa, ex qua iaculantes decuterent: id esse adulterum: optimum vero supra Ephesum Cilbianis argis. Harenam Cocci colorem habere: hanc teri, dein lavari; fatinam, & quod subsidet, iterum lavari. Differentiam artis esse, quod alii minium faciunt prima lotura: apud alios id esse dilutius, sequentis autem loturæ optimum.

Observandum autem, mendum esse in numero Pliniano Urbis Cond., & legendum cccxlix: ut probat Salmastius in Solin. pag. 349. Praxibulus, inquit, Archon extitit anno secundo Olympiadis sexta decima & centesima; si nonaginta annos inde subducamus incidemus in annum quartum Olympiadis nonagesima tertia, qui fuit

THEOPHRASTI

fuit Urbis annus trecentessimus quadragesimus nonus; ita enim scribendum apud Plinium, CCCXLIX, non CCCXLIX.

IN ἹΣΤΟΡΙΩΝ ΣΤΗΝΑΓΩΓῃ, Ο' ΑΥΤΗΡΙΑ ΔΩΝ Α' ΝΑΓΡΑΦῃ, edita à Iof. Scaligero, ad ΟΛ. ΡΙΣ'. Β'. ΠΡΑΞΙΒΟΥΛΟΣ. Θεόφραστου τὸ πρὸς Λίθων Εἰλίον ἐγχεσθε. Furlanus, cum non animadverteret mendam in loco Pliniano, perperam credidit, à Calliæ inventoris tempore ad Theophrastum fuisse ann. cxc i. debuisset scire, Theophrastum hic designare tempus quo scribebatur; nam quid opus erat Praxibulum nominare, si ille c annos ante Theophrastum vixisset? Porro de minio videndus & Vitruvius lib. vii, cap. 8 & 9. & è recentioribus Agricola. & alii.

Φανερόν δ' ἐκ τέτων, ὅτι μιμῆσθαι τὴν φύσιν ἢ τέχνην, τὰ δ' ἴδια ποιῆσαι, ἢ τέτων τὰ μὴ χηρίως χάριν, τὰ δὲ μόνον φαντασίας, ὡς περὶ τὰς ἀλιπεῖς. ἐνία δὲ ἴσως ἀμφοῖν. ὡς περὶ χρυτὸν ἀργυρον. ἐστὶ γὰρ τις χρεία ἐν τέτῃ. ποιῆσθαι δ' ὅταν πικρινὰ βαλεῖται τριφθῆναι μὲν ὄξος ἐν ἀργείῳ χαλκῷ ἢ δοῖδυνῳ χαλκῷ. τὰ μὴ ἐν τοιαῦτα τὰ ἂν τις λάβοι πλείω.

Manifestum autem ex his, quod naturam ars imitatur, & aliqua peculiaris facit. Et horum quidem aliqua usus gratia, alia tantum propter ostentationem; ut . . . . nonnulla pars utriusque gratia: uti fusile argentum, est enim & huius aliquis usus. Fit autem cum minimum teriter cum aceto in vase aeneo, pistillo aeneo. Atque horum fortassis plura quis sumat.

In Aldina Edit. pro ἀλιπεῖς erat ἀλπεις. Sed è neutra lectione commodus sensus exprimi potest: omnium autem minime ex ἀλιπεῖς, id est, ut Furlanus vertit, macilentas. Salmasius censet legendum, τὰτ' ἀλοιφέα: id est, tectoria opera: Veteres enim parietes non modo calce tegebant, sed etiam variis coloribus inungebant; quod maxime ad φαντασίαν pertinet, & manet intra limites fabricatorum colorum. Proverbiū notum, Δύο τὰ χεῖρα ἀλειφέεις: pro quo Latini, duos parietes

DE LAPIDIBUS LIBER,

rietes de una fidelia dealbas. Atque hoc non modo ad simplicem dealbationem, sed etiam variorum colorum inductionem pertinet.

Τῶν δὲ μετὰ ἀλλήλων τὰ ἐν ταῖς γεωφάνεσιν ἐπιλοιπὰ· ὡς ἂν ἢ γήσεις, ὡς περ ἐλέχθη, καὶ ὄρχας ἐκ συρόσης πνος καὶ ἐκκρίσεως γίνεσθαι, καθαρωτέρας ἢ ὀμαλωτέρας ἢ ἄλλων. χρωμάτῳ δὲ παντοῖα λαμβάνουσιν, ἢ ὄρχας ἢ ἢ ὑποκείμενων τε, ἢ ὄρχας ἢ ἢ ποιόντων ὄρχας ὄρχας· ἐξ ὧν ταῖς μελαντώνας, τὰς δὲ τήχοντες καὶ τρέχοντες, συνῆθεσι τὰς λίθους τὰς ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς ταύτας ἀγορεύσας.

Furlan. Mox ex fossilibus adhuc restant insignes terra, quarum generatio, ut initio diximus, ex affluxu aliquo & percolatione fit, puriori & æquabiliori quàm alia. Accipiunt vero colores varios, tum propter efficientiũ, tum etiã propter subiectoꝝ differentiã. Harum itaq; alias molliunt, alias liquant & terunt, & inde cõponunt massas quas ad nos ex Asia deferunt.

In Edit. Aldina post ὑποκείμενων lacuna est. quam Furlan. explet per ἢ. dein post ὄρχας ἢ ἢ maior lacuna erat. quã explet per ποι; sequebatur enim ἔργων. pro μελαντώνας substituit μαλάκωντες. Interea mihi nondũ videtur hic locus persanatus. Γεωφάνιον, inquit Hefych. μέταλλον τὸ κεεργμίτιδος ἢ ἄλλης ἐργασίας. Quare hæc authoris ita vertenda fuerint: *Metallicorũ autẽ adhuc restant quæ in fodinis figulinae terra, &c.* Agit autem hic deinceps de terris quibusdã quæ constant ex puriori & æquabiliori materia: & quæ varios usus habent.

Αἱ δὲ αὐτοφυεῖς, ἢ ἅμα τῷ ὡρετῷ τὸ χηρῆσιμον ἔχουσαι, ἢ ἔργων τῆς εἰσιν, ἢ τέταρες· ἢ τε Μηλιάς, ἢ ἢ Κιμωλία, καὶ ἢ Σαμία ἢ ἢ Τυμφαϊκή. καὶ τετάρτη ὡρετῷ ταύτας ἢ γύψος.

Nativæ autem, & simul eum præstantia utilitatẽ habentes, fere tres sunt, aut quatuor; Melina, & Cimolia, & Samia sive Tymphaica, & quarta præter has gypsum.

In Editis erat Μηλιάς, pro quo Cl. Salmasius legendũ censet Μηλιάς, in Solin. pag. 256. Item, καὶ ἢ Τυμφαϊκή τετάρτη ὡρετῷ ταύτας ἢ γύψος. Nam si disjunctim legas,

legas, omnino quinque efficiuntur. Nam Plinius l. 36, c. 24. de gypso: *è summa tellure & Tymphacium est.*

Χρῶν δὲ οἱ γροφῆες τῆ Μηλιάδι μόνον, τῆ Σαμίᾳ δὲ ἄ, καίπερ ἕση καλῆ, δὲ τὸ λίπος ἔχειν ἢ πυκνότητι ἢ λειότητι. τὸ γὰρ ἄραιον, ἤρεμον, ἢ τραχωῶδες καὶ ἀλειπές. ὅπῃ τῆς γροφῆς ἀρμόττει μάλλον. ὅπερ ἡ Μηλιάς ἔχει ἐν τῷ Φάριδι. εἰσὶ δὲ ἐν τῇ Μήλῳ ἢ ἐν τῇ Σάμῳ διαφοραὶ τῆς γῆς πλείους.

Utuntur autem pictores Melina solum, Samia vero non, licet pulchra sit, quia pinguedinem habet & densitatem & lavorem. quod enim rarum, mite, asperū, & pinguedinis expers, picturae magis convenit: quod Melina habet in Pharide. Sunt autem & in Melo & in Samo differentiae terrae plures.

Non bene videtur hunc locū cepisse Plin. l. xxxv. c. 6. Melinum candidum & ipsum est, optimum in Melo insula. In Samo quoque nascitur; sed eo non utuntur pictores propter nimiam pinguitudinem. Nam etiam si in Samo etiam nascatur terra candida, non tamen potest Melina appellari. Vitruv. l. vii. c. 7: Paratonium vero ex ipsis locis, unde foditur, habet nomen. Eadem ratione Melinum, quod eius vis metalli insula Cycladi Melo dicitur esse.

Ὁρύττοντα μὲν ἔν σοκ ἔστιν ὄρθαν σῆσιν ἐν τοῖς ἐν Σάμῳ, ἀλλ' ἀναβαλῶν ἢ ὕπτιον, ἢ πλάγιον. ἢ ἡ φλέψ ὅπῃ πολὺ διατείνῃ τὸ μὲν ὕψος ἡλίκη δίπυς, τὸ δὲ βάθος πολλῶ μείζων ἐφ' ἐκότερο δὲ αὐτῶ λίθοι πετιέχουσιν, ἐξ ὧν ἐξαίρειται. διαφυλῶ ἔχῃ διὰ μέσση καὶ ἡ διαφυῆ βελτίων ἐστὶ τ' ἔξω, καὶ πάλιν ἐτέρων καὶ ἐτέρων ἄχρη τετάρων ἐστὶν ἔχαστα. ἢ ἐχάτη καλεῖται Ἀσῆρ.

Fossor equidem non potest rectus stare in fodinis Samiis, sed necesse aut supinum iacere, aut in laeum. Vena enim in longum extenditur, altitudine quidem duorum pedum, latitudine paulo maiori. Vtrinque lapides concludunt vel interveniunt, è quibus eximitur. Interstitium autem habet in medio. Interstitium exterius optimum est. Rursusque aliud atque aliud usque ad quatuor. Extremū autē vocatur Aster.

Plin. lib. 35, c. 6: *Accubantes effodiunt ibi inter saxa*

DE LAPIDIBUS LIBER.

venas scrutantes. Cap. autem 16: *Samie duæ sunt, quæ Syropicon, & quæ Aster appellatur.* Cl. Salmasius legit *Collyrium*. Vide autem quæ annotat ad Solinum pag. 256, & 257.

Χρῶνθ ἢ τῆ γῆ πρὸς τὰ ἱμάτια [μάλινα ἢ μόνον· Χρῶνθαι δὲ τῆ Τυμφαϊκῆ πρὸς τὰ ἱμάτια] καὶ καλῶσι γύψον οἱ πρὸς Τυμφαϊκῶν καὶ οὖν τόπος ἐκεῖνος.

Furl. *Vsus eius præcipuus in vestibus. Utuntur & in vestibus Tymphaica. Vocant hanc gypsum qui Tymphaeam & ea loca habitant.*

Corruptissimus est hic locus. Salmasius illa, quæ inclusa sunt, reiicienda iudicat, quia in optimo libro non habentur. Pro γύψον autem in libris legitur ψύχον. Nihil autem Plinius de Samiæ usu in vestibus. Quare suspicor, hic aliud mendū hæere; nihil enim addit Author de Cimolia, quæ forte in illis hæret quæ inclusa sunt. Nam Plinius lib. 36, c. 17; *Est & alius, inquit, Cimolia usus in vestibus.* Et paulo post: *Græcia pro Cimolia Tymphaico utitur gypso.* Quare fortè locus ita legendus: *Χρῶνται δὲ τῆ γῆ πρὸς τὰ ἱμάτια μάλινα Κιμωλίᾳ. Χρῶνται δὲ καὶ τῆ Τυμφαϊκῆ πρὸς τὰ ἱμάτια &c.* Id est: *utuntur autem terra ad vestes, potissimum Cimolia. Utuntur quoq; & Tymphaica ad vestes, &c.* Coniectura est, quam Doctioribus probandam aut improbandam relinquo. Sequitur iam de gypso.

Ἡ δὲ γύψος γίνεθαι πλεῖστη μὲν ἐν Κύπρῳ, καὶ περὶ Φαιεσίτη μικρὸν γὰρ ἀφαιροῦσι τῆ γῆς ὀρέγοντες. ἐν Φοινίκῃ ἢ καὶ ἐν Συρίᾳ κερῶντες οὖν λίθους ποιοῦσιν. ἔπειτα δ' ἐν Θυρίοις. καὶ γὰρ ἐκεῖ γίνεθαι πολλή. τρίτη δ' ἢ πρὸς Τυμφαϊκῶν ἢ πρὸς Περσικῶν, καὶ καὶ ἄλλους τόπους. ἢ δὲ φύσις αὐτῶν ἰδίᾳ. λιθοδεδέσθαι γὰρ μάλλον ἐστὶν ἢ γεωδῆς.

Gypsum autem gignitur plurimum quidem in Cypro, & apertissimum; parum enim terræ auferunt fossores. In Phœnicia autem & Syria faciunt urendo lapides. dein in Thuriis; nam & ibi plurimum fit. Tertium vero circa Tymphaeam,

&

T H E O P H R A S T I

⊕ in Perrhæbis, & aliis locis. Natura autem horum singularis: est enim magis lapidosa quam terrena.

Plin. lib. xxxvi, cap. 24: Cognata calci res gypsum est. Plura eius genera. nam ⊕ è lapide coquitur, ut in Syria ac Thuriis; ⊕ è terra foditur, ut in Cypro & Perrhæbis, e summa tellure: ⊕ Tymphaicum est.

Ο δὲ λίθος ἐμφερὴς τῷ Ἀλαβαστρίτῃ. μέγας δ' ἔ τένειναι ἀλλὰ χαλικώδης. ἢ ἢ γλιχρότης ἢ θερμότης, ὅταν ἐρεχθῆς Ἰουμασί. χρωτῶν ἢ πρὸς τε τὰ οἰκοδομήματα τετον τὸ λίθον περὶ ἔχοντες καὶ π ἀλλο ἐξέλων τὸ ποῖτο κρηῖσται. κρηῖσται τες ἢ. ἔ ὕδωρ ὀπιχέοντες, τας ἔ τῃσι ξύλοις. τῇ χειρὶ ἢ ἐ δλωάν τ, ἔ τ τ θερμότη τ. ἐρέχται ἢ πρὸς χρήμα πρὸς τ χρεῖαν, ἐάν μικρὸν πρὸς ἔτερον τας τὸ πῆγναι. ἢ ὅσα ἐστὶ διελεῖν ἄμα. ἐστὶ ἢ ἢ ἰσχύς. ὅτε ἢ οἱ τῶχοι ῥήγναι. ἔ διαφθείρονται, ἢ ἢ ἄμμος ἀνίστα. πολλάκις δὲ ἔ τὰ μὲν πέπλωκε ἢ ὕψηρη. τὰ δ' ἄνω κρεμάμενα ἢ σιωχερόμενα τῇ κολλήσται. δλωσται ἢ ἔ ὕφαρξιμῆ, πάλιν καὶ πάλιν ὀπῶσται, καὶ γίνεσται χρεῖσιμη. πρὸς μὲν ἔν Κύπρον ἢ Φοινίκην εἰς ταῦτα μάλιτα. πρὸς δὲ Ἰταλίαν ἔ εἰς τ οἰκῆον. καὶ οἱ γρῶφεις ἐνια τ τ τ τ τέχνων. ἐπ δ' οἱ κναφεις ἐμπάτοντες εἰς τὰ ἰμάτια. ἄφ φέρειν δὲ δοκεῖ ἔ πρὸς τὰ ἄπομαμα τ πολυ τ ἀλλων εἰς ὃ καὶ χρωτῶν μᾶλλον, καὶ μάλιτ οἱ πρὸς τ Ἐλλάδα, γλιχρότης ἢ λειότῃ.

Lapis autem (è quo nimirum gypsum conficitur) similis Alabastris: magnus vero non caditur, sed minutus. Visciditas & caliditas, ubi madefactus fuerit, mira. Utuntur enim ⊕ ad ædificia, hunc lapidem circumdantes; aut siquid aliud velint ferruminare: tundentes autem ⊕ aquam asfundentes agitant lignis; manu enim nequeunt, propter calorem. Madefaciunt autem statim ad usum, siquidem paulo ante celeriter coit: nec licet simul dispscere. Est autem ⊕ validus. quando enim parietes rimas agunt & vitiantur, & arena disfluit. Sape autem ⊕ pars aliqua cadit & separatur, altera vero superius suspensa, & contenta ferruminatione, manet. Potest autem gypsum subductum & ablatum iterum

DE LAPIDIBUS LIBER.

iterum atque iterum torrerī & utile reddi. In Cypro quidem & Phœnicia ad hæc potissimum utuntur: in Italia vero & ad domestica. Pictores quoque aliquo utuntur ad artem: quemadmodum & fullones, inspergentes vestibus. Hic autem præ aliis & ad effigies exprimendas multum excellere videtur. Ad quod & utuntur potissimum, & præsertim in Græcia, propter lentitudinem & levorem.

Pro eis τ' οικεῖον legendum censet Salmasius eis τὴν κονίασιν, id est, ad dealbationem parietum. Κονίασις enim Græcis est, albarii seu tectorii operis inductio, loricatioque: sicut iis κονιαται vocantur, qui tectoriis parietes inducunt. Furlanus cum in textu edat, οὐδὲ δὲ Ἰταλίαν ἢ εἰς τ' οικεῖον; in Notis tamen habet, εἰς τὸν οἶνον. quod & in versione secutus est, nullam correctionis reddens rationē. quod mirum; præsertim cū fateatur, ne Plinii quidem ævo in Italia gypso vina fuisse condita.

Plin. lib. 36, c. 24, pergens de gypso: Qui coquitur lapis, non dissimilis Alabastrita esse debet, aut marmoroso. In Syria durissimos ad id eligunt, coquuntque fimo bubulo, ut celerius urantur. Omnium autem optimum fieri compertum est è lapide speculari, squamamve talem habente. Gypso maddido statim utendum est, quoniam celerrime coit ac siccatur: tamen rursus tundi & in farinam resolvi patitur. Usus gypsi in albariis, sigillis ædificiorum, & coronis, gratissimus.

Ἡ μὲν δυνάμις ἐν τῆσιν καὶ τοῖς τοιαῖσι. ἡ δὲ φύσις ἔοικεν ἀμφοτέροσιν πως ἔχῃν, καὶ καὶ τὰ τ' κονίας, & καὶ τὰ τῆς γῆς, θερμότητᾳ ἢ γλιχροτήτᾳ. μάλλον δὲ ἐκατέρας ὑπερεχέσας. θερμότερα γὰρ τ' κονίας, γλιχροτέρα δὲ πολὺ τῆς γῆς. ὅπ' δ' ἐμπυρεθῶσι καὶ κείθεν φανερόν. ἤδη γάρ περὶ ναῦς ἱματιγῆς, ἑρεχθέντων ἱματίων, ὡς ἐπυρωθήσων, συγκατακαύθη καὶ αὐτή. κάψαι ἣ ἐν Φοινίκη & ἐν Συρία, καμινδόντες αὐτῶν ἢ κάψοντες. κάψαι δὲ μάλιστα σὺν μαρμαρέσιν καὶ ἀπλοσέρεσιν σερεωτάτης μὲν ὑπερβαλόντες, δὲ τὸ θῆτον καίεσθαι & μάλλον. δοκεῖ γὰρ θερμότητων εἶναι πυρω-

THEOPHR. DE LAPIDIB. LIB.

θέν, καὶ ἀλεῖσιν χρονον Ἀγμύει. οὐ πῆσαντες δὲ κῆπιασιν
 ὡσπερ τὴ κηρία. ἐν τῆς δὲ ἂν δόξειεν εἶναι Φανερόν, ὅτι
 πτωδῆς τις ἡ γένεσις αὐτῆ τοῦ ὅλου ἐστίν.

Gypsi vis ergo in his & talibus. Natura autem videtur
 quodammodo habere utrumque simul, & calcis & terra
 calorem & tenacitatem. magis vero utrasque excellentes.
 Calidius enim est calce, multo autem tenacius terra: unde
 & quod igneum sit, hinc fit manifestum: iam enim quedam
 navis, quae vestes portabat, madefactis vestibus, cum ille
 ignem concepissent, & ipsa igne consumpta est. Vrunt autem
 & in Phenicia & Syria, fornacibus indentes, & torrentes,
 lapides potissimum marmorosos & simpliciores; durissimos
 quidem illis imponentes, quia citius & magis uruntur. Ap-
 pareret enim, ustum & esse calidissimum & plurimum tempus
 durare. Vbi autem tostum fuerit, tundunt instar calcis. Ex
 quo videatur manifestum, igneam quandam generationem
 eius in totum esse.

Mirum videri poterat quod hîc dicit de navî quæ
 vestibus erat onusta, quod vestibus madefactis & ipse
 arserint, & navem una consumserint: sed observan-
 dum est, veteres consuevisse vestibus cretâ, gypsum
 & calcem aspergere, cum itaque harum rerum natu-
 ra sit, aquâ aspersâ fervere, atque adeo incendi, non
 caret ratione quod hîc dicit Author.

LIBER

LIBER PRIMUS

De

GEMMIS PELLUCIDIS

ET SEMIPELLUCIDIS;

CAPUT I.

De Adamante.

 P

RIMUM locum etiam hodie inter gemmas sibi vendicat *Adamas*, omnium durissima, totaque pellucida & instar aquæ purissimæ nitens. Virtus illius est nullum colorem notabilem habere; vitium, aliqua albedine, flavedine aut nigredine, aliove colore vel leviter tinctam esse. Summa illi dignitas & pretium, cui tamen multum decedit, si arenulis albis aut nigris, sit interspersa aut nubeculâ aliquâ suffusa. Pretium pro magnitudine & pondere, atque perfectione in immensum augetur: mediocris magnitudinis ob copiam superioribus annis multum viluerunt, minorum pretium fere constans, quia magna copia hodie in monilibus usurpantur. Est & aliud vitium huic gemmæ, contra quædam habere longe durissima, quæ nulla pene arte perpoliri possunt, aut saltem artificis industriam & operam diutissime exercent. Vocant eiusmodi *Venosos*, quia ductus illi pertinaces instar venarum corpus ambiunt aut penetrant: quod vitium à peritis artificibus facile deprehenditur, ideoque tales oderunt.

Hæ gemmæ in sola India nascuntur. In *Decan* ultra *Balagattam* prope oppidum *Bisnagar*, aliquot

A

montes

montes sunt illis fœti, quorum fodinæ se dulo à Regibus Bisnagar custodiuntur: locant enim illas quottannis magno pretio, atque ea insuper conditione, ut gemmæ quæ xxv mangelinos superant (quorum mangelinorum singuli pendunt quinque grana nostratia) Regi cedant, pœna capitis in illos sancita, qui tales occultaverint aut subdlexerint. Est & mons in eodem Regno; qui à Lusitanis appellatur *Rocca velha*, id est, Petra vetus, in quo optimæ, perfectissimæ atque adeo durissimæ gemmæ reperiuntur. Porro harum omnium gemmarum forum celebratur in oppido *Lispor*, provinciæ *Decan*, inter Goam & Cambaiam, maximo mercatorum concursu, præsertim Banianum & Guzeratarum, qui illas Goam deferunt, callidissimi mortales & rei gemmarie imprimis gnari, ita ut Europæis, etiam peritis, non raro imponant. Iuxta fretum *Taniapura* haud longe ab Emporio celeberrimo *Malacca*, alia earumdem gemmarum fodina est, unde vulgo Malacenses appellantur. Superioribus quoque annis (uti ab Anglis accepi) in regno *Golconda*, cuius litus ad sinum Gangeticum iacet, casu fuere inventæ opulentissimæ Adamantum fodinæ, ad radices vasti cuiusdam montis, haud procul à flumine *Cristena*, in agro valde sterili atque aspero, circiter cviii mill. Anglica à principali huius regni Emporio *Musalapatan*. Rex has solebat elocare tercentum millib. pagodum, ea item conditione, ut adamantes omnes pondus x Caratorum excedentes in ærarium Regis inferrentur. Anno autè cio io c xxxii fossoribus fuit interdictum ne ultra scrutarentur; cuius interdicti causam reddunt, alii ne hæ gemmæ nimia copia vilescerent; alii, Imperatoris Mogolis postulatam, qui per legatum tres libras præstantiorum adamantum sibi tributi nomine à Rege *Golcondæ* pendi imperaverat:

rat : Sed magis verisimile videtur nimia fossorum avaritia fodinas iam pene exhaustas esse. Narrat enim *Vilhelmus Metholdius* Anglus se fodinas hasce adiisse & inspexisse : improbo labori, prout à gnaris accipiebat, tum insudabant supra triginta millia operarum, quorum alii glebam egerebant, alii aquam exhauriebant longa & permolesta methodo, certis vasis, de manu in manum, illam attollentes; nam machinarum hi barbari omnino imperiti sunt. Agebant autem puteos rectos in terræ viscera, ad decem aut duodecim orgiarum altitudinem; & egestam glebam (quæ fere rubet, luteæ & candidæ creatæ vel potius calcis venæ permixta) areæ ad hunc usum complanatæ inducunt quatuor aut quinque pollicum crassitudine, eamque à solis æstu arefactam & induratam saxis comminuunt, rejiciuntque silices illi permixtos, & cribrant reliquum pulverem : hac opera interdum plures, interdum pauciores gemmas deprehendunt, non raro & nullas. Inveniuntur in fodinis quædam, sed rarissime, pondere centum, centum & triginta, atque adeo ducentorum Caratiorum : plures octo, decem & quindecim : minoris & minimi ponderis longe plurimæ; ita ut innumeræ reperiantur, quarum octo, decem, sedecim, etiam viginti, tantum unum Caratium pendant. Refert denique *Linschotanus* noster, puteos, postquam ad humanam altitudinem egesti fuerint atque exhausti, relinqui, & post triennium aut quadriennium denuo refodi, novis adamantibus rursus factos. Quod tamen illum barbaris temere credidisse opinor.

Forma naturalis sive figura huic gemmæ diversa est; alia enim sexangularis est, & æquali octo triangularium laterum lævore undique turbinata; interdum tam perfecte, ut arte factæ videantur. Sed sæ-

pius paulum in hunc vel illum angulum inclinant & nonnihil compressæ sunt & à symmetria illa exacta deviant: priores illæ, quæ iam rarè comparent, à Portugallis appellâtur *Naiſſos*: (quare insigniter hallucinatur Cæsalpinus lib. 2. cap. 20. dum scribit: *At sponte utrimque turbinate oriri non puto, sed artificio consingi*;) & ab artificibus gemmariis optimæ, perfectissimæ atque adeo durissimæ iudicantur. His proximæ sunt, quæ tabellæ in modum sternuntur, varia figura & crassitudine; quo autem quadratiores & crassiores sunt, eo meliores & magis expetitæ; vocant *Lasques*. Tertia denique species rotundior est & multis veluti tessulis variegata, vocant *Reboludos* & Malaccenses à loco natali. Atque hæ quidem communes huius gemmæ nativæ figuræ, nam vix ullas figuras respuit, præsertim si maioris sit ponderis aut etiam minimi.

Ad eundem modum & formæ variant, quas artifices illis conciliant: aliis enim figura illa sexangularis relinquitur; addito tantum lævore & exacta laterum & angulorum symmetria; quæ quo exactior fuerit, eo maioris fiunt: aliis mucro superior deterritur, & sternitur mensæ in modum; uti & inferior mucro, sed parcius, lateribus utrobique ad certam normam & mensuram subductis: vulgo vocant mensas, sicut superiores puncta: atque ea forma hodie maximi sit, præsertim si mensa bene quadrata sit & quatuor suos angulos habeat acutos, & latera editiora & bene coagmentata: nam si quis angulus obtusior sit aut præruptus, si tabula sit oblongior, si denique latera hac aut illac inclinent, statim multum illius dignitati decedit. Atque has fere figuras (licet & alias patiantur) accipiunt primæ & terciæ speciei adamantes; terciæ autem quia omnes anguli & latera efformanda sunt plurimum de suo pondere amit-

amittunt: Secundæ vero speciei, cum iustam crassitudinem non habeant, in imperfectas mensas & tenues conformantur, aut rosæ, cordis, trianguli, parmulæve in modum contrahuntur, multisque triangulis, rhombisve, superficie tenuis variegantur; qui insignem illis gratiam conciliant, & longe maius quam habent pondus mentiuntur. Olim quum rariores adhuc in Europam inferrentur hæ gemmæ, eas formabant & poliebant ea pene figura, qua inveniēbant, ut quam paucillum ponderis sui amitterent, uti videre est in antiquioribus monilibus, inter quæ videre est naves cum malis & antennis & alia opera miro artificio facta: hodie in tanta copia id minime curant, sed sectantur perfectionem.

Formantur, poliunturque atque adeo perforantur hæ gemmæ, tum mutuo attritu, tum pulvere adamantino cum oleo mixto (ita ut neque alii lapides, neque gemmæ, quod temere aliqui credunt, quicquam in illas possint.) Pulvis ille colligitur ex adamantibus attritis, aut etiam ex impuris adamantibus, qui nulli alii usui sunt. Nostrates gemmarii vocant *Boords*; quod genus arenulis & scobe sua repletum est. Procedunt autem artifices hoc ordine: duas gemmas, singulas bacillis tenacissima & durissima pasta aptant; ea componitur è latere rubro in tenuissimum pulverem trito, resinaque, ita tenax & dura postquam refrigit, ut non aliud cæmentum ipsi possit comparari: deinde ita aptatas super æneam pyxidem, quæ pulverem excipit, inter se committunt & fricant donec angulos & latera rudi normâ conformaverint. Tertio ita mutuo attritu formatas (vel etiam à principio integras, quum metus est ne attritu vitium aliquod & imprimis vomicam contrahant, quod interdum fit cum magno damno, præsertim si maiuscula sint gemmæ:) firmant in conca-

vo instrumento rotundo æneo, idque massa quadam è plumbo & stanno mixta, liquefactaque : quæ ubi paululum refrigerata fuerit , latus adamantis quod poliendum est, detegunt cultello, atque ita detectum una cum instrumento imponunt orbi è ferro perfectissimo facto, quem illinunt oleo, cui pulvis ille adamantinus mixtus est, addito pondere ut firmitus incumbat, orbemque circumagunt. Ex quo satis apparet, quam temere quidam crediderint adamantes à plumbo lædi aut solvi. Longæ interdum operæ res est, quum gemmæ venosæ sunt, ut ante dixi.

Solent quoque artifices gemmarii, ut in gemmis maioribus atque etiam mediocribus prius experimentum capiant, quantum ponderis formatione & politura illis sit decessurum, & quæ forma illi convenientissima sit futura, è plumbo fundere massam forma & mole rudi adamanti parem, eamque industrie variis modis formare, dein ex certa inter plumbum & gemmam ponderis proportionem rationem inire, & sequi quod convenientius & utilius deprehenderint. Denique gemmariorum horum artificum industria superioribus annis plurimum profecit, ita ut non tantum eiusmodi operosis machinis, quales à Cl. V. *Anselmo Boëtio* delineantur, minime opus habeant, sed etiam modum invenerint adamantes dissecandi in duas aut plures partes ; atque adeo, felici ut plurimum audacia, findendi, quoties usus ita postulat aut lucri spes suadet: etenim hac arte ex una gemma binas & tres interdum, utili compendio producant; & vitium, quod intus latet & gemmam integram corrupturum erat, eximunt. Dissecant autem illas filo ferreo tenuissimo, cui oleum cum pulvere adamantino allinunt, idque serræ in modum reciprocant, instrumento elegantissime ad-

hanc

hanc operam comparato. Findendi paulo compendiosior est ratio, sed periculosior: quanquam hodie quidam illius artis ita periti sunt, ut rarissime errent.

Adamantes autem ab aliis gemmis ita dignosci tradunt. Proprium est veræ & legitimæ, iam formatae & perpolitæ, tincturam ad se rapere, sibi que ita applicare & unire, ut nitentes micantesque suos radios procul iaciat; quod aliæ gemmæ haud ita faciunt. Tinctura autem hæc fit è mastiche mundata, cui paululum eboris adusti & in pollinem triti miscetur ut nigrescat. Hæc calefieri nonnihil debet, uti & gemma, ut statim uniantur: hanc unionem respiciunt cæteræ gemmæ diaphanæ, unde facile à peritis dignoscuntur. Verum falsarii ut hoc discrimen tegant & simplicioribus imponant, varia commiscuntur: alii ferro candenti è grano frumenti exprimunt oleum, tinguntque fuligine aut atro eboris adusti polline, substernuntque ita pseudo-adamanti ut spacium aliquod inter tincturam & gemmam vacet: alii particulam nigri holoferici subdunt; alii denique aliud. Præter autem pseudo-adamantes, usurpant ad hæc adulteria topazios, amethystos aut similes gemmas, aut etiam crystallum, furto plane improbo. Quia autem *Boëtius* noster accurate de pseudo-adamantibus egit, nihil de illis addam; nisi hoc unum, inter Anglicas maxime probari Cornubienses, & vidi quasdam gemmas in mensas compositas, quæ difficulter admodum à veris discerni poterant: quæ iuxta Bristolium super rupem S. Vincentii, ut vocant, reperiuntur, nullatenus cum illis comparandæ sunt; reperiuntur autem in tellure rubicante, quod & de Orientalibus observatum. De Cornubiensibus ita *Camdenus*: *Nec stannum hic solum reperitur, sed una etiam aurum &*

argentum, adamantesque ab ipsa natura in angulos efformati & levigati, quorum nonnulli vel iuglandem magnitudine adequant, & Orientalibus nigrore & duritie tantum cedunt. De Bristolienfibus ita: Rupes S. Vincentii Adamantum ita fecunda est, ut quis modios inde impleat. Existimationem vero copia apud nostrates invidit, nam preterquam quod colore ita translucido Indicos provocant, ita duritie solummodo cedunt. Quod vero laterum sex angulo vel quadrangulo levore à natura ipsa turbinati sunt, magis admirandos puto. Altera vero rupes ad occidentuam ripam etiam adamantum est ferax, quos cavi & rufescentes silices (rubit enim hic terra) ceu factu gravidi, in se mira natura solertia continent. Adamas ab igne nullam iniuriam patitur, sed potius melior evadit: quare falluntur qui tradunt, quod calor corrumpat splendorem, colorem & vires adamantis: & ridiculum est quod propterea putant annulos quibus inclusæ hæ gemmæ, cum dormitumitur detrahi &c. Si quid huius faciendum, id non ipsius gemmæ gratia sed tincturæ quæ ipsi supposita est fit, nam si illa corrumpatur fitu ob nimiam humiditatem, aut consumatur ob nimium calorem, efficit ut vitium aliquod in ipsa gemma esse videatur.

Malleum ferre crediderunt Antiqui, quod tamen hodie secus deprehenditur: neque est quod propterea quisquam opinetur, nos hodie destitui genuina gemma adamantis, siquidem plura talia atque etiam absurdiora Antiquos nimis temere credidisse constat in aliis. Magneti quoque illam vires adimere nulla experientia probatur; licet hoc crediderit Iul. Scaliger Exercit. cx. uti & ab Adamante ferrum trahi. Non minus quoque frivolum est quod quidam tradiderunt; Adamantē capiti mulieris, ipsa ignara, suppositum, si illa fidelis sit marito, efficere ut dormiens in amplexus illius ruat, sin adultera sit, eos averse-

averferur. Neque habet virosam qualitatem, ut rectè observat Zacutus Med. libro 111 observat. xvi. Quid multa? nullæ Adamantis occultæ facultates ex vero hæctenus observatæ. Cæterum Veterum & Recentiorum hallucinationes non est mihi propofitum refellere; vera & scitu neceffaria hæctenus retuli.

Pretii augmenta pro ponderis ratione, quæ Clariff. Vir *Anselmus Boëtius* diligenter in tabulas retulit, hodie non observantur; quæ à vendentiū & ementium arbitrio pendent: potiffimum autem à perfectione & exacta formæ conformatione. *Illud sepius expertus sum* (inquit Garzias ab Horto lib. 1. cap. 43.) *Adamantes exquisitos mutuo attritu glutinari, ut facile separari non possint. Sic etiam Adamantem vidi, ubi incauisset, festucas trahere haud secus atque electrum.* Et paulo ante: *maximus quem vidi cXL mangelin. pendebat.* Id est si rationes bene subduco centum septuaginta quinque caratia. *Majorem vero Adamantem in Belgio conspectum haud puto* (inquit Car. Cluf. in commentariis ad Garziam) *quam Philippus 11 Hispaniarum Rex ducturus Elizabetham Henr. II, Gall. Regis filiam majorem natu emit de Carolo Affetato Antvverpiæ Anno 1559. octogies millenis coronatis: pendebat autem Car. XLVII cum semisse, id est, grana 190.* Sunt tamen & ipsi Regi Hispan. & aliis Regibus longe majores & supra septuaginta Caratia pendentes jam formatæ. Credo autem Garziam loqui de rudibus: majores autem rudes maxime informes sunt & raro sine aliquo vitio, quod demendum est; ita ut non raro dimidium pondus atque etiam amplius amittant, antequam exactè formari possint.

CAP. II.

De Carbunculis.

Plinius lib. 37. cap. 7. inter ardentēs, ut vocat, gemmas, principatum dat Carbunculis à similitudine ignium sic appellatis, quos alii vocant pyropos. Quorum varia genera recenſet: *Indicos*, inquit, & *Garamanticos*, & quos *carchedonios* vocaverē propter opulentiam *Cartaginis magna*, *Aethiopicos* & *Alabandicos*: omnium autem generum alios eſſe masculos, alios fœminas; quorum illi acrius, hæ languidius refulgeant. Masculorum quoque alios eſſe liquidioris flammæ, alios nigrioris: alios ex alio lucidos ac magis in ſole ſagantes: optimos autem eſſe *Amethyzontas*, hoc eſt, quorum extremus igniculus (id eſt, ſplendor & lux quam fundit gemma) in *Amethyſti violam* exeat: proximos vocat *Syrtitas* (Cl. Salmafius legendum putat *Autitas*) innato fulgore radiantes. Subiicit deinceps Plinius veterum ſcriptorum de ſingulis hiſce ſpeciebus diverſa iudicia, concluditque; nihil difficilius eſſe quam has ſpecies diſcernere, tanta in iis eſt occaſio artis, ſubditis per quæ tranſlucere cogantur. Ita eſt, ſubiiciuntur enim omnibus hiſce gemmis bractææ, de quibus *Agricola* lib. vi. de natur. Foffil. *Tranſlucidis autem gemmis*, inquit, non ſolum maioris perſpicuitatis gratia datur figura angulata, ſed cum annulis clauduntur, ſubdi ſolent eiufdem fere coloris bractææ per quas tranſlucere cogantur. Hæ ſunt hoc modo: maſſa prima conſtat ex auro, argento, ære: deinde ducitur in tenuiſſimas bractæas, tum hæ ſic forcipe tenentur, ut ardentēs carbonēs non attingant, ſed paulum ſublata eorum excipiant ardorem, qui illas variis imbuunt coloribus, prout aurum pondere vicerit argentum & æs: vel argentum aurum & æs: vel æs reliqua duo. Artifices noſtrates vocant *foëlie*. Quia autem Carbunculi, Pyropi &

Anthraces à veteribus nominantur, vulgo creditum fuit, carbonis instar in tenebris lucere, quod tamen in nulla gemma hæctenus deprehensum, licet à quibusdam temere iactetur. Peritissimis autem gemmariis haud dubium est Plinium & alios veteres sub Carbunculorum titulo descripsisse gemmas omnes translucidas rubri coloris & quasi ardentis, quales nostro ævo appellantur Rubini, Granati, Almandini & Hyachinti rubentes: de quibus ordine agemus. Julius Scaliger Exercit. cxviii scibit: *Rubino- rum colorem igni intendere incolæ Zeylan, in quo diu coqui sinant:* (in quo tamen illum falli opinor, nam ignis potius colorem detrahit; quemadmodum in Sapphiro, & aliis liquet.) *Maruca* vocare eos qui sunt dilutiores, quas vero nos Spinellas, in Pegu appellare *Carab.* optimos Rubinos à Malabaris dici *Nunpueli.*

De Rubinis.

Inter translucidas rubentes gemmas, primum locum flagitat, quæ hodie ab Europæis vocatur *Rubinus*: Indi vocant *Tokes* vel *Manica*, Arabes & Persæ *Iacut*: quam vocem Cl. Salmasius detortam putat ex Hyacintho: adeoque Rubinum nostrum esse veterum Hyacinthum: Epiphanius enim inter Hyacinthi species secundo loco numerat *Ροδωδν*; è quo infima Latinitas fecerit Rubinum. Est autem gemma translucida, rutilans, rubensque, exigua autem portiuncula, ut Plinius loquitur, Amethystizans, id est, extremo suo igniculo in violam Amethysti exiens. Rubedo enim illius non est puri minii vel cinnabaris, sed sanguinis potius, Cocci aut Laccæ Indicæ: & quo minus cærulei aut violacei fortitur & exquisitius rubet, eo nobilior æstimatur. Hodie autem Rubinorum quatuor species constituuntur: Rubinus verus, Rubacellus, Ballasius & Spinellus.

Excellit inter has species, dignitate, elegantia & pretio

pretio Rubinus absolute & per excellentiam dictus, cocci vel laccæ colorem referens: extremo tamen igniculo (ut Plinius loquitur) nonnihil violacei coloris habet admixtum, quod quo minus aut languidius fuerit, eo præstantior hodie gemma iudicatur: nam si intensius cæruleum colorem iaciat, aut nubeculis violaceis suffundatur, id illi vitio vertitur. Exigui ingenti reperiuntur copia, in India vocant Lusitani *Rubinos de Coria*, qui viceni simul emuntur: medicres rariores sunt, rarissimi grandes. Gasias ab Orto observat eos qui xxiv Caratia aut supra pendent recte Carbunculos appellari; & se talem vidisse apud Magnatem quendam in *Decan*, quem æstimabat vicies mille aureis Lusitanicis. Annotat Carolus Clusius à Philippo 11 Hisp. Rege longe maximum emtum vicies millib. coronatorum. Est & satis magnus magnæ Britannia Regi, quem sæpe vidi in tabulam exacte conformatum, sed ponderis haud memini.

Reperiuntur autem & candicantes & è purpureo candicantes, vel potius cerasum maturescens referentes: Item media parte rubentes altera candicantes, denique media parte Rubini, media Sapphiri; quos si pulchriores sint, in India appellant *Nilacandi*, à Nil quod cæruleum colorem significat, quod vulgo Indicum vocamus. Hanc varietatem indicat Gasias illi accidere ab origine: Rubinum enim in sua rupe sive matrice récenter conceptum candicare, & ruborem maturitate acquirere, quare si immaturus extrahatur plus minusve candicare: & cum Sapphirus & Rubinus in eadem matrice nasci credantur, hinc fieri ut interdum coniugentur.

Nascuntur autem in rupibus, in regione Cambaia, Calecuto & Bisnagar, optimi vero & nobilissimi in Insula Ceylon, unde *Candi* nomen manasse auctimo, quod supra expressimus in Nilacandi; denique in regno Pegu. Forma

Forma naturalis ipsis varia, uti & Adamantibus, rarissime tamen sunt angulati, sed ut plurimum globulares aut ovales, inferiori tamen parte magis plani quam convexi. Conformantur ut plurimum ab artificibus in tabulas, concludunturque fundis, subditis bracteis: licet etiam quam plurimi infecti annulis indantur & ad mundum muliebrem applicentur, secus quam Adamantes gemmæ, quarum nulla est gratia nisi formentur & poliantur, cum Rubini etiam sine ulla arte placeant. Superiori ætate & nostra adhuc memoria solebant sponsis donari, aut novis nuptis à suis maritis duo annuli, quorum uni Adamantis alteri Rubini tabula erat inclusa; vocabant *Mariage*: Sed mos iste iam obselevit. Rubinis quoque iam à multis annis admodum levis fuit auctoritas, quæ iam renatura videtur, mortalium luxu iam Adamantum copiam & vilitatem fastidiente.

Formantur autem Rubini hi primum crebro rotatu super orbem plumbeum cui pulvis smiridis aspersus: deinde poliuntur exactè, super orbiculum æneum, terrâ quam vocant Triplam. Fabricam instrumenti videre est apud Boëtium, quam tamen artifices nostrates paulo aliter iam disponere animadverti, crescente indies hominum industria.

Huic quoque gemmæ virtutes haud spernendæ tribuuntur: gestatam enim aut pulverem eius haustum resistere venenis prædicant & alexipharmacum esse contra pestem: cor exhilarare & tristitiam eliminare: libidinem coercere, somniorum terribilissima avertere; quinimo corpus incolume conservare & illum qui gestat, mutatione coloris, periculi instantis admonere, eoque averso pristinum colorem recuperare: Verum somnum minuere, & sanguinem nonnihil exagitare & gestantes iracundiores facere. Quæ omnia vana esse iudico, è magicis

traditionibus primum hausta, & postea ab authoribus repetita, & temere credita ab iis qui fortasse numquam hanc gemmam tractarant aut viderant. Quod non videbitur dubium iis qui vel semel Ludovici Dulcis, & Camilli Leonardi nœnias inspexerint.

Quibus autem modis hæc gemma ab improbis artificibus adulteretur, & quomodo fraus deprehendatur, accuratissime à Boëtio est observatum.

De Balasio.

Secunda species & priori dignitate atque pretio (nisi insignem magnitudinem habeat) impar, à gemmariis appellatur Balasius, vulgo *Balais*: quidam nominant *Palais*, putant enim, verum Rubinum in hoc veluti in matrice formari, atque inde nominis etymon derivant, tanquam palatium esset dignioris illius: Nugæ: nomen enim est Indicum aut Persicum, & forte descendit à Bala, quod altitudinem & fastigium sonat, à forma quam plerumque habet, ut statim dicitur. Gesnerus: *In Ballenæo monte Phrygiæ gignitur lapis Aster nomine: qui solet nocte profunda ignis instar splendere sub initium Autumnii, cognominatur autem indigenarum nomine Ballen, Βαλλην, id est, Rex, ut tradit Hermestanax Cyprius secundo Phrygiacorum, ex Plutarchi libro de fluviis. Robertus Constantinus in Lexico suo Græco-Latino, vulgo hanc gemmam Rubis Balleus à Gallis nominari scribit, solerti coniectura, ex nominis varietate, cui res ipsa convenit.* Hæc ille. Sed non video quid huic gemmæ commune sit cum Astore, præterquã quod fabulosa sunt quæ hic traduntur. Omnes autem gemmæ & lapides ad speciem stellæ relucens iure & proprie *ἀστέρες* vel *ἀστέρι* dici possunt. Marcus Paulus Venetus in Itinerario suo meminit Regionis Balaheia, in qua hanc gemmam nasci tradit. Atque hæc etymi ratio mihi vel maxime arridet. Gemma
autem

autem hæc remissius atque dilutius rubet, parumque cærulei rubedini admixtum habet, & roseo quodam fulgore nitet, adspectu admodum grata. Putant eisdem locis nasci quibus priorem, sæpiusque in venis Sapphiri, cuius tinctura huius rubedinem dilui putant, perperam meo quidem iudicio, trahit enim potius aliquid ab Amethysto, uti crediderim hunc esse Carbunculum quem Plinius vocat Amethystizonta.

Forma illius naturalis fere oblonga est & fastigiata, adeo ut pirum aut ficum aut similem fructum pulchre imitetur; quare ut plurimum tantum perforatur ut auriculis commode appendi possit, aut coronis pyramidum forma superaddi: rarius autem in tabellas formatur & politur, licet etiam sic insignem habeat gratiam. Sed notant artifices, omnium difficillime exactum lævorem accipere; qua nota fere à cæteris Carbunculis distinguitur. Vitiis hæc gemma haud ita obnoxia est, præterquam vomicis occultis, atque interdum salibus, rarissime glarea aliqua infestatur: vomicas autem has esse in causa opinor cur rarius formetur.

Indi maximi faciunt has gemmas, & memini magnacopia & opulento commercio ex Europa undique corradi & in Syriam atque ita porro in Indiam traduci: quia forte fodinæ ibidem iam exhaustæ. Certe in Thesauris Imperatoris Indiæ, quem vulgo vocant magnum Mogorem, magno numero servari vulgo proditur, & Principes illos has gemmas sumoperè diligere, præsertim maioris molis; reperiuntur enim quæ centum Ceratia & supra pendant. Vires easdem tribuunt quas Rubino, sed debiliores. Corrigunt & adulterant has gemmas eisdem fraudibus, quibus Rubinos veros, difficilisque fraus primo intuitu deprehenditur.

De Spinello.

Tertiam Rubini speciem vocant *Spinellum*; intensius & austerius rubentem quam *Balafius*, minus tamen splendentem quam *Rubinus*. Pauci eorum tam eleganter rubent, adeoque sunt perfecti ut *Rubinos* veros æmulentur: quidam rursus ita dilute rubent ut fere candidi videantur: Sed hi admodum sunt rari, & formati in tabulas atque politi insignem habent gratiam: non pauci denique, quos vocant de rupe veteri, *Hyacinthorum* sunt æmuli & forte eiusdem generis, difficulter enim distinguuntur: solentque gemmarii in hisce speciebus nonnumquam studio hallucinari.

Nascuntur in iisdem locis, quibus cæteri: adulteranturque facilius: licet non sit tantum opera pretium.

Vitia quibus obnoxii, sunt vomicae & sales: nebulis rarissime aut numquam fere infuscantur.

Hos quoque difficillime poliri affirmant periti artifices, licet facillime formentur: unde quidam *pyriten* seu *marchesitam* poliendo usurpant (quemadmodum & in *Balafio*) in pollinem tenuissimum tustum & oleo mixtum: sed summa cautione opus est, nequid vitii accedat: atque adeo in iis qui planâ formâ sunt hæc politura omnino cavenda est. Quid multa? Duæ hæc gemmæ ingenia artificum hodieque exercent, ob insignem fragilitatem quæ in utraqueprehenditur.

De Rubacis & Rubacellis.

Quarta denique species *Rubini*, vulgo à gemmariis nominatur *Rubacus* vel *Rubacellus*: gemma itidè rubès, sed cuius extremus igniculus in quandam flavedinem exit, ita ut ambigatur, utrum ad *Rubinorum* an *Chrysolithorum* classem sit referenda: color enim videtur ex utroque mixtus. Ad granatorum *Bohemico-*

micorum species referri non posse arguunt, quia granatus ignem fert absque vel minima coloris sui mutatione aut iactura; Rubacus vero colorem suum aut mutat aut amittit.

Pretium his longe minus quam cæteris Rubinis, & obscura admodum fama.

CAP. III.

De Granato.

Inter Carbunculorum species recenset & Plinius a Garamanticos, quos & Carchedonios vocaverit, propter opulentiam Carthaginis magnæ. Theophrastus de lapidibus: ἄλλο δὲ π γένος λίθων ἐστὶ, ὡσπερ ἐξ ἐναντίων πεφυκός, ἀκαυστὸν ὄλωσ, ἀνθερξ καλὸν μὲν. ἐξ ἧ καὶ τὰ σφραγίδια γλύφουσιν. ἐρυθρὸν μὲν τῷ χρώματι, πρὸς ἧ τὸν ἥλιον πημέμων ἀνθερακὸν καιομένης ποιεῖ χροῖον. πριώτατον δ' ὡς εἶπεν μακρὸν ἢ σφόδρα τετραεχέον & χροῖον. ἀγεταὶ ἧ ἕτ' ἐκ Καρχηδόνου καὶ Μεσαλίας. Hos gemmarii hodie appellant Granatos. Est autem notissima & vulgatissima gemma Granatus, & cui optimè conveniunt Carchedonii Carbunculi notæ, præsertim illa quam notat Archelaus, nigrioris nimirum esse aspectus, sed igne vel sole & inclinatione acrius quam ceteros excitari: item umbrante tecto purpureos videri, sub cælo flammeos, contra solis radios & scintillarè. Tales enim sunt nostri granati, rubent ex flavedine instar ignis, vel minii, tam nativi quàm facticii, colore, quo ignis pingi solet: quare pulcherrima eorundem species nostris & Gallis quoque universum genus Vermeille dicitur, eodem pene quo minium nomine.

Sunt autem plures Granatorum species; & quidem primo alii Orientales, alii Occidentales:

a Lib. 37. c. 7.

Orientalium tres statuunt differentias: prima est eorum qui cæteris nigriores sanguinis atrii vel adusti colorem referunt rutilo nihilominus splendore, (Ferrandus Imperatus haud male comparat moris maturis) ita ut bractea candidiore supposita carbonis igniti speciem referant: hi magna mole inveniuntur, atque adeo interdum ovi gallinæ magnitudine & figura. Secunda est illorum quibus Hyacinthi color cum intensa rubedine inest, quos *Boërius* scribit vulgo *Sorranas* vocari: quanquam si nimia adsit flavedo (loquitur ergo de Hyacinthis qui hodie perperam ita vocantur, ut postea dicemus) ex granatorum classe expungendos putet & potius Hyacinthorum esse illam speciem, quæ Italis dicitur *Hyacinthala bella*. Est autem hæc elegantissima gemma. Tertia est eorum qui cum rubedine martiæ violæ colorem ostentant: Italis vulgo *Rubino de la Rôcca*. Occidentalium ad eundem modum, alii sunt dilutioris coloris, qualis reperitur in acinis Mali granati (unde universis haud dubio nomen:) tales sunt Hispanici: alii admodum satiri quales Bohemici: tam intensa enim his est rubedo ut nigrescant; nisi excaventur, bracteaque iuventur, exiguam habent gratiam. His autem peculiare est ignem ferre quam diutissime sine ulla coloris imminutione: atque id sine dubio est, quod dicit Theophrastus & Plinius ignem non sentire. Alii denique scabri, vitiiis pleni & raro translucidi, quos *Iserinos* vocant quia in finibus Silesiæ ad Iserim inveniuntur. Principatum itaque hodie inter omnes dant Bohemicis, quia vomicis, nebülis, aliisque vitiiis omnino carent, quibus cæteri admodum obnoxii sunt.

Orientalis, ut scribit *Garfias*, reperiuntur in Cælecut, Cananor, Cambaia & Balagatta; quibus alii addunt & Æthiopiã, unde *Garamanticos* opinor dictos:

dictos: Occidentales in Lusitania, quare & Olisiponis in illo capite meminit Plinius. In Misnia ad Zebliam prope Marienburgum, itemque Rochlitzium: in Bohemia denique maxima copia, in valle Ioachimica ad secundum lapidem à Leimeritzio, & aliis locis multis; in Silesia quoq; & Sudetis montibus passim.

Nascuntur autem in Misnia in nigro & durissimo saxo (quod propterea Mater vel matrix granatorum appellatur) è quo eximuntur: in Bohemorum & Lygiorum agris sua sponte occurrunt aut aratro excitantur: Denique inter Regiam speculam & Planam ex fontis cuiusdam arenis eluuntur, ut scribit Georg. Agricola lib. vi de Nat. fossilium.

Forma his naturalis aut rotunda aut ovalis, interdum & una parte plana aut concava, altera convexa, & quæ interdum renis bovilli imaginem referat. Magnitudo ut plurimum pisi, interdum & fabæ, raro maior: formantur autem ab artificibus in tabellas, sæpius tamen in globulos perforantur, qui Rhombis affabre distinguuntur.

Vilissimi hodie sunt pretii, & præ nimia copia in nulla pene authoritate; nisi forte quidam maiores & exquisitæ rubedinis, qui fere ut nati sunt bractea supposita auro includuntur. Memini in tabellas conformatos & bractea conclusos candida, è Bohemia maxima copia in omnes Europæ partes inferri, ut non mirum cuiquam videri debeat, quod *Boëtius* tam anxie pretii quantitatem ad certas formulas comparaverit. Apud quem vide quæ de viribus vulgo creduntur.

C A P. IV.

De Alabandicis, Træceniis: Sandastro &
Sandareso.

Meminit & Plinius, ^a illo capite de Carbunculis, Alabandicorum, eosque cæteris nigriores esse scribit, scabrosque: Boëtius, ambigere inter Granatos & Rubinos, ita ut Rubini nigriori colore tincti videantur, hodieque à Gemmariis appellari *Almandinos*. Hos in Orthosia caute nasci prodit Plinius, perfici Alabandis, atque inde illis nomen. Viliore multo sunt Rubinis, pretium tamen ferunt Granati Orientalis, ut scribit Boëtius. Scribit Cardanus ^b, Alabandicum lapidem inventum Fribergi simiæ formæ; & alium ex eodem genere qui scutulum habuit rubrum, quod quatuor lineæ ambabant, quarum prima tertiaque albæ, secunda & quarta erant rubræ: Annæbergæ autem alium qui formam habuit Crucis. Verum Agricola lib. v de Nat. Fossil. è quo sua sumit Cardanus, dicit hos lapides fuisse tertii generis fluorum, id est, lapillorum qui in ardentibus fornaces cõiecti fluunt, & silice minus duros esse, ita ut ignis ex illis elici non possit, neque transluere: ut mirum sit Cardano venisse in mentem, Alabandicos vocare. Meminit quidem Agricola paulo ante Alabandicorum, nam quum dixisset, *primi generis lapilli non pellucent modo, sed etiam resurgent, eisque insidet color idem qui gemmis*: Subjicit post pauca: *Huius primi generis fuit lapis alabandicus, si modo fuit alius à Carbunculo. Alabandico; nã liquatur, inquit Plinius, igni, & funditur ad usum vitri. niger est, ad purpuram tamen magis ad spectu declinante. Nascitur in Caria ad Alabandam & in eadem Mileti.* Alius haud dubio fuit lapis, alius

^a Lib. 37. c. 7.

^b Lib. 7. de subst.

Carbunculus Alabandicus, quem liquari non potuisse ipsa Carbunculi descriptio arguit. Nam illum describit Plinius lib. 36. c. 8. Hunc lib. 37. c. 7. Itaque caute distinguendi sunt. Et nihil hic lapis Alabandicus facit ad Carbunculum.

Ad Carbunculorum quoque classem refert Plinius *Træzenios*, varios, intervenientibus maculis albis; itemque Corinthios, pallidiores & candidiores. Theophrast. $\eta \delta \tau \rho \omicron \iota \zeta \omega \nu \circ \tau \circ \epsilon \tau \circ \eta \rho \omicron \iota \kappa \iota \lambda \circ \tau \circ \tau \alpha \mu \eta \nu \phi \omicron \iota \nu \iota \kappa \omicron \iota \varsigma \tau \omega \nu \lambda \alpha \beta \alpha \nu \delta \iota \kappa \omicron \iota \varsigma \chi \rho \omega \mu \alpha \sigma \iota$. Hos gemmarii nostri vocant *Amandinos*; sicut superiores *Almandinos*. Iul. Scaliger Exercitat. cviii. Sect. 2. *Apud Turcas habetur in pretio gemma Almandina nomine, longe vividiore luce atque fulgore quam Granata. Ab eo redditur imago velut à speculo. Quod à Plinio accepit, qui scribit: Theophrastus autor est & in Orchomeno Arcadiae inveniri, & in Chio: illos nigriores, è quibus & specula fieri. Theophrastus: $\alpha \iota \eta \epsilon \nu \tau \omicron \epsilon \lambda \lambda \alpha \delta \circ \tau \circ \delta \iota \tau \epsilon \lambda \epsilon \sigma \tau \epsilon \rho \omicron \varsigma$. Οἷον τὸ ἀνθεξιόν τὸ ἐξ Ὀρχομήνης τῆς Ἀρκαδίας. ἔστι δὲ ἔτῳ μελάντερον ἔστις. καὶ τοῦ πλεον ἢ ἐξ αὐτῆς ποιεῖται, &c.* Nullius auctoritatis aut pretii sunt apud nos, atque adeo paucis notæ hæ gemmæ.

Ad ardentium gemmarum classem etiam *Sandastrum* refert Plinius. Quæ gemma hodie videtur ignorari. nam qui diligentissime de gemmis scripserunt, verba quidem Plinii aut citant aut explicant, sed nullus, quem quidem viderim, recte indicat quæ sit aut quo nomine hodie appelletur. Plinius scribit cognatam esse *Anthraciti* (quam dixerat carboni similem;) nasci autem partim in India & Garamantien appellari: partim in Arabia quæ meridiem spectat: summamque eius commendationem esse, quod velut in translucido, stellantes intus fulgent auræ guttæ, semper in corpore numquam in cute: stellari autem fere Hyadum numero, & dispositione; &

quantum numero stellarum accedat, tantum pretio accedere. Porro & hîc à fœminis mares distingui austeritate, quæ vigore quodam apposita tingat: eamque tantam reperiri in Indicis ut etiam visum dicatur hebetare: fœminis blandiorem esse flammâ, quæ magis allicit, quam accendit. Præferri à quibusdam Indicis Arabicas licet fumido Chrysolitho similes. Ismeniam autem negare Sandaistros poliri propter teneritatem & ob id in magno errore esse qui Sandareson vocant. Locus autem hic, prout apud ipsum legitur, obscurus est, quem ita corrigendum & distinguendum puto: *Ismenias negat Sandaistros poliri propter teneritatem: inter omnes constat quantum numero stellarum accedit, tantum pretio accedere; & ob id in magno errore sunt qui Sandareson vocant: assert errorem aliquando similitudo nominis, Sandafer, quod Nicanor Sandaferion vocavit, alii Sandareson: quidam vero hanc Sandastron, illam Sandareson, in India nascentem, &c.* Ut sensus sit, à veteribus gemmarum descriptoribus duas prodi, unam quæ Sandaistros, alteram quæ Sandafer, Sandareson & Sandaferion appelletur; quosdam autem similitudine nominis deceptos, Sandastron gemmam quantivis pretii, vocasse Sandareson quæ vilior fuerit. Gesnerus de figur. Lapid. cap. 11. *In ipso quidem, inquit, Sandastri nomine, Barbarica vel Hebraica originis, ut videtur, primam syllabam coloris ardentis significationem habere conjicio ut in Sandaracha quoque & Sandyce: ad quæ & accendere verbum apud Latinos & apud nos zunden accedit.* Et post pauca: *Puncta varie disposita in superficie alicuius corporis, stella quandoque nominantur apud veteres Græcos, præsertim si splendiant, &c.* Fuerint itaque hæ stellæ, non quod figuram referant qua stellæ pinguntur, sed quia micant instar stellarum inerrantium: sed illæ sunt in corpore non in cute aut superficie. Quicquid sit
de

de nomine, apparet Sandastron Plinii fuisse gemmam ardentis coloris aureis punctis sive guttis in corpore refulgentem & veluti stellantem. Agricola lib. 6. Nat. Fossil. scribit quosdam Gemmarios falso credidisse esse Hyacinthum (nimirum recentiorum qui est crocei coloris; quam post alios Franciscus Imperatus scribit olim Sandastron dictam seu Rubinum flavum; quo nihil dici potuit ineptius.) Verum in hisce Hyacinthis nullæ sunt aureæ stellantes guttæ. Non explicat autem Agricola neque Boëtius quamnam hodie sit gemma quæ veteribus dicta fuit Sandastros. Allatæ sunt superioribus annis ex India gemmæ haud ita magnæ molis, subrubentis seu fulvi saturi coloris, in quibus veluti arenulæ quædam per totum corpus internitent, gratissimo aspectu: quas uti non ausim certo affirmare Veterum Sandastros esse, ita plane credo nullas alias gemmas hodie propius ad descriptionem accedere, præsertim cum & teneritate similes sint Opalis. Allatæ & aliæ, olei viridis colore in quibus nullæ aureæ guttæ, duritie pene Smaragdorum, (& forte ad illam classem referendæ) quæ Sandaresorum nomen tueri possint, nisi color dissuaderet. Quod autem scribit Plinius lib. 37. c. 7. Arabicas Sandastros fumidæ Chrysolitho (alibi vocat Capniam) similes videri; ita accipit Agricola, quasi veluti fumo obscuratæ nigricassent; non animadvertens Indicis fuisse prælatas: quum hoc tantum voluerit Plinius, Chrysolitho similes videri, sed coloris saturi & veluti fumo aliquo afflati; quo haud dubio fiebat, quod aureæ illæ guttæ magis in corpore stellarent. Cl. Salmasius ad Solinum pag. 132. *In Sandareso gemma, inquit, aureæ quoque insunt guttæ, sed ignis obtentu tralucet celantque sese, & sic minime impediunt quo minus in pellucidarum numero habeatur Sandaresus. Sic autem eius de Sandareso*

verba legenda sunt. Summa eius commendatio, quod velut in translucido, ignis intus celantisque sese transfulgent aureæ guttæ, semper in corpore numquam in cute. *Hinc summopere commendari ait quod aurea gutta quas intus habet, velut in translucido & sese celantes transfulgeant. Non ex toto tamen pellucidum illum lapidem esse propter illas guttas res ipsa ostendit. Sed hæc de Sandastro intelligenda sunt, de eo enim loquitur Plinius.*

C A P. V.

De Amethysto.

Nunc de purpureis gemmis dicendum, inter quas principatum tenet Amethystus: hæc gemma Græcis dicitur τὸ ἀμέθυσον, Latinis Amethystus. *Causam nominis, inquit Plinius lib. 37. c. 9, afferunt, quod usque ad vini colorem accedens, priusquam eum degustet, desinat in violam; fulgorque quidam in illa sit purpurea, non ex toto igneus, sed in vini colorem deficiens. adfert & aliam: Magorum vanitas resistere ebrietati eas promittit & inde appellatas.* Priorem & Theophrastus videtur agnoscere, quum inquit, τὸ ἢ ἀμέθυσον, οἰνωπὸν τῆς ποσῆς. Amethysti autem omnes veterum, ut scribit Plinius, perlucent violaceo colore: Indicæ quidem absolutum felicis purpuræ colorem habent, atque ad hanc tingentium officinæ dirigunt votas: fundit autem eum aspectu leniter blandum, neque in oculos, ut Carbunculi, vibrat. Hinc veterum purpura Amethystina nomen accepit, quam etiam ianthinam seu violaceam appellabant. Plin. lib. 9. *Non satis est abstulisse gemmæ nomen Amethystum, rursus absolutus inebriatur Tyrio, ut sit ex utroque nomen improbum Tyriamethystus. Idem: Purpura violacea me iuvene vigeat, inquit, Cornelius Nepos, qui D. Augusti principatu obiit. Exat*
ergo

ergo in Amethysto Vinosus color, sed parcior : ut scribit Iul. Scaliger Exercitat. 325.

Porro Amethysti quinque genera enumerat Plinius. Primum Indicum de quo iam diximus: alterum quod descendit ad Hyacinthos (de quibus proximo capite.) Hunc colorem, inquit, Indi *Sacon* vocant, talem gemmam *Sacodion*. Tertium dilutiorem ex eodem, *Sapinon*: quæ & *paranites* dicitur, in contermino Arabiæ gentis nomine. Quartum genus colorem vini habet. Quintum ad viciniam Crystalli descendit albicante purpuræ deiectu : credo legendum; albicante purpura in deiectu. Utitur enim & alibi hac voce Plinius; ut cum de Sardonyche scribit; *neque in recessu gemma aut in deiectu veniente, sed in ipsis umbonibus nitente*: ubi deiectum opponit umbonibus; hic autem extremo gemmæ. Pergit Plinius: *Hoc minime probatur, quando præcellens debet esse in suspectu velut ex Carbunculo resurgens quidam in purpura leviter roseus nitor. Tales aliqui malunt paderotas vocari, alii anterotas, multi veneris gemmam, quod maxime videtur decere & specie & colore extremo gemmæ.*

Atque hæc quidem Amethysti genera etiam hodie reperiuntur, licet rarius Indicum & præcellens illud: vidi tamen eius generis satis magnam gemmam in tabulam octangulam formatam, cui omnes notæ Plinianæ ex assè conveniebant. Reliqua genera præ nimia copia viluerunt. Perperam autem scribit Boëtius lib. 2. cap. 32. Indicos Amethystos *flavedinem immixtam habere*, quod haud dubio maximum in illis esset vitium: nihil enim, ut loquitur Plinius, in sua sede alieno interpellari placet; quum itaque, ut Boëtius fatetur, color violaceus, qui proprius Amethysto Indico, ex mixtione rubri & carulei emanet, flavedo omnis exulet necesse est.

Natales Amethysto assignat Plinius, Indiam, Arabiam

biam Petræam, quæ Syriæ proxima est, Armeniam minorem, Aegyptum, Galliam. (nisi legendum sit Galatiam, uti videtur legisse Agricola lib. 6. de Nat. Fossil.) Agricola addit: *Eadem in Misena Volcheſteini eruitur è fodina, quæ ex Amethyſto nomen invenit: magnæ autè effodiuntur glebæ, quarum radices ſunt ſexangulæ mucronibus Cryſtallinis aſſimiles: cavatur & è plerisque eiſdem & Bohemiæ argentariis: colligitur etiam in Miſenæ rivo ſuper Hæſteinam arcem, diſtanti à Stolpa ad v. M. paſſ. reperitur præterea in Gombefano tractu à Germanis, qui in Alpinas Sedunorum valles immigrarunt. Sed Amethyſtos viliffimas Thafus & Cyprus mittunt: mediocres, regiones cæteræ, optimas India: eſi ubique terrarum quæ ſaturo colore lucent, inveniuntur perraro.* Hæc ille. Addit Petrus Albinus in Metallica hiſtoria Miſniæ Titul. 18. cap. 7. Amethyſtos quoque reperiri in Geode vel Aëcite lapide ad Motſhenam oppidum, quadrangula & ſexangula forma, transparentes & colore ſaturo. Obſervat denique, Amethyſtos Miſniæ & Bohemiæ ut plurimum eſſe dilutioris coloris & candidioris inſtar Cryſtalli, & multis vitiis obnoxias, veniſque Cryſtallinis permixtas, quæ tamen Venetiis poliantur & Conſtantinopolim vehantur, ubi avidè appetuntur à fœminis Turcicis ad mundum muliebrem. Porro Amethyſti omnes teneriores ſunt, præter Indicas, quæ admodum duræ, ita ut pulvere Smiridis lapidis formentur & tripla poliantur, haud ſecus quam Rubini & aliæ eiufdem duritiæ gemmæ. Dant autem Artifices, inquit Agricola, figuram plerumque angulatam, ut earum fulgor magis excitetur; ſed & interdum concavam, qualem natura dare ſolet Smaragdo. Vertuntur in Adamantes eodem modo quo Sapphiri; de quo vide Boetium.

Gemmis hiſce hodie exigua eſt authoritas & viliffimum pretium, exceptis Indicis, quibus pro magnitu-

gnitu-

gnitudine pretium ponitur. Veteres autem, cum adhuc in pretio essent, Succino adulterabant, ut scribit Plinius lib. 37. cap. 3. Succino enim bractæas subiciebant per quas transluceret, cuius exempla quotidie videmus non modo in hac sed & in aliis gemmis, præsertim Smaragdis & Rubinis: sed Succinum admodum exquisitum esse necesse est.

Putatur hæc gemma gestata ebrietatem prohibere, quod ut magicam vanitatem ridet Plinius: Addunt & alias virtutes recentiores authores: quæ omnia cum à Plinio, non sine contemptu & irrisu generis humani, à magis prodita notentur, mirum est à Christianis toties esse reposita.

CAP. VI.

De Hyacintho.

DE Hyacintho iam videndum, in cuius descriptione recentiores plurimum à Veterum sententia recesserunt: atque ipsa nominis indicatione. *Multum ab Amethysto, inquit a Plinius, distat Hyacinthus, tamen è vicino descendens. Differentia hæc, quod ille emicans in Amethysto fulgor violaceus, dilutus est in Hyacintho, primo quoque aspectu gratus, evanescit antequam satiety, adeoque non implet oculos, ut pene non attingat, marcescens celerius nominis sui flore.* Ad eundem modum Isidorus in originibus: *Hyacinthus ex nominis sui flore vocatur. Hic in Aethiopia reperitur caruleum colorem habens.* Epiphanius quoque: *ἔσκε ἡ ὑακινθὸς τῆ ἐρέα ἢ ὑποπορφύρεζων ποσῶς.* In Vet. Cod. ἡγν. deinde relictum est unius vocis spatium, post quod sequitur *ὑποπορφύρεζων.* Prodit autem quinque illius species, *θαλασσίτιω, Ρόδων, Νάπθον, ὑδαρέστερον,* quem & *χαυναῖον* dicit appellari & *αἰλάκον.* Ad *θαλασσίτιω* alludit Mar-

Martianus: *nec flucticolor Hyacinthi credebatur abesse profunditas.* Quid autē sibi velit ΝάληϞ, ita explicat Cl. Salmasi⁹: Epiphanio quoq; inter Hyacinthos ὁ ΝάπηϞος, qui inter roseū est & dilutiore. Hic proprie color pastelli rubri, Δ'π' Φοινικοποιετέλλε & ἐρυθρῶ (ut scribit Zosimus Panopolitanus) & λεγομένη ΝάτηϞ παρ' Α'εγ'σι. Natef enim vel Natif Arabibus pastillus. Fuit itaque Hyacinthus veterum colore violaceo & Hyacinthino. Recentiores autem talem gemmam referunt ad species Amethysti : pro Hyacintho autem describunt alias gemmas in quibus flavedo varia proportione deprehenditur, quas veteres haud dubio Chrysolithos appellarunt, ut postea dicam. Errorem inde natum suspicor, quod Plinius loco supra citato addat; *Hyacinthos Aethiopia mittit & Chrysolithos aureo colore translucentes.* Puto autem locum illum ita distinguendum; *marcescens celerius nominis sui flore Hyacinthus. Aethiopia mittit & Chrysolithos, &c.* Aut si non placet distinctionem moveri loco, quo libri editi ponunt, ne sic quidem necessarium fuerit, aureum colorem ad utramque gemmam referre, nam Plinius sibi ipsi contradiceret, siquidem Hyacintho violaceum colorem tribuit, licet dilutiorem quam in Aemethysto, qui nihil commune potest habere cum aureo.

Anselmus a Boetius: *Quatuor Hyacinthorum ratione coloris genera statuo. Primo genere continentur qui ignis instar rutilant ac cocci colorē referunt, minii nativi aut sanguinis biliosi instar. Hos galli Iacinte la bella vocant, atque proxime granati Bohemici colorem referunt, sed dilutiorem absque ulla nigredine intermixta. Hi ceteris omnibus preferuntur, ac ad Carbunculi genera referri possunt. Recte neque enim ullo modo ad veterum Hyacinthi species referri possunt, uti ex iis quæ supra dixi liquido patet.*

patet. *Secundo*, inquit, *genere continentur*, qui *rubebine Croci flavescent*, *planeque vitri è stibio concinnati*, aut *plumbi cum lateribus ter in laminam ferri fusi & vitrificati colorem repræsentant*. Neque hi quicquam cum veterum Hyacintho commune habent, sed ad optimas Chrysolithos forte referri possent, quæ, ut loquitur Plinius, in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt: id est, ut ego autumo, auri colorem ita superant ut aurum præ illis argentum videatur. *Tertio qui Succini flavi colorem ita exacte ostendunt ut dignosci à Succino nisi duritie non possint*. Hi omnium sunt vilissimi neque omnino pellucet propter atomos & corpuscula quæ in se continent. Hi sane fuerint Chrysolithi illæ Arabicæ Plinii, aut Chryselectri. *Quarto qui nihil rubedinis in se habent, quique albi Succini pellucidi colorem referunt*. Utique genuini Plinii Leucochrysi. Atque hanc sententiam fere hodierni gemmarii sequuntur. Recentiorum itaque Hyacinthi sunt flavo colore, interdum simplici, eoque aut saturo aut diluto, vel cum rubedine quadam mixto intensius vel remissius: ita ut iam veris Hyacinthis nomen ademerint. Qui autem saturo sunt colore, multis ut plurimum vitiis laborant, unde neque translucent plene, neque fulgent, sed tantum pingui quodam lævore nitent. Nobiliores ex Oriente deferuntur, nascunturque in Calecut & Cananori, deteriores in Lusitania apud Prelas haud procul ab Olisipone, & multis Hispaniæ locis. Ad Iseram quoque (inquit Boetius,) in confinibus Silesiæ & Bohemiæ, torrentemque Georgii prope Hirspergam. Sed hæc nihil ad Hyacinthum veterum.

Huic quoque gemmæ multas virtutes tribuunt, de quibus videndus Cardanus de subtilit. Lib. vii. sed merito virtutem illam contra fulgura ridet Iul. Scalliger Exercit. cxi.

Credo

Credo autem me habere veram Veterum Hyacinthum (cui icon insculpta) annulo inclusam, nam omnes notæ probe conveniunt: & est violacei coloris diluti.

C A P. VII.

De Sapphiro.

INter pellucas gemmas unica est plane cærulea, Sapphirus, quæ elegantissimo suo colore oculos mirum in modum afficit. Indi vocant *Nilah* vel potius *Nilia*, voce Arabica quæ cæruleum denotat; nam ad eundem modum, glastum quod vulgo *Indicum* vocant, quo tinctorum optimum & pertinacissimum colorem cæruleum exprimunt, vocant in India *Anil* & *Nil*.

Hanc gemmam antiquis Scriptoribus hoc Sapphiri nomine ignotam fuisse mihi persuasum est, (nisi forte sub Amethysti aut Hyacinthi generibus censa fuerit, quod quis haud frustra suspicetur) licet & ipsi Sapphirum inter gemmas numeraverint & quidem à Cyano diversam. Theophrastus de lapidibus: primo numerat inter eas, quæ sunt *σπάνιοι πάμπαν καὶ σμικροί*: deinde ait, *ἢ ἢ καλῶσι Σαπφείρον, αὐτὴ γὰρ μέλαινα, ὅσα ἄρα πῶρῳ ἔκτανε ἢ Κυανῆ ἢ ἄραρον*. & alibi: *Σάπφειρον, αὐτὴ δὲ ἐστὶν χρυσοπάς*. id est, ut Cl. Salmasius interpretatur, aureas guttas habens in cute, non in corpore. Plinius lib. 37. cap. 9. de Cyano, *inest ei aliquando & aureus pulvis. non qualis in Sapphirinis. Sapphirus enim & aureis punctis collucet. Cærulea & Sapphiri, raroque cum purpura. Optime apud Medos, nusquam tamen perlucida. Quem locum Cl. Salmasius ita corrigit: In Sapphiris enim aurum punctis collucet. Cæruleæ Sapphirorum cum purpura optime apud Medos, nusquam tamen pellucidæ.*

Pergit

Pergit Plinius: *præterea inutiles Scælturæ intervenientibus Crystallinis centris. Quæ sunt ex eis Cyanei coloris, mares existimantur.* Vetus quoque auctor de Sapphiro: λίθος ὡραῖος ἔχων σπιλάδας χρυσίς, ὡς ἐν σίγμασι. In quorum descriptione hoc observandum, primo, quod in Sapphiro requirant aurea puncta, secus quam in Cyano, cui aureus inest pulvis: Secundo, quod negant pellucidam; tertio quod Scælturæ inutilem dicant, non quidem absolutè, sed intervenientibus Crystallinis centris. At Sapphirus nostra, nulla habet aurea puncta: egregieque pellucida est, & Scælturæ vel maximè idonea, neque in illa interveniunt Crystallina centra, quare non potest esse illa gemma quam Antiqui nominarunt Sapphirum. Epiphanius c. v. λίθος Σάπφειρος πορφυρίζων, ὡς βλάτης πορφύρας τὴ μελαίνης τὸ εἶδος. πολλὰ δὲ τέτα γένη ὑπάρχουσιν· ἐστὶ γὰρ ὁ βασιλικὸς, χρυσοσπηγῆς. ἔπειτα δὲ ἔστι θυμαζόμηνος, ὡς ὁ διόλας πορφυρίζων. Ex quo apparet, unam puncta aurea habuisse, alteram nulla, sed plane purpuream fuisse; quam & Cl. Salmasius in Solin. pag. 133. indicat translucidam fuisse, cariorem, & Plinio ignoram.

Boetius scribit, Sapphirum nostram florum myofotidis aut scorpioidis colorem referre. Iulius Scæliger, Thalassium colorem qui & venetus dicatur, Sapphirinum effici si fulgor addatur. Quare quis suspicari possit, Sapphirum hanc nostram ab Epiphanio vocari Hyacinthum Thalassiten ὑδαρέτερον. Nam ut Garfias ab Orto scribit, atque ad eundem modum alii, & res ipsa probat; duo hodie observantur huius Sapphiri pellucidæ genera: unum saturre admodum cyaneum; alterum dilute cæruleum & splendens, Sapphirum aqueam vulgo vocant gemmarum. Prius marem, posterius fœminam appellant. Quibus accedunt ita albicantes & prorsus omni cæruleo

ruleo colore vacuę ut adamantes mentiantur : quamquam & arte tales è cęruleis fiant : nam Sapphiris haud difficulter igne detrahitur color. Denique & quartũ genus, pellucidũ quidem & ipsum, sed mollius & lactei coloris cui aliquid cęrulei admixtum; omnium vilissimum.

Invenitur hæc gemma in Calecut, Cananor & variis locis regni Bisnagar: præstantiores in Insula Ceylon; omnium autem laudatissimæ è Pegu adferuntur. Boetius scribit & satis præstantes reperiri ad limites Silesiæ & Bohemiæ. Distingui itaque possunt in Orientales & Occidentales; quæ tamen multò viliores.

Tamet si vero oculis adeo grata sit hæc gemma, nullius tamen, (inquit Garfias) quantumvis magnæ & vividi coloris, pretium mille Lusitanicos aureos superasse invenietur. Cæterum pro coloris elegantia, mole & perfectione pretium ponunt; & sunt qui post Adamantem, Rubinum & uniones, quartam inter gemmas dent dignitatem. Est autem paulo tenerior Rubino, quemadmodum à perito artifice accipi: formatur smiridis pulvere, politurque tripla super orbem æneum. Scalpitur quoque nunquam, sed non nisi pulvere adamantino.

Ea autem quæ candidior est vel aquea à natura vel arte, colore Indico sublinitur ut cęruleam veram & præstantem mentiatur: quamquam gemmariis hoc sit vetitum, nisi gemmæ aliquid insculptum sit, quo dignoscatur. Nullam autem gemmam maioris esse in medicina usus, omnes pene scriptores prædicant, eique tribuunt virtutes plane admirabiles, quas prolixè explicat Boetius: medici viderint, nobis non est propositum eas excutere: hoc tantum dicimus, non levem scrupulum oboriri, quod eas plebasque ex antiquis scriptoribus hauserint, qui de
alia

alia gemma loquuti sunt, ut iam supra ostendi. Vide quæ postea dicentur de Cyano.

Adulteria huius gemmæ prætereo, quia Boetius accurate illa notavit.

CAP. VIII.

De Smaragdo.

Smaragdus notissima gemma est, *Σμάραγδος* & græcis; Persis & Indis, ut notat Garzias, *Pachee*, Arabibus *Zamarrut*, nō *Zabarget*, ut habet, vulgatus Serapionis codex, aut *Tabarget*, ut pandectarius: ubi tamen Iosephus Scaliger legendum putat *Zamardun*; & dici quoque *Zamargedun*; nomine proxime accedente ad Græcum: Epiphanius scribit à nonnullis *Prasnon* appellari; ab aliis *Neronianum* vel *Domitianum*: cuius nominis causas addit haud admodum verisimiles.

Theophrastus numerat eam inter eas quæ sunt raræ & admodum parvæ. Scribitque reperiri in Insula quæ adiacet Carthagini: pro qua tamen Cl. Salmasius tam hîc quam apud Plinium legendum censet *Chalcedoni*: Furlanus servat *Carthagini*, putatque *Cotonen* intelligi, in qua ærariæ fuerint: Hanc quidem Strabo lib. 17. *Carthagini* obiacere dicit, sed non meminit ærariarum; neque ibidem fuisse autumo, nisi aliquis idoneus author producatur. Plinius author est, à veteribus tertiam authoritatem *Smaragdis* perhibitam, nimirum post *Adamantem* & *Margaritas*: nullius enim, inquit, coloris aspectus iucundior est, nihil omnino viridius illis comparatum viret. Præterea soli gemmarum contuitu oculos implent nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata aspectu *Smaragdi* acies recreatur.

C

penti-

tem egressi equites Etesis flantibus, hinc enim fiunt conspicui, arena à ventorum vehementia summtota. Cl. Salmasius ad Solinum pag. 197. ad locum Plinii quo dicit reperiri in commissuris saxorum, &c. iudicat illum τὰ λιθοκόλλα pro commissuris saxorum perperā accepisse. Atq; deinceps ostendit differentiam inter τὸ λιθοκόλλον & τινὲς λιθοκόλλαν, hæc, inquit, ita dicitur, quæ lapides conglutinat: illud quod è lapidibus vinctum est & coagmentatum. Τὰ λιθοκόλλα igitur vasa sunt lapidibus pretiosis vincta, quæ & λιθοκόλληται dicebantur. Smaragdis autem ut plurimum utebantur ad pocula insignienda, nec alia fere gemmis ornabant nisi aurea; unde *aurum gemmatum*. & quia viridis color optime cum auro convenit, gemmas viridantes in oculandis poculis ut plurimum adhibebant, inter quas Smaragdus tenet principatum, &c. Atque hoc verissimum esse liquet: Vidi nuperrime apud amicum gemmariū, poculum elegantissimū ex Orientalibus Smaragdis compositum; gemmis perpolitis & ad capacitatem poculi excavatis, & purissimo auro inter se commissis, opere plane admirabili: ita ut antiquissimum esse satis appareret, & Martialis sententiam confirmaret.

III. Tertium locum Aegyptii habent, qui eruntur circa Copton Thebaidos oppidum, in collibus & cautibus.

IV. Reliqua genera in ærariis metallis reperiuntur: *Principatum*, inquit, *in his obtinent Cyprii, quorum dos est incolore, nec liquido nec diluto, verum humido pingui, quaque perspicitur, lucidum mare imitante: translucet pariter & nitet.* Horū varia sunt vitia, secundum quæ & varia genera distingui scribit Plinius. Ea autem partim sunt in corpore, partim in colore gemmæ. Coloris visia sunt, quod varie glauci, in eodem Smaragdo,

ragdo, aliis partibus magis minusve non semper custodiant tenorem illum Scythicæ austeratatis. Ad hoc quibusdam intercurrit, umbra, surdusque fit color, qui improbatur, etiam dilutior. Unde aliqui sunt obscuri, quos vocant cæcos: alii densi nec è liquido translucidi; quidam varia nubecula improbari: qua fit ut aspectus non pertranseat; sed candor aut intus occurrat aut in fine excipiat visum. Corporis vitia sunt, capillamentum, sal, plumbago.

V. Aethiopici, qui trium dierum itinere à Copto eruntur, ut auctor est Iuba, acriter quidem virides, sed haud facile puri aut concolores.

VI. Herminei, pinguius extumescentes.

VII. Persici, non translucidi, sed iucundi tenoris, ita ut visum expleant, quem non admittunt, felium pantherarumque similes: in Sole hebetantur, umbra refulgent, & longius nitent quam cæteri: in Sole dilucidi quidem & liquidi, sed non virides.

VIII. Attici, in argentariis metallis reperti, semper minus (forte cominus) pingues, è longinquo speciosiores. frequens illis vitium plumbago, id est, ut in Sole plumbei videantur. Illud vero peculiare, quod quidam ex iis senescunt, paulatim viriditate evanida, & Sole læduntur.

IX. Medici. hi plurimum viriditatis habent, interdum & è Sapphiro; fluctuosi ac rerum imagines complexi, ut verbi gratia papaverum aut avium, &c. qui non omnino virides nascuntur, vino & oleo meliores fiunt; neque est aliorum amplior magnitudo.

X. Carchedonii (vel ut Cl. Salmasius iudicat Chalcedonii) fragiles, coloris incerti vitientium plumarum in caudis pavonum aut columbarum similes, ad inclinationem magis aut minus lucidi, venosi, squamosique, vilissimi denique & minimi. Hos
iana

iam suo ævo defecisse unà cum ærariis suspicatur Plinius. Sed inducor ut credam, omnes quos in ærariis metallis inveniri prodit, potius fluores fuisse, quam veras gemmas.

XI. Qui cholon vel cholun appellantur, quos in Arabia ædificiorum ornamentis includi, auctor est Iuba.

XII. Laconici & Siculi, quorum illi in Taygeto monte eruuntur Medicis similes.

Inferitur & Smaragdis Tanos gemma è Persis veniens, ingrate viridis ac intus sordida. Uti & Chalcosmaragdos è Cypro, turbida æreis venis, Habeo talem dilute viridem, & veluti æris scobe refertam, qua auri instar scintillat. Atque hæc quidem genera Smaragdorū à Plinio produntur, quæ licet hodieque maximam partem haberi haud dubium sit, non tamen tam operose distinguuntur; siquidè iam vago dividuntur in Orientales: & Occidentales: quorū illi durissimi sunt & perfectissimi, ita ut Scythicorū notæ omnes exactè conveniant. Periti gemmarii hanc differentiam inter utrosque statuunt; quod illorum viriditas quodam modo videatur exire in flavedinem quandam, horum vero in Cyaneum. Adferuntur ad nos ex India, sed incertis natalibus, aut saltem qui ab auctoribus non produntur. Observatum quinetiam à gemmario imprimis celebri, in Aegypto ad oppidum Cairo clanculum ab Aethiopicis Smaragdos venales adferri, unde proclive opinari, haud longe ab illa urbe reperiri: nam quum ille narret se ab agresti homine aliquot extra urbem emisisse, qui se protinus surripuerit, non est verisimile ex India commercio quæsitos.

Inter Occidentales excellunt Americani: in illa enim parte orbis variis locis inveniuntur, austeri coloris atque etiam amænissimi, ita ut nonnumquam

Orientalis superare credantur, imprimis nitore quodam præcellenti: potissimum autem in Peruvia, haud longè à Promontorio Helenæ in provincia *Manta*: Unde superiori seculo tanta copia in Europam fuerunt illati, ut non modo ipsi viluerint, sed & multum de Orientalium auctoritate & pretio detraxerint. Eruuntur & in Brasilia, nuperque eorum fodina inventa haud longè ab oppido Spiritus Sancti; uti didici è literis Iesuitarum, qui illam studuerunt sibi vindicare.

Notant præterea periti gemmarii, in Smaragdo vitium quoddam peculiare reperiri, quod neque vomica neque nebula dici possit, sed coloris quibusdam paribus magis eminens & veluti contracta austeritas, vomicæ haud absimilis, sine tamen continui solutione; atque hoc tam familiare illis esse ut etiam præstantissimi, si bene advertas, raro admodum illo careant: huic vitio si vomica, aut nebula aut sal accedant, fit gemma plane iniucunda & lugubris aspectu: cæterum hoc vitium inter formandum aut poliendum minime deprehenditur aut remoratur artificem, uti cætera; vomicis interdum ita manifestis uti lithocolla vulnera consolidata videantur. Gesnerus scribit Smaragdos Brasilienses esse cylindri specie, striatos, vitro, similes porracei coloris & perspicuos; quorum & Iconem exhibet.

Europæi autem sunt viliores, quos & in Britannia reperiri scribit Boëtius: sed Camdenus horum non meminit, neque quicquam ibidem de illis comperi. Theophrastus scribit Smaragdum ex Iaspide videri nasci: ferunt enim, inquit, inveniri aliquando in Cypro gemmam, cuius dimidium Smaragdus, dimidium Iaspis, tanquam nondum ab aqua plane mutata gemma. Vidi, inquit Boëtius, lapidibus metallicis angulares ita innasci ut politi ac impositi arte non
natura

natura viderentur. Certè in Peruvia & aliis Americæ provinciis duris innascuntur petris, unde inter excidendum, vomicas illas, quæ ipsis vitia esse diximus, contrahant.

Nascuntur autem variis formis: Plinius dicit plerumque esse concavos ut visum colligant, (quanquam hodie ab artificibus non raro ita formentur ut vitia exscalpant aut melius tegant.) *quapropter, inquit, decreto hominum iis parcitur sculpi vetitis.* Quanquam Scythicorum, Aegyptiorumque duritia tanta est, ut nequeant vulnerari. Ita visum antiquis. hodie nulla tam dura est gemma, cuius scalpendæ modum artifices non invenerint. *Quorum vero corpus extensum est, eadem qua specularatione supini imagines rerum reddunt.* Nero princeps gladiatorum pugnas spectabat Smaragdo. Americani autem, nascuntur fere columnari forma, sexangulis ut plurimum lateribus licet raro æqualibus; in matrice dura, è candido cinerea, semiopaca, quæ diffracta non pellucet & ad Chalcedonium videtur accedere: licet multi opinentur non omnes in tali matrice nasci.

Smaragdi raro reperiuntur magni: Theophrastus tamen tradit, in Aegyptiorum commentariis reperi (si tuto, inquit, ipsis credatur) Regi eorum à Rege Babylonio missum Smaragdum munere IV cubitorum longitudine & trium latitudine. Et fuisse apud illos in Iovis delubro obeliscum è quatuor Smaragdis XI cubitorum longitudine, latitudine vero in parte quatuor, in parte duorum. Eorum autem qui Bactriani dicuntur, longe maximus in Tyro: pila enim prægrandis visitur in templo Herculis, nisi forte pseudo-Smaragdus fuerit, nam & hoc genus reperitur. *Aiunt, inquit, a Iul. Scaliger, Venetiis patinam esse insigni magnitudine solidam è Smaragdo;*

C 4

ragdo;

ragdo; etiam apud Genuenses nescio quid. Agricola lib. vi de Nat. Fossil. Smaragdi aut plani sunt aut concavi, qualis in Liguria nobilissimus ille Genuensium, catino similibis, quem acceperunt à Balduino Syria rege, Tripoli & Cæsarea à Saracenis liberata; & alter in Gallia Narbonensis Cœnobio, quod est in agro Lugdunensi: atque hi quidem permagni. nec parvus in Bohemia Praga conspicitur in Sacello d. Vencestai, dodrante enim maior est: quo etiam longior Magdeburgiis quem continet pars aurea capsula turrita, in qua Eucharistia gestatur. Ortonis 1 capulum cultelli fuisse dicunt, nam perforatus est. Alioquin, ut iam dixi, Smaragdi haud magni sunt, qui autem maiores celebrantur potius marmora sunt, aut arte concinnati. Legi clarissimi gemmarii qui superiori seculo vixit, observationes: Is narrat, anno 1540 Smaragdos in summo apud magnates & opulentiores ciues pretio fuisse, ita ut cum adamantibus de gloria certarent: maximum tamen quem ipse viderit non superasse pondus xxv e erat. anno 1571, adhuc æstimatum xx mill. coronatis, quum ante triplo maiori pretio venundari potuisset. De Orientalibus loquitur; nam Peruviani longe maiores reperti, ita ut nonnumquam ovum columbinum superent.

Cæterum Smaragdi Orientalis eadem est durities quæ Sapphiri, ad quam proxime accedit Brasiliensis: Americanus omnium tenerimus est. Formantur autem pulvere Smiridis, in pollinē tusi super plumbeum orbem, & poliuntur tripla; cui interdum & aliquid plumbi adusti additur, quum paulo durior est gemma. Adulteria huius gemmæ vide apud Boëtiū.

Plures & insignes virtutes Smaragdis attribuuntur & magni in Medicina usus: Ioannes Langius scribit Smaragdum in Diamargariti Mesuæ compositione primas habere: Viperarum morsibus mederi. hæmorrhoides sistere femoribus alligatam, partum accele-

celerare. Huius novem grana levigata & per cribrum excreta in aqua calida ieiuno stomacho hausta profluvium ventris, ex acrimonia pharmaci vel humorum putridorum excitatum sistere; ut Avenzoar in prologo consilii sui Soldanum docet; & Averr. approbat. Eadem habet & Boëtius. Confirmat & hoc nobili exemplo Zacuthus in Praxi admirabili. lib. III Observat. 87. *Malum*, inquit, (loquitur de ventris fluxu diuturno) *solum Smaragdo ex Avenzoaris decreto tenuissime trita, & conserva Cydoniorum obvoluta, conquievit. Hanc alternis diebus ieiuno ventriculo assumebat. Superbibita aqua in qua tragacanthum prius erat incoctum. Smaragdi quantitas erat pondus XII granorum, quam cum quinquies devorasset, à fluxu immunis evasit.* Verum Garzias putat, eos plurimum halucinari qui in Electuariis de gemmis Smaragdum præscribi putant, existimantes per Ferruzegi Smaragdum intelligi. Feruzam enim Arabibus esse Turchesiam nostram. Ad qua Iosephus Scaliger annotat: Garziam in eo falli quod Feruzegi vel Feruza idem esse crediderit: Se quidem nescire quid sit Feruzegi; sed paraphrasim Persicam Hebræorum Nofech explicare per Firuza: Onkelon autem idem Nofech interpretari Smaragdum. Cl. Salmasius ad Solinum pag. 1130. iisdem Persis *Feruza* aut *Firuza* nomen est gemmæ. Ea nostra est Turchesia. Sed ex Græco sumptum vocabulum. Iaspis ἀσπέρασα vel ἡσπέρασα & contractè ἡσπῆρασα. Unde Persicum *Firuza*. Ἀσπέρασα autem Iaspis quæ cæli coloris est, plane eadem cum nostra Turchesia. Inde etiam factum Arabicum. *Feruzegi* ex ἀσπίρσον corruptum. Quidam Smaragdum interpretantur, alii Sapphirum. Verum iisdem Arabes Smaragdum vocant Zamardum ex græco infimæ ætatis Ζμαρδαδ. De Brasilianis Smaragdis adhuc quædam dicenda: horum color sa-

turè virens, quasi fuligine quadam videtur infectus, ingrato aspectu: Gesnerus porraceum colorem tribuit; sed perperam. Forma, ut ante dictum, ut plurimum sunt cylindri, tribus lateribus fere æqualibus: non raro tamen singula latera convexitatem quandam in medio produnt, tanquam natura plura latera fuisset molita: Sæpe etiam latera nonnihil subsident velut sulco per medium ducto: reperiuntur & plurium laterum, nulli plani. Latera autem omnia oblongis lineis perducta sunt veluti arte & runcina factis. Formabantur superiori seculo ut alii, sed postquam præstantissimum genus tantopere viluit, de his hodie vix sermo est, quum ne ante quidem, quum adhuc in usu essent, pretium granatorum æquarent, aut saltem non superarent.

CAP. IX.

De Prasæ & Chrysoprasæ.

PRasus sive Prasius, Theophrasto *περάσιος*, ex viridantium est genere, sed vilioris, ut Plinius loquitur, turbæ: porracei esse, coloris nomen indicat, sed remissioris, neque plane prasini; unde Theophrastus scribit; *αὐτὴ δὲ ἰώδης τῆς χροῆς*, id est, æruginei coloris: nostrique gemmarii colori illius viridi semper aliquid flavi admixtum putant. ^a Plinius tria illius genera agnoscit: Prasium simplicem: alterum sanguineis punctis obhorrentem; tertiam virgulis tribus candidis distinctum. Boetius qui accuratè huius gemmæ naturam & differentias animadvertit, differentias illius, ratione coloris, facit tres: primam eorum qui exacte viridis porri colorem æmulantur: secundam eorum qui multum flavedinis habent ac filicis fere arefcentis colorem: tertiam eorum qui
exigua

^a Lib. 37. c. 8.

exigua viriditate, maiorique flavedine pene lactescunt: hos tamen potius ad Nephriticorum classem ablegandos putat, utpote semiperspicuos. Creditur autem Prasius esse mater Smaragdi, quia aliquando in illo reperitur.

Annascitur autem ut plurimum Iaspidi, aliisque gemmis, etiam Crystallis, unde & sæpe aliquid rubri vel albi vel etiam atrii ab illis mutuatur: reperitur vero non tantum in India, sed etiam in Europa, potissimum in Bohemia vicinisque provinciis. Vilis est gemma, & tanta interdum reperitur mole, ut statua ex illa fieri possint.

Paulo maioris dignationis est Chrysoprasus (non Crysopassus ut quidam scribunt.) præfertur enim Prasius. Hæc quoque gemma porri colorem refert, sed paulum declinat à Topazio in aurum, ut loquitur Plinius: qui quum ante dixisset capite quinto, de Chrysoberillis agens, paulo pallidiores esse, sed in aureum colorem exeunte fulgore; addit; vicinum huic genus est pallidius, & à quibusdam proprii generis existimatur, vocaturque Chrysoprasus. Et cap. xi Colos appellavit Chrysoprasum herbaceum. Chrysoprasus itaque, ut scribit Boetius, est Prasius aureum splendorem porri viriditate immixtum habens. Grata admodum ad spectui gemma & iisdem cum Prasio viribus; quas opinantur easdem esse quæ Smaragdi, sed debiliores: hoc tamen Prasio proprium ascribunt, quod præsentem veneno colorem amittat, & non nisi lotus recuperet.

Ad hanc classem quoque pertinet gemma, quam gemmarii nostri vocant Smaragdo-prasum, quia inter utramque ambigit. Graminis enim, inquit Boetius, virorem habet, neque tantum flavedinis in eo reperitur, quantum in Prasio, paulo tamen plus quam in Smaragdo. Accedit quod pene opaca

fit gemma, & tantum aliquando perspicua. Boetius dubitat an sit ^a Chlorites Plinii. *Chlorites*, inquit, *herbacei coloris est, quam dicunt Magi reperiri in motacillæ avis ventre, congenitam ei.* Nihil hæc ad nostram quam tractamus. Rectius ad Nephritici lapidis species referri opinor, siquidem & eisdem viribus dicitur pollere.

Invenitur tam in America quam Bohemia.

C A P. X.

De Beryllo.

Bήρυλλος Græcis, Beryllus Latinis, id nomen hodieque apud multos obtinet; licet à plerisque præsertim Italis, *Aqua marina* appelletur. Boetius scribit Hebræis vocari *Iaschpeck*, atque inde quosdam opinari à Iaspide nomen esse deductum; malè utrumque: nam ut rectè iudicavit summus Vir Iosephus Scaliger, è duodecim gemmis quæ rationali summi Sacerdotis ascribuntur, tantum duæ hodie suo nomine illo sunt notæ, Sapphirus & Iaspis. Idem putat Berylli nomen commune fuisse pene omnibus gemmis, quæ Crystalli instar diluto aliquo colore tinctæ sunt, atque Italos ad hunc modum vocare Cryсталlos qui multiplici angulorum reflexu aliquos colores videntur in se habere. Verum neque illius significationis vestigium apud veteres inveni; neque huius video Italos qui de gemmis scripserunt meminisse: Berillus itaque gemma fuerit sui generis. *Eandem multis naturam*, inquit ^b Plinius, aut certè similem habere videntur Berylli; scilicet quam Smaragdi; est ergo color illis quodammodo viridis: sed hæc differentia est, quod Berylli viriditas pallidior sit quam Smaragdi. Glauci enim sunt Berylli & virides,

^a Lib. 37. c. 10. ^b Lib. 37. c. 5.

rides, sicut purum mare; Smaragdi vero herbaceum virorem habent & austerum. Græci enim optimam vocant *γλαυκω*. Plinius: probatissimi autem qui viriditatem puri maris imitantur. Proximi, qui vocantur *Chrysoberylli*, & sunt paulo pallidiores, sed in aureum colorem exeunte fulgore. Id est, ut Isidorus interpretatur, *Chrysoberyllus* dictus, quod pallida eius viriditas in aureum colorem resplendat. Vicinum huic genus est pallidius & à quibusdam proprii generis existimatur, vocaturque *Chrysoptasius* (de quo iam dixi.) His adiicit *Hyacinthizontas*, *æroides*, *cerinos*, *oleagineos*, colore nimirum ceræ & olei; qui haud dubio alterius sunt generis, aut in hoc valde vitiosi: nam quibus nihil viroris est, meo iudicio non sunt ad *Beryllorum* classem referendi. Omnes gemmæ quæ hodie *Berylli* aut aquæ *Marinæ* nomine appellantur, magis minusve virore quodam marino pellucunt: licet quidam non multum à *Crytallo* differant, præterquam duritie: de *Natalibus* huius gemmæ, vitiiis & virtutibus satis accurate scripsit *Boetius*. Observat *Plinius* suo ævo ab artificibus politos fuisse sexangula figura, quoniam hebescunt, ni color surdus percussu angulorum excitetur: Indosque mire delectatos longitudine eorum, & prædicasse solas esse gemmarum, qui auro carere malint, ideo perforatos *Elephantorum* setis religasse.

Gemma hæc hodie in nulla est autoritate, licet amænissimo sit aspectu. Vidi sexangula plana forma factas, quibus hominum facies erant insculptæ: quæ à postica parte, quæ nonnihil convexior est, melius spectantur; & habeo ipse talem, cui formosissimæ fæminæ facies insculpta.

Quia autem hæc gemma viluit, non est operæ pretium differentias illius excutere, aut de adulteriis eius laborare.

Hoc

Hoc tamen non prætereundum, veteres etiam Beryllos ad pocula aurea insignienda adhibuisse; uti docet Cl. Salmasius ex illo Iuvenalis:

& inæquales Beryllo

Vitro tenet phialas.

id est, Beryllo textas & per hoc inæquales, asperitate & extuberantia gemmarum. Sic enim locus legendus, cum in editis sit *Beryllos*.

C A P. X I.

*De Topazio veterum, quem recentiores perperam
vocant Chrysolithon.*

ANtequam viridantibus gemmis defungamur, explicanda est Topazii natura, quam gemmam hodie gemmarii perperam vocant Chrysolithon, sicut vice versa Chrysolithon veterum dicunt Topazium; quem errorem & Boetius notavit. *Topazio*, inquit a Plinius, *apud antiquos egregia fuit gloria, quam gemmam veteres omnes consentiunt primum repertam in Insula Arabia obiecta, qua vocatur Chitis, in illa cum Troglodyta prædones, diutius fame tempestate pressi, herbas radicesque effoderent, eruerunt Topazion. Iuba vocat ipsam Insulam Topazon in mari rubro ccc stadiis à continenti, nebulosam & ideo sæpius quesitam à navigantibus, unde & nomen acceperit à Topazin, quod Troglodytarum lingua significet querere. Verum τοπαζειν græcum est, & significat coniectura aliquid indagare. b Strabo scribit; post sinum in cuius gremio sita est Berenice esse Ophiodem insulam (hinc Chitis corrupta videtur) ab anguibus ita dictam, in qua hæc gemma primum fuerit reperta. Quicquid sit de loco natali: λῆτος ἐστὶ, inquit Strabo, διαφανὴς χρυσοειδὴς, ἰσοπλατύων φέγγος. Ad eundem modum consentiunt anti-*

a Lib. 37. c. 8. b Lib. 16.

antiqui, hanc gemmam suo genere virentem esse, ut loquitur Plinius. Alexander Pölyhistor apud Stephanum: ὁμοιον τῇ χροῖα τῇ ἔνευ ἐλαίω. id est, habere virorem olei recentis, quod ita viride est ut ex aureo colore aliquid trahat. Agatharcides: ὑάλω παρεμφερέως λίθος. Diodorus: ἐπιτερπής, ὑάλω παρεμφερέως, καὶ θαυμασιῶ ἔγχρυσον πρὸς ψὶν ἀποδιδέας. Orpheus, ὑαλοειδέας ποπάζεις vocat. Virgilius: Hyali *saturnata colore*. Servius vitreum & viridem interpretatur. Ad eundem modum antiqui omnes quos quidem viderim, huic gemmæ quam appellant Topazium virorem quendam suum tribuunt, licet aureo fulgore renitentem. Solus Epiphanius: λίθος Τοπάζιος, ἐξυθρὸς τῶ εἶδει ὑπὲρ τ' ἀνθρακῶ. At gemmarii nostri ævi in Topazio suo nihil viriditatis agnoscunt, aureum colorem illi proprium indicantes: & gemmas omnes quæ cum virore aureum splendorem habent vocant Chrysolithos: verum Topazium recentiorum nullo modo esse eundem cum Topazio veterum, è collatione notarum quæ à Plinio illi tribuuntur liquet: primo dicit, suo virere genere: deinde amplissimam esse gemmarum; adeo ut statua ex illa facta fuerit Artinoæ Ptolomæi Philadelphii uxori & quidem quatuor cubitorum: nostrorum vero Topaziorum moles vix adamantes æquat: tertio addit, eandem solam nobilium limam sentire & quidē ipso usu atteri: quod hodierno minime competit, siquidē proximam duritiem obtinet post Rubinum & Sapphirum. Unde recte iudicavit Boetius, gemmam quæ hodie Chrysolithus audit, esse Antiquorum Topazium, optimè enim conveniunt notæ, præsertim durities omnium infima: quanquam perperam iudicet Chrysolithi nomen commune fuisse pluribus gemmis, uti statim dicturus sum.

De præcipuis natalibus huius gemmæ iam dictum est:

est: *Recentissimi authores*, inquit Plinius, & circa Thebaidos oppidum Alabastrum nasci dicunt: & duo eius faciunt genera, *prasoeiden* atque *Chrysopteron* similem *Chrysoprasio*; eius enim tota similitudo ad porri succum dirigitur: E quibus rursus patet, quod ante dictum, in veterum Topazio porracei succi similitudinem requiri; atque inde quidem primam speciem *prasoeiden* dictam à cognatione cum *Prasio*; alteram vero à fulgore in colorem auro similem exeunte *Chrysopteron*. Quamquam Cl. Salmasius *Chrysopteron* legendum existimet, quia est, (ut statim sequitur) amplissima gemmarum. Verum notandum, auri fulgorem in hac gemma accidentarium, porri similitudinem propriam: quod Plinius manifeste docet in sequentibus, cum *Callainam* gemmam è viridi pallentem, Topazio similitudine propiorem fuisse scribit, quam autoritate. Cæterum hodie *Chrysolithis* nostris, quos veterum Topazios fuisse non dubito, nulla plane est autoritas & pretium admodum vile; quia passim in Germania & Bohemia reperiuntur, & quidem tanta interdum mole, ut Boetius scribat se vidisse duarum ulnarum longitudine, semiulnæ latitudine, licet hoc de Europæis scribat. Quare polituræ operam, pretium haud multum excedit.

Mirum autem quas non virtutes huic gemmæ tam ambigui nominis attribuerint mediæ & superiores ævi scriptores; quas commemorare minime necessarium est; non magis quam castigare quæ Boetius noster in huius gemmæ descriptione peccavit, dum in *lapidinis Alabastris* reperiri, & à Iuba Mauritanæ rege, teste Plinio, nomen accepisse scribit.

CAP. XII.

De Chrysolitho veterum, recentiorum Topazio.

Diximus superiori capite Topazium veterum non recte à recentioribus vocari Chrysolithū, & contra Chrysolithum veterum nunc appellari Topazium: explicanda itaque iam Chrysolithi veterum natura, in qua à Neotericis multis modis peccatum est, nam præter id quod iam notavimus, etiam cum Hyacintho confuderunt, ex occasione quam supra apervimus.

Colos, inquit a Plinius, appellavit Chrysolithum aureus. Item: *Aethiopia mittit & Chrysolithos aureo colore translucentes*. quibus aureum colorem tam peculiarem assignat, ut optimas earum dicat, quæ in collatione aurum quadam argenti facie cogant albicare: quod est, aurum fulgore superare. Epiphanio autem dicitur χρυσοίτων. Recte quoque iudicat Agricola, Chrysolitho unum esse colorem aureum, uti & Sandastro. Credo autem cum multæ gemmæ ab accidenti Chryso agnominationem accipiant, hanc per excellentiam Chrysolithum dictam, utpote quæ aureo colore solo transluceat: si quis alius color accedat, id ab accidenti est vel potius vitio: cum cætere à fulgore in alio aliquo colore id agnomē fortiantur.

Plinius illi natales tribuit in Aethiopia; sed præstantioribus in India, & si variæ non sint, id est, vitio careant, in Bactriana; deterrimis autem in Arabia, quoniam sunt variæ, & fulgoris nubilo macularum interpellati; atque adeo quæ limpida contigere, veluti scobe sua refertæ. Addit & quasdam reperiri quæ in Electri colorem declinent & propterea Chryselectri dicantur; fieri & Leucochryfos, inter-

D

venien-

veniente candida vena; item vitriis similes veluti croco refulgentes: denique melichryfos, veluti sincero melle per aurum translucente. Atque ita varias species hic simul accipimus, sed ita confusim, ut non poterit non varios errores, in mediis & quodammodo barbari ævi scriptoribus, & nostris gemmariis hominibus ut plurimum illiteratis, parere. Ut hæc explicemus paulo accuratius, hanc methodum sequemur. Præstantissimi & veri Chrysolithi sunt, quos solus auri color & fulgor commendat, sine vitiiis aut saltem paucis, (sine quibus vix gemmæ nascuntur,) quas gemmas hodie appellant Topazios Orientales, omnibus pene gemmis duriores, præter adamantes: hi instar purissimi auri rutilant: nonnumquam tamen ita tincti sunt, ut nimium crocei in illis accusetur, alias ita diluti, ut ad adamantes quamproxime accedant; modus aurei coloris imprimis in illis laudatur. Quas ex hoc genere in Electri, id est, Succini coloré scribit declinare, omnino sunt Hyacinthi Neotericorum, quibus & cætera illa vitia accidunt, vena candida, vitrum & melleus stupor, de quibus dictum in vi. capite de Hyacintho. His addunt hodie Topazios, ut vocant, Europæos, instar Crystalli molles, quique cum aureo colore vel multum vel parum nigricant, ut loquitur Boetius; qua nigredine dilutiores à Crystallis distinguuntur; elegantiores autem qui puro aureo colore splendent, non nisi duritie ab Orientalibus differunt. Porro Orientales Topazii & veri antiquorum Chrysolithi, antequam tanta adamantum copia esset & vilitas, nonnullam autoritatem tuebantur, præsertim si omni vitio carerent; nunc in nullo sunt usû; nisi quod insigni fraude quidam illos urunt, quemadmodum & Sapphiros, ut ita adamantes mentiantur; quæ fraus non facile animadvertitur nisi

nisi ab admodum peritis. Adulterari possunt & ipsæ, sicuti cæteræ gemmæ.

Denique & magnificæ virtutes tribuuntur huic gemmæ, quas non est operæpretium referre; ociosorum hominum commenta sunt, & quibus non fuit curæ rectè describere gemmas, quarum virtutes commendabant. Nam ut hoc obiter dicamus, *Camillus Leonardi*, qui virtutes gemmarum magnifice prædicat in speculo lapidum, agens de Chrysolitho, vocat Crisoletum, atque derivat à *Crisis* Græce, Latine aurum, & oletus, totum, unde *Crysoletus* totus aureus: plures tales ineptias in illo authore est observare, qui tamen hoc sæculo scripsit in tanta luce literarum; & tamen statim subiungit Crisolitum quasi alium lapidem.

Ad hanc classẽm haud dubio referendum *Xystion* (ut habent editiones Plinianæ) vel potius Xanthiũ, (ut rectè corrigit Cl. Salmasius) quam gemmam Indiam quoque parere scribit ^a Plinius, plebeiam ibi gemmam. Theophrastus lib. de lapidibus: ἀπὸ τῆς καλλιμύτης Ξανθῆς, ἢ μὲν τὴν χρῶσαν, ἐκλευκὸν δὲ ἢ μᾶλλον καλεῖται χρῶμα οἱ Δῶρες Ξανθῶν. Ex quibus apparet Xantham vel Xanthion fuisse gemmam non plane luteam, sed è luteo pallidam: atque hæc sine dubio hodie referenda est ad classẽm Hyacinthorum, uti à Neotericis vocantur, de quibus iam egimus. Alia longe ab hac fuit quam ^b Plinius vocat *Zanthenem*: Zanthenem, inquit, in Media nasci Democritus tradit, electri colore, & si quis terat in vino palmeo & croco, cera modo lentescere, odore magne suavitatis. quæ non potest esse Theophrasti Ξανθῆς, & ne quidem gemma, si quidem adeo mollis est & friabilis.

^a Lib. 37. c. 9.   ^b Lib. 37. c. 10.

CAP. XIII.

De Opalo.

Opalus gemma hodieque nomen suum servat, licet non eandem auctoritatem; Veteres enim, ut liquet à Plinio, primum inter gemmas locum tribuebant Adamanti, proximum Margaritis, tertium Smaragdis, quartum Opalis: nunc autem & Rubinis & Sapphiris & aliis quoque gemmis postponitur. Licet elegantissima sit gemma; etenim, ut ille scribit, *est in illis Carbunculi tenuior ignis, est Amethysti fulgens purpura, est Smaragdi virens mare, & cuncta pariter incredibili mistura lucentia.* Non videntur tamen (ut observat Boetius) omnes hi colores inesse gemmæ, sed ex reflexione unius aut duorum oriri, quemadmodum & in Iride & triangulo Crystallino; quia si frangatur opalus percunt, secus quam in cæteris gemmis, in quibus etiam particule singulæ coloris sui servant tenorem. Notat Plinius, plerosque gemmam hanc propter eximiam gratiam appellare pæderota: quanquam sint qui pæderota privatum genus faciant, ab Indis *Sangenon* appellatum: quod opali quidem gratiam habet, sed mollius nitet, raro non scabrum: summa coloris ex ære (vel ut recte Cl. Salmasius legendum iudicavit ex aëre) & purpura, sed deest viriditas Smaragdi: constatque melior ille color, cuius fulgor vini colore fuscatur, quam qui aqua diluitur. Hanc tradunt præter Indiam, & in Aegypto nasci & in Arabia, & vilissimas in Ponto, nec non in Galatia ac Thaso (alibi dicit Thracia) & Cypro: idem. *b* Plinius denuo de hac gemma agens, dicit candidarum gemmarum ducem esse Pæderota: *coeunt, inquit, in translucidum Crystallum, viridis suo more*

a Lib. 37. c. 6. b Lib. 37. c. 9.

more aër: simulque purpura & quidam vini aureus nitor, (Cl. Salmasius legit vini & croci nitor) semper extremus in visu, sed purpura coronatus, madere (alii legunt radiare) singulis videtur his & pariter omnibus. Porro laudatissimâ nasci in Indis, apud quos *Argenon* vocât (supra dixit *Sagenon*, melius autem *Argenon* vel potius *Argevon*, Persis enim argevâ purpureû significat) proximâ apud Aegyptios, ubi *Scenires*; (Cl. Salmasius legit *Tenites*,) tertiam in Arabia, verum scabram. Observandum enim, Plinium sæpe eadem aut non multum diversa referre de eadem re, prout è diversis auctoribus illa hausit. Mollius autem radiare Ponticam & Asiaticam, molliores his esse Galaticam, Thraciam & Cypriam. Ita ut appareat illum utrobique de eadem gemma loqui. Pæderotis autem nomen etiam aliis gemmis ob pulchritudinem fuit tributum, quæ admodum à Plinio cuidam speciei Amethysti; atque adeo etiam aliis rebus. Licet autem alii Pæderota sui generis gemmam faciant, quum descriptio plane conveniat, omnino credendum, unum atque idem genus opalorum fuisse, pro natalium tantum differentia & colorum varietate in species distinctum, nominibus quoque variasse apud diversas gentes.

Præter loca autem à Plinio indicata, observat Boetius & in Hungaria nasci. Matrix eius est lapis mollis, albus quidem, sed nigris venis, flavis quoque vel fuscis, distinctus, & interdum eisdem coloribus perspicuus: à quibus gemma pro cocturæ atque mixturæ proportionem, fulgorem illum iucundæ varietatis magis minusve trahit & oculis objicit.

Genera opali apud Boetium videre est.

Opali autem cum sint omnium gemmarum molliſsimæ ac tenerriam, aut poliuntur tantum, aut uti natæ sunt auro comprehenduntur, aut interdum, præsertim minores, concluduntur.

CAP. XIV.

De Oculo Felis.

Gemma hæc, quæ Italis *Ochio de Gatta* appellatur, quia illius animalis oculum probe refert, & si invertatur, in altera semper parte candidior, & lucidior apparet. Constare enim videtur duobus coloribus, lacteo pene & fusco; in medio veluti divortio quodam separatis; qui utrique obscurius translucent, ita tamen ut alteruter color magis lumen admittat. Male autem observat author ad Musæum Calceolarium é Cardano; hoc illi ex lucis varietate non obtingere, quandoquidem seu ad lumen seu ad tenebras vertatur, album colorem semper ex ea parte ostendat, qua albus videri solebat, fuscum verò ex altera. Nam aliter se res habet in hac gemma, inspicienti enim desuper dextera pars candida videtur quomodocunque verteris: imo si bene advertas, linea satis lata candida in medio videtur, & utraque latera fusca: ita ut certo certius sit hanc coloris varietatem à lumine illi accidere. Habeo elegantissimam huius generis gemmam aureo annulo inclusam, convexam & pene ovalem, (ut fere sunt omnes quas hæcenus vidi) in qua sæpe observavi, quomodo hæc varietas se haberet: ubi autem latus alterutrum, qua longissima est gemma, mihi obvertebam, tunc latus quod mihi proximum, & obversum erat, candidius apparebat, aversum vero fuscum; variat quidem nonnihil pro ratione cæli quam adspicis, sed semper remotior pars fusca est: Ubi autem obtusum angulum mihi obvertebam, latus quod ad dextram spectabat candidius erat & oppositum ad sinistram fuscum; idque utrumlibet angulum capias, & tunc linea illa manifestò apparet,

paret, quasi bipartita esset gemma.

Non potest autem hæc gemma ullo modo referri ad species opali; neque enim aut tam pellucida est, aut eam admittit colorum varietatem, sed tantum duos illos quos dixi. Fuscus autem color nonnihil olivacei admixtum habet.

Vidi & ex India allatas eiusdem generis, ut opinor, gemmas, quæ plusculum virescerent, atque etiam quæ croceum quid in toto corpore admixtum habent. Denique satis grandes quæ toto corpore onychinum colorem habent, & lineam satis conspicuam in medio plane candidam; in quibus tamen lumen non tam eleganter & clare mutatur, quam in primo genere, licet omnino eadem natura videatur. Quanquam suspicor optimè hanc Cerauniam posse appellari. Quam Plinius ita describit: *Est inter candidas & quæ Ceraunia vocatur: fulgorem siderum rapiens. Ipsa Crystallina, splendoris cerulei; in Carmania nascens. Albam esse Zenothenus fatetur, sed habere intus stellam concursantem.* Optimè enim notæ conveniunt; è candido enim paululum cærulescit, & diffundit in illa lumen quoddam, pro varia inclinatione. Ex hac scribit Plinius lib. 37. c. 12. *Sardonychas adulterari. Sardonyches, inquit, è Cerauniis glutinantur gemmis, ita ut deprehendi ars non possit, aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio sumtis, omnibus in suo genere probatissimis.* Potest idem adulterium fieri è Sarda & Chalcedonio; atque Crystallo, vel etiam vitro. Boetius noster existimat, oculum catti esse Plinii Astroitem; qui post opali descriptionem ita scribit: *Proxima candicantium est Asteria, principatum habens proprietate naturæ, quod inclusam lucem pupilla modo quandam continet, ac transfundit cum inclinatione, velut intus ambulantiem ex alio atque alio loco reddens, ea deni-*

que contraria soli regerens candicantes radios, unde nomen invenit, difficilis ad calandum. Et post natales discretos: similiter candida est quæ vocatur *Astrios*, *Crystallo* propinquans: intus à centro lucet fulgore luna plena. Et post pauca: celebrant & *Astroiten*, mirasque laudes eius in magicis artibus *Zoroastrem* cecimisse, qui circa eas diligentes sunt produnt. *Astrobolon* (vel ut alii *Astrolon*) *Sudines* dicit oculis piscium similem esse & radiare candido in sole. Plures quidem species describit *Plinius*, quarum quædam non abludunt ab oculo *Catti*, ut hodie vocamus; & maximè congruere videtur *Asteria*, nisi quod candicantem dicat, cum hæc fusca sit. Optime autem cum illa, de qua *Sudines*, convenit maior illa postremo loco à nobis descripta.

Franciscus Ximenes lib. 4. cap. 18. Vocant, inquit, *Hoitzitziltetl* aut lapidem preciosum, quendam lapillum, quem quidam vocant *Oio de Gato*, & credo à nostris *Hispanis* dici *Tornasole*: horum magna copia reperitur in *Tototepec* provincia; sed sunt exigui & præ nimia abundantia viles.

Cæterum non magnæ autoritatis est hæc gemma, & à paucis gestatur, licet haud iniucunda sit: non formatur autem, sed auro includitur, uti nata est: semper convexa superius, inferius plana.

C A P. XV.

De Crystallo & Irìde.

DE Crystallo diligentissime scripsit *Boetius*, itaque hîc tantum addam quæ ab aliis dicta sunt, & quædam ad illa quæ ipse dixit observabo.

Gesnerus de figuris lapid. Mira præcipue sua *Crystallis* figura est: Interdum uni *Crystallo* (inquit à *G. Agricola*) magnæ & perfectæ annascuntur plures parvæ

parvæ & imperfectæ ac quasi dimidiatæ, quibus triangula latera videntur esse, cum alioquin Crystallis sexangula sint, sed maxima ex parte inæqualia: etenim ex iis bina sæpius tantum lata sunt, quaterna stricta: rarius quaterna lata, bina stricta: quodque vero latus strictum est è regione stricto, quodque latum lato. Omnis insuper Crystalli mucro similiter ac reliquum corpus est sexangulus, sed in hoc differt, quod latus strictum non semper est adversum stricto, sed interdum latum est contrarium stricto. Ac mucro plerumque exiguam partem habet Crystalli, magnam reliquum corpus angulatum. Veruntamen quibusdam Crystallis, quæ Blochebergi inveniuntur rupibus adhærentes, contra mucro est magnus, corpus exiguum. Lateribus præterea tam mucronis quam reliqui corporis, nisi scabritie infestentur, ferme tantus est labor, ut vix arte possit æquari. Hæc ille. Gesnerus paulo post: Crystalli omnes, ni fallor, ab una solum parte in mucronem exeunt; basis crassior est & informior, qua ceu radice saxi & rupibus montium sive enasci sive innasci solent. De Iride Plinius lib. 37. c. 9.

De Iride a Georg. Agricola ita scribit: Crystallus quæ exposita solis radiis, per ianuam, fenestram, rimamve penetrantibus, figuram & varietates colorum arcus cælestis iacit in proximum parietem, ex effectu Iris appellatur. Talis autem est inprimis candida & limpida, suam naturalem habens figuram, id est, sexangulam. Etenim anguli in causa sunt, cur solis radios excipiens arcum in pariete faciat repercussu: quinetiam in eiusdem uno aut altero angulo, si conspicitur luci obversa, intus colores arcus cælestis videntur. Reperitur hæc in iam dictis regionibus (Alpibus Sedunorum & Germanorū, &c.)

D 5 una

una cum cæteris Crystallis. Sed præcipue in Saxo-
nibus ad Visurgim, &c. in montibus inter Treviros
& Rhenum sitis. Est altera Iris minus candidi quam
Crystallus coloris, quæ luci obversa luteo citri co-
lore fulget; atque ob id à gemmariis Citrina, *Citrin*
nominatur. Veteres eadem de causa ceræ similem
esse dixerunt. Quia vero minus candida est, Cry-
stallo minus pellucet, magis quæ spissos colores ar-
cus cœlestis in proximos eiacularur parietes. Repe-
ritur in Misenæ ac Bohemiæ metallis, ac fere in eis-
dem locis, in quibus Crystallus: & ut Horus scripsit,
in Perfide: quæ cum prædura sit, nostra non multum
est dura, sed fere mollis ac fragilis. Crystallus qui-
dem in aliam quam angulatam figuram formata, non
arcus cœlestis colores, sed sui similes iacit in proxi-
mum parietem. Hæc ille. Ibidem: Eundem Cry-
stalli succum natura interdum in plures quam sex
angulos formans efficit gemmam, quam ea de causa
Græci Pantonion vocant. Quæ si reperitur, reperi-
tur autem perraro, in iisdem locis, in quibus Cry-
stallus, ei simillima esse solet colore, facilitate trans-
lucida, lævore: Sin in propriis, plerumque obscura
& undique parvis cavernis quasi favulis plena: qua-
lem Allera & Ochra fluvii deferunt, duodenis na-
tam lateribus, æque ac Crystalli, desinentibus in
mucronem.

Quod autem Plinius credidit, Crystallum gelu
concrefcere, *nec aliubi reperiri, quam ubi maximè hiber-
na nives rigent*: Id longe aliter se habere, vel ex eo
patet, quod etiam in Brasilia nascuntur. Plerumque
autem Crystallus quæ ibidem nascitur non ita limpi-
da est & candicans, sed aliquo colore, præsertim cæ-
ruleo diluto tincta est: unde quidam suspicati sunt
esse Sapphirum aut saltem illi proximam, sed per-
peram,

peram, nihil enim aliud est quam Crystallus, nascitur eadem figura, neque duritie superat Europæam, ut periculo à perito artifice factò deprehendi. Constat autem ex his, Crystallum etiam naturæ tincturas aliarum gemmarum in se recipere, non minus quam arte, quæ iam pervulgata est. Benedictus Cerutus ad Musæum Calceolar. Sect. 111. Extat in ditione Bergomeni mons quidam, Salvinum accollæ nominant, in quo maxima Crystalli copia reperitur, variis figuris Geometricis notatæ, præcipue vero quæ exparvæ, sexangulam figuram egregie referunt. Quod si aliqua harum pars à loco eximatur, non multo interposito temporis spacio, aliæ veluti à minera eadem eodem in loco pullulare visuntur. Videant modo hi, an sit glacies, an vero corpus fossile aquoso succo à frigore & terrea siccitate coagulatum: qui plura desiderat, legat præ cæteris Agricolam & Matthiolum. Silentio non involvam quæ à Diodoro Siculo traduntur. Crystallum lapidem (lib. 3. circa finem) ex aquâ oriri, puta congelata, non à frigore quidem, sed divina caloris vi, quæ duriciem fervet, variosque colores suscipiat.

Ad pseudo-adamantum classẽ etiam referenda est adamantum illa species, quæ copiose & varia mole reperitur in quibusdam regionibus ad flumen Amazonum sitis, qui fere globosi sunt, licet non exactè Sphærici, numquam autem angulati ut verus Adamas, sunt autem teneriores ad instar Crystalli, & formati in tabulas aut alias formas, politique, nitent quidem sed semper in se habent aliquid lactei, ita ut facile à cæteris dignosci possint.

Quod autem Boetius cap. 73. disputat de forma Hexagona, & ita iudicat: *Circularis figura fit dum materie partes sunt prorsus unius modi, qualis in iis qui proximi sunt adamantibus, quos duriores dixi, conspicitur: Hexa-*

gona. cum partes nonnullæ ipsius mixti, reliquis sunt vel subtiliores vel magis æreæ, aut alia ratione differunt: hæ enim à reliquis circa angulos palluntur, vel ipse non tam cito, quam aliæ se centro unire cupiunt: hacque ratione con- crescente materia, hexagona figura circulo quam proxima, aliisque omnibus angularibus perfectior, efficitur: Exem- plo adamantum facile refellitur. notissimum enim est, optimos & perfectissimos atque adeo durissimos adamantes formâ esse hexagonâ, qui autem globosi aut ovales, plurimum illis cedunt: ita ut potius statuendum sit Crystallo certam formam à Deo datam esse hexagonam ut & aliis rebus.

Hactenus pellucas gemmas descripsimus, nunc transeundum erit ad eas quæ neque pellucidæ plane sunt, nec tamen opacæ, sed quasi inter utrasque mediæ.

C A P. XVI.

De Sarda.

Sarda, inquit^a Plinius, gemma vulgaris & primû Sardibus reperta, (Cl. Salmasius legit, Sardis, id est, à Sardinia Incolis) sed laudatissima circa Babyloniâ, cû lapidina quedam aperirentur, hærens in saxi corde. hocque modo metallum apud Persas defecisse traditur. Sed reperiuntur compluribus aliis locis, sicut in Paro (ita hodie, cum ante legeretur Epiro) & Aso. In India trium generum: rubrum & quod demium vocant à pinguedine (Cl. Salmasius, quod disemum vocant à magnitudine) tertium quod argenteis bracteis sublinitur. Indicæ pellent; crassiores sunt Arabicæ. Inveniuntur & circa Leucada Epiri, & circa Aegyptum, quæ bractea aurea subliniuntur. Rationem hanc puto cur aliæ argenteis aliæ aureis bracteis subliniantur, quod illæ saturo sint

^a Lib. 37. c. 7.

sint colore, hæ liquidiore. *Et in his autem mares excitatus fulgent, fæmine pinguiores sunt & crassius nitent.*

Theophr. de lapid. Τῆς γὰρ Σαρδίας, τὸ μὲν Διαφανές, ἐρυθρότερον ἢ, καλεῖται Θῆλυ· τὸ δὲ Διαφανές μὲν, μελάντερον ἢ καὶ ἄρσεν. Id est, sarda quæ pellucida quidem est sed pallidius rubet, fæmina vocatur; at pellucida quidem sed nigrior, mas. Numerat autem τὸ σάρδιον inter raras & parvas gemmas. Hæc gemma hodie à gemmariis appellatur Carneola à carneo colore: licet quidam perperam Corneolam vocent.

Distinguuntur hodie in Orientales & Occidentales seu Europæos: quæ duritie differunt, illæ enim multo duriore. Utræque tamen substantiæ tenacissimæ unde fit ut & Smiridis pulvere formentur, & tripla poliantur super stanneum & durum orbem, haud secus quam aliæ duriore gemmæ, prout à perito artifice didici.

Differunt præterea colore & ut Theophrastus & Plinius tradunt sexu: quædam enim sunt colore sanguinis biliosi; & pene attri: aliæ carnei coloris & exigua portione sanguinis tinctæ; aliæ denique coloris è sanguineo subflavescentis. Adferuntur etiam ad nos candidi vel lactei coloris, quæque cærulei aliquid diluti ostendant; sed ambigo an hæ ad Sardonum classẽ referri possint, licet vulgo ita nominentur.

Plinius cum diversa ardentium & rubrarum gemmarum genera recensuisset: addit: *omnia autem hæc genera sculptura contumaciter resistunt, partemque cere in signo tenent: E diverso ad hæc Sarda utilissima*: quæ nomen cum Sardonyche communicavit. *Nec fuit alia gemma apud antiquos frequentior.* Causam cur ceram non retineat arbitror, quod superficies eius pinguior semper appareat. Hinc est quod hodieque tantam copiam reperire est sigillorum ex hac gemma, anti-
qui

qui operis: nunquam tamen aut magnæ authoritatis aut pretii fuisse videntur, certe hodie sculpturæ pretium non multum excedunt. Maximâ autem copiâ hodie ad orbiculos tornantur.

Varias virtutes & facultates huic gemmæ tribuunt authores, præsertim Albertus Magnus, quæ tamen nulla experientia comprobantur: præterquam una & quidem singularis qua pollet, sanguinem è naribus fluentem sistendi, non quidem statim, sed sensim, quam ipse, cum illi imbecillitati in adolescentia obnoxius essem, creberrime sum expertus, ut & in aliis. Vidi autem multos annulos integros ex hac gemma factos, ita ut nullo auro opus esset.

Falluntur autem qui hanc gemmam cum Onyche confundunt, sunt enim diversi generis, ut statim explicabo. Habeo autem frustum huius gemmæ rude & prout è petra excisum fuit, quod superiori parte dilutius rubet, inferiore ita crasse ut pene nigricet: ita ut utrumque sexum egregie distinguat, secundum mentem Theophrasti & Plinii.

C A P. XVII.

De Onyche.

ONyx apud Veteres commune nomen fuit & gemmæ & marmoris. nam ut scribit Plinius; transfiliit hoc nomen ex lapide Carmaniæ ad gemmam. Lapidem autem illum sive marmor alibi vocat ^aAlabastriten; quia vasa unguentaria ex illo fiebant, quæ non raro à poëtis simpliciter Onyches appellantur; ut ab Horatio; *Nardi parvus Onyx eliciet cadum*. Quod observandum, ne quis temere quæ à veteribus de marmore dicuntur, accipiat de gemma.

Utrumque autem tam lapidem quam gemmam
ita

ita appellarunt ab unguis candore. Unde Sudines apud Plinium dicit, in hac gemma esse candorem unguis humani similitudine; item Chrysolithi colorem & Sardæ & Iaspidis, id est, flavum sive aureum, rubrumque & alios. Zenothenus apud eundem, *Indicam Onychem plures habere varietates, igneam, nigram, corneam cingentibus candidis venis* (ubi tamen Cl. Salmasius legendum censet *zonis oculi modo, internitentibus quarundam oculis obliquis venis*. Sotacus & Arabicam Onychen: sed hanc à cæteris distare, quod Indica igniculos habeat, albis cingentibus zonis singulis pluribusve, aliter quam in Sardonyche Indica, illic enim momentum esse, hic circulum. Arabicas Onychas nigras inveniri candidis zonis. Quod autem hic dicitur momentum & circulus, ita distinguit Cl. Salmasius, circulum esse cum zona se colligit & certo limite distinguitur, momentum vero cum zona spargitur & veluti se movet, ἡ ῥοπή.

Satyros porro apud Plinium, carnosas esse Indicas, parte Carbunculi, parte Chrysolithi & Amethysti, totumque hoc genus abdicat. Veram autem Onychem, plurimas variasque cum Lacteis Zonis habere venas, omnium in transitu colore inenarrabili, & in unum redeunte concentum, suavitate grata. Theophrastus: *Ὀνύχιον μικτὴ λελκῶ καὶ Φαιῶ παρ' ἄλληλα*. Atque hæc quidem antiquorum de Onyche sententiæ; quæ recentiores, qui de gemmis scripserunt, in diversas sententias abripuerunt, ita ut de nostri ævi gemmis aliter atque aliter iudicarent, & multum differentes gemmas Onychum nomine designarent. Nam cum in Onyche Sudines agnoscat Sardæ colorem, quidam gemmam illam quæ hodie Carneola dicitur, Onychis speciem opinantur. quæ sententiam superiori capite expunxi: nam licet Sudines Sardæ colorem admittat, non nisi mixtum
cum

cum Onychis candido intelligere par est. Alii lapidem illum, quem *Cameum* dicunt, superficie candida seu lactea (quæ non translucet & ætÿpis figuris hodie accommodatur) radice nigra, Arabicam Onychem iudicant; cum potius marmoris species esse videatur. Quod autem supra è Zenotheno adducit Plinius, facit ut suspicer, gemmas quas hodie *Beli oculos* appellamus, veras esse Onychas Indicas. omnes enim notæ pulchre conveniunt: habent enim igneum seu rubrum colorem, nigrum quoque & corneum, cingunturque candidis zonis sive circulis oculi modo, ita exactis ut arte facti videantur, intervenitque interdum in ipsa pupilla, præsertim postica parte obliqua quædam & albicans, nonnunquam & alterius atque adeo duplicis aut triplicis coloris vena quæ circulos dividit. Sed de his postea dicendum erit. Alii confundunt Onychem cum Chalcedonio, de quo mox: Alii aliter erant.

Cæterum, meo quidem iudicio, vera Antiquorum Onyx fuerit, cuius substratum sive radix unguis humani similitudinem colore & nitore exactè refert: Opaca aut leviter transmittens potius quam translucens, constansque diversorum colorum zonis, exactè & distinctè sibi invicem super impositis: à quibus tamen rubrum colorem exciperem, qui Sardonychen constituit, ut mox dicetur. Proprium enim huius gemmæ existimo, Zonas variorum colorum habere cum Onychino sive unguis colore, interdum singulas, interdum plures, inconfusè substrato additas: qua nota optimè distinguitur ab Achate & aliis gemmis, quæ varios colores aut confusè admittunt, aut distinctis maculis vel punctis interpunctæ sunt: unde Plinius inter Iaspidis species numerat Onychopunctam sive Iasponychem, quia Onychis quidè color in illa cernitur, sed non zonatim distinguitur.

Varia

Varia itaque constituentur Onychum species, pro Zonarum varietate: nam radix sive substratum est aut unguis colore, aut corneo, aut albo sive lacteo: superficies itidem vel nigra vel fusca vel flava, vel denique subcærulea. Est & differentia haud parva in nitore, nam in aliis pene surdus est color, in aliis renitens, interdum etiam pellucidus. Perperam autem à Boetio ad hanc classẽ referri autumo *Morion*, quæ tota est nigra, de qua peculiari capite dicam: rectius vero calculos illos nigros splendentes, Zonis candicantibus intersectos, quos Hispania hodie mittit, quorum pulvis in pollinem redactus cum vino propinatur, non sine fructu, iis qui calculo laborant.

Cæteras autem Onychas autoritate & pretio superare dicuntur, quæ subcærulea sunt superficie, radice nigricante, licet, quia unguis abest, ambigam an Onyches veterum dici possint: has à Iudæis imprimis appeti scribit Boetius, quia opinantur fuisse unam è duodecim illis gemmis Rationali inditis; nescio quo argumento: licet & Epiphanius id crediderit, qui illam postremo loco ponit: Gesnerus autem in Corollario de XII gemmis loco undecimo, ubi in Hebræo legitur *Schoham*: vide locum Gesneri.

Nascuntur omnes Onychis species in India, Arabia, Armenia, Ponto, Hispania, Italia: effodiuntur enim ex Hærrurix monte Senæ vicino, ut scribit *Agri- cola*; in America denique, & maximè in Nova Hispania.

Reperiuntur autem interdum insigni magnitudine, ita ut columellæ ex iis fieri possint, siquidem, ut scribit Boetius, Romæ in Basilica S. Petri sex conspiciuntur. Appianus autem memoriæ mandavit, Mithridaten Ponti regem circiter duo millia poculorum

E

colorum

culorum ex Onyche habuisse in suo Thesauro. Verum crediderim, tam columellas illas, quam pocula hæc, potius ex marmore Onychite, quam ex gemma Onyche fuisse facta. Colonia Aprippinæ in templo trium Regum, inquit Agricola, est Onyx latior palmo, cuius venæ lacteæ ita discurrant, ut duorum iuvenum capita exprimant, nigræ ita ut serpentem, qui ex fronte superioris capitis descendat in inferioris frontem, & caput Aethiopis, cui barba etiam nigra. Hanc etiam descripsit Albertus. Memini me vidisse Onychem satis magnam rotundam, planam, è qua singulari elegantia exsculpta erat aquila, & in ambitu corona laurea, utraque colore candido, substratum autem erat nigrum, splendidissimum. Gemmarii nostri vocabant Achatem, sed perperam. Onychis porro præcipua virtus est quod ceram non retineat, quare & olim & nunc expetitur ad sigilla. Nam quod quidam mentis passionibus mederi, sensusque acueri credunt; alii contra melancholica symptomata excitare, nugæ sunt. Cum aliis lævibus gemmis illi commune est pulverem & alia ex oculorum palpebris educere. Agricola: *duæ Onyches, sub mensa ut fieri solet, confricata, ita inardescunt, ut manus calorem earum ferre non possint; nostrates, si altera alteri validius atteratur, in tenebris scintillas edunt; atque perspicuarum corpus totum luminis instar videtur ardere: ex his vero quæ sunt aliqua ex parte perspicua, flamma rubescens exilire: at ex iis quæ non translucent, neque flamma rubescens emicat, neque videntur ardere: sed omnes inter se attrite odorem gravem & cornu usti similem emittunt.* Nescio autem quas perspicuas vocet, nam mihi tales numquam visæ.

CAP. XVIII.

De Beli oculo & oculo mundi.

IN superiori capite facta est mentio oculorum qui in Onyche Indica reperiuntur secundum sententiam Zenothemis: de quibus quedam dicenda supersunt, & imprimis illud indagandum, an hæc gemma sit eadem cum oculo Beli, de quo ita Plinius: *Beli oculus albicans, pupillam pingit nigram è medio aureo fulgore lucentem: Hæc propter suam speciem sacratissimo Assyriorum Deo dicatur.* Agricola lib. vi de Nat. Fossil. Iuniores corrupto vocabulo, *Bello-oculum* (Bellokel) vocant; & ipsi ita se hanc gemmam appellare aiunt, quod pulchra sit & aliquam ad oculum similitudinem habeat. Idem: *Leucophthalmus oculi humani speciem exprimit.* Reprehenditur autem à Gesnero in lib. de figuris lapid. qui subjicit: *At a Plinius, Leucophthalmus, inquit, rutila alias, oculi speciem candidam, nigramque continet. Et mox sequenti cap. Leucophthalmus quatuor est colorum, ex rutilo & sanguineo: in medio nigrum candido cingitur, ut luporum oculi, illis per omnia similis. Vnde apparet eandem esse gemmam, & precedenti quoque capite Lycophthalmon non Leucophthalmum legi oportere; deceptumque Agricolam qui humani oculi similitudinem illi tribuit.* Sed non video cur Agricola in hoc sit reprehendendus. nam longè aliter describitur à Plinio Leucophthalmus, quam Lycophthalmus: & ratio in hisce oculis ita se habet, ut quidam ex Onyche generentur, & naturam illius & quoad colores & quoad nitorem, & quasi transparentiam quibusdam partibus sortiantur: alii in Achate, qui neque tam exactè oculos referunt & plerumque inclinantes circulos & obliqua aliqua vena divisos habent. Habeo utriusque generis mul-

E 2 tos,

tos, quorum quidam pulcherrimi sunt aspectu, & variorum animalium pupillas referunt: unum quoque & alterum qui lupi pupillam exactè expriment: reperiuntur autem in corpore gemmæ, & arte ex illa eximuntur; qui autem humani oculi pupillam referre dici queat, tantum unum habeo. Reperiuntur etiam interdum duo oculi exiguo spatio à se invicem diffiti, pene ut oculi in corpore humano, interdum etiam tres, & hinc poterunt Triophthalmi Plinii appellari. Non possùm autem induci ut credam hanc gemmam esse eandem cum Beli oculo, siquidem hæc arte eximenda est, neque quod sciam ita sola reperitur. Sed descriptio Plinii ita brevis est ut nihil certi ex illa statui possit. Boetius noster Achatis speciem opinatur, sed ut ante dixi, potius ad Onychem referenda est, utpote multo illi similior & consistentia & lumine. Sed demus aliquot eorum oculorum Icones.

I. Prima in qua duæ pupillæ cernuntur ita exactè rotundæ, quasi circino factæ essent; corpus gemmæ est colore corneo paulum subflavescenti egregie nitens, interior pupillarū acies eiusdem est coloris sed paulum dilutioris, circulus uterque ambiens coloris albi. Tota gemma inferius plana est & pene unicolor, superius modice convexa: figuræ ovalis.

II. Figuræ item ovalis & paulo maior, late subflavescentis & pene pellucida, cuius pupilla intus adhuc dilutioris est coloris. cingunt autem tres circuli angusti, candidi, æquè distantibus spaciis, eiusdem cum corpore gemmæ coloris, à se invicem separati,

III. Eiusdem pene coloris pupillam habet in medio eiusdem cum corpore coloris, quam primum cingit circulus satis latus, dein tres alii angustiores, omnes quatuor subcandidi & spatiis æquidistantibus divisi, eiusdem cum corpore coloris.

IV. Quartæ corpus est colore & substantia Sardæ; pupilla autem eiusdem coloris cum superiori, nisi quod punctula quædam rubicunda & macula una in illa cernitur. circulus ambit modicè latus candidus.

V. Quintæ corpus ab una parte candidius est, ab altera eiusdem coloris cum prima; pupilla item latioris est coloris; quam ambit circulus satis latus candidus, qui ab una parte se spargit.

VI. Huius figura plane convexa est instar dimidii globi; pupilla quæ in vertice cernitur, in medio est coloris albi, quam secant tres veluti venæ, non tamen æqualiter distantes, coloris Sar-

dæ; reliquum pupillæ subcærulefcit: Corpus gemmæ ex albo & fusco mixtum est. Videtur autem non arte sed à natura ita facta. Habeo huius generis plures, variorum colorum, sed circuli hac illac inclinant, & interveniunt in nonnullis ut Zenothemes loquitur obliquæ venæ. Denique in sex illis sunt circuli, in his momenta.

— Longe alterius naturæ est, quem oculum mundi vocant, de quo (licet forte alieno adhuc loco) dicam quid viderim. Ante aliquot annos gemmarius non incelebris ostendit mihi lapillum, mole maioris pisi, sed utrimque compressum colore eburneo, ita

ut primo intuitu officulum crederem; hunc ille aquæ limpidaæ imposuit in cochleari argenteo, ita ut totus aqua tegeretur: cæpit statim ab ora ad centrum & denique totus translucere, atque adeo splendere, & lumen, debile licet, à se mittere, multum me admirante, qui nunquam simile videram: exemit deinde ex aqua & mensæ imposuit: cæpit lapillus sensum lumen amittere, donec tandem totus denuo cæcus evaderet. Nomen aliquod germanicum tribuebat, cuius iam non memini, & ille obiit. Sed haud ita nuper misit mihi Vir Clariss. Olavus Wormius è Dania similem lapillum, paulo crassiozem, nec tamen exacte rotundum, sub nomine oculi mundi, in quo idem experimentum cæpi, verum hic non tam cito lumen admittit, quam prior ille, neque ita scintillat, tardissime quoque ad pristinum statum rediit. Benedictus Serutus ad Musæum Calceolarium huius quoque meminit & opinatur speciem esse quandam opali: quod non probo.

CAP. XIX.

De Sardonyche.

VIx alia est gemma, in qua recentiores, mea quidem sententia, longius ab Antiquorum mente recesserint, quare me operæpretium facturum existimavi hanc controversiam paulo plenius excutere.

Qualis gemma Sardonyx fuerit, ita explicat ^a Plinius: *Sardonyches*, inquit, *ut ex nomine ipso apparet, intelligebantur, candore in Sarda: hoc est veluti carnibus ungue hominis imposito & utroque translucido.* Nam superficiem (ut interpretatur Cl. Salmasius) habebat Onychis gemmæ vel unguis humani instar candidam;

^a Lib. 37. c. 6.

dam: radicem vero sive fundum instar Sardæ vel car-
 nium, hic enim Sardæ color. Sed malim contra ac-
 cipere superficiem fuisse Sardæ, radicem Onychis.
 Pergit Plinius: *talesque Indicas esse tradunt Ismenias, De-*
mostratus, Zenothemes, Sotacus: hi quidem duo, reliquas
omnes quæ non transluceant, Cæcas appellantes, quæ nunc
nomen abstulerunt. Id est, (ut idem Cl. Salmasius in-
 terpretatur) Sardonyches quæ candorem in rubro
 (vel potius cum rubro) habebant & utrumque tra-
 lucidum, optimæ iudicabantur, & tales erant Indi-
 cæ, quæ non tralucerent, cæcæ vocabantur; Eæ au-
 tem Plinii ævo in pretio, & nomen abstulerant, ut
 proprie Sardonyches appellarentur. Addit porro
 Plin. *nullo Sardarum vestigio Arabicæ sunt, cœperuntque*
pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi radice nigra aut cæru-
leum imitante, & ungue (ut corrigit Cl. Salmasius) *mi-*
nium in cretum candido pingui, nec sine quadam spe purpu-
ræ in minium transeunte. Sensus est, Sardonychas Ara-
 bicas nullum habere Sardæ vestigium, uti Indicæ
 habent, sed radicem nigram vel cæruleum imitantē,
 non sine spe tamen purpuræ, ob candorem in mi-
 nium transeuntem. Explicat deinde paulo plenius
 differentiam inter Indicas & Arabicas Sardonychas:
 Arabicas quippe esse substrato nigerrimi coloris, cæ-
 tera excellere candore circuli præ lucido, atque non
 gracili, neque in recessu gemmæ aut in deiectu re-
 nitente, sed in ipsis umbonibus nitente: In Indicis
 autem substratum hoc cereum aut corneum inve-
 niri, etiam circulos albos, ita ut quædam cælestis ar-
 cus in iis æmulatio sit, superficiem vero locustarum
 maris crustis rubentiolem. Concludit denique: *iam*
mellea aut saculenta (hoc erim nomen est vitio) improban-
tur, & si alba zona se fundat, non colligat: Simili mo-
 do si ex alio colore in se admittat aliquid enormiter;
 nihil enim in sua sede alieno interpellari placet. Sunt

& Armeniaca, cætera probanda, sed pallida zona. Hæc ille.

E quibus omnibus patet Antiquorum Sardonychas veras & optimas translucidas fuisse & è Sarda & Onyche veluti coniugatas: Secundæ autem notæ, quæque iam Plinii ævo prioribus nomē abstulerant, cæcas, id est, opacas fuisse: denique improprie sic dictas, quæ substratum habebant nigrum aut subcæruleum & superficiem magis minusve candicantem, sine ullo Sarda vestigio.

Ab hac autem sententia gemmarii hodie quam longissime recedunt, præsertim artifices: neque enim eas gemmas quibus substratum est nigrum, superficies autem candida aut ad cæruleum vergens, Sardonychas vocabunt, sed simpliciter Onyches; & quidem iure hoc, ut autumo; neque illas quibus Sarda est superficies, substratum autem candicans; verum Achatas, quum hæc verissimæ sint Sardonyches antiquorum, licet cæcæ, ut veteres loquuntur; & illæ iam Sardonychum Arabicarum nomine censæ fuerint Plinii ævo. Denique earum loco ostendent gemmas unicolores vel etiam versicolores, quæ haud dubio aut tantum Onyches sunt aut Achata. Nonnihil quoque à Plinii mente discedunt, qui plures Sardonychum species faciunt, præter Indicas & Arabicas. Longissime autem Franciscus Imperatus, cui Trichrus Sardonychis species videtur; cum Plinius aut alii veteres nihil de Africa meminerint, in natalibus Sardonychis assignandis, & hæc alterius generis gemma fuerit, quam Plinius ita describit. *Trichrus ex Africa nigra est, sed tres Succos reddit, à radice nigrum, medio sanguineum, summo candidum.* Quod Imperatus ita accepit, quasi triplici fuisset colore, inferiori scilicet parte nigro, mediâ sanguineo, superiori candido: cum Plinius expresse dicat totam fuisse

fuisse nigram, sed variis partibus varios Succos edidisse; nimirum affrictu ad alias res.

Scribit Boetius, etiam Sardonychas reperiri in Germania, Bohemia, Silesia, locisque vicinis, sed ut plurimum sæculentas; sæpe etiam melleum colorem in se habere, nec zonas aut circulos tam exactè distinctos, ut in Orientalibus. Cæterum hæctenus mihi non contigit videre veram illam tralucidam Indicam è Sarda & Onyche compositam, nisi forte unicam, quam seruo. Arabicas vero vidi plurimas; atque ipsè unam atque alteram seruo, præsertim unam, ex qua una parte Aethiopsis maris, ex altera fœminæ facies eleganter exsculptæ, ambiente circulo albo ex eadem gemma, qui imagines veluti funda concludat. Habeo & veram, ut opinor, Sardonycha, sed cæcam, cuius substrato candido incumbit Sarda, è qua elegantissima facies ectypa fœminæ formata est; est autem Sarda illa, locustarum marinarum crustis, ut loquitur Plinius, rubentior.

Didici denique ab artifice gemmario, Sardonychas, ut hodie accipiuntur, licet haud ita duræ sint quam aliæ gemmæ, tamen paulo duriores esse quam sint Onyches aut Achata: formari autem Smiridis pulvere, polirique super orbem duriorum & è solido stanno factum.

De adulterio gemmæ, siquidem non magni hodie est usus, non est opus dicere, qui desiderat cognoscere, consulat Boetium.

C A P. XX.

Morion & Pramnion.

Morion Indica, inquit a Plinius, quæ nigerrimo colore translucet, vocatur Pramnion; in qua miscetur & Carbunculi Colos, Alexandrinum: ubi Sardæ, Cyprum: nascitur in Tyro & in Galatia. Xenocrates & sub Alpibus nasci tradit.

Neoterici dum hanc quærunt, varia comminiscuntur. ^b Agricola: Sequitur, inquit, Morion, quæ sola ex nigris translucet. Nascitur in Misena, sub Alpibus, in Cypro, in Tyro, in Galatia, in India. Color ei aut nigerrimus, quæ vocatur Pramnion, aut cum nigro mistus est alius color: itaque vel Carbunculi, quæ Alexandrinum, quod eo deferebatur: vel Sardæ, quæ Cyprum, ut in Cypro reperta: vel Hyacinthi, quæ appellabitur Misenum. Etenim in Misena Volchesteinii effoditur. Videtur autem Morion esse radix istarum gemmarum, ac ex crassiori Succo, qui subsidit, fieri. Attamen ea quam Pramnion vocari dixi, apud nos inventa est, habens Crystallinam radicem, cum ipsa esset nigerrima, similiter eius mucro. Erat enim ei figura ut Crystallo sexangula: quales etiam Volchesteinii reperta, in quas Hyacinthus desinit. Hæ gemmæ non aliter quam Crystallus sculpuntur. Hæc ille. Gesnerus de figur. lapid. eadem repetit, sed præmittit; ad fluores ab eodem Agricola referri; etiam videtur Morion lapis, &c.

^c Boetius de Onychis speciebus agens: quæ nigerrimo, inquit, colore translucet, Plinius Morion Indicam vel Pramnion vocat. Istius generis est forte Obsidianus lapis nigerrimi coloris, aliquando & translucidi, crassiore visu, ex quo gemmas multi faciunt. Atqui Plinius nusquam Onychem appellat neque illius meminit inter species Onychis, sed sui generis facit gemmam. Et

quum

a Lib. 37. c. 10. b Lib. 6 de Nat. Fossil. c Lib. 2. c. 21.

quum Agricola ad fluores referat, quæ ob mollitiem sculpi nolunt, omnino non videtur hæc gemma eadem esse cum iis quas Agricola describit. Quod autem Plinius illam nigerrimo colore fuisse dicit, id non ita accipiendum quasi gemma hæc nigri coloris fuerit proprie dicti: sed fuit saturi admodum coloris, ad eundem modum quo Græcis sæpe vinum dicitur nigrum, & Theophrastus μέλας, Plinius Nigrum sæpe usurpant. Sicuti & Pramnion gemma dicta est à Vini colore, quod Pramnii nomine ab Homero celebratur: & Alexandrinum & Cyprium ob eandem rationem: scribit enim Plinius, Alexandrinam vitem acino esse nigro, fabæ magnitudine: Cyprium quoque vinum laudat, licet colorem non prodat. Fuit itaque in his gemmis color vini satur admodum, à cuius nomine appellatur. Utrum autem hanc gemmam hodie noscamus, ambigo: certè fluores isti, de quibus Agricola, mihi quidem minimè satisfaciunt.

Est mihi ovalis figuræ plana, nigri quidem coloris & opaca primo intuitu, sed quæ, si Soli aut candelæ lumini objiciatur, saturo admodum Carbunculi colore transparet: verum num sit Pramnium aut Alexandrinum, non ausim affirmare: gemmarii nostri artifices iudicant esse Achaten. Habeo & aliam itidem, primo intuitu subnigram, sed lumini obiecta eundem colorem cum superiori prodit: Hanc variis artificibus gemmariis ostendi, sed negabant se scire qualis esset gemma: si Morion non est aut Pramnion, certè quam proximè ad Plinii Descriptionem accedit. Boetius quoque in capite, in quo tractat gemmas ordine Alphabetico, ad Morion annotat; Videtur Bohemorum Topazius, qui nigredine exusta aureus apparet, alias ex nigredine transparente ignis scintillat. Quæ sententia propius ad veritatem

ritatem accedit. Multæ itidem gemmæ quoque videntur, quæ exacte colorem vini Cretensis cocti referunt, (quas gemmarii nostri Sardonychæ perperam nominant,) atque ideo recte Morion aut Pramion possent appellari: nam ut ante dixi decept multos adiectivum nigri.

Plinius denique scribit ad ectypas sculpturas aptari; habeo autem tenuissimam, sed volæ amplitudine, eiusmodi gemmam colore vini cretensis, ex qua exculpta est facies viri senis elegantissimo opere. In altera autem quam dixi Coloris primo intuitu nigri, insculptum est tropheum & vir thoraci scutoque insidens.

In Theophrasti libro de lapidibus, ubi agit de marmoribus, lacuna est. † μέλας αὐτὸν διαφανὴς ὁμοίως τῷ Χίῳ. dubitavi aliquando an supplendū esset Μόριον. Sed quia animadverti Plinium lib. 36. cap. 17. ad hunc locum respexisse, cum scribit; *Theophrastus author est & translucidos lapides in Aegypto reperiri, quos ophitæ similes ait*: licet Theophrastus dicat τῷ Χίῳ, (in quo Plinium aut memoria aut varia lectio potuit fefellisse) sententiam muto.

C A P. XXI.

De Chalcedonia.

ANtiquos peculiarem gemmam hoc nomine habuisse, nondum potui observare, nisi quod in Apocalypsi cap. XXI inter gemmas ponitur χαλκηδών: pro quo viri quidam docti legendum putant Καρχηδών (licet Hieronymus & Vet. interpres verterint Chalcedonium) quia Arethas ad hunc locum adfert ea que Plinius scribit de Carchedonio Carbunculo: quod haud dubio inde factum, quod de Chalcedonio nihil apud authores invenerat. Duabus

bus gemmis, sed diversi generis, Smaragdo atque Iaspidi, Chalcedonem quidem patriam assignat Plinius, unde utraque Chalcedonia posset agnominari. Mirum autem quantopere recentiores Scriptores, circa hanc gemmam, quæ hodie Chalcedonia audit & corrupte Cassedonia, hallucinentur; nam ut alios omittam, Anselmus Boetius diligentissimus cætera gemmarum descriptor, cum sibi Chalcedonium vel Carchedonium describendum proposuisset lib. 2. cap. 87, orditur à Carchedonio Carbunculo, de quo Plinius copiose in cap. de Carbunculo, cum tamen ipse fateatur, & recte, illum aut Granatum esse aut Amethystum Orientalem: nihil autem Carchedonio commune cum Chalcedonio, non magis quam Chalcedoni cū Carthagine magna, à cuius opulencia illam Carbunculi speciem nomen meruisse scribit Plinius. Alienum itaque de Carchedonio hinc agere. Deinde inter Chalcedonii notas refert, propter duriciem sculpturæ contumacem esse, quod de Carbunculo dixerat Plinius; & quod huic gemmæ quæ hodie Chalcedonia vocatur, & de qua ipsi agendum erat, minime convenit: & ita porro utriusque colores & natales confundit. Postremo & ad Onychis species hodiernum refert Chalcedonium, & Veterum Onychen candidam fuisse arguit: quemadmodum & Cæsalpinus: *hodie, inquit, candidam Onychen Chalcedonium vocant, sive omnino opacus sit, sive aliquantisper transluceat.* Verum neque Plinius neque alii veteres usquam meminerunt Onychis Chalcedoniæ; sed Iaspidis quandam speciem à Chalcedone mitti scribit Plinius, & quidem turbidam; cum qua non male convenit gemma de qua agimus, vel secundum ipsius Boetii descriptionem. inquit enim: *Chalcedonius itaque gemma est quasi per nubem vel nullo vel levi aliquo colore tinctam, totumque corpus occupan-*
tem,

tem, semiperspicua, &c. Accedit autem duricie ad Achaten Germaniæ, uti à perito artifice accepi, tantum abest ut propter duritiem scalpturæ sit contumax. Quare haud male iudicat Franciscus Imperator; Onychen improprie ab authoribus Chalcedonium appellari: duricie enim & albedine inter se differre: siquidem durius est Chalcedonium, Onyx magis perspicua.

Artifices gemmarii hodierni gemmam hanc à Iaspide, Achate & aliis eiusdem generis distinguunt: & cum Chalcedonii perspicuitate differant inter se, maxime laudant eos, qui sunt albo colore, vergente ad cæruleum dilutum. Marbodæus Gallus cap. xxi. *Chalcedon lapis est hebeti pallore resurgens.* Nascuntur in Germania, & quidem Misnia, maxima copia. Reperiuntur & in Brabantia, circa Lovanium & Bruxellam, ut notat Boetius, sed obscuro candido aut terreo colore.

Ulus huius gemmæ maximus hodie est. quem explicat Agricola: *nunc, inquit, in Onychis Germanicæ extracta candidi coloris crusta, à scalptoribus inciduntur insignia, quibus nobiles familiæ gaudent, quod magis cæteris eiusdem gemmæ venis transluceat & durior sit Crystallo: sublinunt autem id genus crustis eorum colorum pigmenta, quæ exigunt insignia.* Ex eadem Onyche Germanica fiunt globuli quibus numeramus preces, capuli, pocula, mortariola, in quibus Smiris contunditur.

Cæterum huius gemmæ non sculptæ aut formatæ vilissimum est pretium, & universæ levis admodum authoritas.

Varias huic gemmæ virtutes tribuunt authores, quas vanas iudico.

Addit Boetius: ex India adferuntur nonnulli modice translucidi, ex albo pallescentes, nonnulli lacteis zonis distincti, quos credunt appensos valere
ad

ad lactis ubertatem. Vidi eiusmodi permultos è Nova Hispania allatos, perforatos superiori parte, ita ut commodè collo appendi possent; sed an hac virtute polleant, non dixerim; vulgo creditur. Præter autem illos in quibus zonæ illæ lacteæ cernuntur, sunt & alii eiusdem generis, in quibus fumosa quædam, interdum & atra nubecula cernitur; alii in quibus veluti putredo quædam flava qualis in eorrupto caseo deprehenditur, & similia; reliquum autem corpus est aut album aut lacteum aut pallide fuscum. Incolæ autem Novæ Hispaniæ videntur virtutes aliquas occultas in illis agnoscere, quia & formant illas & aptas faciunt ut aut collo appendi possint aut brachiis alligari.

CAP. XXII.

De Achate, Iaspide, Heliotropio.

PAUCA de hisce gemmis dicenda habeo, siquidem satis notæ sunt, & Boetius diligentissime perscripsit, quæcunque ad differentiam inter se & singularum naturam atque usum pertinent. Distat Achates ab Onyche, quod hæc zonas versicolores habeat, Achates vero lineas, maculas & variarum rerum imagines, tanta interdum varietate & inter se mixtura ut oculos mirabiliter pascant.

Iaspis autem eandem plane varietatem admittens, in hoc tamen differt ab Achate, quod neque ita sit dura, neque tam exactè perpoliri possit; sed semper aliquid pulverulenti & scabri in se habere videatur. Theophrastus: καλὸς ἢ λίθος καὶ ὁ Ἀχάτης, ὁ δὲ ποτὶς ἔστιν Ἀχάτης ποταμῶν ἔν Σικελίᾳ. καὶ πολλοῖσι τήμιθι. ἐν Λαμφάκῳ δὲ ποτὶ ἐν τοῖς χερσίοις ἐνρέθη θυμαστὴ λίθος, ἐξ ἧς ἀνενεχθείσης πρὸς σφύραν, σφραγίδιον γλυφερὸν ἀνεπέμφθη Βασιλεῖ, δὲ τὸ πλεῖστον. Qui locus cum sit

corruptus, (quid enim sibi vult *quæ cum ad malleum relata esset?*) ita corrigendus $\omega\epsilon\delta\varsigma$ $\tau\upsilon\epsilon\gamma\epsilon\nu$, urbem Mæfiæ inferioris ad Euxinum.

Fortun. Licetus in Lithosphoro cap. LIV. In Etruria prope Bargam oppidum, effodiuntur passim Dendrachates lapides, insigniti arborum, plantarum, nemonumque pulcherrimis Iconibus.

Iaspis autem laudatissima viridis, quam India mittit. Sunt & in quibus præter varios colores, Crystallinae partes intercurrent, quæ omnium difficillime exactè poliri possunt.

Heliotropium hoc tantum differt ab Achate & Iaspide, quod in viridi obscuro corpore notas vel puncta sanguinea habeat: perperam autem à quibusdam vocatur Iaspis Orientalis, nam Iaspis illa Orientalis laudata magis viret, & nihil sanguinei in se admittit.

Quod autem ^a Plinius dicit; *Totus Oriens pro amuletis traditur gestare eam, quæ ex iis (Iaspidum generibus) Smaragdo similis est; & transversa linea alba media præcingitur & Grammatias vocatur: quæ pluribus Polygrammos.* Id Boetius non satis rectè cap. 102 ita retulit. Iaspis grammatias aut polygrammos appellata, quæque virens Smaragdo per similes est, ac purpureum quid in se continere videtur, albaque cingitur linea, ad venena quævis, ut & aliæ omnes, pro amuleto gestatur. Male enim ommissum *transversa linea.* videri enim poterat albo circulo cingi, cum tantum linea distinguatur. Quidam enim Græci $\gamma\epsilon\gamma\upsilon\mu\lambda\omega$ vocant, alii $\delta\iota\alpha\phi\upsilon\sigma\upsilon\nu$, lineam vel ductum rectum. Nihil autem Plinius de purpureo.

Addit porro Boetius; Grammatias, si albas duas lines decussatas, ut crucis figuram, habeat, prædicatur ferentem contra aquæ iniurias & submersio-

merfionis periculum tueri. Id magicam vanitatem
 sapit. Sed tales nunquam vidi. Cru-
 ciferæ autem Iaspides quæ in Misnia
 reperiuntur, ad hunc modum se ha-
 bent, ut hic expressimus.

CruX decussata est coloris cærulei
 saturi, reliquum corpus cinerei. Sed puto magis re-
 ferendum ad cruciferum lapidem quem Boetius de-
 scribit lib. 2 cap. 245. Achata vel Iaspidis vel potius
 Onychis haud dubio species est Aegyptilla; de qua
 Plinius lib. 37. c. 10. *Aegyptillam Iacchus intelligit, per
 album Sarda, nigraque vena transeunte, vulgus autem in
 nigra radice cæruleam facit.*

CAP. XXIII.

De Lapide Nephritico.

Lapis qui hodie Nephriticus audit, à præstantis-
 simâ virtute qua pollet arenulas è renibus deji-
 ciendi, ab Indigenis Novæ Hispaniæ appellatur
Iztliayotli querzaliçtli, quia speciem arbitrantur Sma-
 ragdi obscurioris, ut scribit Fr. Ximenes: Hispani
 vocant *Piedra de los Rinones*; Itali *Osiadam* à Sciatica,
 quod gestatus illam curare dicatur, Galli *une Siadre*,
 corrupto Italico vocabulo ut scribit Boetius: In quò
 fallitur; nam in eadem Nova Hispania reperitur al-
 ius lapis, quem Hispani vocant *Piedra de hyada*; ex
 quo Itali fecere *Osiada*, & Galli suum *Siadre*: Ita ut à
 Boetio duo diversi lapides confundantur. Nam Fr.
 Ximenes postquam Nephriticum descripsisset; de
 altero agens cap. sequenti, ita loquitur.

Est & alia species Iaspidis viridis, licet multum
 diversa à præcedente, quam Indigenæ vocant *Thila-
 yotic*, & differt in pondere, colore, figuris, & qua-
 litatibus, &c. de qua statim dicam. Germani vocant
 F Nephri-

Nephriticum *Kaleszvyyn*, Belgæ *een Kalfsbee*; depravato nomine à Callais, ut quidam temere credunt: nihil enim commune habent. Sunt qui ad Iaspidem viridem referant, & iudicant Galenum aliosque veteres haud aliam viridem Iaspidem novisse; quod tamen non est verisimile, quia durior est. Longius aberrant à vero, qui Prasio comparant. Ego sui generis gemmam existimo, neque Veteribus, saltem ea qua potissimum pollet virtute, fuisse notam, & si duriciem spectes, potius ad Smaragdi obscurioris species esse referendam illam quæ exactè viret.

Neque obscura est gemma, neque tamen pellucida, sed media inter utrumque: atque hoc pene habet proprium, quod nunquam exacte possit perpoliri, sed superficies eius semper pinguior & veluti oleo inuncta appareat.

Porro plures illius species ab authoribus commemorantur: prima prasio non dissimilis, ad viridem colorem tendens, lacteo permixtū. Altera viridior, quam maximè laudat Monardes. Tertia, quam unam agnoscit *fr. Ximenes*, viridis instar Smaragdi obscurioris, sed candidis aut cinereis punctulis variata. Quarta ex viridi subflava & fere mellei coloris, superficie valde pingui. Quinta ex variis coloribus, viridi, albo, flavo atque nigro mixta: neque tamen ex illis omnibus simul, sed aliquibus tantum, multiplici varietate. Sexta, cuius meminit Boetius, obscure viridis, opaca non secus ac si quis viridi nigrum permiscuisset: in qua etiam punctula nigra ut in Ophite sparsa videntur. Quibus adjici potest, in cinereo cærulea; valde dura, & lineis quibusdam distincta, qualem in Cypro nasci prodidit Plinius, ut censeret Augerius Clutius, qui eam inter Nephriticos suos, quos habebat quamplurimos, mihi ostendit, licet virtutis adhuc dubiæ. Denique quam Boe-

tius se habere profitetur, instar Crystalli, sed alba nubecula conspicuam, à viridiori cui annata erat, separatam.

Invenitur autem, præsertim species illa melleo colore, maxima copia in America, ad ripas Fluminis Amazonum & aliorum quæ ex illa Continentis parte in Oceanum egrediuntur: potissimum autem in Nova Hispania, unde plures in Hispaniam & reliquam Europam adferuntur. Nascuntur autem magna interdum mole: nam Boetius scribit se vidisse apud Gemmarium Rudolphi II. Imper. frustum mille sexcentis thaleris emptum, ex quo poculum satis amplum formatum fuerat. Memini quoque me vidisse in Anglia frustum mole capitis humani, quod ex Continenti Americæ haud longe à fl. Amazonū erat allatum, è lacteo nonnihil virens, quod ille qui attulerat quinquaginta libris sterlingensibus æstimabat. Americani porro gestant hos lapides variis figuris efformatos, alios piscium, alios avium capitibus aut psittacorum rostris similes: nonnullos & rotundos spherularum forma aut etiam columellarum, omnes autem perforatos. Barbari qui Guianam incolunt magni illos faciunt, & solent pyramidaliforma foraminibus indere sub inferiori labio: talem Gesnerus vocat Oripendulum.

De virtutibus huius lapidis scribit ^a Monardes. *Indi*, inquit, *solebant eos appensos gestare adversus Nephritidis aut Stomachi dolores, tum ad calculum expellendum & arenulas: præcipua enim eius laus ad Nephriticos dolores. Nobilis mihi notus, unum habet, cui nullum alium comparandum vidi: nam eum brachio gestans, tanta arenularum quantitate liberatur, ut, metuens ne noxia sit tanta deiectio, interdum illum deponat; nullumque tum calculum amplius eiicit; sed dolore premente denuo eum gestans statim*

levatur aut minuitur dolor, multarum arenularum atque etiam calculorum expulsione. Ea autem occulta facultate præditus est ut ab eiusmodi dolore præservet gestatus, renum calorem mitigando. Ducissa Bejar ter brevi temporis intervallo Nephriticis doloribus afflictæ, armillam ex eo lapide sibi confecit, quam perpetuo gestat: ex illo tempore (quod decennium superat) eo dolore nunquam vexata est. Alii multi senserunt idem levamen: eamque ob causam in magno pretio sunt huiusmodi lapides; nec uti initio tam facile acquiri possunt, quod soli earum Provinciarum Reguli & domini eas possideant nec immerito, cum tam admiranda sint eius qualitates. Hæc ille. Verum cum tot species prodantur huius lapidis, certumque sit non omnes eadem & pari virtute pollere, difficilis videtur electio: nam Monardes præfert viridiores in eo genere, qui præfio sunt similes & ad viridem colorem vergunt lacteo permixtum. Ximenes qui Commentarium suum in ipsa Nova Hispania scripsit & in urbe Mexicana edidit, unicum agnoscit & laudat, viridem instar Iaspidis, sed punctulis quibusdam candidis variegatum. Boetius commendat lapidem Nobil. viri Nicolai Damanni, obscure viridem, punctulis nigris conspersum. Alii alios laudant. Ego ex certa experientia, quam sæpe feci in uxore, affirmare possum, lapidem quem habeo oblongum & planum, modiceque crassum, coloris pene mellei, superficie valde pingui, sub carpo alligatum brachio, eadem illa felicissime perfecisse, quæ scribit Monardes de lapide illius Nobilissimi viri. Habeo & armillam è lapide obscure viridi & punctis pene nigris distincto, quam uxor quoque sæpe gestavit, neque tamen similes effectus observavi. Itaque experientia in diversis subiectis facta hinc potius obtinebit, quam gemmariorum iudicium. Novi multos qui periculum fecerunt in illo qui à fl. Amazonum affertur, sed neque semper

per isti effectus fuerunt producti. Denique & hoc disquirendum, cui potissimum parti corporis sit applicandus: brachio sub carpo alligare, ita ut arteriam, in qua Medici pulsus periclitantur, premat, usitatissimum video: sed & regioni Renum aut parti dolenti alligare suadent alii: quare utrumque experiri tutissimum puto, atque etiam in diversis speciebus, ut ex effectis iudicium de virtute ferri possit.

CAP. XXIV.

De Lapide Colico: & ad suffocationes Vteri.

Nephritico non inconueniens erit adiungere Colicum sive Iliacum: de quo ita Fr. Ximenes, postquam caput de lapide Nephritico absolverat. *Reperitur, inquit, in Nova Hispania, & alia species Iaspidis viridis, diversa à precedenti, quam Indigenæ vocant Tlayotic, & Hispani piedra de la Hyada: quæ differt pondere, colore, figuris & facultatibus à superiore. Est enim hic lapis ponderosior, obscurior, coloris viridis, sine ullis punctis. Solent autem indigenæ varias illi dare formas, uti hominis aut idoli: item efformare longas & rotundas admodum columellas. Itemque planas atque rotundas instar globulorum. Hic lapis saliva aspersus & nonnihil manibus attritus & confricatus, imponitur umbilico aut parti dolenti, sedatque dolores colicos aut iliorum, expellendo humores noxios & flatulentos è corpore per superiora & inferiora: præterea alligatus brachio sub carpo, atque ita continuo gestatus, impedit ne hi affectus nascantur.*

Reperiuntur ibidem præterea alii lapides dilutiores, quos Indigenæ appellant Izticpalo-quetzaliztli, qui ad alias species Smaragdorū possunt referri, non minus utiles contra dolores colicos & affectus intestinorum. Denique alius lapis eiusdem generis, coloris viridis magis diluti, & vergentis ad cinereum, maculis quibusdam viridioribus pictus,

ad species Iaspidis viridis aut Smaragdi vulgaris referendus, quem Indigenæ vocant *Xoxouhquiticpatli*, cuius facultates adhuc ignorantur.

Ad hanc quoque classẽm adjicere possumus lapidem viridem, punctis magis obscuris variegatum, quem appellant *Cuirpalli*, id est, lapidem pictum: licet quibusdam partibus tranfluat; de quo nihil memorabile prædicant.

Quia autem iam incidimus in gemmas sive lapides Novi Orbis, addamus & alium lapidem, de quo ita a Monardes: Adfertur è Nova Hispania lapis, quem uteri morbis apprimè utilem esse ferunt. Niger est, admodum politus, ponderosus, maiore ex parte teres & rotundus. Mirum porro est quod de hoc lapide prædicant: nam mihi affirmavit Nobilis quædam & magnæ authoritatis Matrõna, quæ illo usæ est, & in umbilico gestavit adeo firmiter inhærentem, quasi isthuc adglutinator fuisset, ex quo præsens & certissimum sensit commodum: idem aliæ asserunt, quæ simili modo isto lapide sunt usæ. Cum uteri suffocationem imminentem præsentunt, adhibito lapide, subito levantur, & si eum perpetuo gestent, nunquam simili morbo corripiuntur. Exempla eiusmodi faciunt ut his rebus fidem habeam, Hæc ille.

Franciscus Ximenes qui diligenter de plantis, animalibus, gemmis Nov. Hispaniæ scripsit, meminit lapidis admodum nigri & politi, quem in Misteca superiori nasci tradit & ab indigenis appellari *Iztichuilotli*: verum nullius usus esse, præterquam ad ornatum; ab Americanis eum magni fieri tantum ob insignem eius nigredinem.

Habeo lapidem nigerrimum, politum, instar lapidis Lydii, in Scuti forma effectum, qui è Nova Hispania

spania venit; habet autem notam unam atque alteram pene orbicularem, tanquam perfectissimi argenti, innatam. De quo nihil superiores authores, neque mihi quicquam de illius natura compertum: Sulpicor tamen eundem esse posse cum illo ad uteri suffocationes utili.

CAP. XXV.

De Molochite & Turcoide.

Non translucet, inquit ^a Plinius, *Molochites spissius virens, a colore malva nomine accepto, reddendis laudata signis, & infantum custodia quadam innato contra pericula ipsorum medicamine.* Quia autem Boetius accuratè de hac gemma egit, non puto necessarium quicquam addere, nisi hoc unum; Epiphanium perperam referre ad species Sardonychis; dum inquit, ἐστὶ κρῆ ἀλλ. ὁ σαρδόνυξ ὃς καλεῖται μολοχαῖς, τῆς ἣ αὐτῆς ιδέας πυργάνει, ὑποχλωρίζων. Molochiten confundit cum Sardonyche, quod plane absurdum est.

Quæ sit gemma *Turcois*, omnibus notissimum est, quippe cum sit usu frequens, licet non magnæ hodie autoritatis: genera eius & facultates diligenter perscripsit Boetius. Sed quæstio est, quo nomine antiquiorib⁹ dicta sit: de nomine *Feruz* & *Ferugezi* iam ante diximus ad *Smaragdum*: mihi non dubium est à Plinio & authoribus quos sequitur *Callaidem* fuisse appellatam, convenit enim pulchre descriptio, quam Plinius tradit lib. 37. cap. 8. *Comitatur eam* (nimirum *Topazii* speciem) *similitudine propior quam autoritate Callais, è viridi pallens. Nascitur post aversa Indie apud Incolas Caucasi montis; Phicaros & Asdatas, amplitudine conspicua, sed fistulosa & sordium plena. Sincerior*

F 4

Lib. 37. c. 8.

cerior multo præstantiorque in Carmania: utrobique autem in rupibus inuis & gelidis, oculi figura protuberans, leuiterque adherens, &c. Turcoïdes enim oculi instar protuberat, & inferiori sua parte satis ostendit se à rupibus esse avulsam. Authores autem qui Callidem Iaspidis speciem faciunt, & nominatim illam, quam Plinius eodem cap. VIII vocat Boream; itemque qui Turcoïdem illam Iaspidis speciem credunt, non satis mihi videntur utriusque naturam attendisse. Nam quid quæso commune habet Turcoïdes nostra cum Iaspide vel figurâ vel substantia? Mollissima quippe est, nec ullam polituram aut desiderat aut patitur. Multo minus probandi qui Cyanum antiquorum opinantur. Sculptas olim Turcoïdas li-

quet. & habeo unam ex qua imago Cæsaris cuiusdam exsculpta, quam hic exhibeo ea mole quæ est: sed cuius pars maxima coloris nitorem amisit, forte aliquandiu terra obruta. Sed antequam abeamus ab hac gemma, iudicia quorundam magnorum virorum adscribenda sunt.

Iul. Scaliger Exercit. cxv. Refudat quasi gummi ex nigro lapide Turchesia, in Persia frequens: vocant Indi Perose. Veras explorant coloris mutatione. Interdiu cæruleam esse oportet; in nocte viridem ad lucernas: minus probari quæ non mutant. Item probatorum aliud signum: imago pars nigra: à qua non nihil emergit interdum venularum, quæ se insinuant in superficiem. Tertio experimento commendatur. Calcem aqua solutam adlinunt superficiem. Si calx colorem excipiat, Turchesiam esse optimam. Habeo tibi, ut sæpe, gratiam; quod qua voce diceretur ab antiquis, significasti.

Nam

Nam Eranon, quod ei nomen adscribebas, nusquam comperire potui in universa congerie meorum Elector. Et post pauca: Mihi Perficæ Iaspidis Aërizusæ species hactenus visa est. Nunc qui aliter didiceris & doceas, tibi tanquam scienti atque etiam sapienti cedendum cenſeo. Nam equidem existimabam, omnem annulum, qui pro symbolo daretur ad convivia Sodalitiorum, Eranon græce dictum.

Cl. Salmasius ad Solinum pag. 236. locum Plinii cap. viii corrigit & legendum cenſet, *Callaina è viridi pallens*. In Indice MS^o. inquit, Galliana scribitur pro Callaina. ita enim habetur in optimo libro Rigaltii: De Topazo, genera eius II, de Galliana, de Prasfa. Callaica & Callaina idem. & subaudiendum gemma. à colore sic dicta est. In aliis plerisque gemmis, color ab ipsis nomen habet, ut *Amethystinus* ab *Amethysto*, &c. At Callaica gemma vel Callaina à colore Callaino. Et post pauca: At Callais apud eundem Plinium quasi diversa ab hac Callaica recenſetur, capite quo gemmas perſcripsit per seriem literarum. *Callais*, inquit, *Sapphirum imitatur, candidior è littoroso mari similis*. Certe aliam esse oportet à Callaica vel Veneti coloris gemmã. Sapphirus purpurea est vel cærulea: hæc Callais, quæ Sapphirum imitatur, candidior est, hoc est, purpuræ dilutioris, & littoroso mari & non ita profundo similis. nam altum mare *πορφύρεον* & *κυάνεον*. Unde Grammatici *πορφύρεον* de mari, *βαθύ* exponunt. & *καλαίς* inde etiam dicta quia *καλαίον* purpureum colorem etiam significat, ut supra notavimus. Callaica vero vel Callaina gemma coloris Veneti atque è viridè pallentis; quare diversa est à Callaide. at nemo unus est hodie eruditorum, quin Callaicam pro Callaide accipiat: quin etiam omnes sibi persuadent passim Callaidem esse quam *Turquesiam* vocamus;

quorum errorem supra (nimirum pag. 202) castigavimus.

Andreas Cæsalpinus lib. 2. cap. 26. post Callaidis descriptionem è Plinio. At quænam, inquit, sit ex iis quæ hodie habentur, incertum est: nisi intelligatur inter eas, quæ non translucent, quam vulgo Turchinam vocamus. nam hæc non nisi oculi extuberantis figura cernitur: viride pallens pro colore aëris accipi potest: ut Plinius solet: nam in Pæderote, inquit: *Coëunt in translucidam Crystallum viridis suo modo aër*: aliis tamen placet Turchinam inter Iapidis genera ponendam, quam Plinius Boream vocat, &c.

C A P. XXVI.

De Cyano seu lapide Lazuli & de lapide Lipis.

Lapidem Lazuli esse Cyanum antiquorum, plurimi credunt. pulchre enim pleræque notæ conveniunt. Theophrastus lib. de Lapidib. Cyanum describens ait; *Καὶ Κυανός, ὁ μὲν αὐτοφύης, ὁ δὲ σκευαστός, ὡσαύτῃ ἐν Αἰγύπτῳ. ἤνθῃ δὲ κυανῆ πέτρα, ὁ Αἰγύπτιος, ἢ σκύνθης, καὶ τῆς ὁ Κύπελλος, &c.* Agit autem ibi de colore, subjicit enim Rubricæ & Ochreæ; notissimum autem est ex Lazuli lapide præstantissimum Cyaneū colorem effici; cuius methodum docet Boetius. Sed mira est hallucinatio Plinii, qui ea quæ Theophrastus scribit de colore, ad ipsum lapidem seu gemmam translulit: neque enim ipse lapis adulterabatur sed pulvis quo pictores utebantur. ut satis liquet ex illo loco Theophrasti, è quo Plinius sua sumisit, licet ordinem inverterit. Quod & Boetium fefellit. qui ex eo colligit Cyanum Plinii nostram Sapphrum videri: *quia, inquit, eam adulterari maxime tinctura tradit, idque in gloria regis Aegypti ascriptum fuisse, qui pri-*

mus eam tinxit. Opaca vero gemma cum tingi non possint, &c. Non tingebarur gemma, sed fiebat color factitius & adulterinus pro vero Cyaneo. Theophrastus autem ante egerat de Cyano gemma; & primum dixerat, Sapphirum, cum nigra sit, (id est, sature cærulea) non adeo longe distare à Cyano mare. & postea; Cyanus etiam altera mas, altera fœmina; nigrior autem mas.

Cæterum Lazuli lapis, ut hodie audit, notissimus est, & satis diligenter à Boetio descriptus aliquot capitibus. Plinii igitur locum obiter emendabimus. Reddetur, inquit, & per se Cyanos, accommodato paulo ante Iaspidis nomine, colore cæruleo. (Ommino legendum autumo, *damnato paulo ante Iaspidis nomine*, nam capite antecedenti *cæruleum* colorem in Iaspide damnaverat; *non minus multæ species*, inquit, *reliquæ, sed omnes in vitio cæruleæ*, &c. Ex iis quæ hodie leguntur nullus commodus sensus exculpi potest.) *Optima Scythica, dein Cypria, postrema Aegyptia.* (hæc ut ante dixi perperam è Theophrasto expressa.) *Adulteratur maxime tinctura, idque in gloria regi Aegypti* (ut corrigat Cl. Salmasius) *asscribitur, qui primus eam tinxit: dividitur & hæc in mares fœminasque.* (Hæc iam gemmæ quam lapidem Lazuli vocant conveniunt, ut & sequentia.) *Inest ei aliquando & aureus pulvis, non qualis in Sapphirinis. Sapphirus enim & aureis punctis collucet. Cærulea & Sapphiri, raroque cum purpura. Optime apud Medos, nusquam tamen pellucida.* Vide quæ Cl. Salmasius annotavit ad Solinum pag. 201 & seq.

Addamus hîc è Zacuthi observat. LXXXIII lib. 1, *Historia*, inquit, *apud Hispanos trita, sed propter exteros non reticenda.* Inter auxilia celeberrima quæ ad dolosa ulcera & depascentia, præsertimque Gallica coercenda, eorum putrilaginem absumentam, utilia sunt,

sunt, hoc præsidium obtinet principatum, nam sua caustica vi, eorum malitiam & virulentiam infrænât, de cuius utilitate eximia nec aromatum diligentissimi scriptores, nec *Garzias ab Horto*, *Christophorus à Costia*, *Monardus*, imo nec *Clusius* ipse, in investigandis Indiarum arcanis laboriosissimi, nec alii fecere commemorationem ullam. Cuius historiam referre non gravabor. In novo Orbe, in provincia dicta Potosi, in civitate vocata *Lipis*, in asperis montibus oritur lapis, cui ab Incolis civitatis iuxta quam nascitur, est inditum nomen, quare vocatur *Lapis Lipis*. Hic intus colorem habet cæruleum Sapphirinum cum transparentia quadam. Durissimus est, sed in minuta finditur fragmenta. Gustu ita acris & mordax, ut si tantillum iuxta linguam apponas, excitato ardore illam exulceret. Affertur à multis mercimonii causa, venditur in taleolas redactus, ita ut si eum è longinquo videris, parum distare à merce illa, à Lusitanis vocata *Anil* & Belgis *Indigo* dicta, arbitreris: nisi quod *Lipis* clarum & transparentem sortitur colorem, merx vero illa aliquantulum obscurum. Demum hic lapis cætera sui generis medicamenta longe antecellit, si grana eius quatuor in tenuissimum pulverem redacta in unciis duabus aquæ rosarum aut plantaginis per horam maceres, & aqua hac quæ cærulea statim fit, ulcera mundifices: aquæ enim vi & mixtura, caustica & ignea eius vis lenitur & mitescit, Hæc ille. Observandum autem quod & Plinius scribat; de cæruleo optimo. *Vis eius in medicina, ut purget ulcera: Itaque & emplastris adjicitur: item causticis.* Porro frustula aliquot huius lapidis, dono accepta à Lusitano, attentius contemplatus, observavi colorem in illo dilutè cæruleum, ut scribit *Zacutus*, sed intermicant micæ quasi argenteæ, ut suspicer metal-

metallici aliquid illo contineri; quinetiam pauxillum viridis nonnullis partibus admixtum est: neque male convenit cum lapide Armenio. Cæterum non video cur Zacutus transparentem habere colorem dixerit, nam omnino cæcus est lapis.

CAP. XXVII.

De lapide Novacularum è Fr. Ximene.

FR. Ximenes lib. 10 parte 11 cap. XIII describit nobis quendam lapidem N. Hispaniæ hoc modo.

Cultellos aut novaculas, inquit, pugiones & alia mille generum instrumenta similia, quibus Indi antiquitus utebantur, tam ad usum belli quam scindendum alias res, antequam ferri usum nossent, solebant facere è lapide quem suo idiomate vocant *Iztli*: qui tres solet habere diversos colores, nimirum cæruleum, album & nigrum; licet omnes transparentes; & si auro aut argento includantur maximi fiunt, & sunt admodum pellucidæ, quin etiam in eis videntur rerum imagines haud secus quam in speculo optimo. Lapides hi è suis lapidicinis extracti, quarum magna est copia circa metropolin Mexico, finduntur in modicas partes sponte angulatas, & poliuntur aliis lapidibus magis duris & asperis: & cum certo instrumento quod haud dissimile est thecæ Scloppetæ, tenendo lapidem inter duos pollices pedum & cruribus inclinatis, artifices industria & impetu admirabili eruunt ab utroque latere, laminas crassas cum umbone in medio, & duabus aciebus æqualibus, paulo crassioribus quam sunt nostri cultelli, & latis digitum transversum aut paulo plus; quæ tam acutæ sunt & penetrantes acies, ut in mundo nihil acutius fingi possit; verum sunt fragiles, & facile dissiliunt in minutas partes, aut hebetantur.

tantur. Iſtis cultris ſive novaculis ligno inditis, ad modum noſtrorum gladiatorum, & firmatis illo genere gummi quod vocant *ϱζινacan cuitlatec*, formant gladiolos tam terribiles ut uno ictu hominem findant in duas partes, (modo ſit primus ictus, nam ceteri ſunt vani) tam acuta eſt acies illorum armorum, & tanta fragilitas. Ruptis gladiolis iſtis, eximunt novaculas, denuoque illas acuunt, & eis ſagittas ſuas aſperant, quibus lædunt atque occidunt hoſtes ſuos; ſueti enim ſunt præliari eminus arcu & ſagittis. Pulvis huius lapidis mixtus cum Cryſtalli pulvere mundat admirabiliter oculos & nubeculas diſcutit & alias maculas, & clarificat viſum.

Addit deinde alium lapidem, quem vocant *Tolteca iztli*, punctis nigris & rubris variegatum, cuius pulvis cum pulvere Cryſtalli mixtus eadem præſtat.

C A P. XXVIII.

De Fluoribus.

NON abs re fuerit hîc addere quæ Chriſtophorus Encelius breviter ſcribit de fluoribus lib. 111 cap. 1.

Fluores, à Germanis fluſſe, lapides ex fodinis ſimiles ſunt gemmis ipſis, ſed minus duri. Metallici vocant fluores, ſiquidem ignis calore ut glacies ſole, liqueſcunt & fluunt: ſuntque fluores quaſi contrarii metallis iſtis mediis ſeu remotis, qua in ſpiritus & aërem ſolvuntur. Theophraſtus ipſos ſi noviſſet, &c. συρφοῦς vocaſſet, quod fluxu in terra fierent. Sed credo ignotos fuiſſe omnino veteribus. Fallitur; nam Theophraſtus ſatis diſerte illorum meminit. Κατὰ δὴ τῶν πύρων τήκονται καὶ ῥέουσιν, ὡς περ οἱ μεταλλευταί. ῥεῖ γὰρ ἅμα τῷ ὄξει ὕδατι καὶ τῷ χαλκῷ καὶ σιδήρῳ καὶ ἡ λίθῳ ἢ ἐκ τῶν. Id eſt. Ad ignem igitur admoti nonnulli liquantur & fluunt; quales ii qui in metal-

lis

lis reperiuntur. Nam unà cum argento, aere ac ferro, fluit & lapis qui ex iis est. Ubi manifeste vides, fluores ipsi haud ignotos fuisse. Pergit deinceps Encelius: *Verum ut fluorum species agnoscas melius, propter studiosos more consueto subjiciemus. Rudimenta gemmarum, & similes gemmis sunt fluores, die flusse, noti in fadinis, sunt que*

1. Rubri coloris; videntur primo aspectu argentum quasi rubrum rude; quanquam & hoc interdum translucidum apparet. Videntur etiam esse Carbunculi: sed perspicui languidius resplendent. qui vero non translucent, vel eo ipso distinguuntur à Carbunculis. Omnis autem generis fluores quam primum ignem senserint, disfluunt. Carbunculi vero igne non liquefcunt. Hæc sumta sunt ex Agricola Bermanno, sicut & superiora, nisi quod Agricola diserte non dicat Theophrasto fluores ignotos fuisse.

2. Purpurei coloris dilutioris. Videntur esse Amethysti viliores (in edito malè viridiores) quales in Bohemia reperiuntur multis locis, & certe non multum dissimiles eis sunt, quare vulgus his illuditur; deinde Amethystos non novit. Nequam annulis inserunt, & vendunt pro Amethystis.

3. Candidi coloris. Videntur esse Crystalli.

4. Lutei coloris. Videntur quasi Topazii esse.

5. Cineracei coloris.

6. Subnigri coloris. Addit Agricola in Bermanno: quinetiam quibusdam violaceus est color, aliquibus viridis, aliis flavus.

Est autè fluorum usus; dum metalla excoquunt, illos adhibent, & injiciunt. Reddunt enim materiam in igne fluidiorem, perinde ac lapidis genus quod è pyrite conficitur. Ex talibus fluoribus credo fierent optimi colores, si quis tentaret.

Agricola lib. v de Natur. Fossil. Eorum tria sunt genera: unum gemmis simillimum translucidis: alterum eis

non multum simile. Nam plerumque non pellucet, raro ex aliqua parte, rarius totum. Illud vero sparsum reperitur in argentariis & ceteris metallis. hoc in propriis venis sepe copiosum. Tertium est ex quo conficitur vitrum: quanquam & iam ex aliis duobus potest confici. Nec vero primi generis lapilli pellucet modo, sed etiam resurgent: eisque color idem qui gemmis insidet. Nam alii sunt similes Crystalli, alii Smaragdi, alii Prasii, alii Cyani, alii Amethysti, alii Hyacinthi, alii Carbunculi, alii Chrysolithi, alii Mori, alii denique aliarum gemmarum, atque ab iis mollitudine tantum differunt. Ex eo autem quod dicit, ex tertio genere vitrum confici; & Plinius ad eundem modum lib. 36. cap. 26 dicat de vitri confectione: simili modo & calculi splendentes multifariam cepti uri; non etiam Plinio ignoti fuisse videntur fluores, licet hoc nomine non designet.

De

L A P I D I B U S .

Libro superiore egimus de lapillis qui gemmarum nomine, aut suo, aliquam dignationem habent: nunc quedam adjiciemus de ceteris lapidibus, ordinem Boetii sequentes, & tantum annotabimus ea quæ aut ille non satis explicavit aut præterivit: aut quæ ab aliis melius explicata invenimus, atque propria experientia didicimus.

C A P U T I.

De Stellari lapide; Asteria: Lapide Bufonis.

DE Stellari lapide agit Boetius lib. 2. cap. 145 & seq. & exhibet duas species, quarum Icones dederat Gesnerus, de figur. lapid. cap. 11. & addit: Aliquando in hoc lapide non Stellæ sed rosæ conspiciuntur. Huius Icones hic adiungendas iudicavi, ne quid harum rerum curiosi desiderarent. Ferrantes Imperatus vocat hos lapides Porofos lib. xxiv. cap. 24. & distinguit in Stellarem maiorem atque minorem: & eum quem dicit Filicis frondes imitari. Subjicit Boetius cap. 148 descriptionem Asteriæ veræ seu Stellaris lapidis, & addit Icones à Gesnero expressas. Camdenus in Provincia Lincolnensi, agens de Castro Belyoir: sub

hoc inveniuntur, inquit, Astroites lapides, qui Stellulas in vicem connexas representant, in quibus radii eminent singulis angulis quini, & singulis radiis media cavitas subsidet.

G

A

A victoria hic lapis apud Germanos nomen invenit, quod (ut est apud Agricolum lib. VI. Fossil.) putant illum qui gestaverit, causam obtinere & hostes vincere. An tamen hic noster, ut ille Germanicus, in aceto positus se loco moveat, & in orbem nonnihil torqueat, mihi nondum experiri licuit. Fefellit Camdenum summum virum ambiguitas nominis, nam Agricola tribuit quidem hunc motum Astroiti, sed intelligit Stellarem lapidem paulo ante descriptum; hunc autem vocat Asteriam, qui cum ponderosus sit & metallicæ substantiæ non videtur idoneus huic passioni. Idem Camdenus scribit & in Warvicensi provincia reperiri prope Sgugburie, & dominos illius loci in digma suum gentilitium transulisse.

Lapidem Bufonis seu Garatronium describit Boetius eodem lib. cap. 149. & seq. Icones autem à Gesnero acceptæ sunt, qui de figur. lapid. cap. XII. sub finem de illis ita scribit: *Batrachite vel Crapodine vulgo dicti lapides, à Bufonibus, quorum capitibus eos contineri persuasum est. Sunt autem eius species tres exhibitæ, magnitudine differentes: figura hemisphærica, cavi intus, foris convexi: quartus maior & oblongior est. Ceteros fere Krottensteyn, id est, Bufonis lapides nostri vocant. Quartum qui rarior est, audio Slangensteyn oder grosser Krottensteyn vocari, id est, serpentium lapidem, tanquam Ophitem dicas. Tertium minimum minusque cavum Calvarie Bufonis nomine ab Hieron. Cardano accepi. Sed in huiusmodi lapidum nominibus magna passim varietas & incertitudo est. Et alio loco: Georg. Agricola lib. V de Natur. Fossil. Brontiam simul & Ombriam Germanicè interpretatur gross Krottenstein, id est, Batrachiten vel Chelonitidem maiorem: & Donnerstein, id est, tonitruum lapidem: & Wetterstein, id est, Tempestatis lapidem. Eisdem vero tribus nominibus Cerauniam quoque interpretatur, nisi quod à levitate differentiam addit, cum Ombria*

*Brontiaque non sint Leves, sed partibus quibusdam inaequales, aliis eminentibus, aliis humilioribus. Nos plura de his omnibus, minori vero imprimis scripsimus in lib. de Quadripedibus oviparis, cap. de Ranis Rubetis G. Sed quia Boetius alibi de singulis distinctim agit, plura hic non dicemus, nisi bene ab ipso observatum esse, hos lapides omnino esse distinguendos, & nomen lapidis Bufonis omnino referendum esse ad illos quatuor, quorum Icones à Gesnero sunt expressæ. Itali vocant *Pietra della Vertigine* aut *del Respo*. In Thesauro gemmarum Italicè edito sub nomine Accademici Ardentis Aetherei cap. xxviii, postquam Auctor varios colores & figuras huius lapidis descripsisset, addit. *Substantia illius est quasi vitrea, durissima, relucens, quasi è terra cocta & invitreata facta esset sine transparentia. Et interius continet lapidem vel saxum loci in quo nata est, nisi industria fuerit excavata, quod haud difficile est. Hæc gemma, quemadmodum propria experientia observavi, nascitur in scopulis quorundam marium Franciæ, Sardinia & Maioricae, forte & alibi: in parte scopuli aut littoris, quæ à fluctibus pulsatur, reperitur saxum album, quasi calcinatum & satis durum, verumtamen fragile; quod homines gnari percutientes massis aut malleis ferreis, comminuunt in partes minutas, & inveniunt in illo has gemmas, ad eundem modum quo Ostreas, quas vocant *Dactylos*, in saxis scopulorum sub fluctibus marinis & in fundo maris. Præcipuam illius virtutem prædicat contra vertiginem capitis, si parti dolenti applicetur, aut brachio: minus compertam, contra pleuritidem, deliquia animi & morbum Caducum. Docuit me Vir Nobilissimus Wilhelmus Bozwellus Serenissimi Regis Mag. Britan. res Agens apud Illustr. & potentissimos DD. Ordines generales Confæderati Belgii; hanc gemmam si ardenti Candelæ propius obijciatur, eam sensim extinguere, quod sæpius fuerit**

rit expertus, sed gemmam paulatim nonnihil corrumpi & veluti rugas contrahere.

Sed observandum, Garatronium male confundi à Boetio cum lapide Bufonis, cum Ferrantes Imperatus diversum faciat, uti revera est. quem lib. xxiv. cap. 25. ita describit: Garatronius in lineamentis nonnihil similis est Marmoris scripto, sed differt colore, qui in Garatronio est Ochrae, aut Purpureus, in Marmore vero niger & albus: & est lapis multum aestimatus propter pulchritudinem figurarum similium ductibus Arabicis, coloris aurei in campo Purpureo: quia ab Asiaticis receptus est in ornamentum corporis, & ex illo fiunt manubria gladiatorum. Demonstrat manifeste concretionem suam è mixtura putavinum cum terra, cui supervenerit succus petrificans coloratus. Unde lapide polito, è substantia putaminum oriuntur tractus, & è terra quae illa continet, campus. Diversitas autem coloris, qui in tractibus est Ochrae Clarae in Campo purpureo, oritur ex inaequalitate subiecti, quod diverse illum recipit, unde in putaminibus cernitur color clarus, dilutus, qui in terra est saturus & obscurus. Calcinatur hic lapis Ex quibus patet magnam esse differentiam inter Garatronium & lapidem Bufonis, neque debuisse confundi.

C A P. II.

*De Corallio, Pseudocorallio, & aliis quibusdam
Plantis quae lapidescunt.*

DE Corallio satis diligenter tractat Boetius lib. 2. cap. 152. & sequentibus, ubi & Icones videre est à Gesnero acceptas, cap. x. de fig. lapid. Deinceps cap. 157. agit de Pseudocoralliis natis. Scripsit & accuratè de Corallio And. Matthiæolus in Dioscor.

scor. lib. v. cap. 97. & alii quoque; quare supervacuum duxi hic plura de utroque addere.

De aliis quibusdam plantis marinis quæ lapidescunt ita scribit Gesnerus de fig. lapid. cap. xi. Inter plantas quæ in mari aut maritimis locis, saxis, testis aut aliis nascentes lapidescunt, nobilissimū est Corallium: de quo & cognatis ei proximè dictum est. Ignobiliores vero ac minus notæ sunt, de quibus deinceps paucis agemus. De Buxo & Quercu quæ glebis bituminosis adnascuntur vide supra & mox à c. ix principio. Corallina, Iuncus, Laurus, Olea, Phycites, Thymum cap. vii. memorantur.

1. Lithophyton marinum cum spongiola enascente ab eadem radice.

2. Lapis spongiæ cum folio herbæ cuiusdā marinæ per cavū eius transeunte. Arbusculam hanc marinam à Io. Bauhino f. medico diligentissimo accepit: videram autem prius & collegeram similes in mediterranei maris Galliæ lit-

tore. Species eius duæ sunt: quæ hic repræsentatur, omni ex parte albicat foris, hoc est, crusta quadam alba ex limo: quæ ad lapideam fere, sed molliorem & arenaceam, si dentibus mandas, friabilemque substantiam accedit. Alterius crusta, in quibusdā partibus, rubri seu purpurei coloris est: unde nonnulli Coralliis cognatam plantam esse suspicati sunt. Constant autem partes illæ purpureæ crusta multo crassiore & tuberosa. Utraque lignum intus nigricans, durissimum & sine medulla habet, Cytisi fere ligno simile. Crusta aspectu aspera est, ut Piceæ rami, cui folia deciderunt relictis vestigiis. Vestigia hæc in priori specie prominent modice ab omni ramulorū parte, rotunda cum puncto cavo seu centro, acetabulis minimis similia: inest autem singulis minimū

quid ruffum ceu vermiculus multipes. In altera, si bene memini, cava sunt, siue natura, siue quod defluxere. Cortex non alius præter crustam quam dixi. Ligni duritiem si spectes, Quercum marinam dixeris aut Ebenum Cytisumve: si aspera rugarum vestigia, Piceam aut Ericam marinam. Huius generis arbusculæ, aliæ suas virgas recta in sublime tendunt: aliæ in transversum etiam. Ponemus etiam alias Icones in Historia stirpium. Hæc dum scriberem, epistolam ab amico accipio, de hac ipsa planta in hæc verba ad me scribentis: Fruticem hunc marinum in littore Baiano, incolæ vocant *Parman* sua lingua; quem cum rei herbariæ peritissimis viris ostendissem, alii aliter, Corallium imperfectum, A-darcem, Antipathes, Autolides Aristotelis appellabant. sic ille. Sed cum aliæ etiam similes multæ huiusmodi plantæ reperiantur, quæ licet in superficie lapidescere videantur, intus tamen ligneam aut herbaceam naturam perpetuo retinent, vel omnes illæ Corallio (cuius & Antipathes species est) cognatæ erunt, quod non probo: vel potius sua cuiusque generis forma fuerit, & singulæ facultatibus inter se differentes, crusta singulis è limo aliavæ causa externa annascente. Corticem an huiusmodi arbusculæ initio habeant, qui crustæ postea concorporetur & ab ea corrumpatur, quærendum est diligentius. Verum quia hæc plantæ propriè ad hanc materiam non pertinent, plura de iis non ascribam: sed persequar de lapideis plantis quæ huc referendæ sunt: tantum adhuc unum addam. Pseudo-coralium nigrum (loquitur de eo cuius Icon extat apud Boetium cap. 156 litera B. notata) hanc plantam dixeris: intus enim lignum transit per omnes partes: foris substantia fere lapidea est, crassa & tenacissime annata, non ita mollis ac friabilis ut præcedentium.

Cutem

Cutem extimam si adimas & expolias, nigro colore pulchrè nitebit. Hactenus Gesnerus. Sunt aliæ plantæ profus lapideæ, ex arenis concretæ, quæ nihil lignei in se habent, sed è petris enascuntur, quarum varia est forma, de quibus hîc dici poterat, sed longiorem tractationem requirunt, quare consultius putavi peculiari Cõmentario illas servare. Hoc tantum addo, duras quidem esse, & digito percussas sonum edere instar Parii marmoris, sed admodum fragiles. Suntque maximam partem candidissimi coloris, nonnullæ & cinerei.

C A P. III.

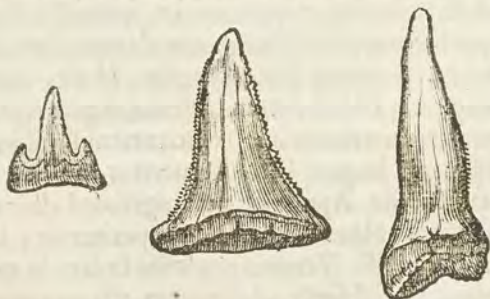
*De Glossopetra: Alectorio lapide; Chelidonio
& Dracontia.*

Glossopetram describit Boetius cap. 186, & adjicit Icones à Gesnero editas, de figur. lapid. cap. xiv. Operæpretium autem fuerit ascribere hîc quæ Gesnerus ibidem tradidit.

In tribus hisce formulis, inquit, quæ notantur literis A. B. C. lapides exprimuntur, quos Glossopetras appellamus, aliqui Lamiarum dentes, Cardanus Glottides, Germani Naterzunglin, id est, Natricum linguas. Glossopetra nigricans, inquit Agricola, Germanis natricum lingua dicitur: cui similis non est, sed magis linguæ Pici. Reperitur in terrâ aluminosa. Sicille. Apud nos non nigro, sed albicante in roseo fere colore & splendido reperiuntur, saxis interdum inclusi. Veneno præsentè sudare in mensa creduntur: sed facile ad vaporem alii quoque læves & præduri lapides sudant. Differunt colore, magnitudine, figura. Alii dentatis aut ferratis sunt marginibus, alii lævibus. De eo qui in A. formula exprimitur, plura leges in volumine Aquatiliæ no-

stro, ubi de Cane Carcharia & Lamia agimus pag. 210. In formula C. ad numerum primum expressus lapis, similis est cæteris substantia, duritie & splendore; sed avis alicuius, Merulæ fere rostri superiorem partem præ se fert, minor cæteris, & vero Lamia aut Carchariae denti (qualem Petrus Coldebergus Pharmacopœus Antwerpianus ad me misit) simillimus: Unci retro eminentes, dentis veluti radices sunt: aut si quis ad linguæ similitudinem referre malit, ossi Hyoidi bipartito quod linguæ animalium subditur non dissimiles. In eadem formula media figura Glossopetram longiusculam & sine radice sua repræsentat. Tertia vero lapidem Cornu serpentis à quibusdam dictum: quo nomine figuram hanc Georgius Sittardus medicus sane doctissimus & longiore vita dignus Norimberga olim ad me misit.

Porro Glossopetris aut color est candidus & splendens, qualis revera est dentibus: aut cæruleus dilutus: nigro colore non memini me vidisse. Reperiuntur & aliis figuris, quam quæ à Gesnero positæ fuerunt, quarum quasdam hîc addimus.

Operæpretium quoque iudicavi adiungere Iconem veri dentis Lamia, ut de similitudine iudicari possit; Sane cum hoc quæ sunt in hoc genere latiores, optime conveniunt.

Alectorium lapidem describit Boetius cap. 169. & Chelidonium cap. 170. Utriusque autem Icones dedit Gesnerus de figur lapid. cap. vi. quas hic adiungendas curavi.

De Alectorio ita Agricola lib. vi. de Nat. Fossil. Alectorix ex gallis gallinaceis nomen duxerunt. Et enim, quanquam raro, in eorū atque etiam castratorū ventriculo & jecore gignuntur Sed in Iecore plerumq; maiores. Nā nuper in capo inventus est longus uncia, latus digitū, altus fescuncia. Inferior pars quę latior, humiles habet cavernas: Superior, quę angustior, ad dexteram extuberat; ad lævā humilis est & fusca: cū reliquū eius corpus in fusco candidū sit. At in ventriculo reperti non raro fere figura sunt lupini, magnitudine eiusdem aut fabæ, modo in cinereo candidi; modo fusci coloris, sed diluti: nunc vero Crystallina specie, sed coloris obscuri, quę venulas interdum habent subrubras.

Locus Plinii lib. 37. cap. 10. de Draconite sive Dracontia, ita corrigendus est: *E cerebro fit Draconum, sed videntibus abscisso nunquam gemmascit invidia animalis mori se sentientis: Igitur dormientibus amputant.* Pro eo quod legitur in editis *viventibus*: ita enim legendum liquet ex eo quod sequitur è Sotaco; spargere somnifera medicamenta & ita præcidere, nimirum Draconi soporato. Vide quæ Cl. Salmasius annotavit ad Solinum pag. 388.

Non possum autem prætermittere ea quę Io. Gropius Becanus noster de Glossopetris doctissime

commentatus est. Originum Antwerp. lib. III. Ad eandem causam, inquit, dentes illi in fossis (loquitur de fossis Antwerpiae) inventi, referendi sunt, qui Carchariae dentibus ad amussim respondent, nisi quid de terra, in qua diu iacuerunt, pro candido pullum colorem videantur traxisse; in his aliqui sunt ferrati, aliqui citra ferram in acumen tendunt: Omnes tamen acutissimi. Sed quia pauci sunt, qui Carchariae Canis dentes viderunt, fit ut non dentes, sed lingua serpentine vulgo nominentur; quibuscum tamen nihil habent similitudinis. Huius generis sive dentes sive linguas è fossis circa Antverpianam frequenter extrahunt minore miraculo, quod piscem cuius dens videri queat, non agnoscant, alioqui clamaturi, Carcharias hic olim habitasse. Quibus lapides hi lingua videntur, glossopetras eas nominarent. Pari ratione buglossum lapidem illum vocabimus, qui similiter è fossis urbis nostrae est extractus. Huic longitudo sesquicubitalis; Latitudo qua maxime patet, dodrantem aequat, paulatim in cuspidem obtusam, ad linguam formam producta: colore & durinci basaltem refert, pondere ferrum: parte sui latiore & crassiore foramina duo habet ea amplitudine, qua in Calyaria equina oculorum cavitates videntur, cetera lingua bubula non dissimilis ut merito vel ab ea, vel ab ingenti magnitudine buglossus appellari posset. Cuius rogo marinae belluae, & quod os in hunc lapidem transfuisse dicemus, si omnia id genus ad animalium partes sunt revocanda? Ego certe nulla invenio nec fuisse quidem opinor, non magis quam animal aliquod fuisse cuius vel lingua vel dens glossopetra dicatur. Nam quamvis his locis non longo intervallo à mari distitis suspicari quisquam posset Carchariae dentes esse, non tamen idem sibi persuaderet in colle illo qui Aquisgrano imminet tantum id genus piscium fuisse, quantum fuisse de glossopetrarum copia coniectari deberet. Generantur haec in terra, perinde atque alii infiniti generis lapides, nihil cum vivis animantibus habentia commune.

CAP. IV.

De lapidibus qui serpentes referunt: de Ovo
Anguino.

Gesnerus de figuris lapid. cap. xv. dat Iconem lapidis, de quo ita scribit.

Lapis huiusmodi non multo maior quam hinc apparet, inventus est in monte quodam Helvetiæ, serpentis in spiram revoluti effigie, ita ut caput in circumferentia promineat, extremavero cauda pro centro sit. Erat & alia pars lapidis, foris ex a-

liqua parte ambitus tanquam alterius maiusculi serpentis minorem hunc ambientis: quam in hac figura non addidimus, quod fracta esset. Hic lapis apud me est, satis durus & fuscus, inferiore parte planus & informis, nisi quod uno in loco serpentini corporis breve indicium apparet. Hæc ille.

Agricola lib. vii. de Nat. Fossil. Ad Babemburgum nobile Franciæ oppidum in saxo calcis inveniuntur lapidei serpentes parvi, & lacerti.

Camdenus in descriptione Magnæ Britan. primum in Provincia Sommerfettensi: Secundum eundem Avonam, inquit, (qui hic Limes est inter hunc & Glocestrensem agrum) in Occidentali ripa *Cams-ham* cernitur, à Keina Britannica virgine sanctissima denominata, quam serpentes in lapides mutasse superioris ævi credulitas multis persuasit, eo quod eiusmodi ludentis naturæ miracula ibi in latomiis nonnunquam inveniuntur. Vidimus enim lapidem hinc

hinc delatum serpentis in spiram revoluti effigie, cuius caput imperfectius in circumferentia prominuit, extrema cauda centrum occupante. Sed plerisque caput abest. Deinde in provincia Eboracensi: Iuxta ad *Huntlii Nalb* littus quod longo tractu iacuit apertum, in cautes celsius surgit, & sparsim ad earum radices iacent saxa, varia magnitudine tam asfabre spherica figura à natura efformati, ut globi artificis manu in maiorum tormentorum usum tornati videantur. In quibus effractis inveniuntur serpentes saxei suis spiris revoluti, sed qui plerique capitibus destituti. Tertio in parte eiusdem Provinciae quæ appellatur *North Rhiding*: Lapidés hîc inveniuntur, serpentium in spiram revolutorum effigie, naturæ ludentis miracula, &c. Hæc ille. Observant alii horum alios armatura tectos esse, & splendere instar Orichalci; qualè nuper ex Anglia accepi, elegantissime omnibus partibus efformatum. Accepi & superioribus annis à Nobilissimo amico eiusmodi lapidem, eiusdem coloris cum illo quem Gesnerus descripsit: substantia autem quæ ambit & nonnullas partes tegit similiter dura est & in medio pene protuberat. Didici, terram illam lapideam ambientem, ferventi oleo coctam demi posse, sed non ausus sum illud experiri, ne & serpentem in spiram convolutum corrumperem: in eo perfectior est illo Gesneri, quod utrinque spiram exactè repræsentat. Andreas Cæsalpinus lib. 2. cap. 44. scribit, in agro Senensi locis sterilibus & cretosis reperiri lapides qui vermiculos terrestres imitantur, colore candido; substantia gypsea: qui si frangantur, intus globuli inanes veluti ampullæ spectantur, assidue tenuiores prope caudam. T. Bartholinus lib. de Unicornu cap. 37. cum egisset de Conchyliis lapideis, addit: Quo spectant serpentum integra gyrateq; corpora,
qua

qua linguas qua oculos, dorsumque, Melitæ in pe-
 tram conversa; de quibus in mea de Glossopetris dis-
 sertatione sententiam tuli. Fuertint ergo hi superi-
 oribus perfectiores, quod etiam capita serpentū re-
 præsentent: cum Anglicos illos omnes fateantur ca-
 pitibus destitutos esse. Credit enim vulgus hodie-
 que, S. Hildam Abbatissam virga sua serpentes illos
 profligasse & præcipites dedisse de rupibus in ma-
 re, atque eo casu capita ipsis esse defracta.

Ovum anguinum describit Boetius cap. 174. &
 Iconem illius affert à Gesnero acceptam, qui de illo
 ita scribit: Lapis hic admirabilis inventus est in agrī
 Tigurini torrente, quem *Tosam* nominant, pugno
 maior paulo, unciarum XXI pondere, è fusco albi-
 cans, intus vero, si scalpatur, candidus: mirè durus,
 foris præsertim: ambitur enim ceu crusta silicea: in-
 tus paulo mollior: figura ei lenticularis vel globi di-
 midiatī. Utramque speciem apud me seruo. A
 basi quæ plana & lævis est in medio, ut ad 2. nume-
 rum apparet, quina veluti caudæ serpentium aut la-
 certorum, versus superiorem partem elatæ paulatim
 attenuantur. Interstitium autem quodque inter duas
 caudas, duos acetabulorum, quæ ceu verrucæ quæ-
 dam eminent, ordines habet. Hoc sane ovum an-
 guinum Plinii videtur, descriptum ab eo pluribus
 lib. 29. cap. 3. An vero aliqua sit cognatio cum Bron-
 tiis ab Agricola descriptis lib. v de Nat. Fossil. non-
 dum exploravi. Hæc ille.

Locus autem Plinii ita se habet: *Est ovorum genus in
 magna Galliarum fama, omissum Græcis. Angues innu-
 meri æstate convoluti, salivæ faucium, corporumque spumis,
 artificii complexu glomerantur. anguinum appellatur. Dru-
 ida sibilis id dicunt in sublime iactari, sagoque oportere in-
 tercipi, ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo: ser-
 pentes enim insequi donec arceantur annis alicuius inter-
 ventu.*

ventu. Et post pauca: vidi equidem id ovum mali orbiculati modici magnitudine, crusta cartilaginis, velut acetabulis brachiorum Polypi crebris insigne. Missis fabulis, descriptio cum Icone bellissimè convenit.

Capite 175. tractat Boetius de lapide Carpcionum, qui potius ossiculum est dicendus, neque in hac historia memorari debebat: sicuti nec oculi Cancrorum, de quibus agit cap. 176. Memini me ab Illustr. Viro Iosepho Scaligero audivisse, singulare esse remedium adversus calculum, si eximantur sole per signum Cancri meante.

C A P. V.

De Umbilico marino, lapide Caimanum, & aliis.

DE Umbilico marino agit Boetius cap. 177. qui potius testa est quam lapis & revera operculum testaceorum animantium, & pro diversitate eorum diversæ molis & figuræ. Adiungo Iconem maioris,

plana facie; nam convexa nihil memorabile ostendit. De his loquitur Victor de Caligula agens: neque

que secus contractis ad unum legionibus, specie in Germaniâ transgrediendi conchas umbilicosque in ore maris Oceani legi iussit, &c. Sed quia magno errore hæc opercula testacea in lapidum classẽ admiffa sunt, plura de iis non dicam. Sicuti neque de lapide Caimanum, de quo agit cap. 178. aut Palumbarum, de quo agit cap. 179. aut Porcino, de quo cap. 180.

De lapide Cenaar agit cap. 181. ex quo dicit pocula fieri in China; de quo, licet plures commentarios de rebus Chinensibus legerim, nihil hæctenus potui observare.

Lapis Malacensis quem describit Boetius cap. 182. haud dubio idem est cum Porcino, quem describit cap. 180. uti accurate conferenti utriusque vires & substantiam, liquido patebit.

De lapide Bulgolda agit Boetius cap. 183. & citat Ferdinandum Lopez lib. 1 Historiæ Indiæ: qui cap. XLVI in editione Castellana, agens de muneribus quæ Rex Cochini largiebatur Portugallorum duci, ita scribit: *una piedra del tamanno de una avellana. la qual se cria en la cabeza de un animal, à quien los Indios llamanor Bulgoldalf (de las quales se hallan muy pocas) que aprovecha contra qualquier genero de ponçonna.* Id est: unum lapidem figura nucis avellanæ, qui nascitur in capite animalis, quod Indi vocant Bulgoldalf, (reperiuntur autem paucissimi) qui proficit contra quæcunque genera veneni. In aliis autem scriptoribus nihil hæctenus aut de hoc animali aut de lapide potui observare.

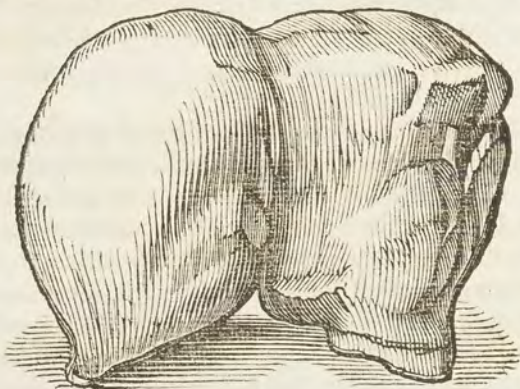
De lapide sanguinali satis diligenter agit Nic. Monardes cap. 36. apud Clusium, uti & de Manuali, eodem capite.

De lapide Hysterico iam ante egimus.

C A P. VI.

De lapide Manati, Perca, Limacis, Tuberonum, Bezgar.

Lapidem Manati describit Boetius cap. 187 ex Oviedo & Clusio. Qui perperam confunditur cum lapide Tuberonum, uti statim dicam; neque proprie lapis dici potest, sed potius os durissimum instar lapidis. figura autem ut plurimum talis est, qualem hic exprimi curavimus. Observandum autem

quod annotat Franciscus Ximenes: dicunt, inquit, præterea lapides exemptos è masculis, opitulari maribus; fœminis vero è fœmellis. Oviedus lib. 13. cap. 19. monet; ut quis rite utatur hoc lapide, opus esse ut primum uratur & in pulverem redigatur, sumaturque pondere dimidii regalis è vino aut aqua mane à ieiuno.

De lapide Percae quem describit cap. 188. nihil addo, nisi quod ille quoque sit osseus: similes autem reperiuntur in piscibus quibusdam marinis, quorum Icones expressit Gesnerus, de fig. lapidum cap. XIV. dicit.

dicitque potissimum reperiri in capitibus Afellorum generis.

Lapidem limacis describit cap. 189. de quo nihil habeo quod addam.

Lapidem Tuberonis describit cap. 190. verum in hoc describendo duobus modis erratum est. nam primo male confunditur Tuberon piscis, qui non alius est quam Canis Carcharias aut Lamia, cum Manati; saltem lapis qui hic describitur, & cuius sunt vires quæ hic prædicantur, eximitur è capite Carchariæ piscis, quem nostrates vocant Heye, supra oculos & quasi in fronte: deinde non recte lapis appellatur, cum sit mollissimus, candidissimus, friabilis instar pollinis, qualem sapissime à nautis nostris accepi, & multa experimenta & ab aliis didici & ipse cepi, in iis qui gravissime morbo nephritico laborabant; exigua enim quantitate sumtus cum liquore aliquo convenienti dejicit arenulas & lapillos quoque ita valide, ut dubitem an interdum tutum sit illum sumere, præ metu ne ureteres obstipet; saltem summa cautio est adhibenda.

Denique lapides Manati, qui sexu distinguuntur, tantum differunt colore, siquidem alii sunt plane candidi, alii dilute rubentes, colore qualis est sanguinis multa aqua diluti: atque hos sæmellos vocari arbitror, sicut illos masculos; neque tamen credo virtutes esse diversas, aut huius discriminis rationem esse habendam.

De lapide Bezoar satis diligenter scribit Boetius cap. 191. & seqq. ad quæ nihil addo, nisi variis figuris nasci pro figura eius rei cui crustæ annascuntur, cuius multa exempla dare possem si operæpretium esset.

Franciscus Ximenes parte prima lib. IV, cap. XX, in quo tractat de variis speciebus Ceryorum & Ru-

114 DE GEMM. ET LAPIDIB.
picararum & lapide Bezoar, sub finem ad-
iungit:

Reperiuntur quoque in hac Nova Hispania lapi-
des isti fossiles, quos Arabes item nominant Bezoa-
res, ob virtutem quam habent contra venena, in-
primis in fluvio *Detzhuatlan*, ubi varii reperiuntur &
diversarum formarum, qui descendunt cum aqua è
montibus, in quibus est magna copia Boli Armenę;
verũ non videntur alii illi lapides, quã quos Arabes
dicunt nasci in angulis oculorũ eorundem anima-
lium quæ supra diximus, quando se præcipitant in
fluvios postquam comederunt serpentes, quos ex
antris suis elicuerunt halitu aut alia facultate nobis
occulta.

Ad hæc ostendunt Indi lapillos parvos, quos inve-
niunt in vulvis quorundam Corvorum, eosque ge-
stant ad faciliorem partum.

C A P. VII.

*De Aëtite, & Callimo, Geode, Enhydro, at-
que Enorchi.*

DE lapide Aetite satis diligenter agit Boetius ca-
pite 196. & seqq. & dat illius tres figuras. qui-
bus plures alias addidit Tollius noster è Ferrante Im-
perato, lib. xxiv. cap. xix. qui ita distinguit, ut prio-
res vocet Aëritas Geo-

des : secundos Aëtitas
gravidos altero Aetite:
tertios Ventres Crystal-
linos, ab aliis dictos
Enhydros : adiungam
tantum unius Aegyptiæ,
ut ferebat ille à quo ac-
cepi: quanquam credam,
potius

LIBER SECUNDUS. III

potius Arabicum esse Plinii, siquidem & durissimus est & subrutilus, sed an durum lapidem in alvo contineat ignoro, saltem sonitu non prodit. De Callimo porro agit Boetius cap. 200. de quo Gesnerus

cap. xi. de figuris lapidum: Callimo, inquit, invento in Geode, miræ imagines impressæ fuerunt: quarum Ge. Fa-

bricius & figuram in annulo, quæ hic exprimitur & descriptionem ad nos misit. Callimus, inquit, hic fere lupini est magnitudine, forma eius rotunda & oblonga: corpus partim pellucidum ut Crystalli: partim nebulosum ut Sardæ, aut gemmæ quam vocant Huiæ. Inventus est lapillus in Geode grandi, qui inclusos fluores varios habuit, sed in medio iacuit separatus: ita ut argentum capillare aut in lapide aut pyrite invenitur, quasi impositum sit & pars corporis integri non sit. Igitur & forma & translucidas & locus τὸ μυστήριον per se admirationem movent, sed multo magis sunt impressæ à natura imagines admirandæ: ex una enim parte lapillus, in latus sinistrum versus, duas refert facies, & tertiæ veluti umbram; primam monacho similem cum cucullo, alteram viro grandi imberbi, tertia ut umbra non cognoscitur. Versus in latus dextrum, unam tantum faciem habet priori non dissimilem quæ cucullata est: qua vultum convertit, ea pars lapilli pellucet instar lunæ gibbosæ seu (ut Lactantius) concavæ, quæ Græcis ἀμφίπτυον dicitur. Curavi autem includendum eiusmodi fundæ quæ in annuli supremo converti potest, ita ut utrimque considerari possint insculptæ naturæ artificio imagines. Georg. Agri-

colæ descriptio in lib. v. Fossil. editionis posterioris paulo est alia. Verum & ipsa converso aliis modis lapillo, à vero aliena plane non apparet. Hanc in exiguo corpore varietatem, nullus artifex satis expresserit. Hæc ille.

De Actita vide Gesnerum de fig. lapid. fol. 10. verso; & 11. Geodes inquit hic lapis proprie dicitur cum terram continet: Actites cum lapidem aut arenam, (etsi hoc nominum discrimen non semper servatur) aquam si contineat, Enhydros vocabitur. Reperitur in aliquot Germaniæ locis & in Gargano Apulia monte: Unde etiam allatas eius species tres Val. Cordus in Sylva variarum observationū quam cum reliquis eius operibus edidimus) describit. Qui insunt lapilli si forte adharescant, non sonant: sed soluti duntaxat. Solvuntur autem ætatis progressu, ubi interiora magis siccata fuerint, & lapides veluti maturuerunt. Et post pauca: Geodes Misnensis oblongus, continens harenam induratum, inventus est in Ludo illustri Misnensi, cum effoderetur vinaria. Impositus aquæ stridorem varium emisit. Huius quidem picturam Kentmanus ad me dedit, digitos quatuor latam, longam vero sex: colore rubiginis quæ radi cæperit, &c. Enhydros est rotunditatis absolutæ, in candore levis, sed admodum fluctuat intus in ea veluti in ovis liquor, Plinius. Vidi ego lapides plane rotundos, magnitudine & figura, avium quarundam ovis persimiles, maculosos (nihil labat memoria) ut coturnicum ova: quos qui habebat, ad faciliem reddendum partum conducere persuasus erat.

Antequam ab hac materia abeam, non possum omittere quod à Goropio nostro narratur lib. 111. Originum Antwerpianarum. In Littore Anconitano, inquit, saxa magni ponderis, quinquaginta aut plu-

plurimum etiam librarum, è mari trahuntur: his colos & constitutio exterior ea est, quæ lapidi Aetitæ, rudis nimirum, & non difficilis læsu aut tritu: interior vero crusta aut tunica dura est, & quæ poliri possit haud secus atque interior Aetitæ tunica: colore etiam subcæruleo, ne hac quidem nota ab Aetite discedens. Rumpuntur hæc saxa maioribus malleis ferreis, magna vi impactis: non quo intus, ut in aquilæ lapide alius calculus inveniatur; sed quo pisciculi delicatissimi extrahantur eiusdem generis cum solenibus, quas Cappas longas Veneti appellant; sed eo delicatiores, quod non aqua marina, sed rore quodam tenuissimo, per lapidem imbibito, pascantur. Hi plures numero, ad viginti, modo plures, modo pauciores, ita saxo includuntur, ut singulis suus sit nidus, ad magnitudinem & figuram piscis omnibus lineamentis respondens. Inter nidos saxeo interstitio relicto, ex his veluti è vaginulis rupto lapide eximuntur integri Solenes, ad palatum & lumbos delicatiorum plurimum facturi. In his ergo solidissimis saxis, in quibus aqua nulla, nullus liquor invenitur, præter eum quem piscis continet, non figura modo Dactyli sive solenis, sed vita etiam & omnis pisciculi laus perficitur & absolvitur, melior ut multo sit, quam si in ipso mari extra lapidem natus fuisset. Fortun. Licetus in Lithosphoro suo cap. LIV. Certum est inter viva saxa contineri quandoque bufones, serpentes, & passim Dactylos marinos appellatos: nam & nos Genuæ sæpe vidimus, & asserit Cæsalpinus, in scopulis maris intra invias lapidum solidorum cavernulas reperiri animalia quædam, quæ Dactylos vocant, ostrearum medullis similia & gustui grata.

Enorchin quoque è Gesnero expressit Boetius cap. 203. de quo ille ita: Enorchis quoque rotundus

est. Agricola Godenstein (quod nomen etiam pyritæ rotundo aliqui tribuunt) interpretatur. Videtur autem lapis maior & informis, qui alium rotundum ac testi similem in se contineat, Enorchis potius appellandus, Orchis autem qui continetur. Sic Entrochus quoque & Trochites distinguuntur. Lapidem cuius hæc figura est (quam vide apud Boetiū) Io. Kentmanus misit, durum, splendidum, pallidum, lævem, gravem. Enorchis Agricolæ candidus est, fragmentis testium similis, (hoc est, fragmentis suis in quæ frangitur vel dividitur, testium speciem præ se ferens) sed nec fulget, nec pulcro colore nitet, Non procul Rotvila oppidō Helvetiis finitimo & confœderato, lapis rotundus & pani cibario rusticove maximo simillimus reperitur, ambitu fere, si bene memini, dodrantum quinque, in medio protuberans parte superiore; Teufelsleib, hoc est, dæmonis panem nuncupant incolæ agrestes: & si equus de hoc lapide impositum salem lingat, lumbricos pellicredunt.

C A P. VIII.

De Amianto lapide.

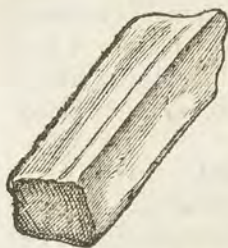
AMianti veri, inquit Gesnerus, è Cypro, quem Franc. Calceolarius, pharmacopola Veronensis, ut artis suæ peritissimus, ita omnium simplicium medicamentorum indagator acerrimus, ad me misit, frustulum delineatum hic exhibeo: quod fila molliuscula neri texique apta remittit, & ab alumine scissili, tum vero & aluminis vim saporemque referente, tum falso & insipido, quod Alumen plumæ hæctenus vocare soliti sunt medici, non parum differt. Omnia tamen hæc genera antequam in filamenta sua resolvantur, scissilem compagem præ se

ferunt, sicut & Entalium à quibusdam pharmacopolis dictus lapis, in Sabaudia Amentum dulce: Amenti nimirum nomine corrupto ab Amianto; non quod verus Amiantus sit, sed similis ei lapis, Eboris instar candidus, splendens & friabilis, inque fila solubilis, sed fragiliora.

Videtur autem res gypso cognata. In eo, certo modo preparato & imagines exprimi possunt, quæ cum ebore aut ipsa nive candore certent: quales Petrus Coldebergus Antverpiensis pharmacopœas doctissimus celeberrimusque mihi donavit. Amantum Agricola Germanicè interpretatur Alumen plumæ, vulgo dictum Federwüß, Pliant Salmanderhar: & amentum amarum à quibusdam recentioribus dictum addit. Eundem vero lapidem Asbestum: linum Asbestinum vivum, aut Carystium, item Poliam, Spartopolium, Corfoidem, Bostrochyten & à Quadrigario Alumen vocari censet. Encelius Amianti speciem Katzenfilber interpretatur quod vocabulum Magnetidi & Micæ melius tribuit Agricola. Idem refert in Hildesheimio tractu lapidem inveniri fuscæ coloris, planum, Ammoniaci salis instar scissum: qui tubercula superius habeat clavorum capitibus similia: & ad Hasdam pagum, alium huic non dissimilem, candidum tamen & sine tuberculis. Hæc ille fol. 6. editionis Tigurinæ. Idem & aliam Iconem dat fol. 150.

Amianti quibusdam lapidis frustulum. Veriorem è Cypro cap. primo posui.

Perperam autem meo iudicio confunditur Amiantus cum Alumine scissili; & illius fila cum flore petræ. Porro locus Pauli Veneti qui à Boetio citatur ita se habet in antiquissima editione Latina lib. 1. cap. 47.

(nā in editione Italica Rhamusii omissus est.) *In hac Provincia, inquit, (loquitur autem de Chynchyncula) est mons ubi sunt minera Chalybis & Amdavici & Salamandre de qua pannus fit, qui si projiciatur in ignem comburi non potest: fit autem pannus de terra hoc modo, sicut didici à quodam meo socio Turco viro valde prudenti, qui ex commissione magni Kaam in illa provincia presuit operi minerarum. Referebat enim quod in monte illo quedam minera terre habebatur, quæ fila quadam habet lane similia. Ipsa fila desiccantur ad solem & postea in mortario aneo conteruntur, & postea lavantur aqua; & à terra grossicie separantur; terra vero projicitur, & fila de lana filantur, de quibus filis postea panni fiunt. Hi autem panni albi ex textura non assumuntur, sed in ignem projiciuntur, & per horam unam dimituntur in flamma, & hinc albescunt ut nix, nec leduntur in igne; quod similiter fit quandocunque lavari debent, nam alia lotio ad removendum maculas non aahibetur, &c. & de Salamandra vero serpente nihil audivi in Orientalibus partibus. Id autem totum quod de Salamandra didici scripsi fideliter. Fertur quod Romæ sit quadam Mappa de Salamandra, quæ est Sudarium Domini involutum, quam misit summo Pontifici quidam Rex Tartarorum. Hæc ille. Qui si vera narret, ut malo credere, non loquitur de Amianto, sed de lino vivo; de quo ita Plinius lib. 19. cap. 1.*

Inventum iam est etiam quod ignibus non absumeretur. Vium id vocant, ardentisque in focis conviviorum ex eo vidimus Mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis quam possent aquis. Regum inde funebres tunice, corporis favillam ab reliquo separant cinere. Nasitur in desertis adustisque Sole Indiae, ubi non cadunt imbres, interduras serpentes; assuescitque vivere ardendo, rarum inventu, difficile textu propter brevitatem. Rufus de cetero colos spendescit igni. Cum inventum est, aequat pretia excellentium Margaritarum. Vocatur autem à Grecis Asbestinum ex argumento Natura. Anaxilaus author est, linteo eo circumdatam arborem, surdis icibus & quis non exaudiantur cedi. Ergo huic lino principatus in toto orbe. Atqui hoc lino aliud est ab eo quod fiebat ex lapide Amianto, licet aliter crediderint Matthiolus & Mercurialis, ut demonstrat Cl. Salmasius in Animadversionibus ad Solinum pag. 178. quem admodum iam ante nos observavit Tollius ad Boetium. De Amianto idem Plinius lib. 36. cap. 19. *Amiantus alumini similis, nihil igni deperdit.* Natales autem huius lapidis aperit Sotacus apud Apollonium; *γίνεται ἢ ὁ λίθος ἐστὶν, καὶ ἐν Καρύσσῳ μὲν, ἀφ' ἧς ἢ τέννομα ἔλαβεν, πολλὸς ἢ ἐν Κύπρῳ.* Unde & Carystius lapis dictus. Sotacus: *ὁ Καρύσσος λεγόμενος λίθος ἑπιφύσεις ἔχει ἐριώδεις.* Ab urbe autem Cypri Carbaso vel Carbasia Pausanias vocat Καρβάσιον λίθον, quod ex hoc lapide fiebat. Accepi frustum eiusmodi lapidis Amianti, quod Clariff. Viri Pauli Merulae filius è Cypro attulerat, cuius Iconem hic apponam, ea mole qua est: Coloris est fusci, constans totus è filamentis, sed admodum fragilibus, ita ut videre non possim quomodo ex iis aliquis pannus texti possit; simillimus autem est Alu-

mini scissili. Vidi alia lapidum fragmenta itidem è Cypro allata, sed quæ è duriori saxo constabant, & suas habebant veluti commissuras, è quibus tenuia filamenta educi possunt, sed admodum brevia.

C A P. IX.

*De Hematite vero & spurio;
Smiri lapide; & Schisto.*

DE Hematite diligenter agit Boetius lib. 2. cap. 205. 206. 207. 208. de spurio triplici cap. 209. Ad quæ hoc tantum addo è Benedicto Ceruto ad Musæum Calceolarium.

Hematitis, inquit, non spernendam speciem, quinimo suspiciendam, sculpta figura refert; non arte sane paratam, sed ut res fossilis in proprio domicilio, duritie, densitate ac pondere gravem, quæ est concretata. Huius superficies ferro exposito similis est, intus ferrugineo scætet colore; à cuius basi veluti à radice globuli satis eminentes pullulant, qui instar uvarum compacti & racematim coherentes, totum lapidis corpus, animalium cerebella imitans construunt. Videndus Christoph. Encelius lib. 3. cap. 6. Qui hanc speciem ita describit.

Reperitur in Cheruscis, Northusæ, Harszgerodæ qui.

quibusdam in montibus, qui omnino formam cerebri deiecti præbet, longe pulcherrimus. Cuius formam fati mirari nequeo; & eius virtutem mirabilem in sistendo sanguinem ex naribus sum expertus.

De Smiri lapide agit Boetius cap. 210. de Schisto cap. 211. Cum ordinis ratio postularet ut de Schisto ageretur statim post Hæmatitem. Nam ut recte observat Cl. Salmasius in Exercitationib. ad Solinum pag. 408, *Schiston similem esse Hæmatiti, & idem posse tradunt auctores. quinimo & in genere Hæmatitarum quidam Schiston ponunt: quum dicat igitur a Plin. Hæmatiten discernere venas rubentes, sic intelligi debet, quasi in Hæmatite venæ sint rubentes, quæ non sint in Schisto. atqui contrarium est, nullas quippe venas habet Hæmatites, quibus distinctus est Schistos, & inde illi nomen.* Dioscorid. de Hæmatite: ἐν αὐτῷ ἢ σκληρὸς, καὶ ὀμαλὸς, ἀνεπίμικτο ἔνυπαρξιας τινὸς, ἢ διαζωμάτων. Ergo nulla διαζώματα in Hæmatite. Et paulo post: ἀπελέγχεται ἢ ὀκακοτεχνημύο, πρῶτον μὲν τῆ διαφύσεσιν, ὁ μὲν γὰρ εἰς κτηδόνας ἐπ' ὀθειάς ὑποκλάται, ὁ δὲ αἰματίτης ἔχ' ἔπως ἔχει. In adulterato Hæmatite apparent διαφύσεις & κτηδόνες, quibus caret sincerus. In Schisto eadem venæ visuntur. Omnino in Plinio rescribendum; adulteratum Schisto, Hæmatiten discernunt venæ rubentes. Vide reliqua apud authorem. Hoc tamen non omittendum quod addit de Schisto Plinius; sed in iis commodior croco similis, peculiariter splendet. Legendum commendatior. Proficit oculorum lacrymis in lacte muliebri; procidentesque oculos præclare cobibet. Hæc verba, inquit, Cl. Salmasius, reddidit pro istis Græcis Dioscoridis: πληροῦ ἢ ἢ κοιλώματα γωαικίῳ δειθεῖς γάλακτι. Scribendum itaque in Plinio: proficit oculorum lacunis. Certè κοιλώματα sunt oculorum vitia. De quibus vide Galenum in Medico.

Casal-

Cæſalpin. lib. 2. de metallicis, cap. 58. Hodie Schiſtus incognitus eſt vulgo, quamvis quidam oſtendant varios lapides. Reperitur tamen verus Romæ in Vaticano effoſſus è fundamentis. Glebæ ſunt colore nigro, quæ laminas complectuntur admodum tenues invicem hærentes, ut in lapide ſpeculari: ſed colore ex nigro ad croceum inclinante, ſplendentes & perſpicuæ: per quas ſi Sol inſpiciatur, videtur croceus: inſpici autem poteſt ſine noxa. Idem in Saxo nigro, & duriffimo reperitur in Montacuto prope Anglarium. Nam eius montis cacumen ex hoc lapide conſtat.

CAP. X.

De Oſtracite & Ollis nativis.

GESNERUS de fig. lapid. fol. 84. & 85. Oſtraciti Oſtrea nomen & ſimilitudinem dedere: ^a Plinius: quem in hoc deceptum dixerim, quod Oſtracum pro Oſtrea accepiffe videatur: cum & res ſint diverſæ, & qui denominantur ab utraque lapides plurimum differant. Ab Oſtraco enim, id eſt, teſta figulina, Oſtracias vel Oſtracites derivatur, quæ duo nomina leguntur apud Plinium lib. 37. c. 10. Oſtracias ſive Oſtracites, inquit, eſt teſtacea, durior: altera Achata ſimilis, niſi quod Achates politura pingueſcit: duriori tanta ineſt vis, ut alia gemmæ ſcalpantur fragmentis eius. Idem lib. 36. cap. 19. Oſtracitæ ſimilitudinem teſtæ habent: uſus eorum pro punice ad levigandam cutem. Agricola Oſtraciten Germanicè interpretatur Topffſtein; Oſtraciam alterum vero Luxaffiit. Quo nomine mihi oſtenſa eſt gemma ſaturatiſſimi indici colore: qui oſtendebat gemmarius, magni pretii eſſe dicebat,

præ-

^a Lib. 37. c. 10.

præduram, ita ut alias gemmas incideret: Maioris autem pretii esse in eo genere, cui aurei coloris aliquid mixtum esset. Germanicum nomen à Lyncean aliunde ei factum sit nescio: cum Lyncurio quidem nihil ei commune video. Ex Ostracite, inquit idem, natura in Hildeshemio tractu inter antrum & Charadram facit Hæmatitem, ars ex magnete. Utraque urendo. Et alibi: ad cutem lævigandam, & pilos amovendos convenit Ostracites, ita dictus quod testæ similis sit. Eum iuniores Græci λιθόσφρον videntur nominasse, ut ab Ostracorum testis distinguerent. Veteres & Ceramitem, cum testæ habet colorem; & Cheramidem maxime cum eum cæruleæ bullæ cingunt. Ex crustis, constat facileque findi potest. Digitis percussus, tanquam Olla sonitum edit. Hodie reperitur in Hildeshemio circa antrum à Nanis appellatum colore subrubens. Eum tractum, ut dixi, quondam arsisse, multa indicant. Exsiccat Ostracites, & adstringit, &c. Quod ad remedia forte non multum interest, Ostraciten testis similem, & Ostreitem lapidem similem Ostreis, confundi. Cæterum ut Ostreorum, quæ proprie sic dicuntur, testæ superficiem valde asperam, & inæqualem habet, ut ea ratione pumicis vicaria esse possit, sic & Ostracites vel Ostreites potius lapis. Ostraciæ alteri translucida viriditas est, mixta nigrore. Eius fragmentis quidam nostris temporibus alias gemmas scalpunt. Agricola. Atque hæc è Gesnero.

Boetius dicto capite: *Ab hoc, inquit, differt Ostracites Germanorum, vulgo Topfstein, seu Olla fossilis. Nam argilla potius videtur, quam lapis. Has Ollas Ethnici olim cineribus mortuorum impostis telluri committebant. Molles sunt in terra, exemtæ in aere lapidescunt.* Rejicit itaque Agricolæ sententiam. Sed perperam hæc ur-

nas veterum attingit, quæ figulino opere factæ fuerunt. Non enim satis attendit Gesneri locum fol. 87. (unde sua descripsit.) qui ita se habet: *Olla alicubi effodiuntur nativæ, molles in terra, foris lapidescunt, ut Georg. Agricola tradit, & Germanice interpretatur Erdtopff, sicut Ostracitem Topffstein. Nonnullis in locis Germania effodiuntur etiam urnæ fictiles, in quibus cineres mortuorum combustorum conditi fuerant, antequam religio Christiana recepta erat. eas imperitum vulgus intra terram esse natas sibi persuadet.* Distinguendæ itaque fuerant Ollæ quæ natura tales, ab urnis quas imperitum vulgus nativas credit: Boetius autem has ita confundit, ut quæ de prioribus dixit Agricola, ea posterioribus attribuat manifesto errore, quem corrigendum existimavi.

Gesner. de figur. lapid. fol. 111. verso. Plurii, qui pagus est Rhætorum egregius ultra Alpes proximè Clavennam oppidum Lacui Lario (quem Comensem hodie vocant) vicinum, in monte proximo effossi lapidès quidam pulli coloris & molliusculi, ad lebetes & varia vasa tornantur: & inde in diversas Italiæ, vicinasque regiones exportantur. Io. Augustinus Pantheus Chemicista, hunc lapidem lebetum vocat, & ni fallor, alio nomine petram columbinam, nescio quam ob causam. In Siphno (inquit Plinius lib. 36. cap. 22.) lapsi est qui cavatur, tornaturque in vasa coquendis cibis utilia vel ad esculentorum usus: quod & in Comensi Italiæ lapide accidere scimus. Sed in Siphnio singulare, quod excalefactus oleo nigrescit durefcitque natura mollissimus. Horum & Agricola meminit lib. 7. de Nat. Fossil. E saxis mollibus, inquit, & in opere tractabilibus, fabri ærarii faciunt formas ad æs fundendum aptas: quia ignem sustinent. qualia sunt apud Chattos Saxa in fusco cinericea, in quorum

formas quodvis metallum liquidum funditur. Hoc genus in Siphno, & in Italia circa Comum excavatur, tornaturque in vasa coquendis cibis utilia, quæ circumdantur circulis ferreis. Sed dura saxa quamprimum è lapidinis exemta fuerint, ferro sunt tractanda. nam in acre magis durefcunt. Ex his fiunt & mortaria pharmacopolarum, & cotes, &c.

Audiendus & Scaliger Exercitat. 128. sect. 2. De Comensi lapide abs te pauca. Non sine subtilitate plura licuit. Ex eo lebetes efficiunt tanta tenuitate, ut pene ductiles videantur. Excisum lapidem extrinsecus lebetis adornant forma. Excavant deinde tanta dexteritate, ut ni interior massa tota eximatur integra, tum ex ea tertia, ab illa quarta, ac deinceps alia; quoad exeat pusillarum capacitas ollarum. Itaque in mercatibus plures alii alios insertos, perinde ac si una esset moles, admirere. Exquisita quoque subtilitate fundos ex aliis lapideis orbibus ære assuunt atque adglutinant, æneisque circulis adversus offensiones atque dissolutiones, aut ferreis muniunt. Sed redeamus ad Ostracitem, quem lapidem satis liquet testis similem; sicuti Ostreitis Ostreis: Ita ut credam posteriorem omnino referendum ad lapideas conchas, de quibus postea dicturus sum, nam sunt inter eas quæ forma & asperitate planissimè referunt Ostrea peculiariter dicta.

CAP. XI.

De lapide Samio: Talco: Selenitide.

Lapidem Samium describit Boetius cap. 213. Gesnerus de figur. lapid. fol. 43. Tria hæc, inquit, Terra, Aster & Lapis, Samia, coniecerim duxit

rici fere solum differre. Terra enim leuior & mollior est: Aster densior, glebosior, durior, solidior: Lapis denique, iam lapis, hoc est, durissimus præ illis, adeo ut auro etiam argentoque laevigandis poliendisque adh. beatur. Color etiam omnibus tribuitur albus, si in suo quique genere excellent, aliter etiam alius eis color esse potest. E Samio lapide candido facta est gemma, quam Zoroastres Exhebenum appellavit. Agricola lib. vi. de Nat. Fossil. Quare magno errore Boetius nigricantē dicit Exhebenum à quibusdam appellari. Dioscorides autem tradit, lapidem Samium efficacem esse *περὶ τὰ ἐν ἐφθάλμοις ὀδύματα.*

Talcum describit cap. 214. ubi sub finem scribit: *reperitur genus quoddam crustosum, & fragile in colle Petre sanctæ, quod ignis non absumit, ac aliqui Galaicon Plinii putant.* Casalpin. lib. 2. cap. 59. Lapis quidam argenteus crustosus & fragilis in colle Petre sanctæ, quem ignis non absumit, fortè apud Plinium est Galaicos Argyrodamanti similis, paulo sordidior. Locus Plin. lib. 37. cap. 10. ita se habet: *Galaicos Argyrodamanti similis est, paulo sordidior. Inveniuntur autem bina & ternæ.* qualis autem sit Argyrodamas non satis explicat eodem capite, nisi quod ambigat an eadem sit cum Androdamante: de quo ibidem: *Androdamas argenti nitorem habet, ut Adamas, quadrata, semperque tessellis similis.* E quo quid certi colligi possit non video.

Certe malim cum Callaina Plinii componere, quæ à colore Callaino dicitur, è viridi pallente; vide Cl. Salmasium in Solinum pag. 236. & 237. Idem pag. 1098. ex Zosimo Panopolita ostendit Talc esse Aphroselenon. Et subdit: *De Talcho quod hodie sic vocatur, haud dubium est quin sit Arabicum Τάλκ. Quid sit, dubitari video, disputarique inter summos Philosophos.*

Sophos. *Astera Samium* esse veterum, placuit *Avifene*, quem plerique recentiorum sequuntur. Alii malunt esse *Alumen Scaiole*. At *Græci* omnes, recentiores præcipue *χημεικοὶ* in eo consentiunt, *Arabice*, & *Persicè*, atque etiam *Aegyptiacè* ita appellatum *Græcorum* Ἀφροσέληνον, qui alio nomine *Σελωίτης λίθος* dicitur. *Dioscorides*: Σελωίτης λίθος ὃν πνεύσ ἀφροσέλιων ἐκάλεισαν, διὰ τὸ εὐεσκεῖν αὐτὸν νυκτὸς μεσὸν ἐν τῇ σελωίης ἀφροσέλησι. Longe alius hic lapis à *Selenite* *Plinii*, de quo statim. Hic enim inanis & levis, quæ ita dictū interpretatur *Dioscorides* quod per *Lunæ* augmenta plenior ac solidior inveniatur. Idem *Dioscorid.* γενᾶται ἢ ἐν Ἀφροσέληνι, διαυγής, καὶ φθός. Hinc etiam *καφόλιθον* dixerunt *Græci* recentiores. *Lexicon Chemicon*: Ἀφροσέληνὸν ἐστὶ κέμαρις καὶ καφόλιθός. Ergo multum diversus hic lapis ab *Astere*, utpote levis & inanis.

• *Selenitidem* describit *Boetius* cap. 215. ita tamen ut nihil certi statuatur. *Plinius* lib. 37. cap. 10. *Selenites* ex candido translucet melleo colore, imaginem lunæ continens, redditque eam in dies singulos, crescentis minuentisque numeris, nascique putatur in *Arabia*. Vide quæ *Gesnerus* annotavit de figur. lapid. fol. 45. & sequentibus. ubi hoc quod dicit *Plinius* ita interpretatur: Ego, inquit, *Lunæ* quocumque tempore lucentis imaginem in hoc lapide tanquam speculo reddi puto. amplissimam vero cum plena est, ideoque tum facilius inveniri: & crescere aut decrescere in eo repercussam *Lunaris* imaginis lucem, non autem ipsummet, ut *Marbodæus* credidit. Verum reddere alicuius rei imaginem sua mole, commune est omnibus rebus quæ imagines reddunt, ita ut non videam quicquam hic peculiare cur propterea *Selenites* dici debuerit: *Plinius* autem dicit imaginem *Lunæ* continere, eamque reddere suis incrementis: ita ut ipsius sententia fuerit, continere lu-

cem quandam obambulantiem instar Luna, canti-
que pro Luna incremento aut decremento maio-
rem aut minorem videri ab intuentibus; aut illam
magis minusque splendere. Dioscoridis descri-
ptionem supra attulimus, sed ea non convenit cum
illa Plinii: quare omnino dicendum est, Selenitem
illum Plinii alium esse ab hoc Dioscoridis: an autem
hodie Plinii ostendi possit, dubito, nisi forte statua-
mus speciem esse oculi felis. de quo diximus lib. 1.
cap. XIV. in illo tamen non observavi aliquam mu-
tationem lucis per numeros Luna. Mira vero ha-
sitatio est Andreae Cæsalpini, qui lib. 2. cap. 22. iu-
dicat, *Selenitem esse Margaritas, quas vulgo perlas voca-
mus.* Quo nihil inficetius dici potuit, nam Plinius
Margaritas satis operose describit, neque tamen Se-
lenitides vocat.

Franciscus Ximenes parte secunda lib. IV. cap.
III, postquam egit de lapide speculati, subjicit:
Est & alius lapis non dissimilis illi; quem Mexicani
vocant *Metzcuitlatl*, quem itidem solent findere in
lamina, quæ ab aureo colore vergunt ad purpu-
reum: quæ si igni indantur, neque calefiunt neque
uruntur, magno miraculo.

C A P. XII.

*De Pumice, Poro, Topho, aliisque lapidibus pu-
mici cognatis.*

GESNERUS de figuris lapid. fol. 31. verso: Pumex,
Porus, & Tosus dicti lapides, etsi ad spongas
forte referri poterant, quod iis similiter multifora
(ut ita dicam sicut Græci *πολύρητοι*, & multiforos
specus Plinius) sint corpora cavis exiguis creberri-
mis, seu cavernulis & foraminulis plena; hoc tamen
loco in huius capituli primi fine, eorum mentionem
facere

facere malui; quod pori, id est, meatus & cava cum intrinseca etiam sint & interiora penetrant, figuræ potius differentiam constituere videantur quam formæ. In locis (inquit Agricola lib. v. de Nat. Fossil.) qui olim arserunt, aut etiam nunc ardent, Pumex reperitur ex terra vel lapide excoctus, & ad hanc figuram redactus; sicuti in Campaniæ monte Moderano & Vesuvio, in Aenaria, in Aeoliis insulis, &c. Effoditur etiam ad Confluentiam Germaniæ. Pumex autem quia non aliter ac spongia est fistularum plenus, dicitur, ut Vitruvius auctor est, spongia. Græcis vero *Klasneis* vocatur (ac si vermiculatum lapidem dicas) quod veluti à vermiculis (quos *νίαι* Græci vocitant) erosus videatur. Theophrastus etiam Alcyonium, quod ex maris spuma conerescit, pumicem vocat.

Differunt autem inter se pumices. Nam primo non omnibus unus color, sed sunt aut nigri, aut cinerei, aut candidi. Tum alii molles sunt, manibusque teri in arenam possunt, quales in Nisyro reperi scribit Theophrastus; alii duri. Plura de Pumice, & tribus eius generibus Iul. Scaliger de Subtilit. Exercitat. 134. & Agricola de Nat. Fossil. lib. v.

Gesnerus ibid. fol. 33. Porus, Πῶρ (per ω circumflexum, nam per ο breve porus meatum significat) lapis idem forte qui Tofus est. Hæc dictio Latina, illa vero Græca est. Sarcophago (seu Assio lapide) mitior servandis corporibus nec absumentis Chernites est, ebori simillimus (in quo Darium conditum ferunt) Parioque similis candore & durtia, minus tamen ponderosus qui Porus vocatur. Plin. lib. 36. cap. 17. Pori mentionem etiam Theophrastus facit, & Aristoteles in tertio de generat. Animalium (ubi Gaza Tofum vertit) & ante sane Hippocrates.

Plinius in undecimo (inquit Scaliger Exercitat. 135.) videtur Tofum interpretari, commemorans Tofum in ventre iuvenearum inventum. Grammatici Tophum aiunt esse genus lapidis asperi, qui facile in arenam resolvatur. Hæc ille.

Verum operæpretium est audire Scaligerum Exercitat. 57. Si Tofus est Theophrasti Πῶρον, sic enim Aristotelis Πῶρον Theodorus interpretatur, iam neque tibi neque mihi Tofus compertus est. Nam Tofum vulgarem quo Vascones ad furnos & caminos utuntur, brutam quidem inter lapides massam esse constat. Gravis est: Surdus est ad ictus & pertinax: neque abjicit nisi quantum mallei mucrone decutitur. Nusquam præterea squamma. Multum igitur humoris continet. Facies tristis, color cinereus, ignobilis, planicies subaspera. Fluvialis Tofus, qui ad Oltam eruitur fluvium, levis, spongiosus & ad pumicem accedens. Theophrasti vero Πῶρον Patio marmoris similis est. Porro quod Gesnerus hic è Scaligero affert, de Topho in ventre iuvenearum invento, plane nihil ad hanc materiam facit; nam non modo in iuvenearum, sed & in vaccarum, & taurorum ventriculo reperiuntur Tophi Sphæricæ ut plurimum figuræ, levissimi ponderis, cute quadam nigra tecti, partim laves, partim tuberculis quibusdam asperi: interiori substantia nihil sunt quam pili in unum veluti compacti. tales plures habeo è Brasilia acceptos: ferunt autem utiles esse ad dysenteriam. Vide quæ ad cap. 219. Boetii sunt annotata de palla marina. Et quæ Agricola de Tofo scribit lib. VII. de Nat. Fossil. Ubi & loca designat in quibus reperitur.

CAP. XIII.

De Sarcophago sive Affio lapide.

DE hoc lapide Boetius plura c. 220. Plin. l. 2. c. 96. At circa Affon Troadis lapis nascitur, quo consumuntur omnia corpora; Sarcophagus vocatur. Et lib. 36. cap. 17. In Affo Troadis Sarcophagus lapis fissili vena scinditur: corpora defunctorum condita in eo absumi constat intra XL. diem exceptis dentibus. Ubi tamen Cl. Salmasius legendum censet *Affia*, id est, regione circa Affon. Facultates autem huius lapidis ibidem describit Plinius: Cl. autem Salmasius ad Solinum pag. 1203. annotat: Eodem capite, paulo post, *Affium* lapidem ex Dioscoride: & remedia eius describit, & videtur alium facere ab eo Sarcophago lapide, qui in *Affia* Troadis invenitur. Hic mos est Plinii perpetuus ac solemnus. Nugatur bon^o Hermolaus qui *Affium* lapidem cum unico *f* distinguit ab *Affio*. Culpa est librariorum ubicunque *Affius* lapis scribitur pro *Affio*. Stephanus urbem Mysiæ tradit eam Affon, in qua lapis Sarcophagus reperiebatur. Et post pauca. Dioscorides de *Affio* lapide, qui perperam *Αΐσιος* ibi vocatur pro *Αΐσιος*: κατὰ σκευὰ ζονται ἢ καὶ πύελοι ἐκ τῆς λίθου, εἰς ἃς οἱ ποδαγρῆκοὶ σὺν πόδας ἐνλιθύντες ὠφελῶνται. Prorsus male vertunt interpretes; Ex *Affio* lapide pelves in balneis fiunt. pelves sunt λεκάναι; at πύελοι sunt alvei vel folia. Plinius ita hæc reddidit: *Affius* gustu salsus podagras lenit, pedibus in vase ex ea cavata inditis. Legi etiam commode possit: pedibus embasi ex eo cavata inditis. Ἐμβασίς est πύελος, vel folium. Qua voce embasis etiam Latini usi sunt. Sequitur longe vitiosissimus apud Dioscoridem locus: καὶ στροὶ σαρκοφαγοὶ γίνονται. ἰσχυρίζονται τὰ πολύσχερα, καὶ περὶ τὰ σώματα καταπλάσσειν ἀντὶ νίτρου ἐν θαλάσσει.

λανείω. Græci σαρῆς vocant arcas mortuales. Ex ex Sarcophago lapide etiam fiebant, quas appellat σαρῆς σαρκοφάγος Dioscorides. Sic tamen vulgo hæc vertunt. *Fit etiam ex eodem farina modo pulvis minuendis carnibus utilis.* Quæ nihili sunt. Ita legenda ac distinguenda illa sunt. καὶ ἄσκηδάζονται ἢ καὶ σπύλοι ἐκ τῆς λίθου, εἰς ἃς οἱ ποδαγροκοὶ σπύ πύδας ἐπιπέτες ὠφέλιχονται, καὶ στροὶ σαρκοφάγοι. Τοῦ δ' ἀνθ' ἰχθαίνει τὰ πολύσαρκα καὶ παχέα σώματα, καταπακτούμενον ἀντι νίτρου ἐν θαλανείω. Ex lapide fieri alveos balneares & mortuarias arcas dicit: florem autem in balneis vice nitri insparsum crassa ac præpinguia corpora attenuare. Flos Assii lapidis instar farinae tenuis: Dioscorides, τῆ συστάσει λεπτόν. Plinius: *Eiusdem lapidis flos appellatur, farina ex eo quædam perinde efficax.* Ita hic locus legendus è libris. Et post pauca: *Sequentia etiam sic legenda: prodest & phtificis linctus cum melle: ulcera ad cicatricem perducit, excrescentia erodit. Vide cætera. Iul. Scalig. Exercitat. 132. de Sarcophago nihil hic scripsissem, nisi esset in hac urbe area ad Hilarii, pauperum dicata sepulture, in qua defossa cadavera, post octavam, ut aiunt, diem nuda carne reperiuntur. Idem quoque Romæ proditur.*

C A P. XIV.

De Phrygio lapide & Agerato.

DE Phrygio lapide agit Boetius cap. 221. de Agerato cap. 222. de quo cum consuluissem Cl. Salmasium, ita rescripsit. De Agerato quid dicam nescio, Fruticis genus est hoc nomine. Lapidis non meminit Dioscorides, à quo tamen Galenus, & cæteri habent. Idem Galenus *μορόχθ* mentionem non facit: an *μόροχθ* idem cum *ἀγροσίτω*.
Quod

Quod enim dicit sutores eo uti, fortassean ad dealbanda coria candida, ex quibus mulierum calceos faciebant. Nam & linteones, dealbandis linteis eo utebantur. Mirum, ut dico, non facere mentionem *μορόχθς* Galenum & facere *ἀμείτς*, & è contrario meminisse Dioscoridem *μορόχθς*, & non *ἀμείτς*. Cæsalpinus lib. 2. de metallicis, cap. 52. de lapide Phrygio: quamvis, inquit, hic minime vulgo cognoscatur, existimo tamen haberi in Italia & ubicunque efficitur Chalcanthum. Cum enim ad tingendas vestes eo uterentur antiqui, putandum est Chalcanthi vim habere. Glebæ igitur quæ fodiuntur, ex quibus Chalcanthū extrahitur, lapis Phrygius vocabatur: sunt enim quædam pallefcentes, quædam cinereæ, maculis aut venis aliquando candidantibus, aliquando subvirentibus, gustu astringenti & mordaci. Ex eodem genere videtur esse Ageratus apud Galenum, quo Coriarii utebantur, mistæ facultatis, digerentis scilicet & astringentis, quamvis gustu non evidentem astrictionem, aut acrimoniam habere videatur. Evidenter iuvat columellas phlegmone gravatas. Mitiozem igitur vim habet quam Phrygius. Ageratus ad nitorem calceis præbendum prædicatur, ut notat Hermolaus.

CAP. XV.

De lapide Spongiæ, Renali & Hystera petra.

Spongiæ lapides describit Boetius cap. 223. de Sillis Plinius lib. 36. cap. 19. *Spongiæ lapides inveniuntur in Spongiis, & sunt nativi. Quidam eos Tecolithos vocant, quoniam Vesicæ medentur: Calculos rumpunt in vino poti.* Idem lib. 37. cap. 10. *Tecolithos oleæ nucleo similis videtur: neque est ei gemmæ honos, sed lingen-*

tium calculos frangit pellitque. Sed hunc eundem esse cum lapide Iudaico docet Actius: de quo vide Cl. Salmasium ad Solinum pag. 712. Alius ab hoc lapis Spongiæ, qui tamen eodem nomine à quibusdam appellatur ab eodem effectu. In posteriore autem loco pro *lingentium* legendum esse *ungentium* recte annotat Cl. Salmasius. Georg. Agricola de Nat. Fossil. lib. iv. *Lapis Spongiæ, qui & spongites, in spongiis solet inveniri, atque inde nomen traxit. Is cochlea instar perforatur, & quidem utrimque. Cum vino potus calculos renum frangit, atque ex eo Tecolithos nominatur.* Vidi aliquot eiusmodi lapides perforatos, in ipsis spongiis enatos, qui magnam cognationem habent cum Pseudo-coralliis lapideis, & ramosi apparent.

De lapide Renali agit Boetius cap. 224.

De Hystera petra (quam Boetius describit cap. 225.) ita Gesnerus fol. 147. In diœcesi Treverensi, cum cementa pro reparandis structuris, quæ vitium fecerant, arcis Erebrensteniensis, eruerentur, inventi sunt lapides nigricantes & duri, qui muliebri pudendū exprimerent. Agricola lib. v. de Nat. Fossil. c. 14. Cardanus lapidi huic hystera petra nomen finxit, nō recte: neque enim *ὑστέρη τὸ γυναικείον μέσον* significat. addit & Marieburgi reperiri.

Plinius lib. 37. cap. 10. *Diphris* (lego *Diphyes*, inquit Gesnerus, *διφύης* cum Agricola, à sexu duplici) duplex, candida ac nigra, mas at fœmina, genitale utriusque sexus distinguente linea.

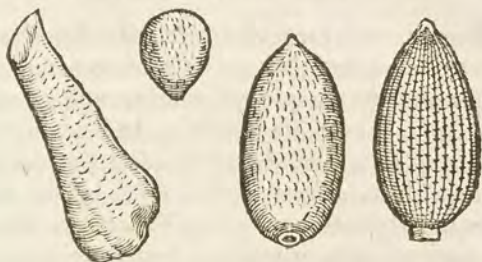
C A P. XVI.

De lapide Iudaico.

Lapidem Iudaxum describit Boetius cap. 226. Sed operæpretium erit & Gesnerum, à quo Icones accepit, audire. Lapidem quidam, inquit, fol. 128, è marmoribus aut faxis fiunt; quod genus sunt lapides Iudaici, Trochitæ, Dactyli Idæi, & similes.

Lapis autem Iudaicus à Dioscoride dictus, Syriacus ab Aëtio vocatur: & ab aliis Phœnicites: vel ab oliuæ nuclei similitudine Pyrene: vel Tecolithos à vi lapidem (renum aut vesicæ) liquefaciendi. Nonnullis Eurhœus, quod, quia comminuit calculos, & movet urinam, facile fluere videatur, &c. Hæc fere Agricola lib. v. de Nat. Fossil. Nos hic quatuor eius differentiarum figuras posuimus. 1. minimus & ro-

tundior, ovi fere figura: fœmina, ut conjicio, appellatus à veteribus: frequentior & communior pharmacopolis. Reliqui tres oblongi, rariores, masculi, &c. Tertium striatum cognominare licet: in eo quidem & secundo principium quoddam, è quo lapis enasci videtur, ansæ aut umbilici instar apparet, ut in Aetitis nonnullis. Sunt qui Cysteolithon vocent, id est, vesicæ lapidem, quod calculos eius comminuere crederetur: Galenus id negat, in solis renû caleulis comminuendis efficacem faciens. Tecolithos quidem etiam spongiarum lapides à simili effectu à quibusdam vocari Plinius tradit: ubi aliqui Cysteolithos legunt, quod minus probo. Eurhœos nucleo oliuæ similis est, striata concharum modo, non adeo candida. Plinius. Galeno Iudaicus lapis est, ἡ ῥοθμὸς καὶ τὸ ἀνίμα (id est, scite concinnatæ figuræ, quod vocabulû ad Eurhœos videtur accedere) & lineas habet velut torno factas: quod ter-

tio ex quatuor illis, quos delineavimus, convenire videtur. Pyrene ab olivæ nucleo dicta est, huic aliquando inesse piscium spinæ videntur; Plin. Et alibi; Tecolithos olivæ nucleo similis videtur, &c. Vide Cl. Salmasium ad Solin. cap. 712. ut supra.

C A P. XVII.

De Trochite, Entrocho & Encrino.

TRochitem & Entrochum describit Boetius cap. 227. & adiungit figuras à Gesnero acceptas; operæpretium autem ipsum Gesnerum audire, qui de figur. lapid. fol. 88. ita scribit: In Rotæ figuram formantur Trochitæ, ab ea ipsa dicti: de quo idem Agricola lib. v. de Nat. Fossil. cum lapide Iudaico, inquit, cognationem habet Trochites. Etenim cum ei natura dederit tympani figuram, eius pars rotunda lævis est, utraque vero lata habet quendam quasi modiolum, à quo undique radii ad extimam orbis partem, quæ ipsis est loco canthorum, procedunt ita eminentes ut striæ fiant. Multum variant quantitate, sed minimus adeo parvus est, ut maximus decuplo maior sit. Maximus vero latus est digitorum transversum: crassus tertiam eius partem, aut amplius. Differt colore: nam aut cinereus est, aut nigricat aut luteus est. Sed is magis propter contagionem terræ talis esse solet, intus enim cæteris candidior. Omnis fractus lapidis Iudaici instar lævis est, & nitet. Frangitur autem similiter ut ille in longum, latum, obliquum. In acetum impositus, ut Astroites, bullas agit: atque etiam reperitur interdum qui se tanquam Astroites moveat de loco. At ex Trochitis nondum separatis constat Entrochos: modo ex binis, modo ex ternis, modo ex quaternis, nunc vero ex pluribus: viceni enim sic reperiuntur coniun-
cti.

Tri. Eius duæ sunt species: aut enim æqualiter teres est, aut teres quidem, sed pars eius media tumet, utrumque caput strictius est. Cuius autem Trochitæ radii sunt eminentes, in eo, qua parte duo committuntur, semper inesse cingulum retortum videtur: at cuius humiles, carent cingulo, totique læves sunt. Trochitæ vero sic coniunguntur, ut unius radii ingrediantur in alterius strias: Entrochi quidem tumidi Trochitæ, plerumque humiles admodum habent radios. Quin sæpenumero lapis informis reperitur una cum Trochite, & Entrocho, rotæ in se continens figuram: quæ in eo quasi quædam radix, Trochitis iam abruptis, remansit. Hos autem lapides gignit Saxonia ad Hildesheimum ultra montem Mauriti, in commissuris marmoris in cinereo candidi, & in terra glutinosa, &c. Hæc Agricola: qui Trochiten interpretatur *Spangen oder Rederstein*. Ego quem à viro quodam nobili accepi sequenti pagina expressum apponam, tum singularem, tum ternos iunctos. Lapis est fuscus satis durus, in medio centrum habet cum levi indicio modioli: in circuitu radii eminentes apparent, intervallis mediis cavis. Si cohærentes separe, singulis utrimque veluti sigillo impressa rotæ species videtur: ut rotæ sigillum non ineptè hic lapis vocari queat: figura autem eius hæc est.

Encrini non meminit Boetius, nisi demum cap. 303. in Catalogo Gemmarum, & lapidum secundum ordinem Alphati, cum tamen Agricola, è quo sua hausit, cum Entrocho coniungat, utpo-

te eiusdem naturæ & virium in medendo.

CAP. XVIII.

De Morochto lapide, & Galactite.

DE Morochto lapide agit Boetius cap. 228. male autem scribit, alias *Leucopragis*, cum scribendum fuerit *Leucographis*. Plinius lib. 37. cap. 10. *Meroctes porracea lacte sudat*. Ubi tamen legendum *Morochtis*, ut docet Cl. Salmasius ad Solinum pag. 796. ubi & hæc addit: *Μοροχθίς* Dioscoridi dicitur, eademque *λευκογεφίς* & *γαλαξίας*. Aëtius *Μοροξόν* hunc lapidem appellat, *λευκογεφίδα*. Eo utebantur Ægyptii ad dealbanda lintea: *ἡ χρωῶνται*, inquit, *σιλῶντες τὰς ὀφθῆνας*. Dioscorid. *ἡ χρωῶσι ὀφθοπόοι πρὸς λεύκωσιν ἡματίων χρωῶνται, μαλακῶν ἢ διανέτω ὄντι*. Colore viridem esse Aëtius ait: *ὑπόχλωρον ἢ ἡρόμελον ἐὰν παρετεθειῆ ἀκόνη ἢ ἡματίων τέρχου πλεουκμει ἢ πόνον*. cum sit subviridis, si ad cotem atteratur aut asperitate vestium, locum dealbat. Plinius porraceam esse *Morochtida*, & lacte sudare. Porraceum est *πράσινον*, vel *ὑπόχλωρον*. Lacte sudat. nam & *μοροχθίς* ἢ *εἰς χυλὸν ἀναλαμβῶν λίθων* unus est & lacteo succo sudare certum est. Sartores vestium hoc lapide utuntur in delineandis, quos ad modulum corporis in vestem cædunt, pannis. Nam & subviridis est, & lineam albam, per vestimentum ductus, facit, præcipue si saliva tangatur. Hæc ille.

Præter virtutes huius lapidis, quas Boetius recenset, scribit Fer. Imperatus lib. xxv. cap. 6, vulgo credi appensum pectori copiam lactis in uberibus generare. Addit præterea, igni expositum perdere colorem, & mutari in lapidem durum album, qui tamen neque lineas ducat, neque amplius in lacteum succum resolvatur.

De Galactite agit Boetius cap. 229. atque hinc iterum

rum male pro *Leucographis* scribit *Leucophragis*. De hoc Plinius lib. 37. cap. 10. *Galactites ex vino colore lactis est. Eandem dicunt Leucam, & Leucographiam appellant, & Synnephiten, tritam lactis succo & sapore notabilem. Quem corruptissimum locum ita corrigit Cl. Salmasius in Solinum pag. 137. Galactites è Nilo colore lactis est. Quod mirum est non vidisse tot Plinii correctores; quæ sequuntur id evincunt: mittit eam & Achelous amnis. Et Solinus de hoc lapide; quem post Nilum, Achelous dat, nec alter alius. Ergo Galactites è Nilo & Acheloo. Sequitur apud Plinium: eandem dicunt leucam, &c. quæ corrupta esse indicat lectionum varietas: libri quidam habent *leucam & leucogagam*; scribe, *leucogæam*; λευκόγαϊαν aut λευκῆσαν, & leucographidè: ἡ λευκογραφίς Dioscoridi; pro *Synnephiten* iidem libri scribunt *Smetitin*; scribendum, *Smetidem* vel *Smeictidem*, σμηκίδα. σμηκίς aut σμηπίς dicta est, quod ea uterentur ad dealbanda ac pumicanda vestimenta. Dioscorid. ὡ καὶ οἱ ὀθροποιοὶ πρὸς λευκωσιν τῶν μαλίων χρωμάτων. Idem μαλακὸν καὶ δάνατον esse dicit. ut terra sit potius quam lapis; unde & λευκόγαϊα vocitata est. Ex his constat Plinium errore nominum inductum, Galactiten & Galaxiam confundisse. Hic lapis qui *Leucographidis*, & *Leucogææ*, & *Smeictidis* nominibus vocitabatur, Galaxia est Dioscoridis, & *Morochtus*, qui assumebatur poliendis & dealbandis vestimentis. Hunc Nilus dabit; nā ἐν Αἰγύπτῳ γεννᾶσθαι scribit Dioscorides: colore lactis erat, unde & γαλαξίας dicebatur, & λευκόγαϊα. Hic diversus ab eo Galactite, cui nomen dedit non color lactis, sed succus lacteus quem reddebat, nam lapis ipse cinerei coloris. Vide cetera apud authorem.*

Porro affertur è Nova Hispania terra quædam fungosa, friabilis, alba, levissima; quæ per omnia
con-

convenit cum ea quam Lac Lunæ vocat Gesnerus, nam & valide siccat sine morſu, uti ſæpe ſum expertus. Franciſcus Ximenes ſcribit in Lacu Mexicano naſci.

Casalpinus de Metallicis lib. 2. cap. 60. Hodie, inquit, omnes hos lapides habemus in Hetruria, Piſtoribus & Mathematicis cognitos ad lineas ducendas. Reperiuntur in fluminibus devoluti ex Apennino in Lunenſi regione. Quidam cinerei, quidam nigri: alii ſubvirides, alii mellei coloris: omnes tactu adeo lubrico ut peruncti videantur ſaponis modo: omnes ſuccum lacteum reddunt ac dulcem, facileque ſolvuntur. Qui igitur cinereo colore conſtat aut nigro, Galactites fuerit: qui flaveſcit mellis ſimilitudinem etiam in colore referens, merito dici poſſit Melitites: ſubviridis autem Morochtus. Nitet autem gemmæ inſtar Morochtus magis quam cæteri.

C A P. XIX.

De Thyite, Melitite, Steatite.

DE Thyite agit Boetius cap. 230. de quo Dioſcorides lib. v. cap. 109. ad quem locum Matthiolus reſellit opinionem Fuchſii, qui eundem lapidem hunc cenſuit cum gemmâ Turquoide. Quod autem affert Boëtius ex Hermolao, Thyiten à *θύα* deduci, quod vocabulum mortarium ſignificat id minime probat Cl. Salmaſius: Non probo, inquit, coniecturam eorum, qui putant *θύα* *θύας* deduci, id eſt, mortario quaſi ex eo lapide mortaria fierent. Sed videant an aptus ſit mortariis faciendis qui diluitur, & dilutus ſuccum lacteum remittit. Præterea libri omnes vetuſtiſſimi apud Dioſcoridem, & Galenum legunt *Θύτης* non *Θύτης*.

Quæ

Quæ sit ratio nominis non video. An quod colorem refert arboris *ἴσος*: ita oportet. Citrum Latini verterunt. Unde *ἴσος* mensæ Græcis, quæ Latinis citriæ. Helychius *ἴσος ἐίδος* & *ἴσος*. Agricola lib. vi. de Nat. Fossil. iudicat nihil differre à Morochto.

De Melitite agit Boetius cap. 231. De eo sic Plinius lib. 36. cap. 19. *Melitites lapis succum remittit dulcem mellitumque tusus: & cera mistus eruptionibus pituita maculisque corporis medetur, & faucium exulcerationi: Epinyctidas tollit & vulvarum dolores impositus velleri.*

De Steatite agit Boetius cap. 232. Plinius lib. 37. cap. 11. *Steatites à singulorum animalium adipe numeroso.* Gesnerus de figur. lapid. fol. 149. & 150. Sevum Græci proprie *στέας* nominant, adipem *πυεάλω*: quod Plinius in Steatite lapide non animadvertisse videtur. Conicias autem, ex Græco aliquo auctore hæc male vertisse, & esse *στέας τῆς ζώων ἑστέας ἐμοιοῦσι διὰ φερον*, id est, animalium sevi similitudine insignem, *διὰ φερον* autem Græcis videtur, & pro insigni vel excellenti & pro numeroso vel multiplici quibusdam differentiis accipi. Dat deinde eius Icone

& subijcit. Steatites hic propositus lapis vocari posse videtur quod mollis eius substantia sit fevo per similis, sed duriuscula, Morochto cognata, ut suspicor; licet enim fulci in ruffo coloris sit, lineas tamen albas in ligno ducit, si affricetur. Quod si lapis alius substantia simul, & pinguedine, & colore similior inveniatur, is esto Steatites: qualis forte reperietur in Terrarum vel Bolorum (ut vulgo vocant) genere, qualis maxime est *Ful erde*, id est, terra fullonum, vel *Seiff erde*, id est, saponis terra, nominata: quæ si durior, & lapidi similior sit, *στέας λίθον* appellari, nihil vetabit. Hæc ille.

CAP. XX.

De Ossifrago lapide; Enoſteo; Stalactite.

DE Ossifrago lapide eiufque differentiis agit Boetius cap. 233. & duobus ſequentibus, & exhibet Icones à Geſnero acceptas, de figur. lapid. fol. 150 verſo; ubi ille & ſingulas deſcribit.

De Enoſteo cap. 236. de quo ſic Geſnerus de figur. lapid. fol. 151, Enoſteos lapis, inquit, diviſus offium effigiem repræſentat. Agricola: qui hunc lapidem Germanicè interpretatus Knochenſtein. Idem lib. v. de Nat. Fossil. Cotibus aquariis grandibus tantum, inquit, tympani figura datur, & ex ſaxo molari duro fiunt. Ex his autem ipſis, quæ ex Germania inferiori afferuntur, variæ nigro, & candido colore, quædam fractæ offis ſpeciem repræſentant: quas iccirco *énostés* Græci appellarent.

De Stalactite ſeu Stillaticio lapide agit Boetius cap. 237. Geſnerus autem de figur. lapid. fol. 73. & 74. Cæterum, inquit, ut Stalagmites (*de quo ſtatim*) è guttis ſuam formâ ſervantibus coit: ſic ubi deſcendunt in longitudinem guttæ, & veluti ſtirias efficiunt (quales è nivibus liquatæ tectorum alibive aquæ, rurfus antequam deſtuant gelu aſtrictæ pendent) pyramidum ſpecie, plures plerumque pariter magnitudine inæquali aut inæqualiter protuberantium choradum vel ſtrumarum ſpecie, lapides gignuntur, quos Walſtein Germanicè vocant, ab eo quod offa ferruminare credantur emplaſtris additi. Dependent autem, ni fallor, à ſaxis fere, per quæ craſſior aqua, & frigidior paulatim deſluit: ut in arce Bruneggo non procul à Lenceburgo in Helvetiis: & prope cataraçten Rheni inferiorem ad Lauffeburgû oppidum in proximo monte, qui plane ſtirias ſimiles ſunt, ob-

oblongi, teretes, nisi quod in mucronem ut pyramis exeunt, albi pellucidi.

CAP. XXI.

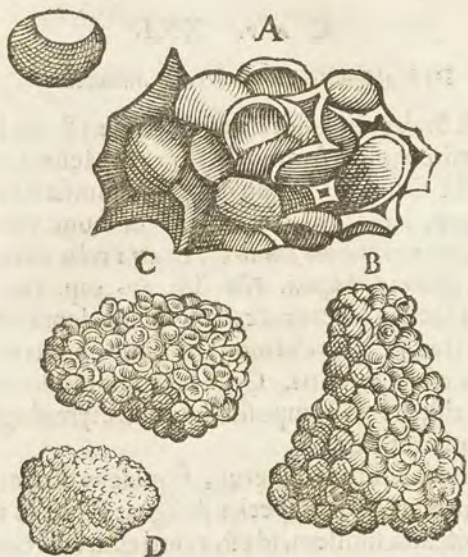
De Stalagmite, Hammite, & Ammochryso.

DE Stalagmite agit Boetius cap. 238. de Hammite 239. de Ammochryso 240. Meliori ordine de iisdem Gesnerus (à quo & figuras sumit Boetius) de figur. lapid. fol. 71. & seq. in hunc modum. *Hammites ovis piscium similis est, & atra velut nitro composita, prædura alioquin.* Plin. lib. 37. cap. 10. Est autem locus obscurus, & ut suspicor, depravatus, in his verbis, & *atra velut nitro composita*: quibus omissis clarior esset sententia. Quid si pro iis substituas, & tota velut arenis composita. sic enim etymologiæ ratio constaret, &c.

Verum fallitur Gesnerus, siquidem omnes libri consentiunt, & duas species designat Plinius, unam ovis piscium similem, id est, veluti ex arenis compositam, alteram veluti ex nitro. Quod & observavit Agricola; Ammonites, inquit, ex arenis ita componitur, ut ovis piscium quod ad figuram attinet, similis videatur esse: nitro interdum quod ad substantiam & colorem. Id genus lapides inveniuntur in Saxonibus ad Alfeldam, & Hildesheimum, nunc juglandis magnitudine, aliquando etiam maiores.

K

Por.

Potro ex tribus figuris hîc expressis, prima seu B est lapidis ex multis veluti pifis concreti) inquit Gefnerus) quem Pifolithon vel Orobiam dixerim (Germanicè Erbstein) vel Hammitè maiorem; Secunda vel D. Hammitem minorem; qui ova pifcium minora vel araneam refert, ut papaveris miliive femina conglobata (unde & Meconites, & Cenchrites Plinii vocari poffit.) Agricola Rogenstein vel Ragenstein intepretatur, quod tamen nomen Saxo arenario quoque tribuit. Hunc lapidem Berna ad me mifit Vir Doctiffimus Sacrarum literarum interpres Benedictus Aretius, duplicem: album è Iura monte:

monte : ruffum ex cinereis Bernensium ditionis montibus, quos Aeschepirg vocant. Eundem autem (vel paulo maiusculis granis) prius miserat nobilis Medicus Io. Kentmanus Dreidensis, qui & alios permultos misit. Videtur autem totus quasi ex arenulis rotundis conflatus, ideoque ovis piscium similis, quæ recentiores quidam arenida cognominarunt, hoc est, *ψαδύεσι* & friabilia. Confricatur autem & resolvitur facile hic lapis in arenulas sive granula ex quibus constat, quæ quidem singula prædura sunt, insipida & inodora. Tertia sive C, Thermarum Carolinarum in Bohemia guttas habet in lapideæ formæ veluti pisa conversas, quæ gypsi aut calcis plane naturam colore & substantia præ se ferunt. Cæterum ut Hammites totus arenulis rotundis constat, ita Stalagmites, aptè sane à Doctiss. Viro Georg. Fabricio dictus, è guttis itidem rotundis in lapidem gypseæ substantiæ conversis, totus congmétatur. De quo sic aliquando ad me idem Fabricius scripsit. Hammites alius est à Stalagmite: sic enim nomen qui è guttulis calidarum in terra arenaria formatur, qui pro qualitate terræ, modo candidus, modo gryseus, (fuscus) pro quantitate aquæ defluentis guttatim, modo pilorum, modo coriandri refert magnitudinem: & reperiuntur in una massa plurimi quasi favis inclusi, & eximuntur ceu grana. Hammitæ vero corpus unum est, saxea duritie, & ex una fit materia, aut ex sola arena, qui coloris cinerei effoditur in Prussia eo loco qui Hortus Rosarum appellatur, aut ex succo lapidescente qui est candidus. Utrique sunt insparsæ micæ coloris argentei. Stalagmites copiosissimus est in Thermis Carolinis prope Schlaccewaldum Casp. Pflugii oppidum in Bohemia.

De Ammochryso videndus Agricola lib. v. de Nat. Fossil. qui scribit reperiri ad Lotharingiæ Cali-

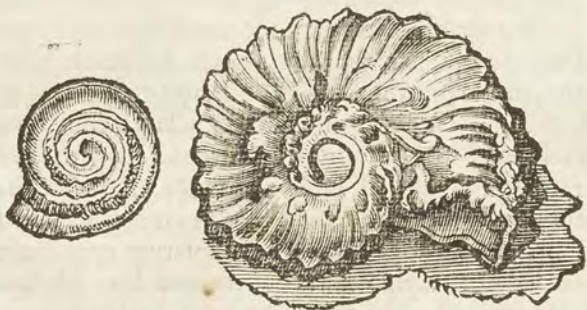
das plumbarias : in Thuringiæ collibus, qui sunt ad Chelbram oppidum, in rivo quodam ad Cænobium quod Valdefassum nominant; admodum autem tenuem in antro ab Hasta appellato, quod est in Brivalda Carinthiæ Sylva. Videndus & Scaliger Exercitat. cxxx.

C A P. XXII.

*De lapide Crucifero, Cornu Ammonis, Tephrite,
& Hephesite.*

Lapidem Cruciferum describit Boetius cap. 245; de quo nihil addo.

Cornu Ammonis cap. 246: cuius & Iconem dat è Gesnero de figur. lap. fol. 159, quæ in hac editione nõ satis fideliter expressa est : quare consultum putavi duas alias addere ad vivũ delineatas; utriusq; generis;

nam unum, ut videre est, plane cochleam refert a-
quati-

quaticam, estque læve sine ullis tuberculis; alterum elegantissime verrucis, tuberculis, & quasi rugis quibusdam variegatum est. Ioannes autem Bauhinus in nova sua Methodo de Aquis medicatis seu Historia admirabilis fontis Bollenfis dat plures Icones Maiorum minorumque.

Quod porro dicit Boetius: *solet ferreo armari hoc Cornu colore, &c.* id hausit ex Agricola lib. 4. de ortu & causis subterraneorum: Accedit autem hic color ex humore aluminoso intra terram; observavi enim Bathoniæ in Anglia, in illis Thermis, argenteos nummos aliquandiu in aqua illa relictos, auri seu Orichalci colorem acquirere, sed dilutiorem, quem diu servant. Porro, ea, quam metallici vocant armaturam, (inquit Agricola, *ein harnisch* Germanicè) quod ferri politi aut æris similitudinem gerat. At neutrum metallum non modo est, sed ne tantillum quidem illius ex eo potest confici. Verum est veluti naturæ rudimentum ea metalla facere discuntis. Lapis vero qui tandem fuerit hæc armatura indutus, Hoplites Græce dici potest. Hæc ille. Interior huius lapidis substantia pene similis est pyritæ æroso, nisi quod paulo mollior sit, & quod observavi, sensim in se consumatur, & in partes diffluit. Sed operæpretium fuerit Agricolæ locum ascribere è lib. v. de Nat. Fossil. Idem, inquit, Plinius scribit, Ammonis Cornu aureo colore arietini Cornus effigiem reddere, & in Aethiopia nasci. Is videtur aurei coloris armatura obductus esse: nam in toto Hildesheimio tractu, qui longissimi collis speciem præ se ferrens, à Mariæburgo arce per inferiorem urbis partem pertinet ad Hasdam pagum invenitur lapis novæ Lunæ speciem habens curvaturæ in cornua aurei coloris armatura vestitus, modo magnus, modo parvus: mediocriter autem du-

rus, & interdum striatus. Sed eundem aliquando ferrei coloris armatura tegit: aut adamanti similis. Etenim ubi in terra aluminosa reperitur aut atramentosa, aureo colore splendet, ubi in alterius generis terra, ferreo aut consimili. Nam alumen & atramentum futorium permutant ferrum in Orichalci colorem, qui assimilis auro. Ibidem effoditur lapis eiusdem figuræ, sed omni vacuus armatura, & cinerei coloris, qui & Tephrites apud Plinium. Idem dicit Hephæstitem in Coryco natum speculi naturam habere in reddendis imaginibus, quanquam rutilus. Nomen ex eo invenit, quod in solem additus aridam materiam accendat, non aliter ac speculum concavum sulfurata, stramina, farmen-
ta. Id genus lapides in rubro nigri coloris reperiuntur Hildesheimi in fossa mœniorum, qua spectat septentriones. In modum vero patinæ excavati sunt, & aurea armatura rutilant; quare & reddunt imaginem, & ob solis radios versi aridam materiam accendunt. Hæcille. Non solum autem in ipso Cornu Ammonis, sed & in matrice eius qua Cornu tetigit eiusmodi armatura cernitur, uti è multis fragmentis observavi. T. Bartholin. lib. de Unicornu cap. 37: Nos vero Arietinis Cornibus simillima complura ipsi ex Colle Messanensi cum Petro Castello summo loci doctore eruimus, ea parte qua altius hortus publicus assurgit.

C A P. XXIII.

De Belemnite, Dactylo Idea.

DE Belemnite agit Boetius cap. 257. Sed quia maximam partem, sumit à Gesnero qui diligentissime de illo scripsit de figuris lapidum, operæpretium fuerit locum integrum hic inserere. Belemnites,

res, inquit, sagittæ, quæ βέλεμνον Græcis dicitur, effigiem repræsentat; quare Saxones eum vocabulo ephialte & sagitta composito, Alpfeſſcht, Alpſcoſz nominant; potumque contra eiusmodi ſuppreſſiones, & noctis ludibria valere dicunt, ac fascinationibus occurrere. Hunc lapidem hodie quidam Medici pro Lyncurio habent & utuntur, qui ex urina Lyncis non concrevit: nec enim ullum tale fuit Lyncurium. Sed Veteres ſcriptores Succinum ſic appellarunt, quod ipsis perſuaſum eſſet ex urina Lyncis fieri. Siquis tamen unquam Græcorum Lyncurium, quod non eſſet ſuccinum, vidit, hos Belemnitas, opinor, vidit. Nam ex iis quidam Succini Falerni habent colorem, & pellucet: quidam paleas aliasque res minutas, tanquam Succinum ad ſe alliciunt: reperitur autem in pluribus Germaniæ locis: eſtque aut cinereus, aut candicans, aut in rubro niger, qui omnes inveniuntur Hildesheimi; aut Succini Falerni colore, ut Pruſſicus, & Pomeranicus. Uſtus vel candidus fit, vel in candido cinereus. Uterque reperitur inter urbem Hildesheimum, & arcem Mariæburgum in marmore antri, quod à Nanis appellant, ad ſiniſtram. Nam locum illum quondam arſiſſe, alia multa, præter huius lapidis odorem, indicant; quin aurea armatura non modo Belemniten Hildesheimi in foſſa mœniorum generatum ortu, ſed etiam radicem conveſtit extrinſecus: quæ armatura ſine arte mirifice nitet atque imaginem inſtar ſpeculi reddit. Belemnitæ autem ſi confricentur, ex iis quidam olent Cornu bovis limatum aut uſtum, ut Hildesheimi in marmoris eiſdem odoris cõmiſſuris nati: aliqui ſine odore ſunt, ut reliqui. Diverſa vero ipsis eſt magnitudo: cum enim maximis eſſe ſoleat digiti longitudo & craſſitudo, Hildeshemiis in foſſa mœniorum qua ſpectat ad ſeptentriones repertis,

est interdum sesquipedis longitudo, brachii crassitudo. at figura omnibus est sagittæ ex ampla radice deficientis in tenuissimam acie: omnibus natura inest quædam quasi rima, qua fit ut facilius in longitudinem diffindantur, sed ea pellucidis magis quam cæteris est conspicua; eadem interdum aurea armatura vestitur intus: in aliis præterea inest terra, in aliis arena & terra. Verum lapis qui continet Belemnitas, aurei coloris armatura tectus, plerumque constat ex crustis, tanquam membranis quibusdam, primo latis, mox magis ac magis strictis. Quoniam vero Belemnitæ exsiccant, Prussicis ac Pomeranicis Chirurgi curant vulnera: iisdem medici & Saxones suis non aliter ac lapide Iudaico frangunt calculos. Hæc Agricola lib. v. de Nat. Fossil. Belemnitæ hinc positas Icones secundum numeros deinceps enarrabimus.

1. Belemnites vel Dactylus Idæus maior nigricat, & radios à centro diffundit, ut apparet: solidus excepta basi: sicut etiam Cornua animalium aliquo usque cava sunt, inde solida: accedunt autem odore quoque ad Cornu vel os ustum, aut felium fere urinam. Substantia friabilis fere est, color nigricat. Quidam ex iis fracti videntur, & rursus sponte coagulati.

2. Eiusdem basis concava in medio, terram vel lutum continens.

3. Eiusdem alia species, intus atra & lævissima, nullis radiis, foris albicans tanquam crusta è creta inducta: substantia ei durissima, ut & ignem emittat tanquam silex. Fœtoris nihil habet; magnitudine & figura, cæcumini etiam modice inclinati, pollicis articulum superiorem referens.

4. Belemnitæ radiati species minor, linea per medium divisa, & ad lucem perspicua; minus nigra, è
fulco

fulco candicans, vel etiam subrufa, obscurius radiata; nec ita foetida, quam multi Pharmacopolæ habent pro lapide Lyncis; eam præsertim speciem, quæ parte altera pellucet & subrufi coloris est, linea media secundum longitudinem dividente. *Et post pauca.* Lapis Belemnites omnis plerumque constat cortice & parte interiori ceu carne: nonnullis etiam medulla inest mollior. Germani quidam hunc lapidem vocant Luchsstein, id est, Lyncis lapidem; alii Schoszstein à similitudine teli quod Schosz vocamus: alii Rappenstein, id est, Coraciam aut Corvinum lapidem, sive à colore nigro, quo species eius quædam colorantur, sive ut quidam nugantur, à Corvini veretri similitudine. Ad renum calculos in Hispania eius usum esse accepi: ustus quidem mihi videretur utilior, saxifraga præsertim & aliis admixtis: aut potius liquor in quo macerata hæc fuerint, colatus. Dentes etiam ustus expurgat; posset autem odoris gratia aliquid iridis misceri. Sunt qui oculis equorum ad exterendas cicatrices, ustum inflent. Audio & ad vitrum nescio quem eius usum esse, & Alabandicum, nescio quam recte, appellari. *Addit deinde;* tertio loco pictum præ cæteris Dactyli Idæi nomine dignum. *& nominis causam exponit.* *Vbi & hoc habet:* Ab eodem quidem Cretæ monte, Corybantes etiam olim similiter Dactyli Idæi dicti sunt.

Quod Boëtius ita accepit quasi Belemnitæ hi seu Dactyli Idæi olim Corybantes fuerint appellati; perperam, quum Corybantes homines appellati fuerint Dactyli Idæi, non contra. Cætera vide apud Gesnerum.

Georg. Agricola lib. v. de Nat. Fossil. a Idæi vero Dactyli in Creta ferreo colore pollicem humanum expriment;

K 5

munt: iidem reperiuntur in Prussia loco, qui Rosarum hortus appellatur.

Dicit Boetius cap. 258. in Belemnite interdum reperiri lapidem in conum acutum, turbinatū, etiam concavum, nec minus terra vel arena repletum: quē hic exprimendum duximus.

Quia autem Boetius de Belemnite agens, etiam Lyncurii meminit, pauca de illo dicenda. Theophrastus de lapid. agens de gemmis aliquot, quarum species sexu distinguuntur.

Καὶ τὰ λυγγέλα δ' ὡσαύτως, ὡν τὸ ἦ-
λυ διαφανέστερον, καὶ ξαντότερον. Dixe-
rat autem paulo ante, de Smaragdo a-
gens: αὐτὴ τε δὴ παλαιῆ τῆ δλωάμει, καὶ
τὸ λυγγέλον. καὶ γὰρ ἐκ τῶν γλυφετῶν
τὰ σφραγίδια, καὶ ἐστὶ σερωτάτη, καθότι παρ' ἰ-
σοκράτη, ἔλκει γὰρ ὡς περ καὶ ἡλεκτρον. Οἱ δὲ Φά-
σι ἔ μόνον καὶ ξύλον, ἀλλὰ καὶ χαλκὸν καὶ σίδηρον, ἐὰν
ἦ λεπτός, &c. Plin. lib. 8. cap. 38. *Lyncum* humor ita
redditus ubi gignuntur, glaciatur arefcitque in gemmas
Carbunculis similes, & igneo colore fulgentes, *Lyncurium*
vocatas, atque ob id *Succino* plerisque ita generari prodi-
to. Et lib. 37. cap. 2. de *Succino* agens: *Demonstratus*
Lyncurion id vocat, & fieri ex urina *Lyncum* bestiarum ē
maribus fulvum & igneum, ē sœminis languidius atque can-
didum. Alii dixere *Langurium*, & esse in Italia *Langu-
rias*. Et eodem lib. cap. 3. postquam plura dixisset
de *Succino*: De *Lyncurio*, inquit, proxime dici cogit au-
thorum pertinacia. Quippe etiamsi non electrum id esset,
Lyncurium tamen gemmam esse contendunt. Fieri autem
ex urina quidem *Lyncis*, sed egestam terra protinus bestia o-
periente eam, quoniam invideat hominum usui. Esse au-
tem, qualem in igneis *Succinis*, colorem, scalpique. Nec fo-
lia tantum aut stramenta ad serapere, sed aris etiam ac fer-

ri Laminas, quod Diocli Theophrastus credidit. Ego falsum id totum arbitror, nec visam in ævo nostro gemmam ullam ea appellatione, & quod de medicina simul proditur, calculos vesicæ eo potò elidi & morbo regio occurrì, si ex vino bibatur, aut si portetur etiam. Epiphanius meminit etiam utriusque nominis Lyncurii & Langurii; & quoniam sacræ literæ non faciunt mentionem Hyacinthi gemmæ, suspicatur illam Lyncuriam appellatam. Et sane descriptio Lyncurii non male convenit cum Hyacintho Neotericorum: ita ut mihi non fiat verisimile lapidem Lyncis aut Belemniten Lyncurium antiquorum dici posse; eoq; magis quod figuræ non meminerint, & gemmas ex eo factas memorent: quæ è Belemnite fieri non possunt. Gesnerus in Corollario ad Epiphaniũ de XI I. gemmis: Ego Lyncurium à Succino differre non video; & id quoque pro gemma habitum olim, præsertim quod aureo colore pellucet ac splendet, minime dubito.

CAP. XXIV.

De Ceraunia.

DE Ceraunia agit Boetius cap. 261, & illius figuras affert è Gesnero: operæpretium autem fuerit ipsum Gesnerum audire lib. de figur. lapid. fol. 39. *Similiter vocatur Astrios* (malim Asterios ex Dionysio Afro) *Crystallo propinquans, in India nascens & in Pallenis littoribus, intus à centro ceu stella lucet, fulgore Lunæ plenæ. Quidam causam nominis reddunt quod Astris opposita fulgorem rapiat ac regerat. Optimam in Carmania gigni, nullamque minus obnoxiam vitio: Cerauniam enim vocari quæ sit deterior, pessimam Lucernarum luminis similem.* Plin. lib. 37. cap. 9. Legendum, pessimam Lychnitem Lucernarum &c. Verum hæc Ceraunia non pertinet ad hanc de qua agimus: nisi
sta-

statuatur nobilissima eius species. Subjicit autem Plinius eodem loco: *Sotacus & alia duo genera facit Ceraunia, nigras rubentesque, ac similes eas esse securibus, per illas quæ nigrae sunt & rotundæ, urbes expugnari & classes, easque betulos vocari: quæ vero longæ sunt, Ceraunias.* Quod autem hîc dicitur *betulos* vocari, alludit ad vocabulum *Beitels*, quo vocabulo Belgæ nostri intelligunt cuneos, instrumenta fabrorum, quibus ligna & lapides dividunt. Porro Icones quas adiunxit Boetius, à Gesnero sunt acceptæ, qui de ea quam litera E notavit, ita scribit: *Lapis quem Vir Nobilis quidam & rerum nature studiosus mihi pro lapide fulminis (Germanicè enim Stralhamer vocabat) dono dedit, cuius hîc Iconem adiunxi: longus est digitos quinque, latus vero tres quæ latissimus est, nempe sub insimam partem, quæ Cunei instar utrimque attenuatur & totus plane Cuneum refert: Crassitudo ei pollicaris, quæ crassissimus est, circa medium scilicet, ubi caput & latera angulis clauduntur, ut quadrangulæ corpora in Cuneo vero anguli cœunt, ut in aciem secantem exeant, crassitudine infra medium paulatim attenuata. Color in albo fuscus, circa caput plus nigredinis est. Gravissimus est durissimusque; Silicis vulgari, è quo ignis excutitur, similis substantia: & ex ipso quoque ignis similiter ducitur. Cultrorum & ferramentorum, quæ in eo ducuntur, aciem dirigit, non etiam acuit. De hoc nimirum genere, sentit Cardanus scribens: Obscure nitet lapis fulmineus, quem lima non tangit. Nam meus quoque non sentit, propter summam durissimamque levitatem, ne in angulis quidem. Cerauniæ lapides sunt, (inquit Christoph. Encelius lib. 3. cap. 25.) quos Germani vocant Donnerstein: cadunt de nubibus cum Tonitruo. Reperiuntur in Grania, irem in Hispania, candenti colore, ut ignis fere. (Hæc forte de Cerauniâ gemma veterum potius aliquis dixerit.) Inveniuntur etiam hinc inde in Germania, præcipue ad flumina, ut*

ad Albin: ubi Ceraunias gemmas (ego lapides simplicius hos dixerim) Crystallo similes, infectos colore Cæruleo inveni diversæ formæ: nonnunquam sicuti clavas: nonnunquam tanquam pyramidem, ut repræsentarent caput Saccharinum (seu è Saccharo metam.) Integras tamen nunquam invenire potui, forsitan propter vim fulminis, qua excutiuntur nubibus, & resultationem in terram. Harum vim esse prædicant (hec è Marbodæo) provocare dulces somnos, & valere contra fulmina: item facere ad prælia & causas vincendas. Hæc Encelius, qui certè Cerauniam gemmam, quam Alteriæ nomine descripsimus, cum lapide è nubibus cadente confundit, sicut & Marbodæus. Solinus in fine cap. 23. quod est de Germania. Cerauniarum, inquit, genera diversa sunt. Germanica candida est: splendet tamen cæruleo; & si sub divo habeas fulgorem rapit siderum. Similiter autem & Albertus & Marbodæus, Germanica legerunt; cum ex Plinio lib. 6. cap. 23. Carmanica sit legendum, deque gemma intelligendum, non lapide. Vidi ego & alium apud eundem Nobilem virum, meo quem is donavit, cuius Iconem exhibui similem, figura eadem Cunei: Sed multo maiorem, nigrum & pertusum foramine rotundo: quod quidem nulla arte, sed impetu motus factum conjiciebat. Sic & discus lapideus perforabatur, ut ad projiciendum (ligno forte inserto) idoneus fieret. Et hoc ipso distinguitur à Solo Græcis dicto, ut in differentiis vocum annotavit Ammonius his verbis: Δισκὸς μὲν ἔστι λίθος πεπεπημένος, σόλος δὲ τὸ χαλλκῆν ὀλοσφύρον, &c. Ex his ergo Cerauniorum lapidum differentiis, alios Cuneiformes, alios Discoides, δισκοειδῆς; alios vero claviiformes, non à clavi sed à clavæ similitudine: qualem & Encelius se vidisse scribit: nosque pictum talem à Kentmanno

accepimus, Iconem tamen omisimus: alias vero ab eodem missas species eorum quatuor subijciemus, literis distinctas A. B. C. D. A est lapis Torgæ 1561. deiectus. B prope Arcem Iuliam effossus. Uterque est nigri coloris, partibus quibusdam in Caruleum vergentibus. C aliâ figurâ, D in pago Siplitz effossus. Hoc etiam accipi, colore viridi interdum reperiri genus illud cuneiforme primo loco exhibiturum. Veri autem Cerauniæ experimentum esse, si lapis totus tenui filo ita obvolvatur, ut filum nunquam duplicetur, & lapidis nihil appareat, sic prunæ imposito lapide, si genuinus sit, filum madescere, non uri, aiunt. Et post pauca. Postremo Gallos audio, lignum in lapidis naturam conversum, (si modo lignum unquam fuit, Petrus enim Bellonius putat nunquam lignum fuisse, sed tale statim à natura factum) vulgo lapidem fulminis, *Pierre de foudre*, nominare. Inveniuntur autem in quibusdam Galliæ locis magna eius frusta in agris, quæ ædificiis etiam adhibeantur. Hactenus è Gesnero.

C A P. XXV.

De Chelonitide, Brontia, Ombria.

HOs lapides describit Boetius cap. 264. Gesnerus de figuris lapidum fol. 59. Habent, inquit, etiam lineas eminentes & strias lapides in agris nati: ex quibus eum qui cum tonitruis, ut nunc quoque credit vulgus, cadit, Brontiam vocant Græci, capitibus testudinum similem: qui cum imbribus, Ombriam. Nostri sunt modo sublurei, modo subvirides, modo subrubri, modo subfusci: nunc vero variant colore. politi tanquam specula, imagines reddunt. Figura ipsis fere dimidiati globi, raro oblonga. Interdum ovi magnitudine sunt, sæpius minores.

res. Aliquibus bini sunt circuli, quasi quidam moduli, (modioli Plinio sunt mediæ partes cavæ & rotundæ rotarum, à quibus radii in circumferentiam extenduntur) à quorum superiori, quinæ lineæ eminentes aequalibus inter se spaciis divisæ, procedunt ad inferiorem: quarum singulæ utrinque striam habent. Totidem rursus lineæ eminentes à superiori circulo per mediâ spacia descendunt ad strias proximas. Inter eas autem semper sunt humilia spacia quadrata. Aliqui vero tantummodo habent has postremas quinâs lineas descendentes cum multis transversis, & spaciis non admodum longis. Reliqua autem mediâ spacia tota eminent, carentque & lineis & striis. Nonnulli eodem modo se habent, nisi quod linearum loco habeant strias & quod spacia transversa emineant. Hæc Georg. Agricola lib. v. de Fossilib. Idem Brontiam simul & Ombriam Germanicè interpretatur groß Krottenstein, id est, Batrachiten (vel Bufonis lapidem) vel Chelonitidem maiorem: & Donnerstein, id est, Tonitruilapide; & Wetterstein, id est, tempestatis lapidem. Eisdem vero tribus nominibus Cerauniam quoque interpretatur, nisi quod à lævitate differentiam addit, groß glat Krottenstein, &c. cum Ombriæ Brontixque non læves sint, sed partibus quibusdam inæquales, aliis eminentibus, aliis humilioribus. Chelonitidem vero, ein kleinen Krottenstein, hoc est, Batrachiten minorem. *Brontia gemma capitibus testudinum similis est, & cum tonitruis cadens, ut putant: & fulmine tacta restinguit si credimus; a Plinius.* Unde Brontiam quoque alio nomine Chelonitin vocari posse apparet. Ego testudinei capitâs similitudinem in nullo adhuc lapide animadverti: Batrachitæ vero dicti minores nostri,

cum

cum rotundi fere & cavi sint, globi dimidiati instar, specie sua convexa Chelonium, hoc est, operimentum seu testam testudinis potius quam caput eius referunt. At si testudinis nomine structuram cameratam accipias, & in ea caput appelles medium summumque veluti modiolum, quem Aristoteles in lib. de Mundo ad Alexandrum umbilicum appellat, pulchre sane videtur quadrare similitudo: etsi lineæ quinque in Ombria à medio procedant: in structura quaternæ &c. Differentias inter Ombriam & Brontiam; itemque inter Brontiam, & Ovum Anguinum explicat Boetius. Ubi & apponit Ombriorum species à Ioan. Kentmano ad Gesnerum missas. Gesnerus autem addit: Luteus hic lapis (inquit Kentmanus) ex Ombriorum genere est unus, nisi quod compressior est forma, ut notulæ in eo minus conspicuæ sint, quam in altioribus & maioribus. Hæc Gesnerus. Attigi nonnihil de hisce lapidibus supra cap. IV.

Hic autem altioris & maioris Iconem adicere visum est, ea mole & figura quam habet. Inveni autem similem in Anglia ad Ostium Thamisis, aliquandiu fluctibus iactatum ita, ut lineæ & striæ minus appareant, sed forma plane similis est, qualem & expressit Gesnerus de figuris lapid. fol. 166. Porro si accurate consideres alterum lapidem, quem duplici facie hic expressimus, manifesta apparent in

con-

convexa eius parte vestigia divisionum in
 testa Testudinis cernuntur: verum exterior tunica
 huius lapidis, ut ita vocem, substantia multum di-
 stat ab interiori corpore, nam cum illud durissimum
 & silicium sit, illa paulo est mollior. Hoc quoque
 in illis lapidibus observavi, (habeo enim plures &
 unum triplo maiorem priore, quem & exprimendum

dum curavi, & quidem duplici facie, ut inferioris partis conformatio videri posset) plana seu inferiori parte habere illos rotundam protuberantiam, ita ut si lapidem in latus inclines, non male referat caput Testudinis cum parte colli. Quare pene adducor ad credendum hunc lapidem recte Cheloniten posse appellari.

C A P. XXV.

De Marmore, Lychnite & Phengite: Aliis.

DE Marmore agit Boetius cap. 266. & aliquot sequentibus. Agricola autem ante illum diligentissime lib. VII. de Nat. Fossil. Tantum ea adiungam quæ lucem aliquam videntur posse adferre. De generatione marmoris nihil dicam, (sicuti & de cæterorum silui, quia tractatio illa longiorem disquisitionem requirit) quanquam mihi haud dubium sit, lapides è siccissima, & durissima terra constare, & visco quodam naturali coniungi aut aqua lapidificante, quam quidam salsam vocant; (quanquam non abnuerin quosdam etiam ex ipsa illa aqua coagulari ut multæ cavernæ faciunt fidem;) eorumque rudimentum esse in arenis, & quò partes tenuiores magisque unitæ sunt, eo perfectiores, politiores & lucidiores lapides gigni atque adeo gemmas: nam experientia docet etiam in Silicibus illam coagmentationem reperiri & eandem in illis observari colorum varietatem, & mixturam: Silices autem omnium minime polituram exactam admittunt, vidi enim Silices in quibus quidem vari coloribus elegantissimè mixti erant, haud secus quam in Iaspide, quique durissimi erant, à peritissimo artifice politos, in quibus tamen desiderabatur neque ulla arte obtineri potuerat lævitas illa & nitor, qui in Achate & Iaspide

de atque adeo marmoribus plerisque politis cernitur. Ita ut hæc specifica fit differentia inter Silices & Marmora, quod hæc exactam polituram admittant, licet alia magis alia minus, & niteant, illi vero minime. Atque hoc obiter observato, de speciebus marmoris quædam sunt observanda.

Boetius agens cap. 281. de Porphyrite, citat locum Plinii lib. 36. cap. 7. ex eo candidis intervenientibus punctis, *Leucostictos* vocatur. Ubi Cl. Salmasius corrigendum putat *Leptosephos*. In MS^{to} est *Leptosephos*. Paulus Silentarius vocat λεπτὸς ἀσφρας candida illa puncta quæ in rubro lucebant, quas alii λεπτὰς ψήφους. Sidonius vocat *Furfures* Porphyritæ lapidis maculas Epist. 1. lib. 11. *Neque per Scopulos Aethiopicos & abrupta, purpura genuino fucata conchyliis sparsum mihi saxa furfurem mentiuntur.* Sic enim legendus & distinguendus ille locus.

Boetius cap. 267. agens de marmore Pario, simul agit de Lychnite; quod omnino distinguendum est à gemma Lychnite, ut bene observatum est à Gesnero: Is autem de hoc marmore tractans de figur. lapid. fol. 52, postquam mentionem fecisset marmoris pellucidi albi ex Hispania allati Sangallum, subjicit: His scriptis literas ab Amico accepi, cui profecturo Sangallum, ut hunc lapidem inspectum mihi describeret mandaveram. Vulgo, inquit, lapidem Alabastrum vocant: tabulæ binæ ex eo factæ, sive crustæ, singulæ circiter pedes duos longæ sunt, sesquipedem latæ: quæ magnitudo specularibus (fenestris vulgo dictis) mediocribus fere convenit: in quibus usum marginibus ligneis includuntur: & lucis splendorem mediocrem transmittunt iis qui intus sunt, ita tamen ut neminem foris agnoscere possint: foris autem Astantium aut prætereuntium visus omnino non penetrat. Quare ad cubiculorum specularia,

quæ ad internas ædium partes spectant, aliquibus in usu sunt. In Hispania ferunt templorum aliquot specularia ex hoc lapide facta esse vitri loco, & picturis quibusdam ornata. Lapis albicat, albo marmoris ad subfuscum colorem vergenti, aut filici albo fluviali splendido persimilis, non sine quibusdam maculis tamen. Quibus in partibus fractus est, aluminis instar splendet. Planula (ut recentiores vocant, nostri *ein hobel*) attenuari & politri potest. Ungue digiti pulsatus vitri aut æris instar sonat. Tabula nondum expolita pollicis; polita vero digiti crassitudine erat. Fiunt & pocula aliaque vascula ex eodem lapide in Hispania; quæ in alias regiones exportantur; & fracta etiam, si crustæ integræ sint, ferruminari possunt. Hæc Amicus.

Nerone Principe (inquit a Plinius) in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, candidus & translucens, etiam qua parte fulvæ inciderant venæ, ex argureo Phengites appellatus. Hoc construxerat ædem Fortunæ, quam Seiam appellant à Servio rege sacratam. Quare etiam foribus operis interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quam specularium modo (Cl. Salmasius legit ex antiq. alio quam specularium modo, tanquam inclusa luce non transmissa.

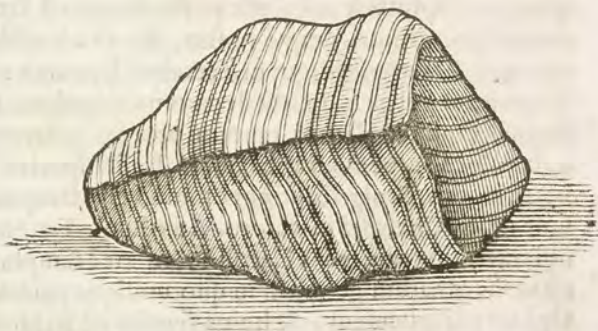
De Alabastrite agit Boetius cap. 268. & seqq. Plinius lib. 36. cap. 8. *Hunc aliqui lapidem Alabastriten vocant.* (egerat autem capite præcedente de Onyche marmore, è quo scribit primum potoria vasa facta, deinde pedes lectorum sellasque, postremo & columnas.) *quem cavant ad vasa unguentaria, quoniam optime servare incorrupta dicitur. Idemustus emplastris convenit. Nascitur circa Thebas Aegyptias, & Damascum Syria. Hic ceteris candidior. Probatissimus vero in Carma-*

214

nia, mox in India: iam quidem & in Syria, Asiaque. vilissimus autem, & sine ullo nitore in Cappadocia. Probantur qui maxime mellei coloris, in vertice (Cl. Salmasius in vortices) maculosi atque non translucidi. Vitiæ in iis cornuus color aut candidus, & quicquid simile vitro est. Vide quæ Cl. Salmasius annotavit ad Solinum pag. 558. & seq.

Plura alia marmora diligenter describit Boetius, ad quæ nihil iam addo, præterquam è Francisco Imperato cap. de marmorum generibus ab Antiquis cognitis, sub finem: Insigne, inquit, marmorum genus silentio prætermittere nolui, à nemine (ni fallor) descriptum, quod ex insula quadam devehitur in Ligustico mari sita, communiter Mons Christi nuncupata, cuius color est albus ad viridem vergens, sed totum est lineis nigris æquidistantibus delineatum; durum equidem genus, raro visitur, ex eo tantum parva fragmenta servamus. Dat deinde hanc Iconem.

De Obsidiano & aliquid notandum. Boetius lib. 2. cap. 91. dubitat an ad Onychis genera sit referendus. Dein cap. 163. dicit Agricola putare esse Gagaten. Denique cap. 272. *Obsidianus lapis nigerrimi coloris ab Obsidio primum inventus in Aethiopia*

marmoris genus est. Recte marmor facit sed ab Obsidio inventum perperam. Cl. Salmfius in Solinum pag. 204. Obsidianus lapis in Aethiopia inventus, quem Græci ὄψιδιον vocabant, quod nigerrimi esset, splendoris, & imagines redderet, ut ὄψις, & oculi pupilla, Hesych. κόρη. ὄψις.

CAP. XXVI.

De marmore Ophite & lapide fungifero.

Ophites, (inquit Encelius lib. 3. cap. 40.) est species marmoris, cuius Dioscorides tres facit species. Prima est pōderosa & nigra. Secūda cinerei coloris, habens lineas cinereas, distincta punctis, quæ reperitur apud nos non procul à monte Ioachimico, seu valle, ut dicunt. Tertia lineis quibusdam candidis intercincta est. Dicitur autem Ophites quia colorem habet serpentinum. Non est vero Echites, *ein Natterstein*, qui vipereas habet maculas; licet is quoque, Ophitis species esse possit: neque est Dracontias peregrinus, neque noster, *der Drachenstein*, oder *vnser Schlangenstein*, qui fit è cerebro Draconū aut Serpentum vel ex spuma ut docuimus coagulata. In summa Ophites dicitur tantum propter colorem, quia colore Serpentes repræsentat. Et illa species lineis cinereis, & nigricantibus omnino est, tanquam sunt nostri Chelydri in colore. Ad ostium Tangræ, ubi fuit olim regia sedes Caroli IV, in arce templum est variis ornatum gemmis, in quo undique parietes Ophite tali splendent, & huius species est Echites, qui vipereas notas habet. Est alia etiam species Ophitis magis accedens ad formam serpentis, quia squamas habet ut serpens, & est crustaceus lapis. Reperitur in Saxonia multis locis circa Hildesheimnum. Sordet omnino tanquam cornu. Illa species

aliquando mihi à Cordo est demonstrata. Est & tertia Ophitis species à me inventa ad littora Albis prope ostium Tangræ: eratque lapis tenuis, oblongus, in forma omnino tanquam serpens, ut si serpens indurisset in lapidem, intus coloris nigri in caruleo nitentis, foras albicantis.

Plinius lib. 36. cap. 7. de marmoribus agens Pretiosissimi, inquit, generis Lacedemoniū, viride, cunctisque hilarius. Sic & Augustum, ac deinde Tiberium, in Aegypto Augusti ac Tiberii primum principatu reperta. Differentiaque eorum ab Ophite, cum sit illud serpentium maculis simile, unde & nomen accepit, quod hæc maculas diverso modo colligunt, Augustum undatim crispum in vortices, Tiberium sparsum convolata canitie.

Gesnerus: Ophitem marmor legimus esse viride, maculis totum plerumque albis, tum vero alterius coloris distinctum. Bauhinus de fonte Bollenfi lib. 1. cap. 15. Venit in mentem Ophites lapis, mihi Rotemburgi ad Niccarum monstratus, & laudatus à primario viro ad Colicum dolorem; lapis planus, ac nonnihil concavus, magnus: calefactum in aqua ferventi applicant abdomini; magno erat emittus lapis.

Accepi olim à Cl. Viro Carolo Clusio fragmentum, cui ipse inscripserat: *Fragmentum è poculo Eduardi IV. Angl. Regis ex Ophite lapide adversus venena, donum H. Morgani anno 1581.* Est autem illud fragmentum coloris viridis obscuri, & parum transparentis, maculis intersparsum Crystallinis læte virentibus, & satis conspicuis, si luci obvertas. De lapide fungifero agit Boetius breviter cap. 298. De eo I. Scaliger Exercit. cxxxvii. Sect. 2. Privata lapidis natura inter admirabiles referenda: is apud Romanos magno in pretio est. Unum vidimus Neapoli; quo in regno tradunt inveniri. Crusta crassa est. Ea

teræ dodrante operta, asperfaque tepida irroratio-
ne, quarto post die fungos edit.

C A P. XXVII.

De Geranite, Hieracite & Perdicite.

A Gruis oculo, inquit
Boetius, Geranites; ab
Accipitris oculo Hieracites,
nomen obtinuerunt. Longe
aliter Gesnerus. qui cap.
xii. de figuris lapidum:
Pro capite, inquit, xii. i.,
quo lapides ab avibus de-

nominati, aut ex avibus sumti enumerantur, non alios in praesentia pictos habemus, quam qui hic exhibentur, 1. Hieraciten & 2. Perdiciten: ab aliqua pennarum in hisce avibus similitudine dictos. Eos autem à Io. Kentmano accepi.

^a Plinius Hieracitem describens dicit: *Hieracites alternat tota, milvinis nigricans veluti plumis.* Quem locum ita corrigit Cl. Salmasius ad Solinum pag. 713. melius scripseris è vetere; Hieracites alternata milvinis nigrisque veluti plumis. Quæ alternatim milvinis veluti plumis ac nigris distincta est. Aëtius: *Ἱερακίτης λίθος, ἐπιόχλωρος, μὲν ἐστὶ καὶ παρὰ τὸ μέλαν ἀπὸ πρῆξι μὲν, & χροιάς Ἱερακίτης ὥστε ποικίλον εἶναι.* Hoc est, ad verbum quod Plinius dixit: *alternatam esse milvinis ac nigris veluti plumis.* Agricola lib. v. de Nat. Fossil. Invenitur in tractu Hildeshemio, quâ itur versus occasum à iam dicta mœniorum fossa, in colle ultra flumen, & citra: estque similis specie & colore accipitrum mollioribus pennis quæ ipsis sunt in pectore.

Alter

Alter ibidem reperitur lapis qui exprimit striis & colore perdicum pennas, quas itidem habent in pectore.

Sed non est hic prætereundum, quod scribit Pontus Tyardeus Bissianus Cabilonensis Episcopus in Libro de recta nominum impositione, edito Lugduni anno 1603. pag. 80. Sed aliud quiddam, ait, non tacendum quod de Perdicite experientia, cognitionis singularium rerum magistra, me docuit. Ea habet. Quum in Salano meo castro sub finem astatis anni 1591, una cum Philippo Roberto doctissimo Iuris-consulto, literarum omnium Latinarum & Græcarum eruditissimo, secessissem: & ibidem ille suo Demostheni vel Isæo diei meliorem partem daret: ego vero in Philonem omnia mea studia conferrem: die quadam cum iam advesperasceret, Calmontius Calligraphus à manu meus, gestiens ad nos: habeo, inquit, me intuens, habeo, mi here quod addere possis si lubet libello tuo de Recta nominum impositione, quem mihi exscribendum dedisti: Ecce Perdiciten, quam ego è sinu gutturis unius puli perdicis qui inter reliquias cœnæ tuæ nobis appositus est his ipsis meis digitis extraxi. Ego vero id Crystallinum tanquam frustulum conspiciens, elegantipelluciditate, ab aqueo splendido nitore in dilutissimum ruborem emicante, sed ea figura & magnitudine, ut vix crederes hunc à pullo parvissimo, qualis erat hic *περδικίδεϋς*, devoratum fuisse, at innatum putares: quare miratus & emiratus dubiusque, Ohe, inquam, Calmonti, quibus facetiis nobiscum ludis? Ille subpudens, honorem præfatus, bona, inquit, tua venia dixerim: Næ hac mea assertione ipsa certe verior non est veritas: ni ita sit, mi here, posthac neque divini, neque humani mihi quicquam accredas: sinum discidi gutturis pulli, lapillum hunc offendi,

fendi, evulsi ab ipsa ingluvie, quam esitavi: Tuum istum piæ stipis erogatorem, huncque cubicularium, cæteros etiam alteros ex domesticis quosdam oculos testes, te coram produco, si lubet. Acquivi subridens: & cedo igitur lapillum, inquam, fidem impetraſti. Tunc ad Robertum conversus: mentem meam subiit istud Aeliani, inquam, Συροπερδιξ γίνεται ἐπὶ τῆς Ἀντιόχειας τῆς Πισιδίας, καὶ σιταίνου καὶ λίθου. Syroperdix circa Antiochiam Pisidiæ nascitur, qui etiam lapides vorat. Sed longo ab Antiochia distamus intervallo. Postquam hunc super, inter doctissimum Robertum & me, aliquantulum disertum esset, eum in dactylithea inclusi, quem diligenter apud me servatum habeo. Verum dum hæc aliquandiu post scriberem, color ille rubescens, mihi penitus, perspicuitate tamen Crystallina remanente, obliterated & elutus esse visus est.

Porro ut Geranites, & Hieracites, & Perdicitæ à plumis avium denominantur: ita & Aetites (non ille de quo suo loco egimus, ne quis erret) de quo Plinius l. b. 37. cap. 11. Aetites à colore aquilæ candidante cauda. Quæ de gemma aliqua sunt intelligenda, non Aëtite lapide, qui nomen gemmæ nequitquam meretur.

C A P. XXVIII.

De variis lapidibus qui nomen à similitudine rerum quas referunt aut è rebus ipsis in lapides mutatis habent.

DE his compendio agit Boetius cap. 299. ad quod caput tantum obiter quædam notabimus, nam multa suis locis tractata sunt.

Cissites, inquit Plinius, in candido collucet hedera foliis, quæ totam tenent: Narcissites venis etiam Edera distinguitur.

quitur. Reliquit autem dubitandi locum, inquit Gesnerus, ne Narcissitem cum Cissite forte confuderit, edera à qua Cissites denominatur, similem utramque faciens, nulla Narcissi in Narcissite facta mentione. Et paulo post cap. viii. Videntur autem duo lapides diversi: & alius forte ab iis Cissites fuerit, quem eiusdem libri cap. x. circa Copton nasci tradit candidam, & videri intus habere partum, qui sentiat etiam strepitu. Ex quibus verbis ad Aëritas hunc referendum esse apparet, & forte non à Cisso, id est hedera, sed aliunde derivari. Κισσῶν quidem verbum pro concipere in sacris carminibus à septuaginta translatis legitur; ἐν ἀμαρτίαις ἐκ' ὄσπρά με ἢ μήτηρ μου. Κισσῶν vero in eadem significatione poeticum videtur. Verum hic Copticus lapis à Plinio non vocatur Cissites, sed manifeste Cissiten ab Heberæ foliis deducit; differentiam autem inter Cissitem & Narcissitem constituit, quod in illo edera folia, in hoc etiam venæ foliorum appareant, & quidem utraque in candido. Narcissites autem corruptum nomen videtur, nihil enim Narcisso commune cum hedera. Cl. Salmasius iudicat legendum *Inocissites*. Nam tres sunt venæ foliorum unde ἐξινίξου dicuntur cum eximuntur illæ venæ. Porro pro Cissite illo altero, qui intus partum habere videtur scribendum iudicat Cytes δὸν ἔχειν, quod & series literarum indicat & vetus lectio suadet.

Agricola lib. v. de Nat. Fossil. iudicat Cissiten & Gasidanen & Pæantides & Gemonides omnes esse Aëritas; & omnino hos lapides quos Theophrastus & Mutianus parere crediderunt.

Rhodites, inquit Boetius, à rose figura. Sed Gesnerus; *Rhodites* à rosæ similitudine (in colore nimirum; nam & melites mali coloris, sequitur) dictus memoratur Plinio. Cuius locus lib. 37. cap. 11. ita

se habet: *Rhodites à rosa est: melites mali coloris, Chalci-tes eris, Sycites fici.* Legendum credo; *Rhodites* autem *rosæ*, *melites mali coloris*, &c. Nam in hisce omnibus non figuræ, sed coloris similitudo spectatur, & haud dubio aut *Acharis* aut *Iaspidis* species fuerunt.

Stelechites, inquit Boetius, à *stipitis vel trunci forma.* Gesnerus; *Stelechites* stipitis speciem ostendit, cuius rami sunt mutilati; colore cinereus reperitur in *Chartis ad Spangebergum arcem.* Agricola. Dat autem illius Iconem cap. xi i. de *Osteocollis*, quam Boetius expressit ad cap. 234. figura quæ A notatur. Et à Gesnero, Num. i. ad quam notat. Ex his primus in *Palatinatu* locis arenosis copiose nascitur è *fabulo*, ossium specie *σελεχοιδῶς*, hoc est, truncorum quadam forma, cum rudimentis ramorum, unde & *σελεχίται* dici possunt: vel *ὀσείται* à similitudine ossium: vel *ammosteï*, composita ab *arena* & *osse* dictione: vel *osteocolli* à facultate qua ossa fracta intra corpus sumti, & foris emplastris additi, mirificè feruntur; & ab eadem *holosteï*: unde & Germanice *Beinwell* & *Walstein* appellant. Vide cætera, si lubet.

Elatites. Gesnerus de figur. lap. fol. 126. verso. *Abies* Græcis *ελῶτη* est, unde *Elatitæ* lapidi nomen. *Hæmatiten* quarti generis *Elatiten* vocari *Sotacus* tradit apud Plinium: forte autem *Abietis* lignum aliquo modo refert pectinum aspectu, aliterve. *Alni* lignum in lapidem conversum *Clethrites* à quibusdam hodie vocatur. Nam *Clethram* Græci *Alnum* dicunt; Tale ad me misit *Georg. Fabricius* cum innato *Pyritè.* Hæc ille: Verum species illa *Hæmatita*; non dicitur *Elatites* ab *Abiete*; sed à *Phœnicio* colore: *ελῶτη* enim Græcis proprie dicitur integumen-

mentum fructus palmarum, quam primum florere incipiunt; *αμυγδαλι* etiam vocarunt. Vide plura apud Cl. Salmasium in Solinum pag. 409.

Amygdaloides, inquit idem Gesnerus, dici potest lapis Amygdali ossi perfimilis; qualem Verona missum accepi. Invenitur etiam eidem fructui similis Saccharo incrustato. Huiusmodi aliquot habeo, qui Amygdalam Saccharo incrustatam tam probe referunt, ut simpliciores facile sit iis fallere: Continent autem intus Siliculum Amygdaliformem, crassa autem gypsea est.

Gesnerus fol. 143 verso. *Polia* (*πολιά*, subaudi *λίθου*) canitiem quandam sparti indicat; eandem duriolem, nigra spartopolios. Plin. lib. 37. cap. 11. Mihi in verbis illis, *eandem duriolem*, locus est suspectus. Agricola tum *poliam*, tum *spartopolion* pro eodem lapide accipit, & Amiantum interpretatur: de Nat. Fossil lib. vi. iisdem, inquit, de causis Abestos, Bostrychites, Corfoides, *Polia*, *Spartopolios*, quibus nominibus Amiantus vocatur, eximentur de numero gemmarum. In quo tamen fallitur. Merito autem Gesnero suspectus fuit locus, quem Cl. Salmasius in Solin. pag. 766. ita corrigit. Libri scripti culpam hanc, inquit, à Plinio in correctores eius transmovent, dum legunt; *Polia canitiem quamdam Sardi inducit, eandem duriolem, nigra Spartopolios*. Parvæ mutationes magna plerumq; momenta efficiunt. Totus ille locus sic venit legendus: *Polia canitiem quamdam Sardi inducit, eandem rariolem nigro Spartopolios*. *Polia* gemma est quæ radicem vel fundum habet colore Sardii vel Sardæ gemmæ, id est, rubrum, cui inducta est canities quædam: unde & *Polia dicta*; nam *πολιά* est canities. Eandem porro caniciem, sed rariolem, non rubro sed nigro inductam & impositam habet, ideoque *αμυγδαλι* appellat-

pellatur, id est, canis sparfa. Græci *σπαρφοπώλις* appellant homines qui non penitus sunt cano capite, sed quibus intermixti cum nigris cani, qui caput aspersum canis habent. Fuerint ergo hæ gemmæ potius è genere Acharum aut Iaspidum, quam Amianti.

Gesnerus de fig. lapid. cap. ult. dat Iconé lapidis, quem Scolopendriten dici posse putat, quia per eum discurrunt lineæ undarum pene ductu, plenæ utrimque brevissimis ceu petiolis transversis, sicut intervermes Scolopédre.

Quam Iconem hic addendam duximus; cum aliis duabus quas è nostris delineari curavimus.

Mei autem Scolopendritæ diversi sunt coloris, alter enim est colore albo, alter fusco: in utroque aurem ductus illi Scolopendrifformes sunt manifesti. Inscitè autem reprehenditur Gesnerus à Francisco Imperato, quasi lapidem ibidem depictum, quem ovum anguinum opinatur nominaverit Scolopendritem, quum descriptiones sequantur & tantum Icones transpositæ sint.

Agricola lib. v. de Nat. Fossil. Lepidotes squamas piscium imitatur variis coloribus. Dicam hoc loco

loco de quibusdam lapidibus qui in eodem Hildesheimio reperiuntur tractu. Itaque inter antrum quod ex nanis nomen reperit & Charadram, lapis invenitur fusci coloris, planus, ammoiaci salis instar scissus, tubercula superius habens clavorum capitibus similia: & ad Haldam pagum alter huic non dissimilis, nisi quod candidus sit & careat tuberculis. Ibidem reperitur & Rhombites magnitudine castaneæ vel nucis iuglandis, candidus, undique plenus squamis parvis eminentibus utrimque obliquis: unde Rhombi speciem gerunt, quæ lapidi nomen dedit.

Quin alterius generis Rhombites reperitur in Gølgebergo: Is longus esse solet digitos sex, latus duos, crassus unum: ipsi figura est Cylindri compressi, sed striæ tam inferioris quam superioris partis, ita se interfecant, ut plures in earum medio fiant eminentiæ: quibus omnibus item Rhombi est figura.

CAP. XXIX.

De Testis seu Conchis lapideis quæ variis in locis reperiuntur.

Quemadmodum spiritus Metallicus à Deo terræ naturâ inditus, in venis auri argentique mirabili artificio efformat arbusculas, & herbas, ex puro auro atque argento; ita in lapidinis etiam varias effigies testaceorum animantium è materia plane lapidea, & quasi metallica, quod & supra vidimus in lapidibus Serpentinis & cornu Ammonis. Quare meo iudicio frustra sunt qui opinantur has conchas aliquando testaceas fuisse & viva animantia continuissè & successu temporis in lapides esse conversas. nam præterquam quod nulla ratio sit cur hoc magis cre-

M damus

damus de his, quam de illis, reperiuntur ut plurimum in gremio terræ, & quidem satis profundè, atque a deo aliis lapidibus inclusa. Sed non est nobis propositum hanc controversiam plenius discutere aut definire. Tantum aliorum sententias annotabimus, & tum demum Icones dabimus aliquot eiusmodi concharum quas habemus.

Georg. Agricola lib. iv. de ortu & causis subterraneorum. Cochleas vero in saxis repertas calor conclusus ex materia pingui & lenta efficere videtur; & ex eadem gignere musculos, murices, conchyliã. Sed terra quanto est crassior quam mare, tanto magis ea imperfecta gignuntur. Item lib. v. de Nat. Fossil. Redeo, inquit, ad eos quos multos in uno loco vel in pluribus eadem natura gignit: quales sunt qui nascuntur in terra glutinosa, quæ est in venis, venulis, & commissuris saxorum, testis aquatiliũ similes. Sed quanto crassior est terra quam aqua, tanto imperfectiores gignit formas, & quæ animalibus careant. Quod genus lapides reperiuntur in Germania, in Hildesheimio Saxonie tractu, & in saxum inclusi in multis regionibus. Itaque *Strombites* assimilis est cochleæ aquatili: ex amplo enim in tenue turbinis instar deficit, in spiram à dextra tortus. Is interdum est brevis, interdum longus dodrantem: intus candidus; extrinsecus terræ, in qua nascitur, colorem assumit. Reperitur autem in Saxoniam ad Hildesheimum in Galgebergi lapicidinis, & in nova urbis parte cum fodiuntur cellæ, in quibus vinum cerevisiave recondi solet. In eadem Saxoniam Alfeldæ inter speculam & oppidum, petenti Embecam: Hanoveræ in lapicidina Saxi calcis: in Misena in vico Rabschytio ad Trebitiam torrentem. *Crenites* vero striatus est, omninoque pectinis effigiem representat: color ipsi plerumq; cinereus.

Hildesheimi reperitur in lapicidinis illius tractus, qui est ultra montem Mauriti, & in Prussia loco, qui Rosarum hortus vocatur. *Myites* quia striatus non est musculi speciem præ se fert. Is duplex, oblongus, & pectinis modo rotundus. Hic colore cinereus reperitur in Chattis ad Spangebergum arcem: ubi & Trochitæ; & in Saxonibus ad Hildesheimum in lapicidinis iam dictis: ille modo subfuscus, modo subflavus effoditur ex fossa mœnium urbis, qua ad septentriones spectat. *Onychites* unguibus odoratis, quos Græci nominant *Onychas*, fere similis tam colore quam figura, nascitur in iisdem Hildesheimi lapicidinis.

Ostracis lapis ex *Ostreis*, quibus similis est, nomen invenit: duplex est, maior qui lapidis specularis modo fissilis effoditur etiam ex fossa Hildesheimiæ urbis, qua, ut dixi, ad septentriones spectat; minor non longe ab Hanovera, prope Lindam pagum, reperitur in terra pingui & subviridi, quæ est in loco abrupto. *Porphyroides* purpuræ instar aculeis clavatus, & colore cinereus reperitur in eadem fossa Hildesheimiæ urbis, sed ut purpura turbinatus non est. Ibidem alius invenitur huic non multum dissimilis, verum tamen caret aculeis; strias vero habet transversas. Ex eadem fossa eruitur *Conchites* qui incurvis liris ad scapulas redeuntibus & aurei coloris armatura decoratur. Longus esse solet palmos duos, latus palmum.

Sed *Conchites* in Prussia loco, qui Rosarum hortus nuncupatur, repertus, ex lapide intus armatura obducto eruitur. quinetiam conchæ marinæ, ut Pausanias scribit, in toto corpore lapidis Megarici sparsæ sunt, atque ob id *Conchites* dictus. Armatura autem quoniam *Philogynos* etiam obductus esset, *Chrysites* est appellatus: Is vero *Ostreæ* Atticæ affi-

mulatus invenitur, ut Plinius scribit, in Aegypto. In Italia quoque Veronæ ex monte urbi vicino effossæ sunt Conchæ, Cochleæ, Echini, Paguri, Ostrea, Stellæ pisces, avium rostra. In ripa insuper fluminis Elle aquarum impetu abrupta Conchæ reperiuntur: & prope oppidum ex Florentinis conditoribus nominatum: & in Germania in Rabschicio Misena pago ad Trebitiam amnem. Hæc ille. Idem lib. VII. Quin Megaræ in Saxo valde albo, & reliquis lapidibus molliore, undique insunt Conchæ Marinae, quod iccirco lapidem Conchiten appellant, ex quo ut author est Pausanias, fuit monumentum Phoronei & multa opera in urbe Megarensium. Id genus Saxa etiam reperta sunt in Thessalia, in Hemionia, in Macedonia, in montibus Calabriae: similiter Saxa quæ effodiuntur ad Lutetias Parisiorum, non raro Cochleas habere solent. Ibidem Saxum nuper divisum Coronæ Laureæ speciem reddidit. At in Eula Bohemiæ pago prope Tetscham oppidum in Saxo Calcis reperiuntur *Ctenitæ*. Item in Toringia ad Berchlingum Arcem in ea sylvæ parte, quæ inter septentriones & Orientem sita est, solidum effoditur Saxum, quod disruptum, sex, septem, pluresve *Ctenitas* in se continet aut *Myitas*.

Gesnerus in Commentario suo de figur. lapid. à fol. 164. aliquot Icones illorum lapidum nobis dedit. Cochlea quædam, inquit, (à Ios. Kentmano ad me missa sicut & aliæ plures) quam *σιδηροειδῆ* à superficie ferro simili vel Hopliten cognominare licebit. Lapis est intus cultro cedens: foris crusta tenui, splendida & ferri politi instar intectus, fusci vel cinerei coloris. Ambitus externus totus pulchrè intortus est, ita ut margines placentarum rotula coquinaria vel placentaria dissecti. Videtur quidem similitudinem aliquam habere primo aspectu cum

Cornu Ammonis, similiter fere striata & revoluta superficie; plurimum vero differt; nam huius exterior ambitus non tereti figura spectatur ut Cornu, sed in angustū margine torto se colligit, & tum foris ferro similior est, tum intus lapis durior: totaque figura latior, planior, compressior. Sed neque fætet in ore mandentis, ut illud. Media pars, qua revolutio desinit, cava est ab uno latere: ab altero protuberat, nec apparent revolutiones. Ad ferrum ignem emittit. Adfert deinde & Icones alias, Strombi lapidei, Conchæ striatæ, à Rondeletio dictæ, genus; Pectinem lapideum; Cochleæ genus scissile, sub-ruffo colore foris, intus albo: lapidem cum Cochleis lapideis, partim extantibus, partim in eo latentibus, ita ut totus ex iis compositus videatur: Ctenitæ speciem: quæ Hildesheimi in lapicidinis reperitur: pectunculos, umbilicum: Strombos duorum generum: Echinum marinum; pagurum: quorum omnium Icones apud ipsum videre est: nam quia similes daturus sum, non putavi operæpretium eas huc accersere.

Memorabilis est locus Io. Bauhini in Methodo nova de Aquis medicatis lib. 1. cap. 1. Agens enim de fonte Bollenfi & eius effossione, ita scribit: Ut autem hoc fieret commodius, fissæ & perfractæ fuerunt rupes, ubi plures & varii reperti lapides scissiles, quorum magna pars domibus integendis in Boll-pago inserviunt: quosdam etiam videas tenues, quadratos instar pugillarum, valde fragiles & inutiles fere. In fissilibus lapidibus variæ apparent figuræ, quarum aliæ serpentes, aliæ limaces, cochleas, chamas, mytilos exprimunt, omnia sane eiusmodi ut artificii sculptoris pictorisve manu delineatæ videantur. Reperiuntur etiam squamæ tenues eupri instar lucentes, quibus figuræ plures quasi insculptæ con-

spiciuntur, non aliter quam in lapide sciffili Mansfeldiano pisces. Impressa sunt & pectinum vestigia: Cochleæ lapideæ figura marinis egregiè respondentes acervatim observantur: Concharum etiam lapidearum aliæ tenues, aliæ læves, oblongæ aliæ.

Adfunt & Cochleæ pulchræ limacum instar compressæ, & quos Serpentes convolutos dicas, ex duro lapide cinereo, cum pyrite & sine pyrite. Reperiuntur quoque veluti Cornua, quæ Ammonis vocant. Limaces item quidam cupri modo lucentes, pavri, &c. Dat autem lib. I V varias Icones Chamæ lævis, rugatæ è lapide cinereo, pectinum & similitum.

Camdenus de Provincia Glocestrensi. Sub hoc (loquitur de oppidulo *Barkley*) *Aven* fluviolus mare subintrat, ad cuius fontes vix VII I pass. mil. à littore in collibus prope *Alderley* viculum lapides Cochlearum & Ostrearum specie nascuntur, quæ sive viva aliquando fuerint animantia, sive naturæ ludicra, quærant Philosophi naturæ venatores. Fracastorius vero Philosophorum nostra ætate Coryphæus, animantia fuisse minimè dubitat in mari enata & in montes undis delata. Montes enim à Mari fuisse egestos affirmat, arena primum in tumulos coniecta, mareque inundassè ubi nunc montes exsurgunt, eodemque recedente insulas & montes fuisse detectos. Meminit & eorum lapidum in Eboracensi provincia, iuxta Richemondiam.

Iul. Scaliger Excercitat. 196. Sect. 9. In Saxis Lanarum (tractus est hic Agri Vafatensis) ad pagum qui *Cophors* dicitur, saxeos Cancros multos vidimus: procul à mari plurimum, à Garumna triginta circiter millia passuum.

Bernardus Palissius (in lib. suo Gallico, quem inscripsit *Le moyen de devenir riche* parte secunda) opinatur,

tur, in locis ubi eiusmodi lapides reperiuntur aliquando aquas fuisse salvas, quæ animantia illa testacea generaverint, deinde absumto humore ab affluxu aquæ petrificantis non modo illa sed & terras vicinas in Saxa esse conversa.

Loca autem in Gallia ubi reperiuntur prodit, primò suburbium S. Martialis prope Lutetiam Parisiorum: deinde montes Sylvæ Ardennæ & in primis iuxta Sedanum. Tertio in Provincia Valesiæ. Quarto in montibus prope oppidum Sueffionense. Quinto in Provincia Sanctonum & Campania.

Torellus Sarayna de Antiquit. Veronæ; Civitatis illius montem describens ea parte qua fons est, qui à ferro dicitur: *Aliud, inquit, etiamnum mihi subivit miraculum; quum in eodem monte foderetur, spectabantur Echini lapidei, Paguri, Conche, Cochlea, Ostrea, Scillaque pisces, Avium rostra & id genus alia passim multa.*

Meminerat porro Sarayna (inquit And. Chiocius ad Musæum Calceolarium) se apud Theophrastum & Plinium legissè ossa & alia multa lapidescere; Pontanum quoque scripissè; *Vidi lapidescere Sarni Ceruleo sub fonte alnum, silicisque maniplos:* non adeo mirandū esse si illa diuturnitate temporis in lapidem concreverint: illud maiori dignum admiratione, quo pacto hæc si viva quandoq; fuere, in hos montes aut delata fuerint, aut enata. Cum ergo de his valde anceps esset Sarayna Clariss. Fracastorium à se lapideo paguro egregio & prægrandi donatum rogavit, quænam esset de hac re Philosophorum opinio. Respondit, tres esse de hac quæstione sententias; unam eorum qui putarent hos effigiatos lapides iactatos fuisse in montes quo tempore aquarum colluvia montes superavere: quam sententiam sibi non probari professus est, tum quia aquæ, quæ montes exsuperarunt non fuerunt maria, sed inundationes è

cælo, tum quod oporteret videri Conchas, & id genus alia, in verticibus montiũ, aut si super, excrevisset terra, videri certo saltem tractu, qua tum vertices montium erant: quod certe non liquido constat, quando erutis montibus in quibus sunt hæc non una saltem parte appareant, sed etiam in medijs & in imis & ubique. Aliam sententiam esse, dicentium, in montibus esse humorem quendam, & alicubi falsum & varium, à quo sæpe vera animalia maritima fiunt, & quodam modo generantur, ut in Dactylis videre est, qui in medijs saxis nascuntur, & inde excavantur. Interdum non vera animantia fieri, sed quæ imitantur vera: nam quemadmodum & natura imitatur species terrestrium in mari, ita in montibus nõ veras Conchas fieri viventes, sed consimile quiddam, quod mox lapidescit ob frigiditatẽ circum ambientis loci, cuius signum affirmant esse, quod Conchæ quantum ad id quod intra est, non plane animal referunt. Sed hanc quoque sententiam non placere sibi aiebat, quoniam lapidea hæc aut unquam vixere, animantiaque extitere, aut non: si quidem olim vixere, non iam iocatur natura & imitatur, sed verum animal facit, quale in mari gignitur: at vero in Montibus inter saxa esse eam vim generatricem, quæ in mari, non satis rationi consonum videtur: præsertim in grandioribus animalibus, quæ multa poscunt, & illud potest, quod si olim genita fuissent oporteret & nunc alicubi gigni & erui è montibus viventia hæc animalia quemadmodum & Dactyli: si vero numquam vixere, sed imitationes tantum fuere verorum animalium, hoc certe contra sensum est: eruuntur enim Conchæ non pauca, quarum pars in lapidem concrevit, pars nondum mutata est, sed veræ Conchæ rationem habet & teneritatem, & cū reliquis molitudinera.

Quare videre est, illas olim veras fuisse Conchas. Quod si id quod intra est in quibusdam non plane Concham refert, causa est quod caro quæ mollis ex se erat & contrahi nata, multa terra circumrecta mox in lapidem coivit.

Ex Philosophia nova (opere posthumo MS^{to}) Gulielmi Gilberti; lib. v. cap. XXI. *Quod lapides brevi tempore generantur, deque celeri rerum in lapides metamorphosi, &c.*

In Britannia nostra in foresto de *Knaresborovve* fons est, cuius aquâ ligna, frondes, carnes in lapides mutantur, postquam aliquod tempus in eo residerint. Iuxta rivulum inde aquæ sunt quæ ex pendentibus rupibus distillant, in quibus imposita quæcunque temporis intervallo lapidescunt. In Germania, in Saxonia varii sunt fontes, in quos immissa corpora lapidescunt.

In montibus iuxta *Alderley* prope *Kingsvrod* in Anglia frequenter inveniuntur lapides, qui formam habent Cochlearum & Ostreorum. At vulgus existimat ea fuisse illic à diluvio usque. Ipse inter multa mea rariora, domi Silicem habeo durissimum, in cuius latere magna Cochlea, cuius altera medietas eminent, in lapidem durissimum conversâ, altera vero in lapide absconditur. Cor etiam habeo animalis lapideum, ut etiam caput Anatis. Viperam etiam aut alium viperæ similem serpentem in lapidem mutatum, quorum tres vidi, qui reperiuntur in monte quodam Angliæ Borealis; lapides sunt ad duplam pugni magnitudinem excreti, quos dum indigenæ frangunt, in medio tanquam in ventre serpens conglobatus cernitur lapideus, omnibus membrorum lineamentis absolutus: dicunt vexatum tali peste populum, & à Sta quadam omnes illos serpentes in lapides conversos: quæ licet ad pietatem sit opinio, ta-

men in lapides mutatos manifestum est, forsitan frigorib⁹ enectos gelatos permanisse, donec terrę proximæ partes concreverent: ita & lapide intumulatos & ipsos etiam in lapides conversos.

Pago quodam Glocestriæ in Anglia, plurimæ sunt arbores, quercus aliæque quarum radices lapideam naturam induunt; & tamen locus ille est arborum feracissimus. Iuxta *Stonie-Strafford* fons est in quo ligna fiunt lapides. In *Neyvenam* etiam Comitatus *Warwicæ*, quæ diutius permanserint, lapide tanquam cortice vestiuntur. Quare citissimam generationem esse manifestum est; Nec ita multa ante secula fuisse, nec semper longissimis temporibus crescere, formasque induere: non aliter atque in humano corpore calculi subito in perniciem mortaliū generantur. Hæc ille.

Ioan. Goropius Becanus noster in originibus Antwerpianis prolixè disputat de hisce lapideis Conchis lib. 111. qui inscribitur Niloscopium.

E quo tantum quædam adducam. Præter eas quas se in Alpibus reperisse scribit; addit: Apud vicinos nostros Limburgos, Leodios, Chondrusios, Namurcos, Hannones, Atrebates, Tornacenses, & alios multos, à quibus vel marmora nobis vel alia lapidum genera advehuntur, nō parva est Concharum copia & varietas. Vidi ipse in marmore cæruleo solidissimo pectinem, & ipsius sedem ita affabre delineatam ut nihil ars simile posse videretur. Vidi in Silice durissimo, Bethunis advecto, quo viæ apud nos sternuntur, tot Conchulas totas lapideas & conclusis valvulis integras, magna ut cura & arte ex illis fuisse cæmento aliquo compactus iudicaretur. Et post alia: Ubicunque igitur humor sive liquor invenitur ad testaceorum vitam idoneus, viva testacea generantur. Ubi vero materia illa erit capax quidem
for-

formæ eius, quæ dat ut testa quid sit & vocetur, non possit vero vivo pisciculo liquorem idoneum præstare; fiet ut testa duntaxat, non pisciculus generetur. Formas autem istas, sive figuras, accuratas & animalium proprias, non cælo adscribo, quod instrumentorum peculiare formas dare non potest; sed ipsi formarum datori: quem singulis speciebus alium & alium adesse, tanquam efficientem quandam ideam, si dixerò, id dixerò quod possem tueri. Antwerpia latomus quidam vivum bufonem in medio marmore invenit. Quod si eo loco aptus humor bufoni fuit inventus; quid vetat quo minus aliquando liquor in Saxis inveniat, quo marina quoque animalia generentur; viva quidem, si locus & humor ferant, corporata vero tantum, si humor vitam non admittat? Opifex enim progreditur eo, quoad eius materia patitur, ultra progressurus, si loci & materia inopia non excluderetur. Non est igitur mirum testas in montibus summis inveniri: minus vero mirum in illis inveniri, in quibus *Salpugo* aliqua est, marina *Salpugini* compar. Similis enim materia ad formas recipiendas est apta. In Aegypto igitur, regione non *Salpuginis* modo, sed nitri etiam ferace, quis admirabitur *Conchyli* generari? quis etiam in nostræ regionis ea subterranea arena, quæ loco & natura marinis vadis respondet, illa admirabitur, cum ea temperamentum quoddam marini liquoris exugat? Oceano in terras sursum per omnes canales magna vi irruente. Cavis igitur subterraneis & maxime ei arenæ quæ proxima est aquis, per orbem terræ subtus meantibus, liquor quidam apud nos communicatur, qui *Conchyliorum* figuras facile induit, vitam etiam accepturus, si locus vivum pisciculum alere possit. Videmus itaque Antwerpia quibusdam locis, postquam ad hanc aquam subterraneam fodiendo

fodiendo ventum est, magnam quandã crustam, ad duos pedes vel plus eo crassam, aliquando etiam tenuiorem, quæ tota est ex eiusmodi varia Conchyliorum congestione coagmentata, quasi vena quædam lapidis aut marmoris esset. Nec porro usquã in littore aut mari tanta congeries Concharum cuiquam visa est: ut frustra somniemus, ita paulatim mari recedente fuisse congestam. Nam si hoc ita evenisset, cerneremus adhuc in Zelandiæ, Hollandiæ, & Flandriæ littoribus, tantæ crassitudinis congeriem iacere. Quid? quod pectinum in littoribus nostris magna est raritas, adeo ut à D. Iacobo è mari Galliæ eo pro monstris adferantur? at è fossis nostris infinita copia est educta, quam in vallo, quod montis instar est, cuius licet videre. Et, qui Conchulas legere volet: ei nihil opus est ad littora proficisci: in mœnibus habet plus multo, quam littoribus, abundantia. Ego igitur non magis hic mare fuisse credo, quam in lapidinis Megarensium, è quibus lapis effeditur concharum marinarum coalitu constans, cæteroque candidissimus; quem à re ipsa conchida appellarunt. Quod si mare huic originem causamque dedisset, in Piræo potius debebat inveniri. Iam cum tota Græcia variis promontoriis in mare excurrat, variis sinibus mare admittat, nusquam tamen Conchis, quam Megaris invenitur. Utinam nostra crusta sic indurisset, ut lapidem quoque solidum componeret. Nam Megaricus ille adeo solidè coivit, ut Caris Phoronei filii sepulchrum & alia non pauca opera ex eo facta fuisse Pausanias testatur. Qui plura volet, adeat ipsum authorem. Eius autem sententiam, ut maxime vero consentaneam, amplectitur Achilles Aldrovandus in commentario suo de testaceis: neque video hæctenus quicquam melius ab authoribus traditum.

Scribit

Scribit ad me Divione Cl. Bartholome^o Morifortus: Et hic quoque natura passim gignit, quod mireris; in proxima quippe rupe, hæc nobis *le fort aux Feos* dicitur, scis quam longe à mari, ubique prostant lapides, formâ rotundâ ac striatâ, qui ipsam superinduisse videntur Conchyliorum marinorum materiem, nescio quo sale per infirmiora crescentium lapidum penerrante, paulatimque ita crescente, ut ambienti undique lapidi uniformem Conchyliorum formam faciat, nisi quod alia aliis maiora sunt, ita ut si lapidi lapidem attriveris, è medio utriusque Conchylia lapidea erumpant, obversi, transversi, mixti, inæquali quidem proportionem, sed forma una. Interdum etiam, sed rarius, eodem in loco phucarum fluviatilium, æquoreorumque, & limacum, lapideæ & conchyliatæ domus inveniuntur.

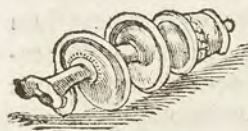
Iacobus à Salmasia Salviniaci Dominus, patruelis Claudii Salmasii. Pagus ille Salviniacum uno milliari distat ab *Avallono*, ut nunc appellatur, vel ut prius vocabatur Aballono & tribus aut quatuor milliariibus à Vezelio Patria Theodori Bezæ. Huius pagi ager arabilis montosus est, & lapidosus totus, qui tamen est feracissimus. In lapidibus illis reperiuntur inserta quasi ex differenti lapidis materia omne genus Conchylia, aliquando plura, aliquando pauciora, prout est ipsius Saxi magnitudo. Visuntur ibi Pectines, Ostrea, Solenes, Cornua Hammonis, & alia genera. In toto illo tractu per spatium trium aut quatuor milliarium hæc *καρχυλιώδη* in agris reperiuntur usque ad oppidum vel castrum Montis Regalis, nomine *Mont real*, cuius ditionis ager confitus est totus huiusmodi lapidibus varias Conchyliorum species partim interius insertas partim in superficie etiam extantes præferentibus.

Accepi à Nobiliss. illo viro quamplures eiusmodi

di lapides, quorum Icones sicuti & aliorum quos ex Anglia & aliis locis accepi hîc adjiciendas curavi. Potuissẽm utique & plures addere: sed quia hæc opera, alia occasione, si Deus vitam concesserit, repetenda erit, & penitius de natura horũ lapidũ disquirẽdũ, nunc tantũ de hisce observo; materia plurimũ inter se differre & forma, pro natalium diversitate.

Nam Conchæ cuius Iconem primo loco ponimus, forma plane rudis est & materia mollior & pene cretacea, qualem nullam aliam hætenus vidi.

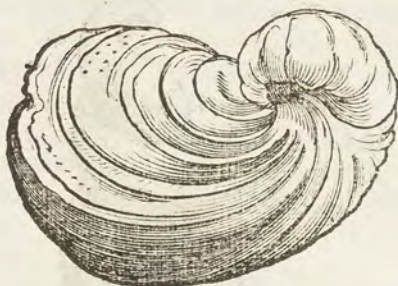
Secunda autem Icon representat potius interiorẽ Conchæ compositionem, quam integram Concham, & constat ex eadem materia, qua prior, paulo tamen durior est, ita ut opiner exteriorẽ partem derritam aut abruptam esse.

Tertia

Tertia & quarta quæ sequuntur elegantissimæ sunt, & constant ex materia arenosa, duriuscula, quas è Sedanensi tractu accepi, ubi in vivo Saxo nascuntur: & sunt pene eiusdem materiæ cum quadratis Saxis, quorum in ædificiis usus est. Reli-

N

Reliquæ plane lapideæ sunt & durissimæ, & variorum colorum, cinerei & fusci, quas ex Burgundia & Anglia accepi: figuras cum Conchis & Ostreis communem habent, & quivis eas cum veris Conchis poterit conferre. Non est autem prætereundum, me una cum hisce accepisse, quarum partes à veris Conchis substantiâ parum admodum differrent, & præsertim ab Ostreis proprie dictis. Verum de his aliâs plura dicenda erunt.

C A P. XXX.

Observationes aliquot ad cap. ccciii. Boetii in quo agit de nonnullis lapidibus & gemmis variorum Auctorum secundum ordinem Alphabeticum.

FEcerat hoc Plinius lib. 37. cap. 10. in quo multa repetita sunt quæ ante dixerat, (& quidem melius,) quia diversos authores est secutus: potuisset

set Boetius huic operæ parcere: nam inter-auctores quos hic citat, sunt tam inepti, ut potius explodendi fuerint, nam inscitia sua pleraque nomina vetera corruerunt & magica omnia deliria in scenam re- vocarunt. Observabimus tamen quædam ad hoc caput, omiſſis eis de quibus Boetius recte iudicavit.

Agapis lapis; nomen corruptum est ex Achate; nam Plinius lib. 37. cap. 10. scribit; *Leonina Pelli similes potentiam habere contra Scorpiones dicuntur*: quod Agapi hinc tribuitur. Epiphan. cap. VIIII. idem tradit quod Plin.

Anachytes. Plinii locus extat lib. 37. c. 4. *Adamas & venena irrita facit, & lymphationes abigit, metusque vanos expellit à mente, & propterea quidam Anachitè vocaverunt*. Cl. Salmasius ad Solin. pag. 1085. Corrupta vox *Anachytes*. Nihil enim significat quod illi efficaciæ respòdeat.

Correxere aliqui *Eunaciten*: alii Anachyten volunt dictum quod animi mœrorem effundat. Nugæ. Lego: & ob id quidam eum *Ananciten* vocaverunt: hoc est, ἀναγκίτιω. Orpheus de Galactite ex correctione nostra:

Ὁν καλέουσι ἀναγκίτιω ἀδάμαντα.

In indice manuscripto: *de Adamante sive ancite*. Ita scriptum pro *anancite*. Sed cur ἀναγκίτιω ἀδάμας quod mentium vanos metus pellat? Quæ ratio huius appellationis? Id explicemus. Ἀνάγκη Græce dicitur quicquid animum suæ spontis esse non patitur. Ira dolor, voluptas, metus aliique animi πάθη totidem sunt ἀνάγκη. Isti enim affectus rapiunt nos ac trahunt quo ire nolumus. Vide cætera.

Androdamas: locum Plinii ita corrigit Cl. Salmasius ad Solinum pag. 564. *Androdamas argenti nitorem habet, ut adamas, quadrata, &c.* Vim & duritiem Adamantis habere innuit. Et post pauca addit, *Androdamas certe genus Hæmatitis pondere & duri-*

tie insignis, sed ferrei coloris : nec alium puto Androdamanta veteribus fuisse cognitum: hinc vim Adamantis habere propter invictam duritiam scribit. Vide ibidem cætera.

Antachates. Agricola lib. VI, de Nat. Fossil. aut Succinum putat aut saltem è Bitumine constare.

Anterotes, inquit Boetius, *Opali vel Paderotidis species, Plinio teste.* Sed fallitur. Plinius enim lib. 37. cap. 9. Ametysti quintum genus scribit : *Tales aliqui malunt Paderotas vocari, alii anterotas, &c.* deceptum illum quod & Opalus, Pæderos appelletur, sicuti aliæ res. Cl. Salmasius ad Solinum pag. 565. Notum quid sit ἀντέρωσ, hic ea voce significatur qui æque venustus est ut amor, contra amorem pulcher: idem vult & παιδέρωσ.

Antipathes. Plinius lib. 37. cap. 10. *Antipathes nigra non translucet, &c.* Cl. Salmasius ad Solinum pag. 542. Ἀντιπαθῆς Græci vocant, quicquid adversus effascinationes, incantationes, & amoris faciendi artes magicas potenter est efficax. Hinc *Antipathes* gemma Plinio quæ contra effascinationes auxiliari putabatur: & Antipathes Coralli genus ab eodem effectu dictum.

Arabica Plin. lib. 37. cap. 10. *Ebori simillima est & hoc videretur nisi abnueret duritia, &c.* Cl. Salmasius ad Solinum pag. 565. Idem Plinius inter lapides eum recenset lib. 36. cap. 21. *Arabicus lapis, ebori similis dentificiis accommodatur crematus.* Nec dicendum diversos esse lapides Arabicum & Arabicam, nam Arabica dicitur cum subintelligitur gemma, Arabicus autem cum lapis, & sic solet Plinius, dum diversos sequitur, eandem rem alio atque alio loco referre. Dioscorides: ὁ ἢ Ἀραβικὸς λεγόμενος λίθος ἔοικεν ἐλέφαντι ἁπίλω. Similis est Eboris maculæ. Imo scribendum ; ἔοικεν ἐλέφαντι ἁπίλω Ebori si-

ne macula. Quod extra controversiam est. Dentificiis accommodari Arabicum lapidem scribit Plinius. Dioscorides de Arabico: ὁ δόντων ἢ σμῆγμα γίνεται καθαίρει κἀκρίσον.

Encelius autem lib. 3. cap. 17. opinatur lapidem Arabicum non esse alium quam lapidem specularem seu lunæ aut glaciem mariæ, German. *Merglasz oder unser Frayven eisz*: unde olim fenestræ parabantur, lignis lavigatis positis loco plumbi. Unde & fit gypsum optimum, teste Plinio.

Argyritin nominat Plinius, sed inter Spumas Argenti lib. 33. cap. 6. Hæc autem Argyritis quæ hic describitur, non videtur alia quam Magnetis lapis, licet stigmata aurea non conveniant. Theophrastus in commentario de lapid. οἱ ἢ γλυπτοὶ καθάπερ ἐλέχθη καὶ πορρότοι πυγχαίσι, καθάπερ καὶ ἡ Μαγνήτις αὐτὴ λίθος, ἢ καὶ ὄψει περὶ τὸν ἔχουσα, καὶ ὅσπερ δὲ ἢ πνευθαιμάσι τῶ ὁμοίωσιν τῶ δρυῖν μηδαμῶς ἔσαν συγγενῆ. Dicit similitudinem argenti in hoc lapide mirari quosdam, quum nulla cognatione argentum attineat nec eiusdem sit cum illo generis. Vide Cl. Salmasium in Solin. pag. 1102. & seq.

Aspilaten describit Plin. lib. 37. cap. 10.

Alyctos. Plin. l. 37. cap. 10. Sed Cl. Salmas. perperam in editis legi iudicat Alyctos, cum in optimo libro *Asictos* scribatur, ἀψικτ.

Atizoen de qua Plin. lib. 37. cap. 10. Agricola lib. vi. de Nat. Fossil. putat Bitumine constare.

Augitis Plin. lib. 37. cap. 10.

Bapten de quo Plin. Agricola lib. vi. de Nat. Fossil. putat Bitumine constare.

Boleniæ; sed apud Plin. lib. 37. c. 10. legitur, *Bolæ*. videtur idem lapis cum Ombria.

Callais. Plin. lib. 37. cap. 10. *Callais Sapphirum imitatur, candidior & littoroso mari similis.* & eodem

libro cap. 8. *Comitatur eam* (nimirum Topazii speciem) *similitudine propior, quam autoritate Callais e viridi pallens. Nasquitur post aversa India apud incolas Caucasii montis Phicaros ac Asdats amplitudine conspicua sed fistulosa ac sordium plena, sincerior multo prestantiorque in Carmania: utrobique autem in rupibus inuis & gelidis, oculi figura extuberans, leviterque adharens, &c.* Male autem iudicat Boetius qui Aquam marinam recentiorum opinatur; nam mihi non dubium est Turcoidem designari, uti supra pluribus dixi.

Callaina: Plin. lib. 37. cap. 10. *Callainas ferunt plures coniunctos semper inveniri. & mox; Galaicos Argyrodamanti similis est paulo sordidior. Inveniuntur autem bina vel ternæ.* Videtur de eodem lapide vel gemma loqui sed nomen variare pro diversitate authorum à quibus sumsit. Porro Cl. Salmasius priorem locum ita corrigit è MS^o (in quo legitur Callaica è turbido Calamo. Ferunt plures coniunctas inveniri.) *Callaica è turbido Calaina.* Callaicam dicit Callaini coloris esse, sed turbidi. Callainum enim Latini pro Veneto etiam usurparunt. Vide in Solinum pag. 237. quem locum ascripsimus cap. de Turcoide.

Capnites Plin. 37. cap. 10. Sed non erat omitendum, quod Plinius interferit, *ut suo loco diximus:* designat enim locum cap. 1x, ubi de Iaspidium generibus agens: *& veluti fumo infecta, quæ Capnias vocatur.* Fuerit ergo species Iaspidis; est enim etymi eadem ratio.

Catochites de quo Plin. 37. cap. 10. Bituminis quoddam genus videtur. Κατοχί Græcis coloris alligatio, cum superinducitur medicamentum quo tinctura alligatur & ex fluxa fugacique redditur hæfura ac permanens.

Cepites sive Cepocapites, *Candida est, venarum no-*
dis

dis cœuntibus, candore imaginem regerens. Plin. lib. 37. cap. 10. Ad quæ Claudius Salmasius hæc observat. Cepites lapis vel gemma in Plinio sine dubio nomen sortita est à voce κῆπϞ quæ hortum significat. Atqui nihil in eius descriptione quod horti similitudinem præferat. Alterum eius nomen in vulgaris est *Cepocapites*, quod est corruptissimum. Nam in Indice scripto exemplaris Regii vetustissimi legitur *Cepolafius*. Puto rescribendum *Cepoprasius*. περῶσιαι sunt areæ hortorum qui Latinis pulvini. In ipso Plinii contextu legerim, ut descriptio sit nomini congrua, *pulvinorum notis cœuntibus*. Nam vulgata scriptura non potest explicari. Quod ergo pulvinorum quales in hortis sunt notæ in illa gemma cœant, dicta est κηπίτις & κηππερῶσιϞ : vel etiam κηποπλάσιϞ, ut nihil mutetur in scripta lectione. Nam pulvini hortorum maxime herbis consiti sunt & λάσοι, intervalla inter pulvinos aut areas nuda.

Cepionites quoque in Plinio mendosum est. Nam ex ordine literarum apparet nomen eius incepisse à litera χ non κ; præcedit quippe χύσοφρϞ. in Indice scripto legitur Cetionites, scribendum *Chetionites* vel *Chetonites*, fortasse est χυτονίτις. Nam χυτὸν Helychius etiam interpretatur ἐξ ἐσθὲν λίθον. Alioquin posset videri à loco dictus χιτονίτις. Nam χιτων nomen loci est in Græcia & fluminis à quo & Diana dicta χιτώνη & χιτώνια. Sed series literarum eius loci postulat ut per υ scribatur; non per ι. Nam debet esse litera quæ posterior sit ordine litera ρῶ; Cum præcedat χυσοφόςϞ. χυτὸς etiam locus est Epiri à quo lapis ille dici potest χυλίτις. Nihil aliud possum divinare. Salmasius.

Chrysopagion Alberti; haud dubio est Chrysolampis Plinii lib. 37. cap. 10. *Chrysolampis*, inquit, in *Aethiopia nascitur, pallidi coloris die, noctu ignei.*

Hæc autem gemma eadem est cum Chryſopafio Solini, pro quo tamen Cl. Salmaſius in Solin. pag. 406, legendum monet *Chryſopafius*. Ita autem vocatur Chryſolithi quædam ſpecies: nimirum quæ varia erat & ſcobe ſua referta. Plinius de Chryſolithis Aethiopicis: *preferuntur iis Indica, & ſi varia non ſint, Bactriana. Deterrima autem Arabica, quoniam turbide ſunt & varia, & fulgoris interpellati nubilo macularum, etiam qua limpide contingere, veluti ſcobe ſua referta.* Hæ ſunt quæ vocantur *χρυſόλιθου*, quod aurea ſcobe quaſi aſperſæ eſſent. Vide ibidem cætera.

Chalazias. locum Plinii ita legendum eſſe è veteri libro docet Cl. Salmaſius ad Solinum pag. 718. *Chalazia figuram grandinum & candorem & adamantinam duritiem in eſſe narrant, etiam igni addito manere ſuum frigus.* Id eſt, Chalazia in ignem addito; nam eſt *ὁ χαλαζίας λίθος*, ut *ὁ κάρπνις, ὁ ἀσπερίας*. Hunc lapidem *χαλαζίτιον* vocant Geoponicorum Eclogæ & ſic dictum aiunt, quod grandinem imminentem avertat ac depellat: *Ὀρῶν λίθον χαλαζίτιον ἔχει, καὶ ὅταν ἴδῃς τὴν χαλαζαν, κερῶσον αὐτὸν, καὶ ἄποσφαφήσεται.*

Cholon Smaragdi genus Plin. lib. 37. cap. 5. quod ita dicitur à felleo colore; nimirum viridi ſed non aſturo, in aureo deſcendente, qualis & fellis. Male à quibuſdam cola appellatur.

Cyamea Plin. lib. 37. cap. 11. quomodo poſſit eſſe Neotericorum Camehuia, ut vult Boetius, non video: potius Aetiræ ſpeciem crediderim.

Diadochus Plin. l. 37. c. 10. *Diadochus Beryllo ſimilis eſt.* Unde autem cætera commenta acceperit Lud. Dulc. ignoro.

Emites haud alius eſt lapis quam Plinii Chermites. de quo dictum ſupra cap. 12.

Exhebenum. Agricol. lib. VI. de Nat. Fossil. ni-
hfl

hil differre putat à Samio lapide, ut diximus cap. XI.

Galaxia, de hac iam ante dixi cap. XVIII.

Galaricides vel Galariētis, non est alius lapis quam Galactites Plinii. Ita misere barbari isti homines nomina corruerunt.

Gallerica, hæc quoque exsculpta videtur ex Galactite; nam dicit Plinius ibidem; *sunt qui Smaragdum albis venis circumligatum Galactiten vocent.*

Hyæniæ, inquit Plin. lib. 37. cap. 10. *ex oculis Hyæniæ & ob id in vase inveniri dicuntur.* Quæ ita corrigenda ostendit Cl. Salmasius in Solinum pag. 337. *& ob id in vase*; quasi nisi ob hoc ipsum invadatur Hyæna, lapis hic in eius oculis non sit inveniendus. Nam vulgata caret sensu.

Iscoltos, inquit Albertus, gemma croco similis, in ultimis Hispanorum partibus & iuxta Gades reperitur, quæ friabilis est propter viscositatem in eo arefactam; si de ea fiat vestis, non comburitur, sed igne purgatur & nitet. An idem sit cum Amianto, an eius species, inquit Encelius, tuo relinquimus iudicio.

Lapis Fabalis: præter testimonia Plutarchi & Stobæi, addit Maussacus in Notis ad Plutarchum, & auctoritatem Aristotelis ex fragmento quod adiunctum est libello de Mirabilib. & Eustathii in Diosyn. de situ orbis.

Liparis. Agricola lib. VI, de Nat. Fossil. iudicat è bitumine constare. & sane ipsum etymum hoc indicat, λιπαρός enim significat pinguem, resinofum ac lentum.

Libanochros ad eundem modum è resina videtur constare.

Lychnites, de marmore Lychnite iam ante egimus, hîc agendum de gemma. *Ex eodem genere (in-*

quit Plinius, lib. 37. cap. 7.) *ardentium Lychnites appellata à lucernarum accensarum præcipua gratia.* Ubi Cl. Salmasius ad Solinum pag. 1104. docet legendum; *appellata à lucernarum accensu: tum præcipua gratia.* Tum præcipuæ gratiæ esse dicit hanc gemmam cum lucernæ accensæ sunt, quia vigor eius & ardor excitatur accensarum lucernarum fragrantia: legendum quoque Lychnis: nam si scripsisset Lychnites non fœmineo genere id nomen enuntiasset: aut igitur *λυχνίτις* aut *λυχνίς* ibi scribendum. Græci tamen etymon accersunt ab eo quod instar lucernarum accensarum ardeat. Dionysius:

--- Λυχνίς ἢ πρὸς Φλογὶ πᾶμπαν ὁμοίη.

Græci quoque qui de lapidibus scripsere ἀνεγείνα exponunt *λυχνίτις* quia luceat ut lucerna accensæ vel ignis. Unde & remissior Carbunculus dicta. Nihil autem commune habet cum Astrio quæ candida est. Solinus autem duo tantum genera Lychnitis facit, Plinius quatuor. Primam ac probatissimam apud Indos, quam remissiolem Carbunculum dixere quidam. Secunda ab Indica, bonitate illi similis, Ionia appellata. Sequentia apud Plinium ita legit Cl. Salmasius in Solinum pag. iam dicta: Et inter has invenio differentiam. Una purpura radiat, altera cocco. A sole excalefacta, aut digitorum attritu paleas & chartarum fila (non folia ut perperam in veteri codice legitur) ad se rapit. Subdit deinceps Plinius; hoc idem & Carchedonius facere dicitur, quanquam multo vilior prædictis. Porro hæ gemmæ hodie non aliæ videntur quam Granatorum species; bene enim conveniunt Notæ. Confundit dein Plinius, ut solet è vicinitate noninum & diversitate auctorum, cum lapide Lychnite. Sed gemma à lapide omnino distinguenda est.

Medum haud dubio exsculpere ex Medea Plinii,

&

& illi suas nugas assuerunt. Rulandus in Lexico Alchemiæ, iudicat Hæmatitem nigrum qui reperitur Goslariæ & reddit succum croceum. Quod à Christophoro Encelio accepit lib. 3. cap. 6.

Meroctes Plin. lib. 37. cap. 10. Sed legendum Morochtris, ut docet Cl. Salmasius, in Solinum pag. 769. male autem ex lapide hîc gemmam fecit Plinius.

Mythridates Lud. Dulc. haud alia est gemma quam Mitrax Plinii; nam ita infit; *Mitrax à Persis accepta est & Rubri maris montibus, multicolor, contra solem variè refulgens.* Hæc autem Solino dicitur *Mithridax*, è quo barbari suam Mythridatem formarunt.

Nebrites, (inquit Plin. lib. 37. cap. 10.) *Libero patri sacra, nomen traxit à nebridum eius similitudine.* Nam Bacchus qui in initiis Cereas, Atticis simul colebatur: ministri & Bacchæ *veleidas* gestabant, id est, hinnulei pellicula induebantur. Fuerit igitur gemma quæ colore illas pelliculas imitabatur: quam faciliè inter Achatas invenias aut Iaspides.

Nemesites. Hunc lapidem finxisse puto barbaros auctores ex historia quam prodit Plinius lib. 36. cap. v. Narrat enim Argoracritum à condiscipulo Alcamene non tam opere quam populi suffragiis victum, signum Veneris à se factum ea lege vendidisse ne Athenis esset & appellasse Nemesim.

Ornicus, id est, Sapphirus, inquit, Boetius: imo Ornicus Sapphirus. Rationem nominis reddit Cl. Salmasius ad Solin. pag. 132. Infima ætas orinû dixit pro aurino vel aureo. Unde & nostrum *Orin*, quod est aureum. Hinc Oriniscus Sapphirus, qui aureis guttis sparsus est, quem Græci *χρυσόπρασον* vocant.

Phloginos, inquit Plinius, lib. 37. cap. 10, *quem & Chrysiton vocant, Ostrea Atticæ assimilata invenitur in Aegy-*

Aegyptio. Ostrea Atticæ nusquam mentio, itaque lege, *Ochra Atticæ*, ea enim commendatur imprimis. Hæc corrupta lectio in Plinio Agricola & alios fecerunt, qui Ostream petrificatam intellexerant: Sed mihi non dubium est fuisse lapidem Ochrae optimæ colore.

Punicus Lud. Dulc. non est alius quam Pumex, Videndus Plinius lib. 37. cap. 21. *Laudatissimi sunt, inquit, in Melo, Scyro & Aeoliis insulis. & postea; usus farinae eius oculorum maxime medicamentis, &c.*

Phenicites itidem Lud. Dulc. est Plinii Phœnicites qui ex balani similitudine appellatur. Βάλαντον enim nomen Græciæ populare de Palmæ Dactylo, quod Latini usum fecerunt.

Sarcites male apud Boetium scribitur pro Saurite. Plinius lib. 37. cap. 10. *Sauriten in ventre viridis Lacerti Harundine dissecti tradunt inveniri. Quamquam Plinius & Sarciten describat. Sarcites, inquit, Bubulas carnes representat. In hoc manifesta est etymologia, & videtur Sardæ esse species. Sicut & in illo, nam Sauras etiam Latini pro lacertis dixerunt.*

Sarmenius à Sarmia insula nomen habens, Alberto, haud alius est quam Samius lapis; nam quæ est Sarmia insula? Samius autem lapis inservit auro poliendo. Utilis & in medicina, inquit Plinius, lib. 36. cap. 21. Quod autem ibidem dicit: *Vulvas & partus contineri adalligato eo tradunt*: Id est, abortum impedire; quod Albertus male intelligens scribit, ac manu parturientis alligatum partum impedire. quis enim ita insanit ut partum impedire velit?

Sallius Lud. Dulc. idem est; melius tamen ille dicit, *abortum prohibere*. Vide quam misere nomina corruerint isti nugatores.

Sinochites est Synochites Plinius lib. 37. cap. 11. qua scribit *umbras inferorum evocatas teneri*. Boetius Galactiten dicit; sed sefellit eum ratio, nam Synephtes vocatur ille in libris editis, de cuius vocis correctione iam diximus cap. xviii.

Syrus à Syria dictus Alberto; haud alius est quam Thyreus Plinii nam easdem qualitates illi tribuit.

St. sires Lud. Dulc. à Camillo Leonardi vocatur Stuxites: ita ludunt in nominibus hi minorum gentium & fabulosi scriptores.

Trichrus: Encelius lib. 3. cap. vi. Hæmatitæ species enumerans numero 5. Fossilis reperitur in iisdem locis, niger, tres ad cotem reddens colores, Trichrus qui possit dici, sicuti Plinius lib. 37. cap. 10. Trichrum ex Africa describit, &c. Turbinatus est & durus.

Xanthos; Plinius lib. 37. cap. 10. inter Hæmatitæ species: *Est alia eiusdem generis, que vocatur Henui ab Indis, Xanthos appellata Grecis, è fulvo candicans.* Ad quem locum Cl. Salmasius in Solinum pag. 410. In Indice libri veteris *Menui* scribitur & *Exyphos* pro *Xyθος*: idque pro *Xuthos*. Eadem est gemma quam in genere Chrysolithorum retulit, quo loco & *Xynthi* scriptum est in Indice & in veteri libro *Xuthi*. Græcum est *Ξυθός* quod è fulvo candicantem significat. Hesychius: *Ξυθός ἢ μόνον Ξανθός, ἀλλὰ ἢ λδ. καὶ ἔ πυρήα.* proprie *λδ. καὶ πυρήα*. Capite ix. perperam *Xylsthion* legitur. *Eadem India & Xuthon parit plebeiam ibi gemmam.*

CAP. XXXI.

De lapide Bononiensi: Cocco & Ita-Pu.

NE quid intactum prætermittamus, audiendus Fortunius Licetus de lapide Bononiensi; qui in Præfatione libri sui qui inscribitur Lithosphorus ita breviter illum describit. *Ceterum, inquit, quod omnem penitus excedere videtur admirationem & omnem prorsus Antiquitatem latuit, est genus lapidum in agro Bononiensi non ita pridem an. 1604. inventorum, qui ex arte calcinati & illuminato aëri, seu solis radiis, seu flammæ fulgoribus expositi, lucem inde sine calore recipiunt in sese: quam in ambientis lumine prorsus inconspicuam, visui spectabilem referunt in tenebris tantummodo, & in obscuro loco penitus aliquandiu conservatã, mox sensim atque sensim languescentẽ, pedetentim exuunt, atque extingui patiuntur. Et cap. 11. Nam & noster lapis candidus est, qui ceteris in suo genere præstat, Crystallina propemodum perspicuitate præditus; & à sidere Solis fulgorem sibi rapiens ac regenerens; & intus à centro radiorum instar undique Strias albas emittens ad circumferentiam in effigiem stelle: quapropter incolæ rustici petram Strellinam, quasi stellinam, adeoque cum sapientibus & antiquis Astrion sive Astroiten appellant; etenim villicis Bononiensibus ipsa Stelle materna lingua Strelle nuncupantur. Et cap. xii. à sola natura non habet admirabilem illam vim concipiendæ lucis ab ambiente claro & in se diutius retinendæ etiam in obscuro; sed eam utcumque sibi comparat à calore flammarum ipsum calcinantium. Et cap. xviii. non nisi pusille magnitudinis reperitur; nam maioris amplitudinis quam pugnus hominis grandioris, nondum inventus est: quum enim ponderosissimus sit supra plumbum, maximus hæctenus inventorum, qui servatur in Aldrovandi nobilissimo Museo crudus, ibi positus à Cl. Montalbano duarum librarum cum dimi-*

dimidia pondus non excedit; frequentissime nucis avellane, ovi gallinae minoris ac primiparae, ac semipugni quantitate exaequare comperiuntur. Et cap. XIX. Nullam à natura sibi certam ac regularem figuram obtinuit; sed tamen, ut Cl. V. V. Montalbanus & Poterius observarunt & ego etiam vidi non semel, alius est oblongus ac teres, ac cylindricus; alius planus, quem tabulatum appellant, alius ad rotunditatem inhiare videtur, sed frequentissime ad ovi figuram ellipticam, alius perfectè spherrens, alius lenticularis & alius mistæ figuræ, semper tamen irregularis magis minusve. Lenticularis figuræ lapis, ubi cetera conditiones respondeant, inventus est semper optimus omnium. Et cap. XXXVI. Durissimus est, frangibilis, non sectilis: & ideo multum aquei non est elementi particeps; & ea propter metallica non abundat substantia; quam à prædominio dicit Aristot. aqueam esse. Calcinationem & reliqua huius lapidis vide apud Authorem. Idem^a ex literis Cassiani Equitis à Puteo hanc adtexit descriptionem: Lapis alter est, qui nascitur in provincia Paraguay & vocatur Coccus, quem iuxta sententiam Ferrantis Imperati nuncupare possumus ventrem Crystallinum vel Aetitam gemmatam, aut quid simile. Magnitudo lapidis est, ad longitudinem dodrantis cum dimidio, in speciem crassi farciminis, ac eius ferrei fulminis, quæ solet ad voluptates, publicas testandas vulgo displodi & Italice dicitur un mortatetto. Color externa superficie lapidis mistus est ex rubro impuro & albo: intus apparet universus in speciem pulcherrimi ingemmamenti (ut ita loquar in re nova) quasi brillorum seu beryllorum multarum facierum superficierumve; quandoque cum colore vergente ad dilutum purpureum ceruleumve, quem vulgo dicimus Italice Avinato. Ingemmamentum æquale satis est, nec magis apte potest assimilari quam olla cuidam Sacchari candidi nuncupati: lapis tamen in suo meditullio vacuus est,

capax ut plurimum materiei ad quatuor aut sex & plures etiam uncias. Indigenarum relatu, lapis ubi pervenerit ad perfectam naturitatem, sponte disrumpitur: & dum disrumpitur, ingenti crepitu sonat, perinde ac displisum fulmen arcum ludicrum in spectaculis; & superstantem terram pellit in sublime: quo crepitu audito coloni questurum pergunt huiuscemodi lapides & inventos referunt. Cortex lapidis est ad crassitudinem dorsi cultri seu numi argentei, quem Talerum dicimus aut Ducatonem: & apparet esse Chalcedonius lapis, & meo iudicio prorsus est, cum sit duritie Chalcedonii. Pellis seu corticis exterior superficies lapidis est referta veluti poris latioribus, seu parvis cavitatibus, ad intima tamen non penetrantibus. Vbi fuerit deterfus & expolitus iste cortex, apparet lapis satis nobilis, habens naturam Chalcedonii Sapphirini, quia vergit ad colorem cinereum carulei participem. Prope corticem interiorius ingemmamentum sequens incipit colore Amethysti diluti, ac terminat velut in conos Berylli vel Crystalli: pergit ingemmamentum aequale ab orificio lapidis usque ad eius fundum, ad crassitiem pollicis, vel amplioem; & pulcherrimum est aspectui, &c. Observat author & quidem iure meritoque similem expressum in Museo Calceolario ex gemmato lapide ducis Mantuani.

Idem 4 Fort. Licetus cap. LIII, eiusdem libri. Nuncupatur alter lapis idiomate Paraguayo Yta-pu quod interpretatur Campana fonans, ideo quia vacuus est intus & reipsa resonat atque tinnit pulsatus: & multo maiorem edere sonum debet quando non est fractus aut apertus. Invenitur, in quibusdam fluminibus. Magnitudo videtur esse quanta duarum manuum hominis iuste molis, que simul coniungantur solo mutuo contactu Carpi & summorum digitorum, volis interim sinum & caveam vacuum figurantibus. Arbitror esse speciem Aëtitis, & dici posse Aëtitem maximam Indiæ Occidentalis. Crassitudo lapidis

lapidis est dupla ad crassitiam numi argentei, quem dicimus vulgo Ducatonem. Color lapidis interior, & labri eiusdem est thalassicus obscurus qui dicitur etiam Venerus, quin & lividus saturus, Italicè bigio obscuro: & apparet quasi color materia ustæ. Durissima plane est lapidis substantia. Cortex lapidis exterior est colore luteo; quum sit aspersus per totum arena quadam eiusdem lutei coloris, quæ dissolvitur affrictu inter digitos, & manibus inducit molestam quandam siccitatem & scabritiem, ita ut cogatur, qui lapidem paululum contrectaverit, manus abluere; quo liberetur ab ea molestia, qua non parum angitur. In huiusmodi arena & sub ea sunt infixæ multa tubercula, quæ referunt imaginem fere lapidis Aleætorii, qui reperitur aliquando in ventriculo gallorum & caporum antiquorum, coloris albi non puri, vergentis tamen ad diaphanum: quæ tubercula huic lapidi Indico insidentia, si ad rotam expolirentur, possent etiam annulis inseri. Maximam vim adstringendi necesse est habere quod intra lapidis cavum reperitur, cum inventum in eius externa superficie molestam adeo siccitatem & adstrictionem advehat in contrectantium manus.

Vide quæ lib. I diximus cap. xxvi. de lapide Lipis, qui sane colore aliquatenus cum hoc convenit.

CAP. XXXII.

De Bucardia.

NEQUE hic omittendus est Lapis quem sub nomine Bucardiæ ita describit Fer. Imperatus lib. xxiv. cap. xxvi. Bucardia, inquit, petra sic dicta à figura & magnitudine, qua imitatur figuram cordis bovini, est superficie lævi, simili ab utraque parte; unde demonstrat condensamentum cum interna concavitate Concharum valvis ambis convexis: habet autem in extremitate superiore ab utraque valva

O

pro-

processus revolutos, & est substantia quæ calcinatur. Reperitur & altera, figura cordis, minoris magnitudinis, processibus brevibus & sine revolutione, substantia arenosa & quæ non calcinatur; species non minus Conchæ, similibus valvis & convexis: Est & tertia species, quæ magnitudine & figura imitatur fructum Castaneæ, & habet in convexa parte concavitatem similem valli, quæ à rostro ad infimum ambitum quasi in duos colles dividit, & à similitudine quam refert appellatur *pie di Nibbio*. Id est, pes Milvi. Dat autem hanc illius Iconem, nimirum maioris & primo loco descripti.

Meminit & Plinius huius sed admodum breviter lib. 37. cap. 10. *Bucardia*, inquit, *bubulo cordi similis Babylone tantum nascitur.*

I N D E X

Præcipuarum rerum quæ in his libris
tractantur.

A.

A	<i>Chata consideratio.</i>	79
	<i>Adamantis vitia</i> 1. <i>locus natalis.</i> <i>ibidem.</i> <i>quomodo</i> <i>eruat</i> <i>hæc gemma</i> 2. <i>eius forma naturalis</i> 5. <i>quo-</i> <i>modo formetur & poliatur.</i> <i>ibid.</i> <i>quomodo ab aliis</i> <i>gemmis dignoscatur</i> 7. <i>virtutes falsa</i> 8. 9. <i>pre-</i> <i>tium.</i> 9.	
	<i>Actites gemma.</i>	172
	<i>Aetites lapis.</i>	114
	<i>Agapis lapis falsus.</i>	195
	<i>Ageratus lapis.</i>	134
	<i>Alabandici Carbunculi.</i>	20
	<i>Alabastrites lapis.</i>	166
	<i>Alectorius lapis.</i>	105
	<i>Alumen scissile.</i>	120
	<i>Amethysti historia.</i> 24. <i>species varia.</i> 25. <i>Natales.</i> 26. <i>quomodo</i> <i>poliatur.</i> <i>ibid.</i>	
	<i>Amentum dulce.</i>	119
	<i>Amianthus lapis</i> 118. <i>Icones</i> 119. 120. 122.	
	<i>Amochryfos.</i>	147
	<i>Amygdaloides lapis.</i>	175
	<i>Anachyles Plinii.</i>	195
	<i>Anconitanus lapis.</i>	116
	<i>Androdamas.</i>	195
	<i>Antachates.</i>	196
	<i>Anterotes.</i>	196
	<i>Antiparthes Plinii.</i>	196
	<i>Aphroselinon.</i>	128. 129
	<i>Arabica gemma.</i>	196
	<i>Armatura in lapidibus quid sit.</i>	149
	<i>Assius lapis.</i>	133
	<i>Asteria vera.</i>	97.

I N D E X.

B.

B Alasi historia 14. forma naturalis.	15
Belemnites lapis.	151
Beli oculus qualis gemma 67. species diversa & Icones.	68. 69
Berylli historia. 44. differentia 45. usus. 46.	
Bezoar 113. fossile in N. Hispania.	114
Rononiensis lapis.	206
Bractea qua gemmis subduntur.	10
Brasiliani Smaragdi.	41
Brontia lapis.	158
Bucardia lapis.	209
Bufonis lapis.	98
Baglossus lapis.	106.

C.

C Allais Plinii.	197
Callaina Plinii.	198
Callimus singularis.	115
Camilli Leonardi error taxatus.	51
Capnites lapis.	198
Carbunculi.	10
Catochites lapis.	198
Cepites vel Cepocapites.	198
Cepionites Plinii.	199
Ceraunia Plinii.	55
Ceraunia historia.	155
Chalaxias Plinii.	200
Chalcedonii historia 76. recentiorum circa illam errores.	
Chelonitis lapis 159. Icones 162. 163.	
Cholon Smaragdi species.	200
Chrysolithi historia 49. natales. ibid.	
Chrysofagion Alberti.	199
Chrysoprasus.	13. 45
Chrysopevon.	48
Cissites Plinii.	172
Coecus lapis.	207
Corallium & Corallio cognata.	101
Colici lapidis historia.	85
Conchites lapis.	179
Car-	Car-

I N D E X.

<i>Cornu Ammonis.</i>	148
<i>Corvarum lapis.</i>	114
<i>Crapandina lapides 98. viros 99.</i>	
<i>Crucifer Iaffes.</i>	81
<i>Cryſtalli hiftoria 56. figura ratio. 60.</i>	
<i>Ctenites lapis.</i>	178. 180
<i>Cyanea Plinii.</i>	200
<i>Cyani ſeu lapidis Lazuli hiftoria.</i>	90.

D.

D <i>Aethyli Idai.</i>	153
<i>Diphues vel Diphris lapis.</i>	136.

E.

E <i>Chites lapis.</i>	168
<i>Elatites lapis.</i>	174
<i>Encrynos lapis.</i>	139
<i>Enhydros aetites.</i>	116
<i>Enorchis lapis.</i>	117
<i>Enosteos lapis.</i>	144
<i>Entalium.</i>	119
<i>Entrochos lapis.</i>	138
<i>Exhebenum.</i>	128.

F.

F <i>Luores varii 94. etiam veteribus noti. ibid. varia ſpecies.</i>	
95	
<i>Fulminis lapides.</i>	156
<i>Fungifer lapis.</i>	169.

G.

G <i>Alaſites lapis.</i>	140: 141
<i>Garatronius lapis alius à lapide Buſonis.</i>	100
<i>Geodes aetites.</i>	116
<i>Geranites lapis.</i>	170
<i>Gloſſopetra hiftoria 103. varia ſpecies & figura.</i>	104
<i>Granatorum hiftoria 17. varia ſpecies. ibid. 18. natales 18. quomodo poliantur. ibid.</i>	

I N D E X.

H.

H æmatites singularis.	
Hammitis lapis.	145
Heliotropii historia.	80
Hephæstites lapis.	150
Hyacinthi gemma historia. 27. varia species 28. 29. Neoterico- rum error circa hanc gemmam. ibid.	
Hysterapetra lapis.	136.

I.

I aspidis historia 78. viridis species.	80
Iridis historia 57. Citrina iris 58. natura illius. ibid.	
Iudaicus lapis, & varia illius species 136: 137. Icon. ibid.	

L.

L azuli lapis eiusque virtutes.	91
Lepidotes lapis.	176
Lapis lapis eiusque vires in medicina.	91
Linum asbestinum.	119
Lychnites gemma.	201
Lychnites lapis & marmor.	165
Lyncurii lapis veterum.	154.

M.

M anati lapis.	112
Marmoris historia.	164
Medus lapis.	202
Merxantlasi lapis.	130
Melitites lapis.	143
Molochites lapis.	87
Morion historia.	74-75
Morochtus lapis.	140
Myctes lapis.	179.

N.

N aticus quid significet.	28
Nebrites Plinii.	203
Nephris-	

I N D E X.

Nephratici lapidis historia 81. virtutes 83. electio. 84.
 Novacularum lapis.

93.

O.

O bsidianus lapis.	167
Oculus mundi.	69. 70
Oculi felis historia.	54
Olla fossiles.	126
Ombria lapis.	158
Onychites lapis.	179
Onychis historia 62: species 65	
Opali historia.	52
Ophites lapis.	168. 169
Ostracites lapis.	124
Ossifragus lapis.	144
Osteocollis lapides.	174
Ostracis lapis.	179
Orum anguinum.	109.

P.

P entagonion.	58
Phengites.	166
Perdicites lapis à Ponto Tyardao observatus.	171
Pisciculi qui in Saxis reperiuntur.	117
Plinii locus correctus.	141
Phrygius lapis.	135
Polia lapis.	175
Porus lapis.	131
Porphyroides lapis.	179
Pramnion qua gemma.	74
Prasii historia.	42
Pseudoadamantes varii.	59. 60
Pumices.	131.

R.

R hodites lapis.	174
Rhombites lapis.	177
Rubaci & Rubacelli.	16
Rubini veri 11. pretium 12. natales. ibid. forma naturalis 13. Virtutes. ibid.	

S.

S alamandra Pauli Veneti.	120
Samius lapis.	127
Sandaster Plinii.	21
SAN-	

I N D E X.

<i>Sandaresus.</i>	22
<i>Sapphiri historia</i> 30. <i>species</i> 31. <i>natales</i> 32. <i>pretiū</i> <i>ibid.</i> <i>virtutes.</i> 33	
<i>Sarcophagus lapis.</i>	133
<i>Sarda gemma</i> 60. <i>vires</i> 62.	
<i>Sardonychus historia</i> 70. <i>eius politura.</i> 73.	
<i>Schistos lapis.</i>	123
<i>Scolopendrites lapis.</i>	176
<i>Selenitis lapis.</i>	129
<i>Serpentis convoluti facie lapides</i> 107. <i>quibus locis reperiatur.</i> 108	
<i>Silicum eadem substantia qua gemmarum.</i>	164
<i>Smaragdi historia</i> 33. <i>species</i> 34. 35. <i>natales incerti</i> 37. <i>Occidentales</i> 38. <i>forma naturalis</i> 39. <i>magnitudo</i> 40. <i>virtutes.</i> 41	
<i>Smaragdoprasus.</i>	43
<i>Spartopolios lapis.</i>	175
<i>Spinelli rubini historia.</i>	16
<i>Spongia lapides.</i>	135
<i>Stalactites lapis.</i>	144
<i>Stalagmites lapis.</i>	147
<i>Stearites lapis.</i>	143
<i>Stellaris lapis.</i>	97
<i>Stelechites lapis.</i>	174
<i>Sirombites lapis.</i>	178.

T.

T <i>Alci historia.</i>	128
<i>Tephrites lapis.</i>	150
<i>Testarum lapidearum historia.</i>	177
<i>Tensels lieb lapis.</i>	118
<i>Topazii historia</i> 46. <i>color natus</i> 47. <i>natales</i> 48.	
<i>Tophus è ventriculo Iuvenearum.</i>	132
<i>Thyites lapis.</i>	142
<i>Trazenii Carbunculi.</i>	21
<i>Trichrus non est Sardonyx.</i>	72
<i>Trochites lapis.</i>	138
<i>Tuberonis lapis eiusque vires.</i>	113
<i>Turcois gemma</i> 87. <i>olim sculpta</i> 88. <i>magnorum virorum iudicia de hac gemma</i> & <i>illius veteri nomine.</i> 88. 89.	

V.

V <i>Mbilicus marinus.</i>	110
<i>Vieri morbis lapis qui medetur.</i>	86.

X.

<i>Xanthos lapis</i>	205.
----------------------	------

Y.

Yta-pu lapis.

F I N I S.

